

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

**BURSA İNEBEY YAZMA ESER
KÜTÜPHANESİ'NDEKİ FIKIH İLE İLGİLİ
RİSÂLELER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Bilal USLU

BURSA 2019

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

**BURSA İNEBEY YAZMA ESER
KÜTÜPHANESİ'NDEKİ FIKIH İLE İLGİLİ
RİSÂLELER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Bilal USLU

Danışman: Prof. Dr. Recep CİCİ

BURSA 2019

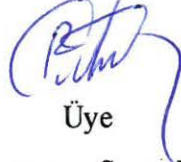
TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

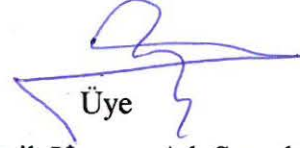
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalı'nda, 701623050 numaralı **BİLAL USLU**' nun hazırladığı "**Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki Fıkıh İle İlgili Risâleler Üzerine Bir Araştırma**" konulu Yüksek Lisans çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 28.06.2019 günü 16:00 - 17:30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının başarılı (başarılı/başarısız) olduğuna oybirliği (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye

(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Prof. Dr. Recep CİCİ
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi
Dr. Öğr. Ü. Eren GÜNDÜZ
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi
Dr. Öğr. Ü. Seyit Mehmet UĞUR
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

28.06.2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 11/06/2019

Tez Başlığı / Konusu: **Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki Fıkıh İle İlgili Risâleler Üzerine Bir Araştırma/ Söz konusu kütüphanede mevcut olan fıkıhla ilgili risâlelerin tespiti, gruplandırılması ve önem arz eden risâlelerin tahlillerinin yapılarak gün yüzüne çıkarılması.**

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 172 sayfalık kısmına ilişkin, 11/06/2019 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 12'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

11.06.2019
Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Bilal USLU
Öğrenci No: 701623050
Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimler
Programı: Yüksek Lisans
Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman
Prof. Dr. Recep CİCİ

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi’ndeki Fıkıh İle İlgili Risâleler Üzerine Bir Araştırma**” başlıklı çalışmamın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

16.07.2019
Tarih ve İmza

Adı Soyadı : Bilal USLU
Öğrenci No : 701623050
Anabilim Dalı : Temel İslami Bilimler
Programı : İslam Hukuku
Statüsü : Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar	: Bilal USLU
Üniversite	: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Temel İslam Bilimleri
Bilim Dalı	: İslam Hukuku Bilim Dalı
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: xxi + 229
Mezuniyet Tarihi	:
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Recep CİCİ

BURSA İNEBEY YAZMA ESER KÜTÜPHANESİ'NDEKİ FIKIH İLE İLGİLİ RİSÂLELER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Bu çalışma, Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi'nde bulunan fıkıh ilmi ile ilgili yazma risâlelerin tespiti, konulara göre tasnifi ve önem arz eden bazı risâlelerin tahlili yapılarak gün yüzüne çıkarılmasını amaçlamaktadır. Kütüphanede bulunan fıkıh ile ilgili eserlerin yeteri kadar bilinmemesi ve gerektiği kadar istifade edilmemesi bu çalışmada ana sâik olmuştur. Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, Kütüphane'de bulunan yazma fıkıh risâleleri, müellifi belli olan ve olmayanlar şeklinde ele alınmıştır. Müellifi belli olanlardan vefat tarihleri bilinenler kronolojik bir sıra gözetmek kaydıyla incelenmiştir. Risâleler bu bölümde teknik ve muhteva bakımından tanıtılmıştır. Matbûları bulunanlar tespit edilmiş, matbûları bulunmayanların ise başka kütüphanelerdeki farklı nüshaları kaydedilmiştir.

İkinci bölümde, tespit edilen risâleler fıkıh disiplini alt konularına göre tasnif edilmiştir. Sayısal bulgular tablo haline getirilmiştir. Bazı açılardan analiz ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Üçüncü bölümde ise önemli birtakım özellikler çerçevesinde beş risâle ayrıntılı olarak tanıtılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Fıkıh Risâlesi, Yazma Risâleler, Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi

ABSTRACT

Name and Surname : Bilal USLU
University : Bursa Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Basic Islamic Sciences
Branch : Islamic Law
Type of Thesis : Master Thesis
Page Number : xxi + 229
Degree Date :
Supervisor : Prof. Dr. Recep CICI

A RESEARCH ON MANUSCRIPT EPISTLES RELATED TO FIQH IN BURSA INEBEY MANUSCRIPT LIBRARY

This study is about the manuscript epistles related to fiqh discipline in Bursa Inebey Manuscript Library. The fact that the literature about the fiqh in the library is not known enough and that it is not utilized as much as it is known, has been loyal to this issue. Our study contains introduction and three sections.

In the first section, manuscripts categorized according to the criterion that whether their author is known or not. The ones that their author is known have analysed in chronological order. Technical specialties and contents of manuscripts have examined in this section. Those who had print versions were identified, and those who did not, have recorded with their copies in other libraries.

In the second section, the manuscripts are classified according to the subtopics of fiqh discipline. Numerical findings were tabulated. Analyzes and evaluations were made from various angles.

In the third section, the five manuscripts are introduced with their some important specialties.

Keywords: Fiqh, Fiqh Epistle, Manuscript Epistles, Bursa Inebey Manuscript Library

ÖNSÖZ

Milletlerin tarihine ışık tutan, medeniyetlerin teşekkül ve temekkünü hakkında en sağlam bilgi kaynağı olan ve ehl-i ilmin mesâilerini hangi alanlarda yoğunlaştırdığının vesikası konumunda bulunan yazma eserler, en kıymetli varlık hazinelerimizdendir. Dönemlerindeki imkanlar dahilinde büyük emekler sonucunda vücuda getirilmiş ve günümüze kadar korunmuş olan bu hazine, günümüz enformasyon kirliliği, ucuzluğu ve tarihi dokümanların gün yüzüne çıkarıldığı bu tür çalışmaların uzun uğraşlar gerektirmesi sebebiyle hak ettiği ilgi ve değeri görmemektedir. Ancak unutulmamalıdır ki, geçmişle bağları kuvvetli olmayan toplumlar geleceklerini güçlü inşa edemezler. Bu medeniyet hazinelerimiz mahzenlerde kilitli kalıp gün ışığına çıkmadıkça da geçmişimizle bağımız hep zayıf kalacaktır.

Altı asır dünya tarihine damga vurmuş ve İslam Medeniyeti tarihinde mümtaz bir yere sahip olan Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti Bursa'dır. Başkentlik vasfını kaybetmesinden sonra da ilmî ve siyasî önemini kaybetmeyen Bursa'da birçok şehzâde, devlet adamı ve özellikle ilim adamı yetişmiş ve faaliyette bulunmuştur. Bu sebeple Bursa ve çevresi, tarihî ve ilmî dokümanlar yönünden oldukça zengin bir coğrafyadır. Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, Bursa'da bulunan çeşitli yazma eser koleksiyonlarının bir araya toplanması ve istifadeye sunulması sebebiyle oldukça önemli bir kütüphanedir. Farklı sebeplerden dolayı birçok yazma eser heder olmuşsa da elimizde bulunan birikimden gerektiği gibi istifade edildiğinde önümüzde nice ufukların açılacağı kanaatindeyiz. Bu nedenle çeşitli ilim dallarına ait binlerce yazma eserin araştırmacıların ilgisini beklemekte olduğunu ifade etmek gerekir. Özellikle Bursa'nın maneviyatından istifade etmiş ilim ehlinin bu konuda üzerine düşeni yapması elzemdir. Danışman hocamız Prof. Dr. Recep CİCİ'nin İnebey Kütüphanesi'ne özel önem atfetmesi, buradaki eserlerin gündeme getirilmesinin Bursa'ya bir vefa borcu olduğunu ifade etmesi ve yine danışmanlığını yapmış olduğu "*Bursa İnebey Kütüphanesi'ndeki Fıkıh Usûlü Kitapları Üzerine Bir Araştırma*" isimli Dr. Mustafa Ateş'in yüksek lisans tezinin bulunması bizi bu konuyu seçme hususunda teşvik etmiştir.

Fıkıh yaşayan bir olgudur. İslam tarihi boyunca karşılaşılan yeni problemler ile birlikte farklı bakış açıları ve hükümlerin ortaya çıkması bunun ispatı niteliğindedir. Fıkıhın bu değişim/gelişimi ise hiçbir zaman köklerinden bağını koparmamıştır. İslam Hukuku'nun güncel konulara ve insanların yaşadıkları döneme ait karşılaştıkları sorunları çözmeye

yönelik çalışmaların kendini en fazla gösterdiği literatür ise ‘risâleler’dir. Aynı amaca yönelik fetvâ literatüründen farkı ise risâlelerin daha çok ilim ehli arasında tedâvül etmesidir.

Bursa İnebey Kütüphanesi’nde bulunan yazma fıkıh risâlelerinin tespit ve tasnifini konu alan bu çalışmamız, giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde genel olarak risâle literatürü hakkında bilgi verilmiş; araştırmanın amacı, konu kapsamı ve çalışma tekniği açıklanmıştır. Birinci bölümde, tespit edilen fıkıh risâleleri, müellifleri bilinenler ve bilinmeyenler olarak tasnif edilmiştir. Müellifi belli olanlar, vefat tarihi bilinen ve bilinmeyenler olarak ayrılmıştır. Vefat tarihi bilinenler ise kronolojik bir sıralamaya tabi tutulmuştur. İkinci bölümde risâleler, modern fıkıh tasnifinden istifadeyle konularına göre ayrılmış ve bazı yönlerden değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde ise yazma eser literatüründe önemli kabul edilen birtakım özelliklere sahip beş risâle ayrıntılı olarak tanıtılmıştır.

Bu çalışmanın oluşum aşamalarında öncelikle kütüphane kataloğunun İslâmî ilimlere tahsis edilmiş bölümü dikkatle incelenmiş ve risâle formatında olan eserler tespit edilmiştir. Tespit edilen eserlerin okunmaya engel teşkil edecek bir durumu olmayanları tamamen okunmuş, içerikleri hakkında malumat elde edilmiştir. Ele alınan her bir risâlenin, internet ortamı vasıtasıyla ulaşılabilen başka kütüphane kataloglarında taraması yapılmış ve ulaşılan sonuçlar kaydedilmiştir. İncelenen her bir risâlenin DİA, diğer literatür kaynakları ve internet araçlarından istifade edilerek neşredilmiş olup olmadığı araştırılmıştır. Müellifler hakkında bilgi toplanmış ve gerekli görüldüğü kadarıyla dipnotlarda zikredilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümü, birinci bölümde tespit edilen bilgilerin analizine bir örnek mahiyetindedir. Bu bölümde konulara göre tasnif yapılmaya çalışılmış ve bazı yönlerden çıkarımlar ortaya konulmuştur. Birinci bölümdeki bilgiler kullanılarak yapılabilecek birçok değerlendirmeye de ışık tutabilecek şekilde tablolar tarafımızca hazırlanmıştır. Son bölümde ayrıntılı tanıtılan risâleler, aslında mevcut risâlelerin her birinin daha çok üzerinde durulması gerektiğini fakat bunun başka çalışmalar gerektirecek kadar hacimli olduğunu gösterir niteliktedir.

Çalışmamız esnasında Kütüphane kataloğunda birçok eser isminin yanlış veya eksik kaydedildiğini gördük. Yine bazı risâlelerin müelliflerinin yanlış tespit edildiği bazılarının ise müellifi belli olmasına rağmen nüshada ismi bulunmaması sebebiyle kaydedilmediğini tespit ettik. Bu yanlış ve eksik bilgiler tarafımızca düzeltilmeye çalışılmış ve çalışmamız içerisinde bu düzeltmelerden bahsedilmiştir. Sayıları çok fazla olmasa da bazı risâlelerin

okunmaya mâni olacak şekilde tahrip olması sebebiyle güçlük yaşadık. Bu durumda olan risâlelerin ilk ve son varaklarını okumakla yetindik. Bazı risâleler direkt olarak fıkıh risâlesi gibi görünmese de güncel bir/birkaç meseleyi incelemeleri ve fıkıhla ilgili çıkarımlar yapmaları sebebiyle çalışmamızda zikredilmiştir.

İlim dünyasının bir nevi madenciliği sayılabilecek literatür taraması ve tespit edilmesi ağırlıklı bu çalışmamızda Bursa coğrafyasındaki fıkıh risâlelerinden günümüze ulaşanları önemli ölçüde gün yüzüne çıkardığımızı inanıyoruz. Bu çalışma, fıkıh alimleri için bir tecrübe birikimi olması, dönemsel fikhî uğraşlar hakkında bilgiler sunması ve birçok açıdan analizler yapabilmeye olanak sağlaması yönlerinden önemlidir. Temennimiz bu çalışma ile tespit edilen ve günümüzde hala yazma olarak bulunup üzerinde çalışma yapılmamış olan risâlelerden hiç olmazsa bir kısmının, araştırmacıların ilgisini çekmesidir.

Çalışmamızın her merhalesinde desteğini ve görüşlerini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Recep CİCİ'ye teşekkürü bir borç bilirim. Tez konusunun belirlenmesi ve yöntem hususunda kendisinden ve çalışmasından, münasip görmesi ile çokça istifade ettiğim kıymetli kardeşim Dr. Mustafa ATEŞ'e minnettarım. İnebey Kütüphanesi'ndeki çalışmalarım sürecinde her türlü desteği veren kütüphane müdürü Ömer KUZGUN Bey ve başta Emine ŞEÇKİN AVCI Hanım olmak üzere tüm kütüphane personeline ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Motivasyon ve redaksiyon hususunda verdiği desteklerden dolayı aziz dostum Bilal İBRAHİMOĞLU'na da ayrıca müteşekkirim.

MANYAS-2019

Bilal USLU

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR.....	xxiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İNEBEY YAZMA ESER KÜTÜPHANESİ'NDE BULUNAN FIKIH RİSÂLELERİ

I. KÜTÜPHANE'DEKİ MÜELLİFİ BELLİ OLAN RİSÂLELER.....	8
A. VEFAT TARİHİ BİLİNER MÜELLİFLERİN RİSÂLELERİ	8
1. Hasan-ı Basrî (ö. 110/728)	
- <i>Risâletü ferâizi erba'a ve hamsîn</i>	8
2. İbn Ebû Zeyd el-Kayrevânî (ö. 386/996)	8
- <i>Risâle fi'l-fikh</i>	9
3. Ebu'l-Kâsım İsmail b. el-Hüseyn el-Beyhakî (ö. 402/1012).....	8
- <i>Risâle fi'l-hayzi ve'n-nifâsi ve'l-istihâda</i>	9
4. Şehabeddin Ahmed b. Ali el-Bûnî (ö. 622/1225).....	9
- <i>Risâletü'l-ed'ıye li eyyâmi Arafât sebete 'alâ tertıbi'l-usbû'</i>	10
5. İbn Teymiyye, Abdisselâm el-Harrânî (ö. 728/1328)	9
- <i>Risâle fi mâ yete'allaku bi emri'l-huccâc</i>	10
6. Bedrürreşid Muhammed b. İsmail (ö.768/1366)	10

- <i>Risâle fî elfâzı 'l-küfr</i>	11
7. Ekmeleddîn el-Bâbertî (ö. 786/1384)	11
- <i>Risâle fî tercîhi mezhebi 'l-Hanîfe</i>	12
8. Ebü'l-Ferec b. Receb el-Bağdâdî ed-Dımaşkî (ö. 795/1393)	12
- <i>er-Risâle</i>	13
9. Hoca Paşa Muhammed el-Buhârî (ö. 822/1420)	12
- <i>Risâle-i ilmihâl</i>	14
10. Molla Fenârî, Şemsüddîn Muhammed b. Hamza el-Hanefî (ö. 834/1431)	14
- <i>Risâletü şurûti 's-salât</i>	14
- <i>Tuhfetü 'l-mehdiyye fî 'ilmi 'ş-şerî 'ati 'l-hanefiyye (Manzum şurûtu 's-salât)</i> . 15	
11. İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449)	14
- <i>Risâle fî 'l-mesâil</i>	15
12. Kemalpaşazâde, Ahmed b. Süleyman (ö. 860/1456)	16
- <i>Risâle fî tabakâti 'l-müctehidîn</i>	16
- <i>Risâle fî lüzûmi ru 'yeti 'l-hilâl fî 's-savmi ve 'l-iftâr</i>	16
- <i>Risâle fî mes 'eleti duhûli veledi 'l-binti fî 'l-mevkûfi 'alâ evlâdi 'l-evlâd</i>	17
- <i>Risâle fî sücûdi 's-sehv</i>	17
- <i>Risâle fî ziyâreti 'l-kubûr</i>	18
- <i>Risâle fî 'l-isti 'câri 'alâ ta 'lîmi 'l-Kur 'ân</i>	18
- <i>Risâle fî 'l hıdâb</i>	19
- <i>Risâletü 'l-ma 'mûle fî tashîhi lafzi 'z-zındîk</i>	20
- <i>Risâle fî tabakâti 'l-fukahâ</i>	20
- <i>Risâle fî edebi 'l-kâdî</i>	21
- <i>Risâle fî haddi 'l-hamr</i>	22
- <i>Risâle fî cevâzi te 'addüdi 'l-cum 'a fî beledin vâhid</i>	22

13. Kâsım b. Kutluboğa (ö. 879/1474)	23
- <i>Risâle fî 'l-cülûsi beyne 's-secdeteyn</i>	23
- <i>Risâle fî mes 'eleti iştibâhi 'l-kıble min kitâbi 'l-Vikâye</i>	24
- <i>Risâle fî mes 'eleti 'l-bi 'r.....</i>	24
- <i>Risâle fî 'l-fetâvâ bi 'l-farîza (Risâle fî 'l-vasli 't-tetavvu 'i bi 'l-farîza)</i>	25
14. Molla Hüsrev, Mehmed b. Ferâmurz b. Ali (ö. 855/1480).....	25
- <i>er-Risâletü 'l-vudûiyye fî 'r-resâili 'ş-şerî 'ati 'l-Mustafaviyye.....</i>	25
- <i>Risâle fî 'l-velâ</i>	26
15. Molla Gürânî, Şemseddin Ahmed b. İsmâil (ö. 893/1488)	
- <i>Risâle fî 'l-velâ.....</i>	27
16. Acem Muhyiddîn el-Cezerî (ö. IX./XV. Asır)	26
- <i>Risâle fî mechûli 'n-neseb.....</i>	28
17. Ebü'l-Fazl Celâleddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî (ö. 911/1505).....	29
- <i>Risâle fî 's-salâti 'l-vüstâ.....</i>	29
- <i>Risâletü 'l-keâm fî 'l-Besmele</i>	29
- <i>Risâle fî hasâisi yevmi 'l-cum 'a</i>	30
18. İbnü'ş-Şihne, Ebü'l-Berekât Seriyüddîn Abdülber b. Muhammed b. Muhammed el-Halebî (921/1515).....	31
- <i>Zehrü 'r-riyâd fî hükmi 'l-mütevaddii fî 'l-hiyâd</i>	31
- <i>Risâletü 'l-keâm fî tenfizi mâ sebete bi 'ş-şehdeti 'ale 'l-hatt.....</i>	31
19. Süleyman b. Ali el-Karamânî (ö. 924/1518).....	30
- <i>Risâle fî hakkı 'l-velâ</i>	32
20. Hüsâmeddin el-Tokâdî, (ö. 860/1456).....	31
- <i>Risâle fî hakkı sebbi 'n-Nebî.....</i>	33
21. Sâdî Çelebi, Sa'dullah b. 'Îsa (ö. 945/1539)	33

-	<i>Risâle 'alâ evveli kitâbi 'l-büyü' fi 'l-Hidâye</i>	33
-	<i>Risâle fi 'l velâ</i>	34
22.	Çivizâde, Muhammed Muhyiddin b. İlyas el-Menteşevî (Ö. 954/1547)	34
-	<i>el-Ecvibâtü 'l-hâsima li 'urûki elsineti 'l-kâsima (Risâle fî vakfî 'd-derâhîmi ve 'd-denânîri 'alâ risâleti Ebi 's-Suûd)</i>	34
-	<i>Risâle fi 'l-hudûdi ve 't-ta 'zîr</i>	35
23.	Bâli-i Sofyavî (ö. 960/1553)	34
-	<i>Risâle fî vakfî 'n-nukûd</i>	36
24.	Taşköprizâde Ahmed Efendi b. Mustafa (ö. 968/1561)	37
-	<i>Telhîsu Ferâizi 's-Sirâciyye</i>	37
-	<i>Risâle fi 'l-vakf</i>	38
25.	İbn Nüceym (ö. 970/1563)	36
-	<i>Resâilü 'z-Zeyniyye fî Mezhebi 'l-Hanefiyye</i>	38
26.	Dede Cöngî, Kemâlüddîn İbrâhîm b. Bahşî b. İbrâhîm (ö. 975/1567)	42
-	<i>Risâle fî siyâseti 'ş-şer 'iyye</i>	42
-	<i>Risâle fî emvâli Beyti 'l-Mâl ve aksâmihâ ve ahkâmihâ ve masârifihâ</i>	43
27.	Kınalızâde Ali Efendi (ö. 979/1572)	41
-	<i>Risâle fi 'l-vakf</i>	43
28.	Birgivî, Muhyiddin Muhammed b. Pir Ali, (ö. 981/1573)	44
-	<i>Îkâzu 'n-nâimîn ve ifhâmü 'l-kâsırîn</i>	44
-	<i>Risâle fî hürmeti 't-teğannî fi 'l- Kur 'ân ve 'l-hutbe</i>	45
-	<i>Zuhru 'l-müteehhilîn ve 'n-nisâ fî ta 'rîfi 'l-athari ve 'd-dimâ</i>	46
-	<i>es-Seyfî 's-sârim fî 'ademi cevâzi vakfî 'l-menkûli ve 'd-derâhim</i>	48
29.	Ebüssuûd Efendi (ö. 982/1574)	47
-	<i>Risâle et-tevfik ve 't-tefrîk fî vakfî 'n-nukûd</i>	49

30. Muharrem b. Muhammed b. Arif ez-Zilî (ö. 983/1575) veya (ö. 1000/1588) ..	47
- <i>Risâle fî enne 'r-radâ muharramün bi 'l-icmâ mülzemü 'l-inkitâ</i>	50
31. Muîdzâde, Muhammed el-Maraşî (ö. 983/1575).....	48
- <i>Risâletü 'l-eymân fi 't-talâk</i>	51
32. Kadızâde Mehmet Efendi er-Rûmi (ö. 1045/1635).....	51
- <i>Risâle-i Kadızâde (Risâle-i Salât)</i>	51
- <i>Risâle-i Kadızâde (Risâle-i Mebhas-i İman)</i>	52
33. Muhammed b. Musa el-Gûnânî (ö. 995/1587)	50
- <i>Risâle fî hakki 'l-velâ</i>	53
34. Vankulu Mehmed Efendi (ö. 1000/1592).....	51
- <i>Risâle fî te 'ârûzi 'l-beyyineteyn bi 'l-hükmi 'l-esahh</i>	53
35. Hüsrev b. Mustafa (Hüsrevzâde Mustafa) (ö.1000/1592)	51
- <i>Risâle fî kitâbi 'l-eymân mine 'l- Hidâye</i>	54
36. İbn Gânim el-Makdisî (ö. 1004/1596)	52
- <i>Nuru 'ş-şem 'a fî beyâni zuhri 'l-cum 'a</i>	55
37. Ahîzâde, Abdulhalîm b Muhammed (ö. 1013/1604)	55
- <i>Risâle 'alâ mebhasi 'l-mefhûm</i>	55
- <i>Risâle 'alâ mebhasi hucciyâtî 'z-zâhir li 'l-istihkâk</i>	56
38. Ali el-Kârî, b. Sultan Muhammed (ö.1014/1605)	57
- <i>Risâle fî 'l-hacci 'ani 'l-ğayr</i>	57
- <i>Zeylu tezyîni 'l- 'ibâre</i>	58
- <i>el-Hazzu 'l-evfer fi 'l-hacci 'l-ekber</i>	58
- <i>Risâle fî 'l-iktidâi fi 's-salâti li 'l-muhâlif</i>	59
- <i>Risâle fî beyâni 'l-lıhye ve 'ş-şevârib</i>	60
- <i>Sılâtü 'l-cevâiz fi salâti 'l-cenâiz</i>	60

39. Tursunzâde, Abdülbâki b. Tursun b. Murad el-İstanbulî (ö. 1015/1606).....	61
- <i>Risâle ‘alâ bâbi ‘ş-şehâde mine ‘l-Hidâye</i>	61
- <i>Risâle fî kitâbi ‘s-salâti mine ‘l-Hidâye</i>	62
40. Abdülmü‘min b. Haydar (XI./XVII. Asır).....	62
- <i>Risâle fî ‘l-vakf</i>	62
- <i>Risâle fî mesâili ‘l-fikh</i>	63
41. Bahâüddîn Muhammed b. Hüseyin b. Abdissamed el-Âmilî (ö. 1031/1622) ...	63
- <i>Risâle fî zebhi ehli ‘l-Kitâb</i>	63
- <i>Risâle fî ‘l-usûl (Zübdetü ‘l-usûl)</i>	64
- <i>Risâle halli latîfi fî kavâidi ‘l-ahkâm</i>	64
43. Akhisârî, Ahmed-i Rumî (ö. 1041/1632).....	63
- <i>Risâle fî zikri ‘l-lisan ve ‘l-kalb</i>	65
44. Mustafa b. Receb el-Hatîb (ö. 1048/1638)	63
- <i>Risâle fî iskâti ‘s-salât</i>	66
45. Ebû Bekr b. Muhammed es-Sührânî (ö. 1048/1638).....	64
- <i>Risâle fî ‘l-mesâil</i>	67
46. Ebü ‘l-İhlâs eş-Şürünbülâlî el-Mısrî (ö. 1069/1659).....	65
- <i>Resâil-i Şürünbülâlî</i>	67
47. Hayruddîn er-Remlî (ö. 1081/1671)	69
- <i>Risâle fî ‘l-cevâbi ‘an mes ‘eleti men kâle “in fe ‘ale kezâ fehüve kâfir”</i>	71
48. Şeyhü ‘l-İslâm Yahya b. Ömer Minkârizâde (ö. 1088/1678).....	72
- <i>Risâle fî kavli ‘l-kâil “in fe ‘altü kezâ fehüve kâfir”</i>	72
- <i>Millet-i İbrahim Aleyhisselam Hususunda Olan Sual Cevab Risâlesi</i>	72
49. Hisâlî Abdurrahman Çelebi (ö. 1087/1676)	71
- <i>Risâle fî beyyine leha ‘r-ruchân ‘inde te ‘ârudi ‘l-burhân</i>	73

50. Vâni Mehmed Efendi (ö.1096/1684)	71
- <i>Risâle fî beyâni 'z-zikri cehran</i>	74
51. Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn el-Hamevî el-Mısrî (ö. 1098/1687)	72
- <i>el-Kavlü 'l-belîğ fî hükmi 't-teblîğ</i>	74
52. Darendeli Hamza Efendi (ö.1105/1694).....	73
- <i>Risâle fî mu 'âmeleti 'ş-şer 'iyye</i>	75
53. Şeyh Hasan (Dobrucalı) (ö. XII./XVIII. asır)	74
- <i>Risâle kâti 'i 'l-müfteriyât</i>	76
54. Menteszâde Abdürrahim Efendi (ö.1128/1716).....	74
- <i>Risâle fî mefhûmi 'l-ferâiz</i>	77
55. İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725).....	75
- <i>Risâle-i mesâil</i>	77
56. Abdurrahman ed-Darîr (ö. 1161/1748)	76
- <i>Risâle fî necâti 'l-musallîne 'l-hâşi 'în</i>	78
57. Ebû Saîd Muhammed b. Mustafa el-Hâdimî (ö. 1176/1762).....	79
- <i>Risâle fî 'd-duhân</i>	79
- <i>Risâle fî 's-sivâk 'inde kıyâm ile 's-salât</i>	80
- <i>Risâle fî 'l-kahve</i>	80
- <i>Risâle müte 'allika li 'l-huşû 'i fi 's-salât</i>	81
58. Ebubekir b. Muhammed Sofyevî (XII./XVIII. asır)	80
- <i>Risâle fî mes 'eleti cenîni 'l-emeti min Düreri 'l-hükkâm</i>	82
59. Ebü'l-Mekârim Şemsüddîn b. Ahmed el-Hifnî (ö. 1181/1767)	83
- <i>Ecvibetü Hafniyye 'alâ es 'ileti Dağistâniyye</i>	83
- <i>el-Es 'iletü 's-semâniyyete 'aşar ve ecvibetühâ 'ale 'l-aşar</i>	84
60. Muhammed b. Abdullah el-Gölpazarî (XII./XVIII. asır).....	82
- <i>Risâle fî ru 'yeti 'l-hilâli kable 'z-zevâli ve ba 'dehû fi 's-savmi ve 'l-iftâr</i>	85

61. Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)	85
- <i>Risâle fî sübûti 'l-kısâs</i>	85
- <i>Risâle fî kavli 'l-kâil "Eğer Benden Küfür Sadır Olduysa"</i>	86
- <i>Risâle fî cevâizi 't-tasarruf fî 'd-düyyûn</i>	86
- <i>Risâle fî dûdi 't-ta 'âm ve 's-simâr</i>	87
- <i>Risâle fî 'ş-şehîd</i>	87
- <i>Risâle fî vücûbi îsâli 'l-mâi ilâ câmi 'i-l-lıhye fî 'l-ğusl</i>	88
- <i>Risâle fî 'l-kadri 'l-mesnûni fî 'l-lıhye</i>	88
- <i>Risâle fî bey 'i mâ 'ade 'd-derâhime ve 'd-denânîr</i>	89
- <i>Risâle fî mes 'eleti 's-sayd</i>	89
- <i>Risâle fî kırâati ayete 'l-kürsî edbari 's-salavâti 'l-mektûbe</i>	89
B. VEFAT TARİHİ BİLİNMEYEN MÜELLİFLERİN RİSÂLELERİ.....	90
1. Bağçecizâde Ahmed el-Kayserî	87
- <i>Risâle fî 'l-kısâs</i>	90
2. Davud el-Atişî.....	87
- <i>el-Ecvibe ilâ es 'ileti Muhammed b. Titlav el-Karatî</i>	91
3. Es-Seyyid Muhammed b. es-Seyyid Salih er-Rufâî el-Hüseyin.....	88
- <i>Risâle fî ref 'i 'r-ra 'si beyne 's-secdeteyn</i>	91
4. Es-Seyyid Muhammed Hibetullah	89
- <i>Risâle fî 'n-nikâh</i>	92
5. Es-Seyyid Yahya Sâib b. Atâullah	90
- <i>Risâle fî 'l-ferâiz</i>	92
6. Hâdis el-Mecdî	90
- <i>el-Ecvibe ilâ es 'ileti Muhammed b. Titlav el-Karatî</i>	93
7. İbrahim b. Muhammed.....	91

	- <i>Risâle 'ale'd-Dürer ve'l-Gürer fî mevdî 'i sehv ve zelal ve mevâki 'a habt ve halel</i>	93
8.	İsmail b. Ahmed	91
	- <i>Risâle-i defni 'l-meyyit</i>	94
9.	Kâsım en-Nahîf	91
	- <i>Risâle fî hakki 'l-kunut</i>	94
10.	Mahmud Efendi el-Bolvadinî	92
	- <i>Risâle fî 'l-ferâiz</i>	95
11.	Muhammed b. İbrahim	92
	- <i>Risâle-i câmi ' bi-cemî 'i sücûdi 's-sehvi fî 's-salât</i>	95
12.	Mustafa el-İskilbî	93
	- <i>Cevabü 't-tahkîk li-suâli keyfiyyeti 's-salâti havle Beyti 'l-Atîk</i>	96
13.	Sinan el-Bayındırî	94
	- <i>Risâle fî hürmeti mâ yef' alühü 'l-müezzinûn fî hâli 'l-hutbe</i>	96
14.	Veliyyüddin Kâdî er-Rehâvî	95
	- <i>Risâle fî 'l-vedâa</i>	97
II.	MÜELLİFİ BELLİ OLMAYAN RİSÂLELER	98
1.	<i>Fıkıh ile İlgili Risâle</i>	98
2.	<i>Risâl62e fî ma'rifeti 'l-kible</i>	98
3.	<i>Risâle fî ziyâreti'n-Nebî (sav)</i>	98
4.	<i>Risâle fî beyâni istikbâli 'l-kible</i>	99
5.	<i>Risâle fî beyâni 'l-hayzi ve'n-nifâsi ve 'l-istihâda</i>	99
6.	<i>Risâle fî 'd-da'vâ</i>	99
7.	<i>Risâle fî fazîleti 'l-cum 'ati ve gayrihî min mesâili 'ş-şettâ</i>	100
8.	<i>Risâle fî 'l-cenâiz (1)</i>	100
9.	<i>Risâle fî 'l-cenâiz (2)</i>	100
10.	<i>Risâle fî 'l-cenâiz (3)</i>	101

11.	<i>Risâle fi'l-hayzi ve'n-nifâs</i>	101
12.	<i>Risâle fi'l-mesâil</i>	101
13.	<i>Risâle fi's-salât (1)</i>	102
14.	<i>Risâle fi's-salât (2)</i>	102
15.	<i>Risâle fi's-salât (3)</i>	103
16.	<i>Risâle fi'z-zikri ve't-tasliyeti ve't-tardıyeti ve't-teğannî ve'n-nevâfili bi'l-cemâ'ati</i>	103
17.	<i>Risâle-i erş ve kısâs</i>	103
18.	<i>Risâle-i mesâil-i bey'ıyye</i>	104
19.	<i>Risâle fi beyâni mâ yecûzu 'anhu's-sulh ve mâ-lâ yecûz</i>	104
20.	<i>Risâle-i fâide fi'l-mes'elâti mine'l-hilâfiyyât</i>	105
21.	<i>Risâle-i fıkıh</i>	105
22.	<i>Risâle-i hac</i>	105
23.	<i>Risâle-i hacc 'ani'l-ğayr</i>	106
24.	<i>Risâle fi süneni's-salâti ve kerâhiyyâtihâ</i>	106
25.	<i>Risâle-i savm</i>	106
26.	<i>Risâle-i şurûtu's-salât (Manzum)</i>	107
27.	<i>Risâle-i tafslî'l-cum'a me'a niyetihi</i>	107
28.	<i>Risâle fi tasvîr-i ahvâli'd-devâir</i>	107
29.	<i>er-Risâletü'l mekâdirıyye</i>	108
30.	<i>Risâle fi katli'l-mülhid</i>	108
31.	<i>Risâle fi kitabi'l-eymâni mine'l-Hidâye</i>	108
32.	<i>Risâle fi's-salâti 'ale'n-Nebî (sav)</i>	109
33.	<i>Risâle fi beyâni'l-'itki'l-hâsuli bi-ğayri ihtiyâr</i>	109
34.	<i>Risâle fi'l-fetvâ</i>	109
35.	<i>Risâle fi'l-hilâfi beyne'l-İmâmi'l-A'zam ve's-Şâfi'î</i>	110

36.	<i>Risâle fi'l-hukûki beyne'z-zevci ve'z-zevce</i>	110
37.	<i>Risâle fi'l-istihlâf</i>	110
38.	<i>Risâle fi'l-vekâle</i>	111
39.	<i>Risâle fi'l-velâ</i>	111
40.	<i>Risâle fi enne'l-İslâm yeşrutü't-teberrî 'ani'd-dini'l-evvel</i>	111
41.	<i>Risâle fi mâ yelzemü mine'l-vesâyâ ve mâ yestehibühâ</i>	112
42.	<i>Risâletün mergûbetün fi'l-fıkh</i>	112
43.	<i>Risâletü'l-fark beyne'l-meseleteyn</i>	112
44.	<i>Risâle fi lübsi'l-ahmar</i>	113
45.	<i>Risâle fi'l-kavli'l-müctehed fih</i>	113
46.	<i>Risâle 'alâ kelâmi't-Tavzih ve't-Telvih fi mebâhisi'l-hüsn ve'l-kubh</i>	113
47.	<i>Şerâit-i iktidâi'l-hanefî bi's-şâfi'î</i>	114
48.	<i>Risâle fi mefhûmi'l-ferâiz</i>	114
49.	<i>Risâle-i ferâiz (1)</i>	114
50.	<i>Risâle-i ferâiz (2)</i>	115
51.	<i>Risâle-i ferâiz (3)</i>	115
52.	<i>Risâle-i ferâiz (4)</i>	116
53.	<i>Risâle fi'l-ferâiz (1)</i>	116
54.	<i>Risâle fi'l-ferâiz (2)</i>	116
55.	<i>Risâle fi'l-ferâiz (3)</i>	117
56.	<i>Risâle fi'l-ferâiz (4)</i>	117

İKİNCİ BÖLÜM

İNEBEY YAZMA ESER KÜTÜPHANESİ'NDE BULUNAN FIKIH RİSÂLELERİ'NİN KONULARA GÖRE TASNİFİ VE GENEL DEĞERLENDİRME

I.	RİSÂLELERİN KONULARINA GÖRE TASNİF EDİLMESİ	119
----	---	-----

A. USÛL-İ FIKİH RİSÂLELERİ	119
1. Matbûları Bulunan Risâleler	119
2. Matbûları Bulunmayan Risâleler	120
3. Değerlendirme.....	120
B. FÜRÛ-İ FIKİH RİSÂLELERİ.....	121
1. İbadetler	121
a. <i>Temizlik</i>	121
b. <i>Namaz</i>	124
c. <i>Cenaze</i>	129
d. <i>Oruç</i>	130
e. <i>Hac</i>	131
f. <i>Kurban ve Nezr</i>	132
g. <i>Helaller – Haramlar</i>	133
h. <i>Genel</i>	136
2. Şahıs Hukuku.....	138
3. Aile Hukuku	139
4. Eşya Hukuku.....	141
5. Borçlar Hukuku.....	145
6. Miras Hukuku.....	148
7. Yargı Hukuku	149
8. Ceza Hukuku	153
9. Devlet (İdare) ve Savaş Hukuku	154
C. MUHTELİF RİSALELER	156
1. Matbûları Bulunan Risâleler	156
2. Matbûları Bulunmayan Risâleler	158
3. Değerlendirme.....	159

II. GENEL DEĞERLENDİRME.....	160
A. MÜELLİFLERİN VEFAT TARİHLERİ BAKIMINDAN	160
1. Matbûları Bulunan Yazma Risâleler	160
2. Matbûları Bulunmayan Yazma Risâleler	161
3. Tüm Risâleler.....	161
B. RİSÂLELERİN YAZILDIKLARI ASIRLAR BAKIMINDAN.....	162
1. Telif Tariflerine Göre.....	162
2. İstinsah Tarihlerine Göre	163
C. RİSÂLELERİN KONULARI BAKIMINDAN.....	163
1. Konuların Sayısal Yoğunluğuna Göre	163
2. Risâlelerin Telif Asırlarına Göre Konu Yoğunluğu.....	162
3. Risâlelerin İstinsah Asırlarına Göre Konu Yoğunluğu	166

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNEBEY YAZMA ESER KÜTÜPHANESİ'NDEKİ MATBÛLARI BULUNMAYAN BAZI YAZMA FIKİH RİSÂLELERİ ÜZERİNE AYRINTILI İNCELEME

I. AYRINTILI İNCELENECEK YAZMA RİSÂLELERİN TESPİT EDİLMESİ..	169
II. TESPİT EDİLEN RİSÂLELERİN AYRINTILI İNCELENMESİ	170
1. <i>Risâle-i kâtt'i'l-müfteriyât</i> - Şeyh Hasan (Dobruca-Hacıoğlu Pazarcıklı) (XII./XVIII. Asır)	170
2. <i>Risâle fî iskâti's-salât</i> - Mustafa b. Receb el-Hatîb (Ö. 1048/1638)	174
3. <i>Zehrü'r-riyâd fî hükmi'l-mütevaddi fî'l-hiyâd</i> - İbnü's-Şihne, Ebü'l-Berekât Seriyyüddîn Abdülber B. Muhammed B. Muhammed El-Halebî (921/1515)	179
4. <i>Risâletü şurûti's-salât</i> – Molla Fenârî, Şemseddin Muhammed B. Hamza (ö. 834/1431)	184
5. <i>Risâle fî kavli'l-kâil “in fe‘altü kezâ fehuve kâfir”</i> – Şeyhü'l-İslam Yahya Minkârîzâde (Ö. 1088/1678).....	189
SONUÇ	194

BİBLİYOGRAFYA	196
EKLER.....	206

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
Beyazıd Ktp.	: Beyazıd Devlet Kütüphanesi
b.	: Bin/ibni
B.	: Baskı
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Enst.	: Enstitüsü
GE	: Genel Koleksiyon
h.	: Hicrî
HC	: Hüseyin Çelebi Koleksiyonu
HO	: Haraççioğlu Koleksiyonu
İnebey Ktp.	: Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi
Ktp.	: Kütüphanesi
İSAM	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları
nr.	: Numara
nşr.	: Neşreden
OR	: Orhan Camii Koleksiyonu
ö.	: Ölüm tarihi
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfadan sayfaya
Thk.	: Tahkik eden
t.y.	: Basım tarihi yok
UC	: Ulu Camii Koleksiyonu
UÜİFD	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
vr.	: Varak
Yay.	: Yayınevi
y.y.	: Basım yeri yok

GİRİŞ

Arapça “ra-se-le” kökünden türemiş olan “risâle” kelimesi, sözlükte “sözlü veya yazılı mesaj iletme”, “elçilik”, “elçinin iletildiği küçük kitapçık” manalarını ifade etmektedir. Bununla birlikte “hitap”, “kitap”, “mektup”, “makale”, “inceleme-araştırma”, “monografi” gibi manaları ifade etmek için de kullanılmıştır. Modern Arapça’da “ilmî tez” manasına gelecek şekilde “risâletü’l-ductûra”, “risâletü’l-mâcester” terkipleriyle kullanılmaktadır.¹ Sözlüklerde “bir konuya, bir ilme ve fenne dair muhtasar eser” diye tanımlanan “risâle”yi Kâtip Çelebi “bir meseleyi özetle ele alıp inceleyen ve o konudaki neticeyi ortaya koyan kısa metindir” şeklinde tarif eder.²

Gerek Hz. Peygamber’in gönderdiği mektuplar, gerek hulefâ-i râşidîn dönemindeki yazışmalar için kullanılan kelime, “kitap” veya “mektup” idi. “Risâle” kelimesi bilgi kaydı ve aktarımı için ilk olarak Ömer b. Abdülaziz’in bir mektubu için kullanılmıştır.³ Bir fıkıh literatürü sayılabilecek ilk örnekler ise Emevîler devrinde ortaya çıkmıştır. İslâm’ın ilk yıllarıyla ilgili bilgi sahibi olmak isteyen Abdülmelik b. Mervân, dönemin önde gelen fakihlerinden Urve b. Zübeyr’e mektup yazmış, o da istenilen bu bilgileri risâle formunda yazarak halifeye yollamıştır. Dinî alanda ortaya konulan risâlelerin en eskileri Hasan-ı Basrî’ye (ö. 110/728) atfedilen risâlelerdir. Bu risâlelerden bazıları günümüze de ulaşmıştır. Daha çok monografi şeklinde tek bir konunun ele alınması ve ilmî ciddiyete hâiz olmakla birlikte, daha çok hacimli eserlerde bulunan katı ilmî kurallardan azâde olması sebebiyle risâle literatürü gittikçe yaygınlaşmış ve her ilim dalında birçok risâle kaleme alınmıştır.

Osmanlı döneminde risâle literatürünün gelişimi ele alınacak olursa, kuruluş ve yükseliş dönemlerinin bir kısmını kapsayan iki asırlık dönemde (1299-1481) 26, yükseliş döneminde (1481-1600) 213 fıkıh risâlesi kaleme alındığı görülecektir. Fakat yükseliş döneminde yazılan risâlelerden 203’ü Kemalpaşazâde’ye (ö. 940/1534) aittir.⁴ Sonraki

¹ Rahmi Er, “Risâle”, *DİA*, XXXV., İstanbul, 2008, s. 112.

² Mustafa Uzun, “Risâle -Türk Edebiyatı-”, *DİA*, İstanbul, 2008, s. 114; Kâtip Çelebi, *Keşfüz-zumûn*, I, s. 840.

³ Ahmed Zekî Saffet, *Cemheretü Resâili’l-‘Arab fi ‘usûri’l-‘Arabiyyet’z-zâhire*, el-Mektebetü’l-ilmîyye, Beyrut, ty. II, s. 131.

⁴ Recep Cici, *Bir Osmanlı Fakihî Âlim Muhammed b. Hamza’nın Fıkıh Risâleleri*, Emin Yay., Bursa, ty., s. 23.

dönemlerde ise risâle sayısı giderek artmıştır. Osmanlı telif geleneğinde risâlelerin Arapça, Farsça, Türkçe gibi tek bir dil yanında bu dillerden ikisi veya üçüyle kaleme alındığı, sayı, konu ve muhteva itibariyle diğer Müslüman toplumlarındaki gibi zengin olduğu görülmektedir. Bu eserlerin adlandırılmasında her üç dilin kullanılması yaygın olmakla birlikte Türkçe risâlelerin başlıklarında Farsça terkipler rağbettedir. İlmî ve dinî konulardaki erken devir örnekleri Arapça adlar taşıdığı gibi bu dille de yazılmışlardır.⁵

Fıkî risâleler, gündemde olan ve çözülmesi gereken önemli hukukî meselelerin halli için yazılan, meselenin hukukî yönünü aydınlatan görüş ve düşünceleri yansıtan, kısa ve özlü hukukî eserler, başka bir deyişle ilmî makalelerdir. Bunlar daha ziyade güncel konularla ilgili olduğundan, hem kaleme alındıkları dönemin yazar ve hukukçuları hakkında hem de devrin özellikleri ya da gündemi konusunda birer tarihî vesika niteliğini taşıdıklarından hukuk tarihinin en önemli kaynakları arasında yer alırlar.⁶ Fıkî risâleleri bu özellikleri sebebiyle hukukî boyutuyla birlikte sosyolojik olarak da büyük öneme sahiptir. Bir dönemde ve bir coğrafyada telif edilmiş risâlelerin tespiti ve değerlendirilmesi, o dönem ve coğrafyadaki sosyolojik haritanın ve literatür hafızasının çıkarılması hususunda çok önemli veriler sağlayacaktır.

Yazma eserlerin önemli bir kısmı kütüphaneler, arşivler ve müzelerde muhafaza edilmektedir. Büyük bir kısmı kamu kuruluşlarının elinde bulunan yazma eserlerin bir kısmı ise, özel işletmeler ve kişilerin elinde bulunmaktadır. Kamu kuruluşları içinde 160 bin civarında eserle en çok yazma eser Kültür Bakanlığı'na bağlı kütüphanelerde bulunmaktadır. Kültür Bakanlığı, İnebey (Bursa), Ziya Gökalp (Diyarbakır), Selimiye (Edirne), Süleymaniye (İstanbul), Atıf Efendi (İstanbul), Köprülü (İstanbul), Beyazıt (İstanbul) Nuruosmaniye (İstanbul), Ragıppaşa (İstanbul), Millet (İstanbul), Hacı Selimağa (İstanbul), Raşit Efendi (Kayseri), Yusufpaşa (Konya), Ziya Bey (Sivas) ve Konya Bölge olmak üzere toplam on beş yazma eser kütüphanesine sahiptir. Bu kütüphanelerden Süleymaniye ve Konya Bölge olmak üzere ikisi bölge kütüphanesi olarak hizmet vermektedir. Ancak yazma kütüphanelerinin dışında ayrıca dermesinde yazma eser olan il ve ilçe halk kütüphaneleri de bulunmaktadır. Örneğin Adana, Afyon, Yozgat, Manisa, İskilip, Akseki ve Dinar il ve ilçe halk kütüphaneleri gibi çok sayıda

⁵ Mustafa Uzun, "Risâle", *DİA*, XXXV., İstanbul, 2008, s. 114-115.

⁶ Cici, *Osmanlı Dönemi İslam Hukuku Çalışmaları -Kuruluştan Fatih Devri Sonuna Kadar-*, Arasta Yayınları, Bursa, 2001, s. 307.

kütüphanenin koleksiyonunda yazma eser yer almaktadır. Yazma eserler, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı il ve ilçe halk kütüphanelerinin dışında diğer kurum kütüphanelerinde de bulunmaktadır. Örneğin, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, Cumhurbaşkanlığı Kütüphanesi, Mevlana Müzesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Amasya Müzesi, Deniz Müzesi Kütüphanesi, Prof. Dr. Bekir Topaloğlu Kütüphanesi, Prof. Dr. Ethem Ruhi Fığlalı Kütüphanesi, Sivas Atatürk Kongre ve Etnografya Müzesi Kütüphanesi, Tercüman Gazetesi Kütüphanesi ve Dr. Emel Esin Kütüphanesi gibi çok sayıda bilgi merkezinin yazma eser dermesine sahip olduğu bilinmektedir.⁷

Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı kütüphanelerle birlikte diğer bazı kütüphanelerde muhafaza edilen toplam 198.444 yazma eser kataloğu aynı Bakanlık tarafından oluşturulan Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu (TÜYATOK) adlı web sitesi⁸ üzerinde kullanıcıların hizmetine sunulmaktadır.

Bu çalışmanın merkezinde olan Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi, VIII./XIV. asırda Yıldırım Bayezid'in subaşlarından olan İnebey tarafından medrese olarak yaptırılmış, 1674'de Amcazâde Hüseyin Çelebi⁹ tarafından kapsamlı bir onarımdan geçirilmiş ve sonraki yıllarda Hüseyin Çelebi Medresesi olarak kadı sicillerine işlenmiştir. Medreselerin kapatılmasından sonra 1962 yılına kadar konserve imalathanesi olarak kullanılmıştır. Osmanlı'nın ilk medrese kütüphanesi olma özelliğine sahip kütüphaneyi de içerisinde bulunduran bu yapı, 1969'da asıl amacına uygun olarak kütüphaneye çevrilmiştir.¹⁰

Bursa'da vakıf koleksiyonları halinde hizmet veren çeşitli vakıf kütüphaneleri, 1948 yılında "Bursa Umûmî Kütüphanesi" adıyla Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlanmış ve Orhan Camii eyvanında hizmet vermeye başlamıştır. Söz konusu kütüphane 1962 yılında "Bursa İl Halk Kütüphanesi" adını almıştır. 1969 yılına gelindiğinde Orhan Camii eyvanındaki kütüphane, İnebey Medresesi'ne taşınmış ve "Bursa Yazma ve Eski Basma

⁷ Hüseyin Odabaş, "Osmanlı Yazma Eserleri ve Türkiye'de Yazma Eser Kütüphaneciliği", *Bilig Dergisi*, Ankara, 2011, S. 56, s.251.

⁸ <https://www.yazmalar.gov.tr>

⁹ Hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Selim Hilmi Özkan, *Köprülü Amcazâde Hüseyin Paşa*, Vezirköprü, 2010.

¹⁰ Hakan Anameriç, "Bursa Yazma ve Eski Eserler Kütüphanesi", *Türk Kütüphaneciliği*, S. 19, s. 468.

Eserler Kütüphanesi” adıyla hizmet vermeye başlamıştır. Kütüphane 2010 yılında Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı’na bağlı olarak “Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi” adıyla yeniden yapılandırılmıştır.¹¹

Osmanlı’nın ilk başkenti olan Bursa’nın merkez ve ilçelerinde birçok büyük vakıf, medrese ve kütüphane kurulmuştur. Başta Haraççioğlu medresesi, Ulu Camii ve Orhan Camii olmak üzere diğer cami, medrese ve tekke gibi çeşitli ilim ve kültür merkezlerinde bulunan matbû ya da yazma eser koleksiyonlarını daha iyi muhafaza edebilmek amacıyla oluşturulmuş olan İnebey Kütüphanesi, bir kısmı ünük ve müellif hattı olan birçok nüshayı deruhte etmektedir.¹² Bursa ve çevresindeki yazma ve matbû kıymetli eserler Kütüphane’de 23 koleksiyon içerisinde bulunmaktadır. Yazma eserler 20 koleksiyon içerisinde mevcuttur. Bunlardan sadece yazma eserleri içeren koleksiyon sayısı 12’dir: Orhan Kütüphanesi, Haraççioğlu (Cizyedarzâde) Kütüphanesi, Hüseyin Çelebi Kütüphanesi, Kurşünizâde Kütüphanesi, Ulu Camii Kütüphanesi, Millî Kütüphane, Halkevi Kütüphanesi, Genel Kütüphane, İznik Müzesi, Sakarya Müzesi, Bolu Müzesi, Kocaeli Müzesi.¹³

Son sayımlara göre toplamda 36516 cilt eserin bulunduğu kütüphanedeki 8932 cilt, on beş bini aşkın yazma eseri ihtiva etmektedir. 5553 cilt yazmanın İslâmî ilimlere ait olduğu kütüphanede 2136 eser fıkıh ilmine aittir. Diğer taraftan mükerrerlerle birlikte 426 yazma fıkıh risâlesi bulunmaktadır. Mükerrerler dışında risâle sayısı ise 281’dir.

Kütüphane’de bulunan yazma eserler ile ilgili hazırlanmış beş yüksek lisans tezinden üçü ‘sanat’ alanıyla ilgilidir. İki ise İslâmî ilimlerle alakalı eserleri konu almaktadır. Bu iki tezden ilki 2015 yılında Mustafa Ateş tarafından hazırlanmış “*Bursa İnebey Kütüphanesi’ndeki Fıkıh Usûlü Kitapları Üzerine Bir Araştırma*”, diğeri ise 2018 yılında tamamlanmış ve Mustafa Can tarafından kaleme alınmış olan “*Bursa İnebey Kütüphanesinde Bulunan Kıraat ve Tecvid İlmine Dair Yazma Eserler*” isimli çalışmadır. Ayrıca Recep Cici, Mustafa Ateş, Münir Yaşar Kaya’nın birlikte hazırlamış oldukları

¹¹ Mustafa Ateş, “Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi’nde Bulunan Fıkıh Usûlü Eserleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi - Bildiriler Kitabı IV (14-17 Mayıs 2015, Kütahya)*, İLEM, İstanbul, 2015, s. 253-254.

¹² Recep Cici, Mustafa Ateş, Münir Yaşar Kaya, “Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi’ndeki Fıkıh Usûlü Kitapları: Üzerine En Çok Çalışma Yapılanlar Ve Bazı Nâdir Eserler”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 31, 2018, s. 133.

¹³ http://www.inebey.yek.gov.tr/Home/Index_?n_id=3 (05.02.2019).

“Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi’ndeki Fıkıh Usûlü Kitapları: Üzerine En Çok Çalışma Yapılanlar Ve Bazı Nâdir Eserler” isimli bir makale de 2018 yılında yayımlanmıştır.

Bu tez çalışması kapsamında İnebey Kütüphanesi’nin güncel kataloğunun İslâmî eserler bölümünün ayrıntılı bir taraması yapılmış ve risâle formatındaki eserler mükerrerleri ile birlikte tespit edilmiştir. Tespit edilen bütün risâleler üzerinde çalışılmış ve katalogdaki yanlış veya eksik bilgiler kaydedilmiştir. Risâlelerin incelenmesinde öncelikle en eski nüsha ele alınmıştır. Mükerreri bulunan risâlelerden istinsahı eski olan nüshada çalışmaya engel teşkil edecek bir özellik bulunduğu istifade edilmesi daha kolay olan nüsha tercih edilmiştir.

Müellif ve eserlerin isimlendirilmesinde DİA’nın kullandığı yazım kuralları esas alınmıştır. Arapça olan eser isimlerinin sadece ilk kelimesine büyük harfle başlanılmış, diğer kelimeler özel isim olması dışında tamamen küçük harfle yazılmıştır. Çalışma içerisinde hiçbir kayıt olmaksızın kullanılan “Kütüphane” kelimesi, “İnebey Ktp.” ve “İnebey Kütüphanesi” kısaltmaları, İnebey Yazma Eser Kütüphanesi’ni ifade etmektedir.

İnebey Yazma Eser Kütüphanesi’ndeki fıkıh risâlelerini tespit etmek, tanıtmak ve ilim dünyasının bu risâlelerden istifade etmesine basamak olmayı amaçlayan çalışmamız, “giriş”, üç bölüm, “sonuç” ve “ekler” kısımlarından müteşekkildir.

Birinci bölümde İnebey Kütüphanesi’nde bulunan yazma fıkıh risâleleri, müellifi belli olan risâleler ve müellifi belli olmayan risâleler şeklinde iki ana başlık altında ele alınmıştır. Risâlelerden müellifleri belli olanlar, müelliflerin vefat tarihine göre kronolojik olarak sıralanmıştır. Vefat tarihi belli olmayan müellifler ise alfabetik olarak kaydedilmiştir. Bu bölümde zikredilen müelliflerin meşhur olanlarının hayatlarına dair başvuru kaynakları dipnotlarda verilmiştir. Nispeten daha az bilinen müelliflerin hayatları hakkında kısa bilgiler de yine dipnotlarda kaynaklarıyla birlikte zikredilmiştir. Risâleler tanıtılırken hem katalogdan hem de nüshadan hareketle teknik ve biçimsel özellikleri belirtilmiş, konu ve konuyu ele alış biçimi tespit edilmiştir. Risâlelerde istifade edilen kaynaklar zikredilmişse bunlar da ifade edilmiştir. İSAM veri tabanı ve ulaşımaya açık uluslararası yazma eser katalogları taranmak suretiyle, ele alınan risâlenin nüshaları hakkında bilgiye ulaşılmaya çalışılmış ve elde edilen neticeler gerek metinde gerekse dipnotlarda kaydedilmiştir. Matbûları bulunan risâlelerin basım bilgileri, bazı yerlerde

metin içerisinde bazı yerlerde dipnotlarda gösterilmiştir. Üzerinde akademik çalışmalar yapılan risâleler de tespit edilmiş olup tanıtım esnasında bu bilgilere de değinilmiştir.

İkinci bölümde öncelikle risâleler; usûl-i fıkıh, fûrû-i fıkıh ve muhtelif olmak üzere üç ana başlık altında toplanmıştır. Usûl-i fıkıh risâleleri 8 adet olup tek başlık altında ele alınmıştır. Fûrû-i fıkıh risâleleri 9 ayrı başlık olup toplamda 249 adettir. Muhtelif risâleler başlığı altında ise 24 risâle bulunmaktadır. Her bir konu başlığı altında bulunan risâleler matbûları olanlar ve olmayanlar şeklinde ayrılarak tablolar halinde tasnif edilmiştir. Ayrıca her konuya dair risâlelerin kendi içerisinde, istinsah tarihi, nüsha sayısı, telif dili gibi muhtelif açılardan değerlendirmeleri yapılmıştır. Daha sonra bütün risâleler genel bir değerlendirmeye tabî tutulmuş ve müelliflerin vefat tarihlerine, telif tarihlerine, istinsah tarihlerine göre tablolar yapılmıştır. Aynı şekilde; dönemlere göre konu yoğunluklarının tespit edilebileceği tablolar da hazırlanmış ve bu verilerden istifade ile değerlendirme ve çıkarımlar ortaya konulmuştur.

Üçüncü bölümde ise, beş risâle ayrıntılı şekilde incelenmiş ve tanıtılmıştır. Bu beş risâle, fûrû-i fıkıh risâlelerinden üç, usûl-i fıkıh ve muhtelif risâlelerden ise birer eserdir. Ayrıntılı incelenen usûl-i fıkıh risâlesi, müellif hattı olup matbûsu bulunmayan en eski usûl-i fıkıh risâlesidir. Muhtelif risâleler içerisinde incelenecek risâle, müellifi hayattayken istinsâh edilmiştir ve bu başlık altındaki matbûsu bulunmayan en eski risâledir. Fûrû-i fıkıh risâlelerinden ele alınacak üç risâleden biri müellif hattı, ikincisi istinsah tarihi en eski olan risâle ve diğeri ise Kütüphane’de en çok nüshası bulunan risâledir. Çalışmanın sonundaki “Ekler” kısmında bu risâlelerin baş ve son sayfalarının resimlerine yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM
İNEBEY YAZMA ESER KÜTÜPHANESİ'NDE BULUNAN FIKIH
RİSÂLELERİ

I. KÜTÜPHANE'DEKİ MÜELLİFİ BELLİ OLAN RİSÂLELER

A. VEFAT TARİHİ BİLİNEREN MÜELLİFLERİN RİSÂLELERİ

1. Hasan-ı Basrî, Ebû Saîd el-Hasen b. Yesâr el-Basrî (ö. 110/728)¹⁴

Risâletü ferâizi erba'a ve hamsîn

Bu risâlenin kütüphanedeki demirbaş numarası, UC1140/2 dir. Kütüphane kataloğunda, müstensihî Ahmed b. Molla Mehmed, istinsah tarihi ise h. 1145 olarak kaydedilmiştir. Risâle, tabînin büyüklerinden olan Hasan-ı Basrî'den (ö.110/728) rivayet edilmiş elli dört farzı ihtivâ etmektedir. Nüsha güzel ve okunaklıdır. İçerisinde bulunduğu mecmuânın 33a – 55a varaklarında yer almaktadır. Sayfaların satır sayıları 17'dir.

Bazı kataloglarda¹⁵ kelâm ilmine dair olarak kaydedilmiş olsa da asıl itibariyle fıkıh meselelerini hâvîdir. Elli dört farz olarak ifade edilmiş olan, bir Müslüman'ın yirmi dört saat içerisinde yapmakla mükellef olduğu şeyleri ele almaktadır. Muhtasar bir ilmihâl denilebilir.

İnebey Kütüphanesi'nde bu risâlenin Osmanlıca tercümesi olarak OR2109/3 ve OR2098/3 demirbaş numarası ile başka iki yazma daha bulunmaktadır. Muhtelif kütüphanelerde birçok yazması mevcuttur.¹⁶ Daha çok şerh edilerek basılmıştır.

2. İbn Ebû Zeyd el-Kayrevânî, Ebû Muhammed Abdullah (ö. 386/996)¹⁷

¹⁴ Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Babanzâde İsmail Paşa el-Bağdâdî, *Hediyyetü'l-ârifin*, Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî (MEB, 1951, Ofset baskı), Beyrut, I, s. 265; Süleyman Uludağ, "Hasan-ı Basrî", *DİA*, XVI, İstanbul, 1997, s. 291-293. (Müelliflerin hayatlarına dair başvuru kaynakları dipnotlarda verilecektir. Gerekli görüldüğü yerde hayatlarına dair kısa bilgiler de yine dipnotlarda zikredilecektir.)

¹⁵ Süleymaniye ktp., Dügümlü Baba, nr. 207; Hacı Mahmut Efendi, nr. 2104.

¹⁶ Bazı yazma nüshaları için bkz. Süleymaniye Ktp., A-Tekelioğlu, nr. 909; H. Selimağa Ktp., Kemankes, nr. 513.

¹⁷ 310/922 yılında Kayrevan'da dünyaya gelmiştir. Tahsil hayatına küçük yaşta Kur'ân-ı Kerim'i ezberleyerek başlayan İbn Ebû Zeyd dönemin önemli ilim merkezlerinden biri olan Kayrevan'da Arap dili ve edebiyatı, fıkıh, tefsir, hadis, kelâm ve kıraat dersleri almıştır. İçinde yaşadığı zengin ilmi çevrenin yanı sıra kabiliyeti sayesinde hocalarının ilim meclislerindeki tartışmalarda takdir kazanıp genç yaşta eser verecek seviyeye ulaşmıştır. Daha on yedi yaşında iken kaleme aldığı *er-Risâle* adlı eseri büyük itibar görmüştür. İbn Ebû Zeyd 30 Şâban 386/17 Eylül 996 tarihinde Kayrevan'da vefat etmiş ve evinde toprağa verilmiştir. Mezhepte müçtehid kabul edilmiştir. Mâlikî mezhebini derleyip toparlaması ve imamının görüşlerini açıklamasından dolayı "küçük Mâlik" ve "mezhebin kutbu" lakaplarıyla anılmıştır. (Hayatı ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, I, s. 841; H. Yunus Apaydın, "İbn Ebû Zeyd", *DİA*, XIX, İstanbul, 1999, s. 451-453)

Risâle fi'l-fikh

Kütüphane kataloğunda *Risâle fi'l-fikh* ismiyle tespit edilmiş olan eser, Mâlikî fakîhi İbn Ebû Zeyd el-Kayrevânî'nin *er-Risâle*¹⁸ ismiyle bilinen meşhur eseridir. Katalogda müellifin nisbesi “Kirvânî” olarak kaydedilmiştir. Risâle, kütüphanede GE2456/1 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 27 varaktan müteşekkildir. Sayfa satır sayısı 33'tür. Müstensihî Muhammed b. el-Hâc Muhammed el-Mağribî'dir. İstinsah tarihi h. 1119, istinsah yeri Mısır'dır. Değişik kütüphanelerde çok sayıda yazma nüshası bulunan *er-Risâle*'nin ilk baskıları Fas (ty.) ve Kahire'de (1296, 1304, 1313, 1314, 1319, 1320, 1323, 1331) yapılmış, daha sonra başta Kuzey Afrika ülkeleri olmak üzere farklı yerlerde pek çok defa yayımlanmıştır.¹⁹ Mâlikî fikhının önemli muhtasarlarından olan eserin 100'e ulaşan sayıda şerhi olduğu ifade edilmektedir.²⁰

er-Risâle'de müellif, akâid ile ilgili bir bölümle başlayıp fıkıh bâblarını klasik sırayla takip etmiştir. Fıkıh öğrenmeye yeni başlayanlar için telif edildiğinden dolayı konular kısa olarak ele alınmıştır.

3. Ebu'l-Kâsım İsmail b. el-Hüseyin el-Beyhakî (ö. 402/1012)²¹

Risâle fi'l-hayzi ve'n-nifâsi ve'l-istihâda

Risâle, kütüphane kataloğunda HC289/2 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 201a – 206b varaklarındadır. Sayfa satır sayısı 21'dir. Müstensihî Ömer b. Muhammed'dir. İstinsah tarihi bilinmemekle birlikte sonunda h. 597 tarihli temellük kaydı bulunmaktadır. Bu itibarla kütüphanedeki fıkıh risâleleri içerisinde istinsah tarihi en eski olanıdır. Dili Arapça'dır. Yazı, okunması güç karakterdedir. Ne yazma ne de matbû olarak risâlenin mevcudiyetine dair kaynaklarda herhangi bilgiye ulaşılamamıştır.

Elimizdeki nüshanın başında müellife nispeti açıkça zikredilmektedir.²²

¹⁸ Ali Hakan Çavuşoğlu, “er-Risâle”, *DİA*, XXXV, İstanbul, 2008, s. 119.

¹⁹ Çavuşoğlu, “er-Risâle”, *DİA*, XXXV, s. 120.

²⁰ Çavuşoğlu, “er-Risâle”, *DİA*, XXXV, s. 120.

²¹ Müellif hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Zâhid bir Hanefî fakîhi, zamanının önde gelen imamlarından olduğu ifade edilmiştir. Kendisine nispet edilen *eş-Şâmil* ve *el-Kifâye* isimli iki eserden bahsedilmektedir. (Abdülkadir el-Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-mudiyye fi tabakâti'l-Hanefiyye*, C.1, ty., yy., s.398; Hayrüddin ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, C.1, Daru'l-İlmi li'l-Melâyin, Beyrut, 2002, s. 312.)

²² Ebu'l-Kâsım İsmail b. el-Hüseyin el-Beyhakî, *Risâle fi'l-hayzi ve'n-nifâsi ve'l-istihâda*, İnebey Ktp., nr. HC289/2, vr. 201a.

“(Kadınlarda görülen) kanlar üçtür: Hayız kanı, nifas kanı ve istihâze kanı”²³ ifadeleriyle konuya giriş yapan müellif, her bir başlığın fıkhıta ne ifade ettiğini açıkladıktan sonra hükümlerini ele almıştır.

4. Şehabeddin Ahmed b. Ali el-Bûnî (ö. 622/1225)²⁴

Risâletü'l-ed'ıye li eyyâmi Arafât sebete 'alâ tertıbi'l-usbü'

Risâle, kütüphane kataloğunda OR347/2 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 40b – 48b varaklarında bulunmaktadır. Katalogda sayfa satır sayısı 15 olarak tespit edilmiş olsa da düzensiz bir şekilde yazılmış olduğundan böyle bir tespit doğru görülmemektedir. Başlıklar ve paragraf başı mahiyetindeki ifadeler için kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Müstensihî Abdü'l-Müncim el-Ğamrî olarak kaydedilmiştir. İstinsah tarihi ve yeri bilinmemektedir. Katalogda “(Risâlet fi'l-Adiyat li Eyyam Arafat es-Sebat ala Tertib el-Usbü” şeklinde isimlendirilmiş risâlenin başka bir nüshasına ulaşılamamıştır. Müellife ait böyle bir risâle de bulunamamıştır. Fakat *Kitabü'd-de'avât 'alâ ihtilâfi'l-evkât*²⁵ isminde bir eseri bulunmaktadır. Risâlenin, bu eserin bir bölümü olması muhtemeldir.

Arafatta vakfeden itibaren bir hafta boyunca her gün için yapılacak duaların kaleme alınmış olduğu bir risâledir.

5. İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b.

Meciddîn Abdisselâm el-Harrânî (ö. 728/1328)²⁶

Risâle fi mâ yete'allaku bi emri'l-huccâc

Risâle, kütüphane kataloğunda GE1428/1 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 1b – 17a varaklarında bulunmaktadır. Sayfa satır sayısı 15'tir. Nüsha lekeli olmakla birlikte yazıları okunaklıdır. Dili Arapça'dır. İbn Teymiyye'ye ait bu isimde bir risâle bulunduğu dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Risâle incelendiğinde bu risâleyi

²³ Hüseyin el-Beyhakî, *a.g.e.*, vr. 201a.

²⁴ Asıl adı Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Ali b. Yûsuf el-Kureşî el-Bûnî'dir. Cezayir sahilinde Konstantin vilâyetine bağlı Bûne kasabasında doğmuştur. Mısır'da yaşadığı, Kahire'de vefat ettiği ve Karâfe Mezarlığı'na defnedildiği dışında hakkında bilgi yoktur. Daha çok havass ilimleriyle meşgul olmuştur. *Şemsü'l-ma'ârifü'l-kübra* isimli eseri meşhurdur. (el-Bağdadî, *a.g.e.*, I. s. 90; Süleyman Uludağ, “Bûnî, Ahmed b. Ali”, *DİA*, VI, İstanbul 1993, s. 416-417.)

²⁵ Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu, nr. 540.

²⁶ Hayatı ve eserleri için bkz. Koca, “İbn Teymiyye, Takıyyüddin”, *DİA*, XX, İstanbul, 1999, s. 391-405; Hayreddin Karaman, *İslam Hukukunda Mezhebler*, İstanbul, 1971, s. 23-33; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Esmâ'ü mü'ellesfâti Şeyhilislâm İbn Teymiyye* (nşr. Selâhaddin el-Müneccid), Beyrut, 1403/1983.

hazırlayanın İbn Teymiyye'ye sorulmuş sorular ve verilen cevapları topladığı görülmektedir. Matbû veya mahtuta bir nüsha bilgisi mevcut değildir. Müstensih, istinsah tarihi ve yeri belli değildir.

Hacıların yolculuğundan başlamak üzere yaptıkları fiillerin bidat mi yoksa sünnet mi olduğunun öğrenilmesi gayesi ile İbn Teymiyye'ye sorulmuş sorular ilk üç sayfada bir arada bulunmaktadır. Dördüncü sayfadan itibaren sorulan sorulara İbn Teymiyye'nin cevapları başlamaktadır. Bu sorulardan bazıları şöyledir: Hacıların Mekke'ye giderken Tebuk'e vardıklarında silahlarını göstermeleri sünnet midir yoksa bidat midir? Hacıların Hicr Şehri'nde (Salih Peygamber'in şehri) su içmeleri haram mıdır yoksa helal mi? Ravza'da hurma yemeleri helal midir bidat midir?²⁷

6. Bedrürreşîd Muhammed b. İsmail (ö.768/1366)²⁸

Risâle fî elfâzi'l-küfr

Risâle, kütüphane kataloğunda GE4609/5 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 109b – 120b varaklarında bulunmaktadır. Sayfaların satır sayısı ilk sayfa hariç 19'dur. İlk sayfa 11 satırdır. İstinsah tarihi h. 14 Rebiülevvel 967'dir.²⁹ Müstensih ve istinsah yeri bilinmemektedir. Nüsha lekeli. Bazı yerlerin okunması bu sebeple zordur. Dili Arapça'dır. İnebey Kütüphanesi'nde aynı risâlenin, *Risâle fî'l-elfâzi'l-mükeffire* ismiyle ve OR492/2 demirbaş numarasıyla ve *Risâle fî beyani'l-elfâzi ve'l-ef'âli'l-letî yelzemü minhe'l-küfr* ismi ve UC3510/2 demirbaş numarasıyla kayıtlı iki nüshası daha vardır. Ali el-Kârî'nin bu risâle üzerine şerh çalışması matbûdur. Ayrıca elfâz-ı küfr ile ilgili dört risâlenin bulunduğu bir mecmuada tahkikli bir şekilde basılmıştır.³⁰

Müellif, bir takım ilim sahibi görünenlerin, makam ve mevki sahiplerinin, tedris ve fetvâ makamında olan kişilerin, cahil ve rezillere bile yakışmayacak ve küfre götüren sözler sarfettiğini zikretmektedir. Bu sebeple, dilin afeti olan bu mesele ile alakalı gayret gösterip, muteber kitapların küfür sözleri ile ilgili ittifak ve ihtilaf ettikleri görüşleri bir

²⁷ İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecciddîn Abdisselâm el-Harrânî, *Risâle fî mâ yete'allaku bi emri'l-huccac*, İnebey Ktp., nr GE1428/1, vr. 1b.

²⁸ Hayatı ve eserleri hakkında kaynaklarda çok az bilgi vardır: bkz. ez-Ziriklî, *a.g.e.*, VI, s. 37.

²⁹ Bedrürreşîd Muhammed b. İsmail, *Risâle fî elfâzi'l-küfr*, İnebey Ktp., nr. GE4609/5, vr 120b.

³⁰ *el-Câmi' fî elfâzi'l-küfr*, thk. Muhammed b. Abdurrahman el-Humeyyis, Dâru ilâfi'd-Devliyye li'n-Neşri ve't-Tevzî', Kuveyt, 1999.

araya getirerek bu risâleyi oluşturmuştur. Görüşlerini zikrettiği kitaplara birtakım rumuzlar vermiştir. Bu rumuzları risâlenin başında zikretmiştir.³¹

7. Ekmeleddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed el-Bâbertî er-Rûmî el-Mısırî (ö. 786/1384)³²

Risâle fî tercîhi mezhebi'l-Hanîfe

Kütüphane kataloğunda “Şeyh Ekmeleddin”, nüshada ise “Şârihu'l-Hidâye Şeyh Ekmeleddin” olarak kaydedilmiş müellif, Ekmeleddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed el-Bâbertî'dir. Risâle, kütüphane kataloğunda GE5004/21 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. 118a – 123b varaklarında bulunmaktadır. İstinsah tarihi h. 1127'dir. Müstensihi ve istinsah yeri bilinmemektedir. Muteber olan ismi *en-Nüketü 'z-zarîfe fî tercîhi mezhebi Ebî Hanîfe* dir. Yazma olarak nüshaları mevcuttur.³³ 1997 yılında ilk kez basılmıştır.³⁴ Dili Arapça'dır.

Hanefî Mezhebi'nin faziletini anlatmakta olan bu risâle, mezhep hakkında dile getirilen eleştirilerin yersiz olduğunu ifade etmektedir.

8. Ebü'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdirrahmân b. Receb el-Bağdâdî ed-Dımaşkî (ö. 795/1393)³⁵

³¹ Bedrürreşîd, *a.g.e.*, vr. 110a.

³² 710'dan (1310) sonra doğmuştur. Memleketi olan Bayburt'a (Arapça kaynaklarda Bâbirt) nisbetle Bâbertî, Anadolu'ya nisbetle Rûmî, Mısır'da (Kahire) vefat etmiş olması sebebiyle de Mısır nisbeleriyle anılmaktadır. Süyûtî ve ondan nakilde bulunan Şah Veliyyullah ed-Dihlevî ile Leknevî gibi âlimlerin onu Bağdat yakınlarındaki Bâbertâ köyüne nisbet etmeleri, buradan yetişen âlimlerin de Bâbertî nisbesiyle anılmış olmalarından kaynaklanmaktadır. Rûmî nisbesi de onun Bâbertâ'ya değil Bayburt'a nisbet edilmesi gerektiğini teyit etmektedir. 40'tan fazla eseri vardır. En meşhurları: *el-Înâye ve Şerhu akîdeti ehli's-sünne ve'l-cemâ'a* dır. (el-Bağdadî, *a.g.e.*, I, s. 171; ez-Ziriklî, *a.g.e.*, VII, s. 271; Kehhâle, *a.g.e.*, XI, s. 298-299; Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, Meral Yay., İstanbul, s. 221-222; Arif Aytakin, “el-Bâbertî”, *DİA*, IV, İstanbul, 1991, 377-378.)

³³ Bkz. Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 3230; Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 2138; Ragıp Paşa Ktp., nr. 1479.

³⁴ Ekmeleddin el-Bâbertî, *en-Nüketü 'z-zarîfe fî tercîhi mezhebi Ebî Hanîfe*, Câmi'atü'l-Meliki's-Su'ûd, Riyad, 1418/1997.

³⁵ 736/1335 tarihinde Bağdat'ta dünyaya gelmiştir. 744/1343 yılına kadar Bağdatta ilim tahsilinden sonra babasıyla birlikte Dımaşk'a seyahat etmiştir. Bir müddet Nablus ve Kudüs'te bulunmuştur. 748/1347'de Bağdat'a geri dönmüştür. 750/1349'da hac dönüşünde Dımaşk'ta İbn Kayyim el-Cevziyye'nin talebesi olmuştur. Kahire'de de ilim halkalarında bulunup bu coğrafyalardaki önemli âlimlerden icazetler almıştır. Hocası İbn Kâdi'l-Cebel'in vefatından sonra 771/1370 yılından itibaren onun ders halkasını devr almıştır. 788/1386'dan sonra Hanbeliyye Medresesi'nde ders vermeye başlamıştır. Dünya işlerini pek önemsemeyen ve idarecilerle de görüşmeyen İbn Receb, Kassâin'deki Sükkeriyye Medresesi'nde öğretim ve telif

er-Risâle

Risâle, kütüphane kataloğunda sadece “Risâle” ismiyle kaydedilmiştir. İbn Receb’in birçok risâlesi bulunmaktadır.³⁶ İsmi hakkında nüshada herhangi bir kayıt yoktur. Bununla birlikte yaptığımız araştırmada Hanbelî fakîhi İbn Receb’e ait *Fadlu ilmi’s-selef ‘ale’l-halef* isimli risâle olduğu tespit edilmiştir. İncelenen nüsha, kütüphane kayıtlarında GE2456/3 demirbaş numarası ile mevcuttur. 32a – 37a varaklarında bulunmaktadır. Sayfa satır sayısı 37’dir. Düzensiz bir şekilde yazılmıştır. Katalogda “manzumdur” diye kayıt bulunsa da bu doğru değildir. Sadece tetimmeden sonra 6 beyit bulunmaktadır.³⁷ Dili Arapça’dır. Çok defa basılmıştır.³⁸

“Bu, ilmin manası, faydalı ve faydasız olarak ikiye ayrılması ve selef âlimlerinin ilminin halef âlimlerinden üstünlüğünü kısaca açıklayan birtakım kelimelerdir”³⁹ ifadeleriyle başlayan risâle, Kur’ân’da ilmin bazen övüldüğü bazen de zemmedildiğini söyleyerek ayetlerle bunlara misaller vermektedir. Müellif, faydalı ilmi bir başlık altında ele almıştır. Faydasız ilmin alametlerini de ayrı bir fasılda zikretmiştir. Son fasıl ise “Müslümanların kötü âlimlerinin ehli kitaba benzemeleri hakkında” başlığını taşımaktadır. Fıkıh ilmi ile ilgili olarak seleften naklin önemine vurgu yapan İbn Receb, bu hususta Ahmed b. Hanbel’den “İlim Muhammed ashabından gelendir. Bunun dışındakiler ilim değildir” naklini yapmaktadır.⁴⁰

faaliyetleriyle meşgul olmuştur. Hadis alanında zamanının otoritesi olan İbn Receb fıkıh, usul, tefsir, kelâm, ahlâk ve tarih sahalarında eser vermiş, bilhassa Dımaşk ve Kudüs’te Hanbelî mezhebinin bayraktarlığını yapmıştır. Aralarında Muhammed b. Ahmed el-Makdisî, İbnü’l-Lahhâm, İbnü’r-Ressâm, Abdurrahman b. Ahmed b. Ayyâş, Kâdı’l-kudât Ebü’l-Fazl Muhibbüddin Ahmed b. Nasrullah el-Bağdâdî ve Ebü Zer Abdurrahman b. Muhammed el-Mısırî gibi âlimlerin de bulunduğu birçok talebe yetiştirmiştir. 4 Ramazan 795’te (14 Temmuz 1393) Dımaşk’ta vefat etmiş ve Bâbüssağır Kabristanı’na defnedilmiştir. (Hayatı ve eserleri için bkz. Cengiz Kallek, “İbn Receb”, *DİA*, XX, İstanbul, 1999, s. 243-247.)

³⁶ Kallek, “İbn Receb”, *DİA*, XX, s. 246.

³⁷ Ebü’l-Ferec Zeynüddin Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdurrahmân Receb el-Bağdâdî ed-Dımaşkî, *er-Risâle*, İnebey Ktp., nr. GE2456/3, vr. 37a.

³⁸ Kahire 1343, nşr. M. Münîr Abduh; Kahire 1347, 1934, 1985, nşr. M. Abdülhakîm el-Kâdî; Kahire 1989, nşr. Yahyâ Muhtâr Gazâvî; Beyrut 1403/1983, 1409/1989; Amman 1983; Kuveyt 1983, nşr. Muhammed b. Nâsır el-Acmî; Kuveyt 1407/1986, nşr. Mervân el-‘Atıyye; Dımaşk-Beyrut 1409/1989.

³⁹ İbn Receb, *a.g.e.*, vr. 32a.

⁴⁰ İbn Receb, *a.g.e.*, vr. 35a.

9. Hoca Paşa Muhammed b. Muhammed el-Hâfız el-Buhârî (ö. 822/1420)⁴¹

Risâle-i ilmihâl

Risâle, katalogta GE2749/6 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 210b – 218b varaklarında bulunmaktadır. Sayfa satır sayısı 15'tir. Müstensihi bilinmemektedir. İstinsah tarihi h. 866 olarak kaydedilmiştir. Dili Farsça'dır. Herhangi bir çalışmaya konu olmamış ve baskısı yapılmamıştır. Bu isimde başka bir yazma nüsha bilgisine de ulaşılamamıştır.

Risâlenin dili Farsça olması sebebiyle içeriği hakkında yeterli bilgi sahibi olunamamıştır. Kütüphanenin bu eseri fıkıh risâlesi olarak kaydetmesi ve konu başlıklarının iman meselesinden başlayarak ilmihâl düzenine göre devam etmesi itibariyle bu çalışma içerisinde zikredilmiştir.

10. Molla Fenârî, Şemsüddîn Muhammed b. Hamza el-Hanefî (ö. 834/1431)⁴²

a. *Risâletü şurûti's-salât*

Risâle, kütüphane kataloğunda GE4003 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 1b – 9a varaklarındadır. Son sayfa 7 satır olup diğer sayfalar 11 satırdır. Müstensihi bilinmemektedir. İstinsah tarihi h. 1270 olarak kaydedilmiştir.⁴³ Kütüphanede 16 nüsha olarak mevcut olup sayıca en çok olan risâledir. Bu nüshalar içerisinde UC1140/4 demirbaş numaralı, müstensihi Ahmed b. Mehmed olarak kaydedilmiş, h. 1145 istinsah tarihli olanı en eski nüshadır. Dili Arapça'dır. Manzum olarak Türkçe'ye tercümesi bulunmaktadır.⁴⁴ Yazma nüshaları mevcut olup basılmamıştır.

Namaz, abdest ve gusül ile ilgili farz, vâcip, sünnet, mekruh vs. hususları maddeler halinde ele alan ve “Bâbü şurûti's-salâti ve hiye semâniyetün” ifadeleriyle başlayan küçük çapta bir risâledir. Namazın sahih olması için namaz öncesi ve namaz esnasında yapılması gerekenleri müellif, muhtasar şekilde kaleme almıştır. Risâlenin nüshalarında Fenârî'ye ait olduğuna dair hiçbir bilgi geçmezken, Türkçe tercümelerinde

⁴¹ Hayatı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

⁴² Hayatı ve eserleri için bkz., ez-Zirikli, *a.g.e.*, VI, s. 110; Kehhâle, *a.g.e.*, III, s. 269; Cici, *a.g.e.*, s. 110; İbrahim Hakkı Aydın, “Molla Fenârî”, *DİA*, XXX, İstanbul, 2005, s. 245; Özel, *a.g.e.*, s. 175.

⁴³ Molla Fenârî, Şemsüddîn Muhammed b. Hamza b. Muhammed el-Hanefî, *Risâletü şurûti's-salât*, nr. GE4003, vr. 9a.

⁴⁴ İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., nr. TÜR 279; Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 1151.

eserin, oğluna namazın erkânını öğretmek amacıyla Molla Fenârî tarafından kaleme alındığı belirtilmiştir.⁴⁵

b. *Tuhfetü'l-mehdiyye fi 'ilmi's-şerî'ati'l-hanefiyye (Manzum şurûtu's-salât)*

Manzum olan bu risâle, kütüphane kayıtlarında GE2400/2 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 44b – 46b varaklarındadır. Sayfa satır sayısı 17'dir. Sayfa yanları muhaşşâdır. Müstensihî, istinsah tarihi ve istinsah yeri bilinmemektedir. Kütüphane kataloglarında bu isimde bir risâleye ulaşılamamıştır. Dili Osmanlıca'dır.

Risâlenin başındaki kayıt⁴⁶ sebebiyle katalogda Molla Fenârî'ye nispet edilen bu risâle, *Risâletü şurûti's-salât*'ın manzum olarak tercümesidir. Kütüphane kayıtlarında UC8079/2 demirbaş numaralı, müellifi belli olmayan *Şurûtu's-salât*'tan farklı bir manzum tercümedir.

11. İbn Hacer el-Askalânî, Ebu'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b.

Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449)⁴⁷

Risâle fi'l-mesâil

Risâle, kütüphane kataloğunda GE1605/16 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 148a – 151b varaklarında bulunmaktadır. Sayfaların satır sayısı 17'dir. Müstensih, istinsah tarihi ve yeri bilinmemektedir. Katalogta “Risâle fi'l-Mesâil” ismiyle kaydedilmiş olan risâlenin kaynaklardaki ismi *Fetâva'l-Hâfiz ibn Hacer el-Askalânî fi ahvâli'l-kubûr ve ehvâli'n-nüşûr*'dur.⁴⁸ 1872'de Delhi'de 1408/1987'de Kahire'de basılmıştır. Fetvâların kaynakları gösterilmek suretiyle Muhammed b. Abdülhakîm el-Kâdî tarafından yine Kahire'de (1407/1987) yayımlanmıştır.⁴⁹

Risâle, ölünün kabir ve âhiret hayatıyla ilgili yirmi sekiz sorunun kısa cevaplarını ihtiva etmektedir. Önce sorular zikredilmiştir, akabinde İbn Hacer Askalânî'nin cevapları bulunmaktadır.

⁴⁵ Kadir Gömbeyaz, “Molla Fenârî'ye Nispet Edilen Eserlerde Aidiyet Problemi ve Molla Fenârî Bibliyografyası”, *Uluslararası Molla Fenârî Sempozyumu (4-6 Aralık 2009)*, Bursa Kültür A.Ş., Bursa, 2010, s. 496.

⁴⁶ Molla Fenârî, *Tuhfetü'l-mehdiyye fi 'ilmi's-şerî'ati'l-Hanefiyye (Manzum şurutu's-salât)*, İnebey Ktp., nr. UC2400/2, vr. 44b.

⁴⁷ Hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bkz. ez-Ziriklî, I, s. 178-179; M. Yaşar Kandemir, “İbn Hacer el-Askalânî”, *DİA*, XIX, İstanbul, 1999, s. 514-531.

⁴⁸ Kandemir, “İbn Hacer el-Askalânî”, *DİA*, XIX, s. 529.

⁴⁹ Kandemir, “İbn Hacer el-Askalânî”, *DİA*, XIX, s. 528.

12. Kemalpaşazâde, Ahmed b. Süleyman (ö. 860/1456)⁵⁰

a. *Risâle fî tabakâti'l-müctehidîn*

Risâle, kütüphane kataloğunda UC3502/3 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 51b – 55a varaklarında yer almaktadır. Sayfaların satır sayısı 27'dir. Nüsha lekeli olmakla birlikte okunabilecek düzeydedir. Dili Arapça'dır. Müctehidlerin sıralamaya esas olan ilk isimleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Müstensih, istinsah tarihi ve yeri bilinmemektedir. Birçok yazması bulunan⁵¹ bu risâlenin baskısı mevcut değildir.

Kemalpaşazâde, bu risâlesinde müctehid kabul ettiği 50 kadar ismi saymaktadır. Sıralamada alfabetik düzen esas alınmıştır. Kronolojik sıralamaya itibar edilmemiştir. Risâlede zikredilen isimlerin hangi kıstaslar çerçevesinde müctehid olarak kabul edildiklerine dair herhangi bir bilgi mevcut değildir. Müellifin *Tabakâtü'l-fukahâ* isimli risalesinden farklı bir risâledir.

b. *Risâle fî lüzûmi ru'yeti'l-hilâl fî's-savmi ve'l-iftâr*

İncelenen risâle, Kütüphane kataloğunda GE4830/3 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 4b – 8a varaklarında bulunmaktadır. Sayfa satır sayısı 16'dır. Müstensihi Mustafa Rafet, istinsah tarihi ise h. 1313 olarak kaydedilmiştir. Katalog ve kaynaklarda yapılan araştırmada Kemalpaşazâde'ye ait böyle bir risâle ismine ulaşamadık. Risâlenin

⁵⁰ Asıl adı Şemseddin Ahmed'dir. Şehzade Bayezid'e (II. Bayezid) lalalık yapan büyükbabası Kemal Paşa'ya nisbetle Kemalpaşazâde, Kemalpaşaoğlu veya İbn Kemal diye anılır. Babası Süleyman Çelebi'nin Amasya muhafızlığı döneminde hafızlıktan sonra Amasya ulemasından Arapça, Farsça ve mantık ilimlerini tahsil etmiştir. Öncelikle askeriye sınıfına intisab etmişken ulemanın makamının askerin makamından yüksek olmasına kanaat getirip ilmiye sınıfına geçmiştir. Edirne'de Ali Bey Medresesi, Halebiye Medresesi, Üç Şerefeli Medrese ve Sultan Bayezid Medresesi, Üsküp'te İshak Paşa Medresesi ve İstanbul'da Sahn-ı Seman Medreselerinde müderrislik yapmıştır. 921/1515'te Edirne kadılığına, 922/1516'da Anadolu kazaskerliğine getirilmiş ve 932/1526'da şeyhülislâmlık görevine tayin edilmiştir. 940/1534'te vefat edene kadar bu görevde kalmıştır. Velûd bir müellif olan Kemalpaşazâde birçok alanda Türkçe, Arapça ve Farsça eserler yazmıştır. Çalışmalarının sayısı konusunda kesin bir rakam vermek güçtür. Cemil el-Azm kendisine 214, Brockelmann 179, Nihal Atsız 209, Şamil Öçal 226 eser nisbet etmektedir. Bunların bir kısmı müstakil teliflerden, bir kısmı diğer eserlerinin bölümlerinden, aynı eserin değişik isimle kaydedilmiş şekliinden, şerh ve hâşiyelerden oluşmaktadır. (Hayatı ve eserleri hakkında daha geniş bilgi için bkz. el-Bağdâdî, *a.g.e.*, I, s. 161; ez-Zirikli, *a.g.e.*, I, s. 390; Şerafettin Turan, "Kemalpaşazâde -hayatı-", *DİA*, XXV, Ankara, 2002, s. 238-240; İlyas Çelebi, "Kemalpaşazâde -eserleri-", *DİA*, XXV, Ankara, 2002, s. 245-247.)

⁵¹ Bazı yazma nüshaları için bkz. Süleymaniye Ktp., Dügümlü Baba, nr. 351; Fatih, nr. 5310; H. Hüsnü Paşa, nr. 65; Beyazıt Devlet Ktp., Beyazıt, nr. 7919.

başlığında besmeleden önce kırmızı mürekkeple risâlenin ismi ve Kemalpaşazâde'ye nispeti yazılıdır. Risâle neşredilmemiştir.⁵²

Risâle, genel olarak Ramazan ayının başlaması ve bitişi hususunda astronomi âlimlerinin hesaplarına güvenilemeyeceğini, bilakis ay başlangıcı hilallerinin gözle görülmesi gerektiğini savunmaktadır. Bunu ifade etmek için risâlenin başında delil olarak Hz. Peygamber'in "Her kim bir kâhin veya müneccime gider de onun dediklerini doğru kabul ederse muhakkak ki, Muhammed'e indirileni yalanlamış olur." hadîsini zikretmiştir.

c. *Risâle fî mes'eleli duhûli veledi'l-binti fî'l-mevkûfi 'alâ evlâdi'l-evlâd*

İnebey Kütüphanesi'nde bu risâlenin iki nüshası bulunmaktadır: GE4609/3 ve UC3525/28 demirbaş numaralı nüshalar. Bu iki nüshadan başka HO396/42 demirbaş numarasıyla katalogda kayıtlı olan *Tahrîru'l-makâl fî mes'eleli'l-istibdâl* ismiyle kaydedilmiş risâle de aynı risâledir. İsim tespiti yanlış yapılarak kataloga kaydedilmiştir. Bizim incelediğimiz ilk zikredilen nüshadır. Risâle, 105a – 107b varaklarında bulunmaktadır. Müstensih, istinsah tarihi ve yeri belli değildir. Dili Arapça'dır. Bir yüksek lisans tezinde tahkikli bir şekilde çalışılmıştır.⁵³

Müellif, risâlesini Yavuz Sultan Selim Han'a ithaf etmiştir. Vakıf konusunda dört vecih ortaya koymuş ve bunlar hakkında görüşleri zikretmiştir. Fahreddin Râzî, Kâdîhan gibi isimler ve *Zâhiru'r-Rivâye*, *Siyeru's-Sağîr* gibi eserlerden nakiller yapmıştır. Asıl üzerinde durduğu ihtilaf ise "Kız çocukların çocukları, torunlar için yapılan vakfa dahil edilir mi?" konusudur. Müellif, bu hususta, kullanılan lafızlara göre hükmün değişeceğini ifade etmektedir. Fakat kuvvetli olan görüşün "bu kısım torunların da vakfa dahil edileceği" olduğunu da zikretmiştir.

d. *Risâle fî sücûdi's-sehv*

Kemalpaşazâde'ye ait olan bu risâle, kütüphane katalogunda UC3534/3 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 34b – 40a varaklarında bulunmaktadır. Müstensih, istinsah tarihi

⁵² Kemalpaşazâde, *Risâle fî lüzûmi ru'yeti'l-hilâl fî's-savmi ve'l-iftâr*, İnebey Ktp., nr. GE4830/3, vr. 4b.

⁵³ Sâlim Özer, *İbn Kemal'in İslam Hukuku Alanındaki Arapça Yazma Risâleleri (Tahkik ve Tahlil)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 1991, s. 187.

ve yeri belli değildir. Varaklar kırmızı çerçeveli olup bir sayfada 21 satır bulunmaktadır. Müellife ait yazma eserlerin tahkik edildiği bir yüksek lisans tezinde neşredilmiştir.⁵⁴

Müellif, “Namazda terkedilenler üç nevîdir: Farz, sünnet ve vâcip. Birinci nevîde kaza ile tedârik mümkünse yapılır yoksa namaz fasit olur. İkinci nevîde ise namaz bozulmaz çünkü sünnetin yapılması rukûnların yapılmasına bağlıdır. Üçüncü nevîde ise namazı kılan unutarak terk etmişse sehiv secdesi gerekir, kasten terketmişse gerekmez”⁵⁵ ifadeleri ile risâlenin konusuna giriş yapmıştır. Bu risâlede müellif; *el-Vikâye* ve *şerhi*, *Mecma‘u‘l-bahreyn*, *Şerh-i ‘uyûnü‘l-mezâhib*, *el-Muhtâr*, *el-Hidâye* ve *Münyetü‘l-musallî* gibi kaynaklardan istifade etmiştir.

e. Risâle fî ziyâreti‘l-kubûr

Risâle, kütüphane katalogunda GE4049/1 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 2 varaktır. Sayfaların satır sayısı 24’tür. Müstensih, istinsah tarih ve yeri hakkında bilgi ve kayıt bulunmamaktadır. Dili Arapça’dır. Risâle, bütüncül bir okuma yapılamayacak kadar tahrip olmuş ve mürekkepleri karışmıştır.

Risâle fî ziyâreti‘l-kubûr olarak isimlendirilmiş risâle, aslında müellifin *Risâle fî şerhi ehâdisi‘l-erba‘în* adlı risâlesindeki üçüncü hadistir. “İşlerinizde şaşırduğumuzda kabir ehlinde yardım isteyin” mealindeki hadis, şerhi ile beraber tecrid edilerek istinsahı yapılmıştır. Bu itibarla müstakil bir risâle demek doğru olmamakla birlikte kaynaklarda ayrı bir risâle olarak da Kemalpaşazâde’ye isnat edildiği ifade edilmektedir.⁵⁶ Basılmış olan *Resâilü İbn-i Kemâl* içerisindeki altıncı risâlenin bir bölümünde mevcuttur.⁵⁷

f. Risâle fî‘l-isti‘câri ‘alâ ta‘lîmi‘l-Kur‘ân

Risâle, katalogda UC3505/14 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 211b – 212a varaklarında bulunmakta olup iki sayfalık kısa bir risâledir. İlk sayfa 21, ikinci sayfa 14 satırdır. Müellifi katalogta belirtilmemiştir. Yaptığımız inceleme neticesinde risâlenin Kemalpaşazâde’ye ait olduğu anlaşılmıştır.⁵⁸ Dili Arapça’dır. Yazı okunaklıdır. Başlık,

⁵⁴ Özer, *a.g.e.*

⁵⁵ Kemalpaşazâde, *Risâle fî sücûdi‘s-sehv*, İnebey Ktp., nr. UC3534/3, vr. 34b.

⁵⁶ Seyit Bahcivan, *Şeyhülislâm İbn Kemâl Bâşâ ve ârâuhu‘l-i‘tikâdiyye*, Dâru‘l-Kütübü‘l-‘İlmiyye, Beyrut, 2005, s. 104; Hüseyin Nihal Atsız, “Kemalpaşa-oğlu’nun Eserleri”, *Şarkiyat Mecmuası*, VI, 1966, s. 94.

⁵⁷ Kemalpaşazâde, *Resâilü ibn-i Kemal*, nşr. Ahmet Cevdet, Matbaatü‘l-İkdâm, İstanbul, 1316, s. 62 – 64.

⁵⁸ Bahcivan, *a.g.e.*, s. 113; Atsız, *a.g.e.*, s. 90.

“fe‘alem” ve “kâle'l-fakîh” ifadeleri için kırmızı mürekkep kullanılmıştır. *Resâil* içerisinde basılmıştır.⁵⁹

Müellif, bazı ulemanın Kur'ân öğretimi için ücret vermeyi güzel karşıladıklarını buna sebep olarak da Kur'ân hıfzının zâyi olmasını engellemek olduğunu ve bu yönde fetvâ verildiğini ifade ederek risâleye başlamıştır.⁶⁰ Fakîh Ebu'l-Leys'in menfî yöndeki fetvâsını zikretmekle beraber Serahsî'nin bu meselenin cevazına dair ifadesini tercih etmiş ve bunu kabul ettiğini ifade etmiştir.⁶¹

g. Risâle fi'l hudâb

Kütüphane kataloğunda UC3525/8 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan risâle, nüshada kaydedilmemesi sebebiyle katalogta müellifi belli olmayan risâleler arasında bulunmaktadır. Fakat yaptığımız araştırma neticesinde risâlenin Kemalpaşazâde'ye ait olduğunu tespit ettik.⁶² İnebey Kütüphanesi'nde UC3522/9 demirbaş numarasıyla kayıtlı bir nüshası daha bulunmaktadır. İncelenen nüsha 24b – 28a varaklarında yer almaktadır. Sayfa satır sayısı, son sayfa hariç 19'dur. Son sayfa 14 satırdır. Müstensih, istinsah tarihi ve yeri bilinmemektedir. Dili Arapça'dır. Yazma olarak nüshaları mevcut olan risâle⁶³ basılmamıştır.

Risâle, kına sürmenin câiz olup olmadığı hakkında kaleme alınmıştır. Bir mukaddime ve üç bâbdan müteşekkildir. Mukaddimede “Sünnet'in mahiyeti” hakkında nakiller ve müellifin tercihi bulunmaktadır.⁶⁴ Birinci bâb, “Sakala kına sürmenin mübah mı müstehap mı yoksa sünnet mi olduğunu beyan eder”⁶⁵. İkinci bâb, “Kınanın nevîleri hakkındadır. Kına beş nevîdir: Hasen, ahsen-i izâfî, ahsen-i hakikî, mekruh, haram”⁶⁶. Üçüncü bâb, “Kınanın fazileti ve faydaları hakkındadır.”⁶⁷

⁵⁹ Kemalpaşazâde, *a.g.e.*, s. 227 – 228.

⁶⁰ Kemalpaşazâde, *Risâle fi'l-isti'câri 'alâ ta'lîmi'l-Kur'ân*, İnebey Ktp., nr. UC3505/14, vr. 211b.

⁶¹ Kemalpaşazâde, *a.g.e.*, vr. 211b.

⁶² Atsız, *a.g.e.*, s. 102; Bahcivan, *a.g.e.*, s. 113.

⁶³ Bazı nüshaları için bkz. Atıf Efendi Ktp., Atıf Efendi, nr. 2816; Zeytinoğlu Ktp., nr.1114.

⁶⁴ Kemalpaşazâde, *Risâle fi'l hudâb*, İnebey Ktp., nr. UC3525/8, vr. 24b.

⁶⁵ Kemalpaşazâde, *a.g.e.*, vr. 25a.

⁶⁶ Kemalpaşazâde, *a.g.e.*, vr. 25b.

⁶⁷ Kemalpaşazâde, *a.g.e.*, vr. 27a.

h. *Risâletü'l-ma'mûle fî tashîhi lafzi'z-zındık*

Kaynaklarda⁶⁸ ve matbû nüshada⁶⁹ *Risâle fî mâ yete 'allaku bi-lafzi'z-zındık* olarak isimlendirilmiş olan bu risâle, kütüphane kataloğunda “Risâle el-Ma'mule fî Tashihi Lafzi'z-Zındık” ismiyle tespit edilmiştir. Buna sebep olarak risâlenin başında “fe hâzihî risâletün”⁷⁰ ifadesinin devamına itibar edilmesi gösterilebilir. Risâle, kütüphane kataloğunda OR534/2 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 249a – 250b varaklarındadır. Sayfa satır sayısı 37'dir. Okunması zor bir yazı ile yazılmıştır. Müstensihî bilinmemektedir. İstinsah tarihi h. 1184 olarak kaydedilmiştir. Katalogta müellifi tespit edilmemiş olarak GE4609/2 demirbaş numaralı “Risâlet fî lafz ez-Zındık” ismiyle kayıtlı olan risâle, bu risâlenin bir başka nüshasıdır.

Müellif, bu risâlesinde ‘zındık’ kelimesinin kökenini, manasını, kâfir, mürted vb. kavramlardan farkını ve zındık olanların hükümlerini birçok kaynaktan istifade ederek işlemiştir.

i. *Risâle fî tabakâti'l-fukahâ*

Risâle, kütüphane kataloğunda UC1840/2 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 54b – 56b varaklarındadır. Sayfa satır sayısı 21'dir. Müellif Kemalpaşazâde'ye nispeti risâlenin girişinde zikredilmiştir.⁷¹ Müstensih, istinsah tarihi ve yeri belirtilmemiştir. Dili Arapça'dır. Risâlenin İnebey Kütüphanesi'nde UC3494/6 demirbaş numarasıyla kayıtlı bir nüshası daha bulunmaktadır. Risâlelerin basıldığı mecmua içerisinde müstakil olarak bulunmamaktadır. “*Risâle fî Duhûli Veledi'l-Bint fî'l-Mevkûf ala Evlâdi'l-Evlâd*” risalesinin sonunda yer alan fakihlerin tasnifi daha sonra “Tabakâtu'l-Fukahâ ve Tabakâtu'l-Müctehidin” adlarında müstakil bir risale olarak çoğaltıldığından kütüphane kataloglarında ve birçok ilmi çalışmada müellifin müstakil bir eseri olarak gösterilmiş ve diğer risaleden daha çok tanınmıştır. Salim Özer yüksek lisans tezinde bu risaleyi Arapça tahkik etmiş Hasan Özer de farklı nüshalardan hareketle tahkik ve tercüme

⁶⁸ İlyas Çelebi, “Kemalpaşazâde”, *DİA*, XXV, Ankara 2002, s. 246.

⁶⁹ Kemalpaşazâde, *Resâilü ibn-i Kemal*, I, s. 240.

⁷⁰ Kemalpaşazâde, *Risâle el-ma'mûle fî tashîhi lafzi'z-zındık*, İnebey Ktp., nr. OR534/2, vr. 249a.

⁷¹ Kemalpaşazâde *Risâle fî tabakâti'l-fukahâ*, İnebey Ktp., nr. UC1840/2, vr. 54b.

etmiştir.⁷²Zâhid el-Kevserî'nin *Hüsnü't-tekâdî fi sîreti'l-Îmâm Ebî Yûsuf el-Kâdî*⁷³ isimli eserinin hamîşinde basılmıştır.

Müellif bu risâleyi yazma amacını ilk iki sayfada genişçe zikretmiş ve “İtibar edilecek görüş sahipleri ve bunların mertebeleri (tabakaları) bilinmezse bidatler sünnetlere, seyyieler hasenelere, âdetler ibadetlere karışır. Ömrüme yemin olsun ki zamanımızda bu karışma vâki olmuştur.” diyerek bu konudaki endişesini izhar etmiştir.⁷⁴ İkinci sayfada bu tabakaları Hanefî mezhebine göre tasnif ettiğini ifade etmiştir. Risâlede fukaha mertebeleri (tabakâtü'l-fukahâ) 6 olarak tespit edilmiştir: 1. Müctehid fi'ş-Şer'; 2. Müctehid fi'l-Mezheb; 3.Müctehid fil'l-Mesâil elletî lâ rivâyete fihâ; 4. Ashâbü't-Tahrîc; 5. Ashâbü't-Tercîh; 6. Mukallidîne'l-kâdirîn 'ale't-temyîzi beyne'l-kavî ve'd-da'îf. Zayıf ve kuvvetli görüş arasında temyiz kabiliyeti olmayan mukallitleri ise bir tabaka olarak saymayıp sakınılması gereken kimseler olarak ifade etmiş ve “onlara ve onlara uyanlara yazıklar olsun” ifadesini eklemiştir. Kemalpaşazâde'ye nispet edilen aynı isimdeki bazı nüshalarda bu mertebeler 7 tabaka olarak ifade edilmiştir. Bu son grubun yedinci tabaka olarak kaydedildiğini görmekteyiz.⁷⁵

j. Risâle fi edebi'l-kâdî

Risâle, kütüphane kataloğunda UC3533/18 demirbaş numarasıyla bulunmaktadır. 102a – 104b varaklarındadır. Sayfa satır sayısı 21'dir. Müellifin Kemalpaşazâde olduğu risâle başında kırmızı mürekkep ile belirtilmiştir.⁷⁶ Müstensih, istinsah tarihi ve yeri bilinmemektedir. Dili Arapça'dır. Yazı okunması zor karakterdedir.

Katalogda “Müellifin Hidâye şerhinden bir parçadır, müstensih risâle olarak yazmış” şeklinde bir kayıt bulunmaktadır. Fakat kaynaklar Kemalpaşazâde'ye ait böyle bir risâlenin olduğunu ifade etmektedir.⁷⁷ Yazma nüshaları bazı kütüphanelerde bulunmaktadır.⁷⁸

⁷² Ahmet İnanır, “İbn Kemal'in Tabakâtü'l Fukahâsı ve Değerlendirilmesi”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 37, Erzurum, 2012, s. 73.

⁷³ Zahid el-Kevserî, *Hüsnü't-tekâdî fi sîreti'l-Îmâm Ebî Yûsuf el-Kâdî*, el-Mektebetü'l-Ezheriyyeti't-Türâs, Kahire 1998.

⁷⁴ Kemalpaşazâde, *Risâle fi tabakâti'l-fukahâ*, İnebey Ktp., nr. UC1840/2, vr. 54b.

⁷⁵ Tokyo Ktp., Dr.Daiber, 2353-Manuscripts; Dr.Daiber, 2362-Manuscripts, <http://ricasdb.ioc.u-tokyo.ac.jp/> (12.11.2018).

⁷⁶ Kemalpaşazâde, *Risâle fi edebi'l-kâdî*, İnebey Ktp., nr. UC3533/18, vr. 102a.

⁷⁷ Seyit Bahcivan, *a.g.e.*, s. 110.

⁷⁸ Bazı nüshaları için bkz. Atif Efendi Ktp., nr. 2816, vr. 267 – 270; Beyazıt Devlet Ktp., nr. 7919/19, vr. 98b – 100a.

Risâle, isminden de anlaşılacağı üzere, kadılık makamında bulunan kimselerde bulunması gereken özellikleri ve bu makamdakilerin hüküm verme konusunda dikkat etmesi gerekenleri ele almaktadır.

k. *Risâle fî haddi'l-hamr*

Risâle, kütüphane kataloğunda UC3525/20 demirbaş numarasıyla kayıtlı olup 60b – 61b varaklarında bulunmaktadır. İlk sayfanın satır sayısı 13 diğer iki sayfanın 21'dir. Dili Arapça'dır. Yazısı güzeldir. Müstensih, istinsah tarihi ve yeri hakkında bilgi bulunmamaktadır. Kütüphanelerde birçok yazma nüshası bulunan risâle⁷⁹, basılmıştır.⁸⁰

Kemalpaşazâde'nin şarap hakkında yazdığı üç risâleden biridir.⁸¹ Müellif, şarap içmedeki hadd yani cezanın sebebi vücubunun 'içmek' olduğunu ifade ederek risâleye başlamaktadır.⁸² Bu sebeple ister az içsin ister çok içsin kişi cezayı hak eder. Sarhoşluğun ayrıca başka bir cezayı gerektirip gerektirmeyeceği hususundaki ihtilafları zikrederek risâleye devam eder. İmam-ı Âzam, İmam Ebû Yusuf, İmam Muhammed, Şeyhülislâm Cevâhîrî, Molla Hüsrev gibi ulemeden, *Fetâva-yı Kâdîhan*, *el-Bedâyi'*, *el-Hidâye*, *ed-Dürer ve el-Gürer* gibi eserlerden nakiller yapmaktadır.

l. *Risâle fî cevâzi te'addüdi'l-cum'a fî beledin vâhid*

Risâle, kütüphane kataloğunda GE2387/6 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 62b – 63a varaklarındadır. İlk sayfa satır sayısı 9, son sayfa satır sayısı 19'dur. Katalogda 62-66 varaklar arasında yazılmış olsa da risâle 63a varakta temme kaydıyla bitmektedir. Müellifin ismine dair bir ifade bulunmamakla birlikte katalogda "Abdal Hayy" şeklinde bir isim kaydedilmiştir. Fakat risâle Kemalpaşazâde'nin *Risâle fî edâi salâti'l-cum'ati fî mevâzia müte'addide fî beledin vâhid* risâlesidir. *Resailü İbn-i Kemal* içerisinde matbûdur.⁸³ Dili Arapça'dır.

Müellif, "İmam-ı Âzam'ın bir beldede birden fazla yerde Cuma namazının kılınmasına cevaz vermediğini fakat İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'in belli

⁷⁹ Bazı nüshaları için bkz. Beyazıt Devlet Ktp., nr. 8046; Süleymaniye Ktp., Aşir Efendi, nr. 430; Nuruosmaniye Ktp., nr. 4972; Köprülü Ktp., Fazıl Ahmet Paşa, nr.1580.

⁸⁰ Kemalpaşazâde, *Resâilü ibn-i Kemal*, s. 378-380.

⁸¹ Seyit Bahcıvan, *a.g.e.*, s. 111.

⁸² Kemalpaşazâde, *Risâle fî haddi'l-hamr*, İnebey Ktp., nr. UC3525/20, vr. 60b.

⁸³ Kemalpaşazâde, *Resâilü ibn-i Kemal*, s. 229-230.

şartlarla buna cevaz verdiğini” ifade etmiştir. İmam Kerhî’den de bu hususu kuvvetlendirecek bir nakil zikredilmiştir. *Şerhu’t-Tahâvî* ve *Bedâyi’* kitaplarında bu görüşün zikredildiğini belirtmiş ve ilk cumayı kılanın öncelikli olma ihtimaline binaen namazın sonrasında ‘zuhr-i âhir’ niyetiyle namaz kılınmasını tavsiye etmiştir.

13. Kâsım b. Kutluboğa b. Abdillâh es-Sûdûnî el-Cemâlî el-Mısırî (ö. 879/1474)⁸⁴

a. *Risâle fi’l-cülûsi beyne’s-secdeteyn*

Risâle, katalogda HO635/5 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. 85b – 89b varaklarında bulunmaktadır. Sayfaların satır sayısı 21’dir. Son sayfa 18 satırdır. Müstensihî Ahmed b. Muhammed’dir. Nisbesi okunamamıştır. İstinsah tarihi h. 974 senesinin Rebî’ülevvel ayının 14’üdür.⁸⁵ Müellifin Kâsım b. Kutluboğa olduğu ilk sayfada açıkça ifade edilmiştir.⁸⁶ Farklı kütüphanelerde yazmaları bulunmaktadır. Müstakil tahkikli bir çalışma olarak neşrolunduğu⁸⁷ gibi *Mecmûatü’r-Resâil*⁸⁸ içinde de basılmıştır. Müellifin risâlelerinin aynı mecmua içerisinde ve aynı kaleminden çıktığı tarafımızca tespit edilmiştir. Bu sebeple her ne kadar risâlelerden sadece bu risâlede h. 974 kaydı bulunsa da Kutluboğa’nın aşağıda gelecek olan risâleleri de h. 974 tarihinde istinsah edilmiştir. Müstensihleri de aynıdır.

Kutluboğa, kendisine namazda iki secde arasındaki oturuşun nasıl olacağını soran birtakım kişilere cevap olarak bu risâleyi kaleme aldığını ifade etmektedir.⁸⁹ Müellif, Tahâvî, İmam Muhammed eş-Şeybânî, İbnü Şas el-Mâlikî, Muhyiddin en-Nevevî, İbn Kudâme el-Hanbelî, Ebû Dâvud, Beyhakî gibi birçok âlimden rivayetler ile konuyu derinlemesine incelemiştir.

⁸⁴ Hayatı ve eserleri için bkz. el-Bağdâdî, *a.g.e.*, I, s. 830; ez-Ziriklî, *a.g.e.*, V, s. 180; Kehhâle, *a.g.e.*, II, s. 648; Talat Sakallı, “İbn Kutluboğa”, *DİA*, XX, İstanbul, 1999, s. 152-154.

⁸⁵ Kâsım b. Kutluboğa b. Abdillâh es-Sûdûnî el-Cemâlî el-Mısırî, *Risâle fi’l-cülûsi beyne’s-secdeteyn*, İnebey Ktp., nr. HO635/5, vr. 89b.

⁸⁶ Kutluboğa, *a.g.e.*, vr. 85b.

⁸⁷ Kutluboğa, *Risâletü’l-üsûs fi keyfiyyeti’l-cülûs*, nşr. Ebû Yûsuf Muhammed Hasan el-Eserî, Riyad 1414/1993.

⁸⁸ Kutluboğa, *Mecmûatü’r-Resâili Kâsım b. Kutluboğa*, thk. Abdülhâlim Muhammed Derviş – Abdülâlim Muhammed Derviş, Dâru’n-Nevâdir, Suriye, 1434/2013.

⁸⁹ Kutluboğa, *Risâle fi’l-Cülûs Beyne’s-Secdeteyn*, İnebey Ktp., nr. HO635/5, vr. 85b.

b. Risâle fî mes'eleli iştibâhi'l-kible min kitâbi'l-Vikâye

Matbû⁹⁰ ve yazma⁹¹ nüshalarda muteber ismi *el-Fevâidü'l-celîle fî mes'eleli iştibâhi'l-kible* olan risâle, kütüphane kataloğunda “Risâlet fî Mas'alat İştibâh el-Kible min Kitab el-Vikâye” şeklinde isimlendirilmiştir. Köprülü Kütüphanesi'ndeki nüsha ise “Risâle fî Mes'eleli İştibâhi'l-Kible” olarak kaydedilmiştir⁹². Risâle, HO635/3 demirbaş numarasıyla kayıtlı bulunmaktadır. 77b – 79a varaklarındadır. Sayfa satır sayısı 21'dir. Dili Arapça'dır.

Kütüphane kataloğunda risâlenin isminde geçen “min Kitabi'l-Vikâye” ifadesi yanlış bir fazlalıktır. Zira risâle her ne kadar el-Vikâye eserinden nakille başlamış olsa da ne bu eserin hâşiyesidir, ne de sadece bu eserdeki görüşleri ele almaktadır. Kiblenin bilinmediği, bulunmadığı durumlarda yapılması gerekenler ve meseleyle ilgili fikhî hükümleri farklı âlimlerin ifadelerinden, delillerini inceleyerek ele almaktadır.

c. Risâle fî mes'eleli'l-bi'r

Katalogda “Risâlet fî mas'alat el-Bi'r” şeklinde kaydedilmiş olan risâlenin muteber ismi *Ref'u'l-iştibâh 'an mes'eleli'l-miyâh* 'tır. Hem yazma nüshalarda⁹³ hem de *Mecmûatü'r-Resâil*'de⁹⁴ bu şekilde isimlendirilmiştir. Risâle, İnebey Kütüphanesi'nde HO635/2 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 62b – 76a varaklarında bulunmaktadır. Sayfa satır sayısı 21'dir. Katalogtaki kayıta “istinsah h. X. asır” yazmaktadır. Dili Arapça'dır. *Mecmûatü'r-Resâil* içerisinde matbûdur.

Müellif, İmam-ı Âzam'dan: “Nerede söylediğimizi bilmeden bizim söylediğimizle fetvâ verilmesi hiç kimse için helal olmaz” sözlerini naklettikten sonra tahkîku'l-menât⁹⁵ kabîlinden fûru-i fikhın ‘sular ve kuyular’ bahsini, Hanefî mezhebinin muteber kitapları çerçevesinde ele alacağını ifade etmiştir.⁹⁶

⁹⁰ Kutluboğa, *Mecmûatü'r-Resâili Kâsım b. Kutluboğa*, s. 274.

⁹¹ Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi, nr. 530; Esad Efendi, nr. 702.

⁹² Köprülü Ktp., Fazıl Ahmet Paşa, nr. 652.

⁹³ Süleymaniye Ktp. Bağdatlı Vehbi, nr. 530; Esad Efendi, nr. 928; nr. 702; nr. 1016; Yeni Cami, nr. 1186; Köprülü Ktp., Fazıl Ahmet Paşa, nr. 652.

⁹⁴ Kutluboğa, *Mecmûatü'r-Resâili Kâsım b. Kutluboğa*, s. 59.

⁹⁵ Tahkîku'l-menât, hükmün ilgili nasta yer alan diğer vasıflarından ayıklanması ve illetin ictihad yoluyla belirlenmesi anlamındaki fikh usulü terimidir, Bkz. Ferhat Koca, “Menât”, *DİA*, XXIX, 2004, 119-121.

⁹⁶ Kutluboğa, *Risâle fî mes'eleli'l-bi'r*, İnebey Ktp., nr. HC635/2, vr. 62b.

d. *Risâle fi'l-fetâvâ bi'l-farîza (Risâle fi'l-vasli't-tetavvu'î bi'l-farîza)*

Risâle, kütüphane kataloğunda HO635/4 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 81a – 84b varaklarında bulunmaktadır. Son sayfa 10 satır, diğer sayfaların satır sayısı ise 21'dir. Risâledeki metnin yanlış okunmasından kaynaklı olarak katalogta “Risâlet fi el-feteva bi'l-fariza” şeklinde yanlış bir isimlendirme ile kaydedilmiştir. İbarede yazılı olan doğru isimlendirme “*Vaslü't-tetavvu'î bi'l-farîza*”dır.⁹⁷ Diğer kütüphanelerde bulunan mahtutalarda da isimlendirme bu şekildedir.⁹⁸ Matbû olan mecmua içerisindeki ismi ise *el-Aslû fi beyâni'l-fasli ve'l-vasl* olarak tespit edilmiştir.⁹⁹ Telif dili Arapça'dır.

Müellif, bu risâlesini kendisine yöneltilen “farz namazların hemen akabinde nafilâ namaz kılınması Hafızuddin en-Nesefî'nin tercihidir, daha öncesinde imamlarımızdan böyle bir görüş bilinmemektedir” şeklindeki görüşe cevaben kaleme almıştır.¹⁰⁰ Hanefî mezhebi imamlarından İmam Muhammed'in görüşünü naklederek cevaplarına başlamaktadır. Birçok âlimin de bu konudaki görüşlerini nakletmekte ve ‘öğle, akşam ve yatsı namazlarının farzlarında selam verildikten sonra oturuş yeri kalmanın kerih görüldüğünü, kalkılıp nafilâ kılınmasının sünnet olduğunu’ savunmaktadır.

14. Molla Hüsrev, Mehmed b. Ferâmurz b. Ali (ö. 855/1480)¹⁰¹

a. *er-Risâletü'l-vudûiyye fi'r-resâili's-şerî'ati'l-Mustafaviyye*

Risâle, kütüphane kataloğunda HC357 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 50+19 varaklardadır. Sayfaların satır sayısı 17'dir. Katalogta “er-Risâlet el-vuzuiya fi'r-resail eş-şer'iyat el-Mustafaviyye” ismiyle kayıtlı olan risâle, zahriyede kaydedildiğine göre Molla Hüsrev'e aittir. Fatih Sultan Mehmet adına ithaf edilmiştir.¹⁰² İstinsah tarihi h. 993'tür.¹⁰³ Katalogtaki bilgi ise yanlış tespit sonucu “h. 991” olarak kaydedilmiştir. Risâlede görülmemekle birlikte katalogta kaydedildiğine göre müstensihî Feyzullah b. İbrahim'dir. Dili Arapça'dır.

⁹⁷ Kutluboğa, *Risâle fi'l-vasli't-tetavvu'î bi'l-farîza*, İnebey Ktp. nr. HO635/4, vr. 81a.

⁹⁸ Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 928; nr. 1016; H. Hüsnü Paşa, nr.468.

⁹⁹ Kutluboğa, *Mecmüatü'r-Resâili Kâsım b. Kutluboğa*, s. 318.

¹⁰⁰ Kutluboğa, *Risâle fi'l-vasli't-tetavvu'î bi'l-farîza*, vr. 81a.

¹⁰¹ Hayatı ve eserleri için bkz. ez-Zirikli, *a.g.e.*, VI, s. 328; Kehhâle, *a.g.e.*, III, s. 584; Cici, *Osmanlı Dönemi İslam Hukuku Çalışmaları*, s. 197-199; Ferhat Koca, “Molla Hüsrev”, *DİA*, XXX, İstanbul, 2005, s. 252-254; Özel, *a.g.e.*, s. 203.

¹⁰² Molla Hüsrev, *er-Risâletü'l-vudûiyye fi'l-mesâili's-şerî'ati'l-Mustafaviyye*, İnebey Ktp., nr. HC357, vr. 1b.

¹⁰³ Molla Hüsrev, *a.g.e.*, vr. 50a.

Kaynaklarda Molla Hüsrev'e nispet edilen böyle bir risâle bulunmamaktadır. Fakat Molla Hüsrev'in de medfun bulunduğu Bursa'daki Zeyniler Dergahı'nın postnişinlerinden Safiyyüddin Mustafa el-Çankırî'nin (ö. 919/1544) bu isimde bir risâle tasnif ettiği kaydedilmiştir.¹⁰⁴

el-Vikâye isimli eserin taharet bahsinden başlayarak bazı kısımlarının şerhi mahiyetindedir.

b. Risâle fi'l-velâ

Molla Hüsrev'in tartışmalara konu olmuş ve devrinin önde gelen âlimlerinden reddiyeler almış olan bu risâlesi, kütüphane kayıtlarında HC1186/12 demirbaş numarasıyla mevcuttur. 187b – 189a varaklarında bulunmaktadır. Sayfaların satır sayısı 31'dir. Risâlenin telif tarihi h. 873, istinsah tarihi ise h. 992'dir. Bu nüshadan başka, kütüphanede 4 nüsha daha bulunmaktadır. Demirbaş numaraları şunlardır: UC1454/2, UC3533/33, GE3977/2, GE4023/1. Risâlenin dili Arapça'dır.

Sözlükte “yakınlık” anlamındaki ‘vely’ kökünden türeyen velâ, “yardım etmek, yardımlaşmak; sadakat ve tasarruf” mânalarına gelmektedir. Fıkıh terimi olarak âzatlıktan veya muvâlât sözleşmesinden doğan hükmî akrabalık bağı ifade eder; aralarında velâ bağı bulunan taraflardan her birine ‘mevlâ’ denir. Bundan dolayı mevlâ kelimesi kölesini âzat eden efendi ve âzat edilen köle için müştereken kullanılır.¹⁰⁵

Bu risâle, Molla Hüsrev'in, asıl itibariyle kölelik müessesine dayalı olan ve miras hukuku içerisinde değerlendirilen ‘velâ’ konusuna dair önemli bir çalışmasıdır. Birçok âlimin sert tenkitlerine mâruz olan risâle Osmanlı hukukçuları arasında tartışmalara yol açmıştır. Molla Hüsrev, Kâsânî'nin bir ibaresine dayanarak, babası âzat edilmiş, annesi aslen hür olan bir çocuğun vefatı halinde babasını âzat edenin onun velâ hakkına sahip bulunmadığını, dolayısıyla miras alamayacağını ileri süren bir risâle kaleme almıştır. Eser aleyhine Hızır Şah Mentşeşevî¹⁰⁶, Molla Gürânî¹⁰⁷, Kemalpaşazâde¹⁰⁸ ve Ganîzâde Mehmed Nâdirî¹⁰⁹ reddiyeler yazmışlardır. Molla Hüsrev bunlardan özellikle Molla

¹⁰⁴el-Bağdâdî, *a.g.e.*, II, s. 434.

¹⁰⁵Şükrü Özen, “Velâ”, *DİA*, XLIII, İstanbul, 2013, s. 11.

¹⁰⁶Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2755/24.

¹⁰⁷Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 946, vr. 20-27.

¹⁰⁸Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5366.

¹⁰⁹Bkz. Özen, “Bir Mirasın Gölgesinde Velâ Tartışması: Müzellef Ahmet Efendi'nin Terekesi Ve Ganîzâde Mehmed Nadirî'nin Şeyhülislama Mektubu”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, XLI, 2013, ss. 71-124; Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 682.

Gürânî'nin risâlesine *Ecvibe 'alâ Molla Gürânî*¹¹⁰, *Risâle fî cevâbi reddi mâ fî Risâleti'l-Gürânî*¹¹¹ ve *Risâle fî tahkiki mesâili'l-velâ reddin 'ale'l-Gürânî*¹¹² adlarıyla anılan bir risâle ile cevap vermiştir.¹¹³ Zenbilli Ali Efendi, Sâdî Çelebi, Çivizâde Mehmed Efendi gibi bazı şeyhülislâmlar da karşı fetvalar vermişlerdir. Buna karşılık Kadızâde Ahmed Şemseddin, Bostanzâde Mehmed Efendi, Bayramzâde Zekeriyâ Efendi, Hoca Sâdeddin Efendi ve Zekeriyâyâde Yahyâ Efendi gibi şeyhülislâmlarla Alâeddin el-Haskefi, İbn Âbidîn gibi bazı âlimler Molla Hüsrev'i desteklemişlerdir. Ebüssuûd Efendi ise önce Molla Hüsrev'in görüşüne uygun fetva vermiş, daha sonra verdiği bir fetva ile bu görüşünden dönmüştür.¹¹⁴

Bu risâle, bir yüksek lisans tezinde reddiyeleri ile birlikte tahkikli bir şekilde çalışılmıştır.¹¹⁵

15. Molla Gürânî, Şemseddin Ahmed b. İsmâil (ö. 893/1488)¹¹⁶

Risâle fî'l-velâ

Kütüphanede üç nüshası bulunan risâlenin incelediğimiz nüshası UC1454/3 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. 253a – 256a varaklarındadır. Sayfa satır sayısı 21'dir. Diğer nüshaların demirbaş numaraları GE4023/2 ve UC3533/34'tür. Her üç nüshanın da müstensih, istinsah tarihi ve yeri hakkında bir kayıt bulunmamaktadır. Risâlenin dili Arapça'dır. Farklı kütüphanelerde birçok yazma nüshası bulunan risâlenin¹¹⁷, konu ile ilgili bir yüksek lisans tezinde tahkik çalışması bulunmaktadır.¹¹⁸ Ayrıca Hasan Özer tarafından Molla Hüsrev ile Molla Gürânî'nin risâleleri kapsamlı bir çalışma ile tahkik edilmiştir.¹¹⁹

¹¹⁰ Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 1051.

¹¹¹ Konya Bölge Yazma Eserler Ktp., nr. 226.

¹¹² Nuruosmaniye Ktp., nr. 4909.

¹¹³ Ferhat Koca, "Molla Hüsrev", *DİA*, XXX., İstanbul, 2005, s. 253.

¹¹⁴ Özen, "Velâ", *DİA*, XLIII, İstanbul, 2013, s. 13.

¹¹⁵ Ahmet Ali Korkmaz, *Molla Hüsrev'in 'Velâ' Hakkındaki Görüşleri Ve Bu Konuda Osmanlı Âlimleri Arasında Yapılan Tartışmalar (Velâ Risâleleri Çerçevesinde)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009.

¹¹⁶ Hayatı ve eserleri için bkz. Ahmed b. Mustafa Taşköprizâde, *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî 'ulemâ'i'd-Devleti'l-Osmâniyye, Dârü'l-Kitâbi'l-'Arabî*, Beyrut, 1975, s. 83-90; M. Kamil Yaşaroğlu, "Molla Gürânî", *DİA*, XXX, İstanbul, 2005, s. 248-250.

¹¹⁷ Bazı nüshaları için bkz. Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1423; Esad Efendi, nr.3631; Karaçelebizade, nr. 213; Nuruosmaniye Ktp., nr. 1563/5; Köprülü Ktp., Fazıl Ahmet Paşa, nr. 1609.

¹¹⁸ Korkmaz, *a.g.e.*

¹¹⁹ Hasan Özer, "Molla Hüsrev'in er-Risâle fî'l-Velâ'sı, Molla Gürânî'nin Reddiyesi ve Molla Hüsrev'in Cevabı: Tahkikli Neşir", *İslam Araştırmaları Dergisi*, S. 24, İstanbul, 2010, ss. 173-207.

Molla Gürânî, bu risâleyi Molla Hüsrev'e reddiye olarak kaleme almıştır. Bu risâlede Molla Gürânî, ilk olarak velâ konusunun tartışmalı olan noktalarını, daha sonra Molla Hüsrev'in savunduğu görüşleri ve bunların dayandığı delilleri zikretmiş, son olarak Molla Hüsrev'e ait, 'muhalefet edilemeyecek bilgiler' dediği görüşleri nakletmiştir.

Molla Gürânî, Molla Hüsrev'in (ö. 855/1480) velâ konusuyla ilgili görüşlerini *ed-Dürer* isimli eserinden elde ettiğini, ancak daha sonra Molla Hüsrev tarafından velâ konusunda müstakil olarak yazılan velâ risâlesini de güzel bir şekilde incelediğini ifade etmektedir. Molla Gürânî, Molla Hüsrev'in risâlesinde bağnaz, katı ve riyakâr bir tutum içerisinde olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca, Molla Hüsrev'in savunduğu görüşleriyle bütün âlimlere üstün geldiği zannı içerisinde olduğunu söylemiştir. Molla Gürânî yaptığı bu girişten sonra Molla Hüsrev'in risâlesindeki ifadeleri değerlendirmektedir.¹²⁰

Molla Hüsrev, bu reddiye niteliğindeki risâleye cevap olarak yine reddiye formatında bir risâle daha kaleme almıştır.¹²¹

16. Acem Muhyiddîn el-Cezerî (ö. IX./XV. Asır)¹²²

Risâle fî mechûli'n-neseb

Risâle, kütüphane kataloğunda UC3533/38 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 174b – 177b varaklarında yer almaktadır. İlk ve son sayfa 2 satır diğer sayfalar ise 21 satırdan müteşekkildir. Müstensihî, istinsah tarihi ve yeri bilinmemektedir. Dili Arapça'dır. Yazma olarak Süleymaniye Kütüphanesi'nde de nüshası vardır.¹²³

Müellif, *Fetâvâ-yı Tatarhâniyye, el-Ğunye, el-Kâfi, el-Muhît* gibi birçok eserden istifade ettiğini ifade etmiş ve "mechûlü'n-neseb" in ne demek olduğunu ve bu konu hakkındaki fikhî görüşleri risâlesinde ele almıştır.

¹²⁰ Korkmaz, a.g.e., s.34.

¹²¹ Molla Hüsrev, *Risâle fî tahkiki mesâili'l-velâ reddin 'ale'l-Gürânî*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 4909.

¹²² İsmi, Muhyiddîn'dir. Acemî diye meşhûr olmuştur. Doğum yeri ve târihi bilinmemektedir. Edirne'de vefât etmiştir. Kabri Edirne'de, Kâsım Paşa Câmii bahçesinde, Mirim Çelebi'nin kabrinin yanındadır. Vefât târihi de kesin olarak bilinmemektedir. Ancak, Sultan İkinci Bâyezîd devrinde yaşamış ve vefât etmiş olduğu bilinmektedir. Molla Gürânî'nin ders halkasında yetişenlerdendir. Molla Gürânî'den aklî ve naklî ilimleri tahsil edip, ilmî olgunluğa sahip olduktan sonra, bazı medreselerde müderris olarak vazîfe yapmıştır. Daha sonra Sahn-ı semân medreselerinden birisine müderris olarak ta'yin olunmuş ve kısa zamanda ismi duyulmuştur. İnsanlara yüce dinimizin emirlerini bildirmek, yasaklarından sakındırmak için Edirne kadılığına ta'yin olunmuş ve Orada, bu vazîfeye devam ederken vefât etmiştir. Muhyiddîn Acemî, hakkın söylenmesi ve kötülüklerin yasaklanması husûsunda son derece dikkatli, titiz ve tavizsiz bir yapıya sahiptir. Seyyid Şerîf Cürcânî'nin *Şerhu'l-Ferâiz*'ine yazdığı hâşiyesi, Sadruş-Şerâ'nın *Şerhu'l-Vikâye*'sinin şehîdlik babına yazdığı risâlesi ve başka kıymetli risâleleri vardır. (Taşköprizâde, a.g.e., s. 184.)

¹²³ Süleymaniye Ktp., Serez, nr. 761.

17. Ebü'l-Fazl Celâleddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî (ö. 911/1505)¹²⁴

a. *Risâle fi's-salâti'l-vüstâ*

Nüsha başında “hâzihî risâletün fi's-salâti'l-vüstâ” yazılı¹²⁵ olsa da İmam Süyûtî'ye ait bu isimde bir risâle yoktur. Risâlenin kaynaklarda geçen ve neşredilen adı *el-Yedü'l-büstâ fi ta'yîni's-salâti'l-vüstâ*'dır.¹²⁶ Risâle, kütüphane kataloğunda UC1861/5 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 57a – 63a varaklarında bulunmaktadır. Sayfa satır sayısı 21'dir. Kapak sayfası şeklinde kullanılmış ilk sayfada büyük harflerle risâlenin ve müellifinin ismi kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Aynı sayfada yer alan vakıf kaydındaki tarih h. 1083'tür. Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde yazma nüshası bulunmaktadır¹²⁷. Ayrıca risâleye dair Dr. Abdü'l-Hakîm el-Enîs tarafından hazırlanmış olan tahkikli bir çalışma neşredilmiştir.¹²⁸ Dili Arapça'dır.

Risâlede Bakara Suresinin 238. ayetinde geçen “salâtü'l-vüstâ”nın (orta namazı) hangi namaz olduğu hakkında 20 farklı görüş, görüş sahipleriyle birlikte nakledilmektedir. Bu görüşler ve cevaplarını zikrettikten sonra müellif, delilleri ile birlikte bu namazın öğle namazı olduğunu savunmaktadır.

b. *Risâletü'l-keâm fi'l-Besmele*

Risâle, kütüphane kataloğunda HO584/3 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 83a – 84a varaklarında kayıtlı olan risâlenin sayfa satır sayısı 21'dir. İmam Süyûtî'ye ait bu isimde bir risâle bulunmamaktadır. Kaynaklarda müellife besmele hakkında iki risâle isnat edilmektedir: *Şerhu'l-isti'âze ve'l-besmele* ve *Mizânü'l-ma'dele fi şe'ni'l-besmele*.¹²⁹ Elimizde bulunan risâle ikinci zikredilen risâlenin aynısıdır. Katalogdaki isimlendirme nüshanın başındaki kayıttan alınmıştır. Süleymaniye Kütüphanesi'nde

¹²⁴ Hayatı ve eserleri için bkz. Halit Özkan, “Süyûtî”, *DİA*, XXXVIII, İstanbul, 2010, s. 188-198.

¹²⁵ Ebü'l-Fazl Celâleddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî, *Risâle fi's-salâti'l-vüstâ*, İnebey Ktp., nr. UC1861/5, vr. 57a.

¹²⁶ M. Suat Mertoğlu, “Süyûtî”, *DİA*, XXXVIII, 2010, s. 201.

¹²⁷ Beyazıt Ktp., nr. 7936, vr. 53b – 59b.

¹²⁸ Abdü'l-Hakîm el-Enîs, *el-Yedü'l-büstâ fi ta'yîni's-salâti'l-vüsta li'l-İmam Celâleddin es-Süyûtî*, yy., 2016; bkz. http://www.alukah.net/books/files/book_8832/bookfile/westa.pdf (05.03.2019)

¹²⁹ Mertoğlu, “Süyûtî”, *DİA*, XXXVIII, s. 201.

farklı nüshaları bulunmaktadır.¹³⁰ Dili Arapça'dır. Ayrıca Abdü'l-Hakîm el-Enîs tarafından tahkikli neşri yapılmıştır.¹³¹

Müellif bu risâlesinde öncelikle besmelenin ayet olmadığı hakkındaki görüşleri ve bu görüşlerin delillerini zikretmiştir. Kendi görüşü ise besmelenin hazfının da ispatının da zannî değil kat'î olduğudur. Buna delil olarak ise Kur'ân'ın yedi harf (kıraat) üzere mütevâtir olduğunu göstermektedir. Müellife göre, besmelenin bazı kıraatlerde hazfedilmiş olması nasıl mütevâtirse diğer kıraatlerde ispat edilmesi de aynı şekilde mütevâtirdir. Bu durum zannîlik olmadığı için besmelenin ayet olmasına engel teşkil etmez. Müellife göre besmele kesin bir şekilde ayettir.¹³²

c. *Risâle fî hasâisi yevmi'l-cum'a*

Risâle, kütüphane kayıtlarında GE2387/7 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. 70b – 82a varaklarında bulunmaktadır. Son sayfa 11 diğer sayfalar 27 satırdır. Müstensihi, istinsah tarihi ve yeri bilinmemektedir. Dili Arapça'dır. Yazma eser kütüphanelerinde *el-Lûm'a fî hasâisi yevmi'l-cum'a*¹³³, *Hasâisu yevmi'l-cum'a*¹³⁴, *Kitabü'l-lem'a fî husûsiyyeti'l-cum'a*¹³⁵ gibi isimlerle kayıtlı bulunmaktadır. *Nûru'l-lem'a fî hasâisi'l-cum'a* adıyla tahrirci bir çalışmayla baskısı yapılmıştır.¹³⁶

Müellif bu risâlesinde cuma gününün 94 hususiyetini saymıştır. İbn Kayyim el-Cevziyye'nin (ö. 751/1350) *Zâdü'l-Meâd* isimli eserinde cuma gününün yirmiden fazla özelliğinin sayıldığını ifade etmiş ve bunları veciz bir şekilde yüz civarına tamamladığını belirtmiştir.¹³⁷ Risâlenin basılmış olduğu çalışmada bu hususlar 101 olarak sayılmıştır.¹³⁸

¹³⁰ Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi, nr.2103; Reşid Efendi, nr. 1004; Süleymaniye, nr.598; nr. 1030.

¹³¹ Abdü'l-Hakîm el-Enîs, *Mizânü'l-ma'dele fî şe'ni'l-Besmele li'l-İmam Celaliddin es-Süyûtî*, 2016; bkz. <https://www.alukah.net/library/0/108336/>, (15.11.2018).

¹³² Süyûtî, *Risâletü'l-keâm fî'l-Besmele*, İnebey Ktp., nr. HO584/3, vr. 83a.

¹³³ Beyazıt Devlet Ktp., nr. 7936, vr. 10 – 38.

¹³⁴ Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu, nr. 941; Lala İsmail, nr. 678; nr. 680.

¹³⁵ Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 1280.

¹³⁶ Süyûtî, *Nûru'l-lem'a fî hasâisi'l-cum'a*, Dâru ibnü'l-Kayyim, ed-Dammam- Suudi Arabistan, 1986.

¹³⁷ Süyûtî, *Risâle fî hasâisi yevmi'l-cum'a*, İnebey Ktp., nr. GE2387/7, vr. 70b.

¹³⁸ Süyûtî, *Nuru'l-lem'a fî hasâisi'l-cum'a*, s. 107.

18. İbnü’ş-Şihne, Ebü’l-Berekât Seriyüddîn Abdülber b. Muhammed b. Muhammed el-Halebî (921/1515)¹³⁹

a. *Zehrü’r-riyâd fî hükmi’l-mütevaddi fî’l-hiyâd*

Risâle fî hükmi mâi’l-müsta ‘mel adıyla da bilinen risâle¹⁴⁰, kütüphane kataloğunda HO584/4 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 85b – 93a varaklarında bulunmaktadır. Son sayfa 17 satır, diğer sayfalar 21 satırdır. Müstensihî bilinmeyen risâlenin istinsah tarihi ferağ kaydında h. 981 senesi olarak yazılmıştır.¹⁴¹ Dili Arapça’dır. Yazma olarak nüshaları bazı kütüphanelerde mevcut olan risâlenin¹⁴² matbûsu bulunmamaktadır.

Özellikle mâ-i müstamel olmak üzere, sular ve abdest konusunda kaleme alınmış risâle, bir mukaddime, iki fasıl ve bir hâtimedden oluşmaktadır. Mukaddime, kullanılmışlık eseri beliren sular ve belirmeyen suların izâhı hakkındadır. Birinci fasıl, mâ-i müstamelin tarifi ve suyu müstamel olmaya çeviren ve çevirmeyen şeylerin beyanı hakkındadır. İkinci fasıl, mâ-i müstamelin hükmü ve suyun ne zaman müstamel olduğunu beyan hakkındadır. Hâtime ise tâhir (temizleyici) su ile tahûr (hem temiz hem temizleyici) su karıştığındaki hükmü beyan eder.

b. *Risâletü’l-keîâm fî tenfizi mâ sebete bi’ş-şehdeti ‘ale’l-hatt*

Katalogda “el-kalan fi tanfiz ma şabat bi’ş-Şehadet ale’l-Hatt” ismiyle kaydedilmiş olan risâlenin doğru transkripsiyonu *el-Kelâm fî tenfizi mâ sebete bi’ş-şehâdeti ‘ale’l-hatt*’tır. Kütüphane kayıtlarında GE4049/41 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Bütüncül bir okuma yapılamayacak şekilde siliktir. İnebey Kütüphanesi’nde yazısı silik olmayan HO584/2 demirbaş numarasıyla kayıtlı başka bir nüsha daha vardır. Bu nüshanın katalog kaydında İbnü’ş-Şihne yazılmıştır. Süleymaniye Ktp., H. Hüsnü

¹³⁹ 851/1448’de Halep’te doğmuştur. Birçok ilim merkezinde bulunup İbnü’l-Hümâm, İbn Hacer Askalânî, Şemseddin es-Sehâvî, İbn Cemâa, Muhyiddin el-Kâfiyeci ve Zeynüddin İbn Kutluboğa gibi bir çok meşhur âlimden ders almıştır. 890/1485’de babasının ölümünden sonra Şeyhûniyye Hankâhî şeyhliğine tayin edilmiştir. Ardından Halep kadısı olmuş ve 906/1501’de de Mısır Hanefî baş kadısı olmuştur. Sultan Kansu Gavri döneminde onunla ileri derecede dostluk kuran İbnü’ş-Şihne büyük bir saygı ve itibara nâil olmuştur. Toplam on üç yıl süren başkadılık görevinden, bir zina davasında sanığın ikrarından vazgeçmesi üzerine recim cezasını uygulamayınca sultan tarafından diğer üç mezhebin kadılarıyla birlikte 919/1514’te azledilmiştir. Halep’te 921/1515 tarihinde vefat etmiştir. (Hayatı ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Şükrü Özen, “İbnü’ş-Şihne, Seriyüddin”, *DİA*, XXI, İstanbul, 2005, s. 225-227.)

¹⁴⁰ Şükrü Özen, "İbnü’ş-Şihne, Seriyüddin", *DİA*, XXI, İstanbul, s. 225-227.

¹⁴¹ İbnü’ş-Şihne, Ebü’l-Berekât Seriyüddîn Abdülber b. Muhammed b. Muhammed el-Halebî, *Zehrü’r-riyâz fî hükmi’l-mütevaddi fî’l-hiyâz*, İnebey Ktp., nr. HO584/4, vr. 93a.

¹⁴² Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2773/4, Damad İbrâhim Paşa, nr. 680; Âtuf Efendi Ktp., nr. 838; Hidiviyye Ktp., nr. 1093/2; Berlin Staatsbibliothek, nr. 5029.

Paşa, 468 numaralı kayıta da müellifi, “İbnü’ş-Şihne, Abdülber b. Muhammed b. Muhammed el-Halebî (921/1515)” olarak görülmektedir.¹⁴³ Arapça olan bu risâle, bulunduğu nüshanın 115 – 129 varaklarında bulunmakta olup sayfaları 19 satırdır.

Konu olarak, yazı ile şehadetin geçerli olup olmadığına dair sorulan bir sorunun müspet cevaplanması üzerine bina edilmiş bir risâledir.

DİA’ da mevcut bilgilere göre bilinen nüshalar: Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa, nr. 468, Şehid Ali Paşa, nr. 2773/3, Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 2017, Yenicami, nr. 476; Princeton Üniversitesi Ktp., Garrett, nr. 1731.¹⁴⁴

19. Süleyman b. Ali el-Karamânî (ö. 924/1518)¹⁴⁵

Risâle fî hakkı’l-velâ

Risâle, Kütüphane katalogunda UC1454/4 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 256b – 260b varaklarındadır. Sayfa satır sayısı 21’dir. Müstensih, istinsah tarihi ve yeri hakkında herhangi bir kayıt yoktur. Dili Arapça’dır. Müellife nispet edilen böyle bir risâle kaynaklarda bulunamamış olsa da risâlenin girişinde açık bir şekilde müellifin ismi zikredilmektedir.¹⁴⁶

Müellif, risâlenin başında Molla Hüsrev’i zikrederek onun velâ hakkındaki risâlesine atıfta bulunmuş ve aynı konu hakkında ulemanın kabul ettiği bir risâle yazdığını ifade etmiştir.¹⁴⁷ Mukaddime ve iki fasıldan oluşmaktadır.

¹⁴³ Ayrıca bkz. <http://k-tb.com/manuscript/42125-الكلام-في-تنفيذ-ما-ثبت-بالشهادة-على-الخط-42125> (05.03.2019)

¹⁴⁴ Özen, “İbnü’ş-Şihne, Seriyüddin”, *DİA*, XXI, s. 226.

¹⁴⁵ Osmanlı ediplerinden ve fıkıh âlimlerinden olan Süleyman b. Ali Karamânî, nisbesinden de anlaşıldığı gibi Karamanlıdır. Müellif, II. Bayezid, I. Selim ve Kanûnî devirlerini idrak etmiştir. Tahsil hayatı ve seyahatları hakkında herhangi bir bilgimiz olmayan müellif 924/1518’de vefat etmiştir. Eserleri arasında şunlar zikredilmektedir: *Şerhu’l-Ferâiz*, *Risâle Semtî’l-Kible*, *Hâşiye ‘alâ Şerhi Vikâyeti’r-Rivâye fî Mesâilî’l-Hidâye*, *el-Hilâfiyyât*, *Risâle fî’l-‘Arûz*, *Tahmîsü’l-Bürde*, ayrıca İbnü’s-Sa’ati’nin (ö. 694/1294) Hanefî fıkına dair Mecma’ul-Bahreyn’ine yazmış olduğu şerhi sayılabilir. Bu eser kaynaklarda zikredildiği halde Süleymaniye Kütüphanesi’nde bulunan bölümlerde hiçbir nüshasına rastlanamamıştır. Mülteka sahibi İbrahim el-Halebî’nin talebesi olduğu bilinmektedir. (Fikret Arslan, Osmanlı-Türk Âlimleri’nin Irak Ve Cezîre’deki Arap Edebiyatı İle İlgili Çalışmaları, *Edebiyat Dergisi*, S. 15, 2006, s. 74-75.)

¹⁴⁶ Süleyman b. Ali el-Karamânî, *Risâle fî hakkı’l-velâ*, İnebey Ktp., nr. UC1454/4, vr. 256b.

¹⁴⁷ el-Karamânî, *a.g.e.*, vr. 256b.

20. Hüsâmeddin Hüseyin b. Abdurrahman el-Tokâdî, (ö. 860/1456)¹⁴⁸

Risâle fî hakkı sebî'n-Nebî

Risâle, kütüphane kataloğunda UC3521/23 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 209a – 211b varaklarındadır. Sayfa satır sayısı 21'dir. Dili Arapça olan risâlenin yazısı güzeldir. Kısım başlıkları ve “kâle”, “ekûlü” ifadeleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Farklı kütüphanelerde yazma nüshaları bulunmaktadır.¹⁴⁹ Müellifin vefat tarihi katalogda h. 926 olarak kaydedilmiş olsa da kaynaklardan h. 860 olarak tespit edilmiştir.¹⁵⁰ Müstensih, istinsah tarihi ve yeri bilinmemektedir.

Müellif, en mühim meselelerden biri olduğunu ifade ettiği “Peygamber’e sövmek” konusunu ele almıştır.¹⁵¹ Risâle üç kısma ayrılmıştır. Birinci kısım, hangi sözlerin sövme sayılacağı hangi sözlerin sayılmayacağı konusunu işlemektedir. İkinci kısım, Müslümanlardan biri Peygambere kötü söz söylediğinde bunun hükmünün ne olacağı hakkındadır. Üçüncü kısım da kafirlerden biri sövdüğündeki hükmü ifade etmektedir.

21. Sâdî Çelebi, Sa‘dullah b. ‘Îsa (ö. 945/1539)¹⁵²

a. Risâle ‘alâ evveli kitâbi'l-büyû‘ fî'l-Hidâye

Risâlenin Sâdî Çelebi'ye ait olduğu risâlenin ilk sayfasında kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. İsmi ise *Risâle ‘alâ evveli kitâbi'l-büyû‘ fî'l-Hidâye* olarak kaydedilmiştir.¹⁵³ Kütüphane kataloğunda UC3533/19 demirbaş numarası ile kayıtlı olan risâle, 105a – 106b varaklarındadır. Sayfa satır sayısı 21'dir. Müstensih, yer ve tarih belli değildir. Dili Arapça olan bu risâlenin baskısı mevcut değildir.

¹⁴⁸ Asıl adı Hüsameddin Hüseyin b. Abdurrahman et-Tokâdî'dir. Fatih dönemini ileri gelen âlimlerindedir. 860/1456 tarihinde vefat etmiştir. *Ta'likât 'alâ Hâşîye-i Tecrîd li-Seyyid Şerîf ve Hâşîye 'alâ Şerhi'l-Akâid* adlı eserleri vardır. (Ömer Aydın, *Türk Kelam Bilginleri*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2004, s. 100-101.)

¹⁴⁹ Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 1193; Şehid Ali Paşa, nr. 2886; Tekeli Halk Ktp., nr. 852; nr. 861.

¹⁵⁰ Ömer Aydın, *Türk Kelam Bilginleri*, İstanbul, 2004, s. 100.

¹⁵¹ Hüsameddin Hüseyin b. Abdurrahman el-Tokâdî, *Risâle fî hakkı sebî'n-Nebî*, İnebey Ktp., nr. UC3521/23, vr. 209a.

¹⁵² Hayatı ve eserleri için bkz. Kehhâle, *a.g.e.*, IV, 216; ez-Ziriklî, *a.g.e.*, III, 88; Mehmet İpşirli - Ziya Demir, “Sâdî Çelebi”, *DİA*, XXXV, İstanbul, 2008, s. 404-405.

¹⁵³ Sâdî Çelebi, Sa‘dullah b. ‘Îsa, *Risâle ‘alâ evveli kitâbi'l-büyû‘ fî'l-Hidâye*, İnebey Ktp., nr. UC3533/19, vr. 105a.

el-Hidâye kitabının alım-satım bölümünün hâşiyesi mahiyetindedir. Bu isimde bir nüsha kaynaklarda bulunmamakla birlikte aynı konuda başka isim ile kayıtlı yazmalar mevcuttur.¹⁵⁴

b. *Risâle fi'l velâ*

İncelediğimiz risâle, kütüphane kataloğunda GE4023/3 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 8b – 14a varaklarındadır. İlk sayfa 9, son sayfa 4 satır olup diğer sayfaların satır sayısı 19'dur. Dili Arapça'dır. Risâlenin başında müstensih tarafından Sâdî Çelebi'ye ait olduğu yazılmıştır. Müstensih, istinsah tarihi ve yeri belirtilmemiştir.

Risâle ile ilgili yaptığımız araştırmalarda Sâdî Çelebi'nin velâ ile ilgili fetvâlarının olduğunu tespit etmekle beraber¹⁵⁵ ona nispet edilen bir risâleye ulaşamamıştır. İncelediğimiz risâlenin başlangıcından önce Sâdî Çelebi'ye konu hakkında sorulan soru ve verdiği fetvâ yazılmıştır. Risâlenin başındaki ifade ise “hâzihi risâletü'l-velâ li-Sâdî Çelebi Rahimehullah”tır.¹⁵⁶

Bu risâle, velâ konusu hakkında hazırlanmış olan bir yüksek lisans tezinde¹⁵⁷ ele alınan Hızır Şah Menteşevî'ye ait olduğu ifade edilen risâle¹⁵⁸ ile aynı risâledir. Bu itibarla risâlenin başındaki “li-Sâdî Çelebi” ifadesinin aidiyet için değil “cevaben” manasında olduğu anlaşılabilir. *DİA*'da da Hızır Şah Menteşevî'ye böyle bir risâlenin nispetinden bahsedilmiştir.¹⁵⁹

22. Çivizâde, Muhammed Muhyiddin b. İlyas el-Menteşevî (Ö. 954/1547)¹⁶⁰

a. *el-Ecvibâtü'l-hâsima li 'urûki elsineti'l-kâsıma (Risâle fi vakfi'd-derâhîmi ve'd-denânîri 'alâ risâleti Ebi's-Suûd)*

Kütüphane kataloğunda nüshanın sonundaki kayda itibarla “*el-Ecvibâtü'l-hâsima li 'urûki elsineti'l-kâsıma*” olarak ismi tespit edilmiş risâle, Çivizâde'nin para vakıfları

¹⁵⁴ Bkz. Nuruosmaniye Ktp., nr. 494; Süleymaniye Ktp., Pertevniyal, nr. 931.

¹⁵⁵ Özen, “Velâ”, *DİA*, XLIII, İstanbul, 2013, s.13

¹⁵⁶ Sâdî Çelebi, *Risâle fi'l-velâ*, İnebey Ktp., nr. GE4023/3, vr. 8b.

¹⁵⁷ Korkmaz, *a.g.e.*, s. 164-176.

¹⁵⁸ Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 692, vr. 84 – 86+3.

¹⁵⁹ Özen, “Velâ”, *DİA*, XLIII, s. 13.

¹⁶⁰ 881'de (1476-77) doğmuştur. Menteşe vilâyetinden yetişen müderris ve hattat Çivi İlyas Efendi'nin oğludur. Küçük yaşta babasının ölümü üzerine amcasının himayesinde İstanbul'a gitmiş, Sarıgözü Mehmed b. Hamza, Molla Bâlî, Tâcizâde Sâdî Çelebi ve Fenârîzâde Muhyiddin Efendi'den ders almıştır; bu arada Kara Bâlî Efendi'ye intisap ederek onun müridi olmuştur. Daha sonra ders vermeye başlayan Çivizâde Edirne'de Beylerbeyi, Bursa'da Ahmed Paşa ve Ferhâdiye medreselerindeki müderrisliği

hakkında Ebüssuûd'a reddiye olarak yazmış olduğu risâledir. Kaynaklarda ise bu risâlenin isimlendirilmesi *Risâle fi vakfı 'd-derâhîm ve 'd-denânîr alâ Risâleti Ebi's-Su'ûd* şeklindedir.¹⁶¹ Risâle, katalogda UC1454/6 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 266b – 271a varaklarında bulunmaktadır. Sayfa satır sayısı 21'dir. Dili Osmanlıca'dır. Müstensih, istinsah tarihi ve yeri hakkında bir bilgi yoktur.

Çivizâde, bu risâlesini para vakıflarına cevaz veren Ebüssuûd'un görüşlerine cevap mahiyetinde kaleme almış ve "... zikrolunan nakillerin aslını beyan edip halk arasında vâki olan dağdağayı def' için şu birkaç satırı yazmağa şürû' olundu." diye söze başlamıştır. Çivizâde, ilk kaynağa kadar inerek konuyla ilgili iktibasları Türkçe tercümesi ile birlikte nakleder ve kendi görüşünü ekler. Sonra konu üzerindeki Ebüssuûd'un fetvâsını özetleyip para vakfı lehindeki tezleri üç tip halinde tasnif eder: 1. Teâmül, 2. İmam Züfer'in görüşüne tâbî olanlar, 3. Züfer'in görüşünü esas alanları esas alanlar. Müellif bunların hiçbirini ikna edici bulmaz.¹⁶²

b. *Risâle fi'l-hudûdi ve't-ta'zîr*

Kütüphane kataloğunda HO565/2 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan risâle, 62b – 82b varaklardadır. Sayfaların satır sayısı 21'dir. Müellifinin Çivizâde olduğu risâlenin başında besmeleden önce zikredilmiştir.¹⁶³ Ferağ kaydında müstensihin ismi "Hüseyin Hafız b. İsmail min vilayeti İçil (İçel) min havâlî Karamân" olarak kaydedilmiştir. İstinsah tarihi olarak h. 1149 senesi verilmiştir. Dili Arapça'dır.

sırasında dikkat çekmiş ve Ahmed Paşa'nın (ö. 930/1524) yeni inşa ettirdiği Çorlu Medresesi'nin değerli bir âlime tevcih edilmesiyle ilgili ferman üzerine burası Çivizâde'ye verilmiştir. Ancak bir süre sonra Ahmed Paşa'nın Mısır'da valiliği sırasında isyan ettiğini öğrenince bir hainin medresesinde ders vermeyi reddederek İstanbul'a dönmüştür. Başka medreselerde de müderrislik yaptıktan sonra 1527'de kadılık görevine geçmiş ve Mısır kadısı olmuştur. 1537'de Anadolu kazaskeri ve 1539'da şeyhülislâmlik görevlerin tayin edilmiştir. 1542'de azledilerek emekli edilmiştir. İlk azledilen şeyhülislâm Çivizâde'dir. Çivizâde'nin Muhyiddin ibnü'l-Arabî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî gibi İslâm tasavvufunun en tanınmış şahsiyetlerini aşırı şekilde tenkit etmesi, para vakfı (vakf-ı nükûd) meselesine karşı çıkması, bilhassa abdest alırken mest üzerine mesh yapılması konusundaki sert muhalefeti tartışmalara yol açmış ve başta Ebüssuûd Efendi olmak üzere birçok âlimle fikir ayrılığına düşmüştür. Azlinin de bu sert tutumundan olduğu ileri sürülmüştür. Daha sonra Ebüssuûd Efendi şeyhülislâm olunca Çivizâde'yi Rumeli kazaskerliğine getirmiştir. Muhyiddin Efendi Rumeli kazaskeri iken ikinci divanında rahatsızlanarak vefat etmiştir (4 Şâban 954 / 19 Eylül 1547). Fatih Camii'nde Ebüssuûd Efendi'nin kıldırıldığı cenaze namazından sonra Eyüp Sultan Türbesi civarına defnedilmiştir. (İpşirli, "Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi", *DİA*, VIII, İstanbul, 1993, s. 348)

¹⁶¹ İpşirli, "Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi", *DİA*, VIII, s. 349.

¹⁶² Fethi Gedikli, *Osmanlı Hukuku-Makaleler-*, B. 1, Gündoğan Yay., İstanbul, 2012, s. 38.

¹⁶³ Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi, *Risâle fi'l-hudûdi ve't-ta'zîr*, İnebey Ktp., nr. HO565/2, vr. 62b.

Risâle, hadd ve tazir arasındaki farkları beyan ederek başlamaktadır. Müellif, tazirin tarifini verdikten sonra hadd ile tazir arasındaki farkları dört madde olarak ifade etmiştir: “1. Hadd, şer‘an takdir edilmiştir (ölçüsü bellidir). Tazir, hakimin görüşüne bırakılmıştır. 2. Hadd, şüphe bulunduğu düşer. Tazir, şüphe ile de uygulanabilir. 3. Hadd, çocuğa uygulanamaz. Tazir, belli şartlarda çocuğa da uygulanabilir. 4. Hadd, zımmîye uygulanır. Tazir, zımmîye uygulanamaz.”¹⁶⁴

Yazma olarak farklı kütüphanelerde bulunan risâle basılmamıştır.¹⁶⁵

23. Bâli-i Sofyavî (ö. 960/1553)¹⁶⁶

Risâle fî vakfi'n-nukûd

Risâle, katalogda GE1061/1 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Varak sayısı katalogda belirtilmemiştir. 15a – 28b varaklarındadır. Sayfa satır sayısı 13'tür. Bazı sayfaları eksiktir. Risâlenin ismi varaktaki kayıttan tespit edilmiştir. Dili Arapça'dır. Süleymaniye Kütüphanesi'nde Osmanlıca olarak da mevcuttur.¹⁶⁷ Müstensihi “en-nâsih bi'l-mensûh Bâbâ Çelebi” şeklinde nüshada kaydedilmiştir. İstinsah tarihi ve yeri bilinmemektedir. Bâli-i Sofyavî'nin 4 mektubunu hâvidir. Tahsin Özcan bir makalesinde bu mektupları konu edinmiş ve neşretmiştir.

Bâli-i Sofyavî Efendi'nin bulunduğu coğrafyadaki para vakıflarının hizmet alanı oldukça genişti. Balkanlarda medrese, cami ve nice hayır işleri bu müesseseye ile kâim oluyordu. Şeyhülislâm Çivizâde'nin para vakıflarını yasaklaması neticesinde bu hizmetler sekteye uğramıştır. Bunun üzerine Bâli Efendi Çivizâde'ye bu hükmünün yanlış olduğunu anlatan mektuplar göndermiştir. Bu mektuplarda hem konu hakkındaki ilmî deliller hem de Balkanlardaki para vakıflarının işlevselliği anlatılmaktadır. Bu

¹⁶⁴ Çivizâde, *a.g.e.*, vr. 62b – 63a.

¹⁶⁵ Bkz., Beyazıt Ktp., Beyazıt, nr. 2670; Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi, nr. 512; Reisülküttap, nr. 1200; Köprülü Ktp., Ahmet Paşa, nr.109.

¹⁶⁶ Bugünkü Arnavutluk sınırları içinde kalan Ustrumca'da doğmuştur. Tahsilini Sofya ve İstanbul'da tamamlamış ve daha sonra Halvetî şeyhlerinden Kâsım Çelebi'ye intisap etmiştir. Kanûnî Sultan Süleyman'ın takdir ve iltifatını kazanmış; onun bazı seferlerine katılarak orduya mânevî destek vermiştir. Sofya yakınlarında Sâlihiye'de vefat etmiş ve orada defnedilmiştir. Daha sonraki yıllarda Abdülaziz oğlu Kadı Abdurrahman tarafından aynı yerde adına cami, türbe ve zâviye yaptırılmıştır. (Hayatı ve eserleri hakkında daha geniş bilgi için bkz. Bursalı, *a.g.e.*, I, s. 59; el-Bağdâdî, *a.g.e.*, I, s. 330; Kehhâle, *a.g.e.*, III, s. 38; Mustafa Kara, “Bâli Efendi, Sofyalı”, *DİA*, V, İstanbul, 1992, s. 20-21.)

¹⁶⁷ Süleymaniye Ktp., M. Arif-M. Murad, nr. 213.

itibarla Bâlî Efendi'nin itirazları neticesinde konu tekrar gözden geçirilmiş ve para vakıfları tekrar serbest bırakılmıştır.¹⁶⁸

24. Taşköprizâde Ahmed Efendi b. Mustafa (ö. 968/1561)¹⁶⁹

a. *Telhîsu Ferâizi's-Sirâciyye*

Katalogda “el-Ferâiz” olarak ismi tespit edilmiş risâlenin ferağ kaydında ise ismi *Telhîsu Ferâizi's-Sirâciyye* olarak kaydedilmiştir.¹⁷⁰ Kaynaklar ve kataloglardan *Şerhu'l-Ferâiz*¹⁷¹, *Risâle fi'l-Ferâiz*¹⁷², *Ferâiz-i Taşköprizâde*¹⁷³ gibi isimler ile bilindiğine dair tespitler yapılmıştır. Kütüphanede GE910/1 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 6 varaktan müteşekkildir ve sayfa satır sayısı 15'tir. Dili Arapça'dır. Müstensihî, istinsah tarihi ve istinsah yeri bilinmeyen risâlenin Taşköprizâde Ahmed Efendi'ye ait olduğu ferağ kaydında yazılıdır.¹⁷⁴

Risâle, Muhammed b. Muhammed es-Secâvendî'ye ait *el-Ferâizü's-Sirâciyye*'nin şerhidir.¹⁷⁵ İki matlab ve bir hâtimededen oluşmaktadır. Birinci matlab üç, ikinci matlab ise iki neviden müteşekkildir. İlk matlabda birinci nevi “ashâbu'l-ferâiz”, ikinci nevi “asabe-i nesebiyye ve asabe-i sebebiyye”, üçüncü nevi ise “zevi'l-erhâm” başlıklarıdır. İkinci matlab, ferâiz hesap oranlarından bahsetmektedir ve iki nevidir. Birinci nevi “nısf ve rubu”, ikinci nevi “sülüs ve sūdüs” oranlarını ele almaktadır. Hâtime kısmı ise “hünsayı müşkil, mürted ve esir” başlıklarıyla bu kısım insanların mirastaki durumlarına değinmektedir.

¹⁶⁸ Tahsin Özcan, “Sofyalı Bâlî Efendinin Para Vakıflarıyla İlgili Mektupları”, *İsam Dergisi*, S. 3, 1999, s. 125-155.

¹⁶⁹ 901/1495'te Bursa'da doğmuştur. Babası Taşköprizâde nisbesiyle anılan Muslihuddin Mustafa Efendi'dir. Ankara Akmedresede Kur'an'ı hıfz etmiş, daha sonra da İstanbul'da tahsiline devam etmiştir. Babası Amasya Hüseyiniye Medresesine tayin edilince onun yanında ders görmüştür. Şeyhzâde Muhyiddin Mehmed Kocevî, Mahmûd b. Kadızâde-i Rûmî, Muhammed et-Tûnisî gibi âlimlerden ders almış ve tahsilini tamamlamıştır. 931'de Dimetoka Oruç Paşa Medresesi, İstanbul Hacı Hasan Medresesi, Üsküp Alaca İshak Medresesi, İstanbul Kalenderhâne Medreselerinde vazife yaparak müderrislikte yükselmiş ve Koca Mustafa Paşa, Sahn-ı Seman, Edirne Üç Şerefeli, Sultan Bayezid gibi önemli medreselerde müderrislik yapmıştır. 952/1545'te Bursa kadısı, 958/1551'de İstanbul kadısı olmuştur. 968/1561'de İstanbul'da vefat etmiştir. Cenaze namazı Fâtih Camii'nde kılındıktan sonra Fâtih'te Âşık Paşa Camii'nin haziresinde bulunan Seyyid Velâyet Türbesi yakınında defnedilmiştir. (Bursalı, *a.g.e.*, I, 346; el-Bağdâdî, *a.g.e.*, I, s. 144; Yusuf Şevki Yavuz, “Taşköprizâde Ahmed Efendi”, *DİA*, XL, İstanbul, 2011, s. 151-152.)

¹⁷⁰ Taşköprizâde, Ahmed b. Mustafa Efendi, *Telhîsu Ferâizi's-Sirâciyye*, İnebey Ktp. nr. GE910/1, vr. 6b.

¹⁷¹ Yavuz, “Taşköprizâde Ahmed Efendi”, *DİA*, XL, s. 152.

¹⁷² Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1608.

¹⁷³ Byz. Devlet Ktp., Veliyüddin Efendi, nr. 1600.

¹⁷⁴ Taşköprizâde, *a.g.e.*, vr. 6b.

¹⁷⁵ Yavuz, “Taşköprizâde Ahmed Efendi”, *DİA*, XL, s. 152.

b. Risâle fi'l-vakf

Kütüphane kataloğunda HC1191/13 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan risâle, 201a – 209b varaklarındadır. Sayfa satır sayısı 15'tir. Risâle nüshasında Taşköprizâde'ye ait olduğuna dair bir ibare bulunmamaktadır. Kanunî Sultan Süleyman emriyle yazıldığı ifade edilmiştir.¹⁷⁶ Dili Arapça'dır. Müstensihî, istinsah tarihi ve yeri belli değildir.

Risâle, başkasının vakıf arazisi üzerine yapılmış binaların vakfedilmesi ve aile vakıfları ile ilgili konulardan bahsetmektedir. Kanunî Sultan Süleyman'a ithaf edilmiştir. Diğer kütüphane kataloglarında Taşköprizâde'ye ait bu konuda yazmalar mevcuttur.¹⁷⁷ Kütüphane kataloğunda ise HC1191/6 demirbaş numaralı aynı isimde bir risâle daha Taşköprizâde'ye nispet edilmektedir. Her iki risâle de vakıf konusuyla alakalı olmakla birlikte aynı risâle değildir.

25. İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî (ö. 970/1563)¹⁷⁸

Risâleleri (Resâilü'z-Zeyniyye fî Mezhebi'l-Hanefiyye)

İbn Nüceym'in risâleleri İnebey Kütüphanesi'nde üç farklı mecmuâda bulunmaktadır: OR489, GE4049, HO396 Bu mecmuâlardan en derli toplusu OR489 demirbaş numaralı olan nüshadır. Bu nüshanın istinsah tarihi olarak "h. XI. asır" kaydı bulunmaktadır. Diğer nüshalar için herhangi bir tarih kaydı yoktur. Müstensihleri ve istihzah yerleri hakkında da herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu üç nüshadan OR498 demirbaş numaralı nüsha göz önünde bulundurulmuştur. Bu nüsha 218 varaktan müteşekkil olup sayfa satır sayısı 17'dir. Toplamda 41 adet olan bu risâlelerin tamamı *Resâilü'z-Zeyniyye fî Mezhebi'l-Hanefiyye*¹⁷⁹ ismiyle tahkikli olarak basılmıştır. Bu sebeple risâlelerin bir tablosu tarafımızca hazırlanmıştır. Hazırladığımız tabloda

¹⁷⁶ Taşköprizâde, *Risâle fi'l-vakf*, İnebey Ktp. nr. HC1191/13, vr. 201a

¹⁷⁷ Bkz. Süleymaniye Ktp., Süleymaniye, nr. 1051, vr.79 – 89; Yeni Camii, nr. 1181, vr. 80 – 86.

¹⁷⁸ Hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bkz. el-Bağdâdî, *a.g.e.*, I, s. 378; ez-Ziriklî, *a.g.e.*, III, s. 104; Özel, *a.g.e.*, s. 116-117; Özel, "İbn Nüceym, Zeynüddin", *DİA*, XX, İstanbul, 1999, s. 236-237

¹⁷⁹ İbn Nüceym el-Mısırî, *Resâil-i İbn Nüceym el-İktisadiyye ve'l-Müsemma er-Resailü'z-Zeyniyye fî Mezhebi'l-Hanefiyye*, thk. Muhammed Ahmed Serrac-Ali Cum'a Muhammed, I.B., Matba'atu Daru's-Selâm, Kahire, 1998.

risâlelerin demirbaş numaraları, bulunduğu varakları ve konularının tespit edilmesi yeterli bulunmuştur.

Sıra No	Risale İsmi	Demirbaş No Varaklar	Alanı ve Konusu
1	el-Hayru'l-bâkî fî cevâzi'l-vudû mine'l-fesâkî	(OR489/1) 2-13	İbadetler. Temizlik. Sular.
2	Risâle fî'l ef'âli'lletî tûf'alü fî's-salâti 'alâ kavâidi'l-mezâhibi'l-erba'a	(OR489/2) 14-17	İbadetler. Namaz. Mezheplere göre namaz erkânı hakkında.
3	el-Kavlü'n-nakî fî'r-reddi 'ale'l-müfterî	(OR489/3) 17-24	Muhtelif. Hanefî mezhebine nispet edilen asılsız görüşlerin tespiti ve bu iftiraların cevaplanması.
4	el-Mes'eletü'l-hâssa fî'l-vekâleti'l-âmmе	(OR489/4) 25-27	Şahıs Hukuku. Vekalet. Genel vekalet verilmesinin ortaya çıkardığı hukukî sonuçlar.
5	Ref'ü'l-ğışâ 'an vakteyi'l-'asri ve'l-'işâ	(OR489/5) 28-36	İbadetler. Namaz. İkinci ve Yatsı namazlarının vakti hakkında.
6	et-Tuhfetü'l-merdıyye fî'l-arâzii'l-Mısriyye	(OR489/6) 37-47	Eşya Hukuku. Mısır arazilerinin tasarrufu hakkında.
7	Risâle fî't-talâki'l-mu'allaki 'ale'l-ibrâ hel yekûnü ric'iyyen ev bâinen	(OR489/7) 48-51	Aile Hukuku. Talâk. İbra yolu ile yapılan talâkın durumu hakkında.
8	Risâle fî talebi'l-yemîni ba'de hükmi'l-Mâlikî	(OR489/8) 52-59	Yargılama Hukuku. Yemin. Farklı mezheplerdeki hükümlerde yemin talebi hakkında.
9	Risâle fî tahrîri'l-makâl fî meseleti'l-istibdâl	(OR489/9) 59-73	Eşya Hukuku. Vakıf. Vakfın istibdâl yoluyla değiştirilmesi hakkında.
10	Risâle fî mâ dabetahû ehlü'n-nakli fî haberi'l-fasl (fî't-ta'ni ve ta'ûn)	(OR489/10) 73- 78	Muhtelif. Taûn hastalığı ve tauna yakalanmış kişilere yapılacak muamele hakkında.
11	Risâle fî'r-rışveti ve aksâmiha ve mâ yeta'allaku bihâ li'l-kâdî ve gayrihi	(OR489/11) 79-84	Yargılama Hukuku. Rüşvet hakkında.
12	Risâle fî kenâisi'l-Mısriyye	(OR489/12) 84-86	Devlet Hukuku. Kiliselerin statüsü hakkında.

13	Risâle fi ikâmeti'l-kâdî et-ta'zîr 'ale'l-müfsidi bilâ da'vâ	(OR489/13) 87-94	Yargılama Hukuku. Dava olmaksızın ta'zir cezası verilebilmesi hakkında.
14	Risâle fi duhûli evlâdi'l-benâti tahte lafzi'l-veledi ve'l-evlâd	(OR489/14) 94-99	Eşya Hukuku. Vakıf. Aile vakıfları. Kızdan torunların vakıfta hak sahibi olma konusu.
15	Risâle fi beyâni mâ yeskutü mine'l-hukûki bi'l-iskâti ve mâ lâ yeskut	(OR489/15) 99-101	Yargılama Hukuku. Davalarda şahıs haklarının durumu hakkında.
16	Risâle fi hükmi'l-ikta'âti'd-divâniyye	(OR489/16) 102-105	Devlet Hukuku. Tımar arazileri ahkâmı.
17	Risâle fi hükmi men yetevellâi'l-hükme ba'de mevti'l-bâşâ	(OR489/17) 106-108	Devlet Hukuku. Vefat eden vali yerine geçecek kişi hakkında.
18	Risâle fi's-sefîneti izâ ğarakat ev'inkeserat hel yüdamman ev-lâ	(OR489/18) 108-109	Borçlar Hukuku. İcare. Kiralanan malın zarar görmesi durumunda tazmini hakkında.
19	Risâle fi vakfi'l-Emîr Hâyir Bek(y)	(OR489/19) 110-115	Eşya Hukuku. Vakıf. Husûsî bir vakıf ile ilgili.
20	Risâle fi sebebi istibdâli vakfi Kûsûn	(OR489/20) 116-126	Eşya Hukuku. Vakıf. Vakıf sicilleri ve yazılması hakkında.
21	Risâle fi şarti vakfi'l-Ğavri fi'l-meşihat	(OR489/21) 127-132	Eşya Hukuku. Vakıf. Hususi bir vakıf ile ilgili.
22	Risâle fi sûreti vakfiyyeti uhtulifeti'l-ecvibetü fi hâ	(OR489/22) 133-138	Eşya Hukuku. Vakıf. Muhtelif soru cevap.
23	Risâle fi mâ üstükırra 'aleyhe'l hâl saniyen	(OR489/23) 139-144	Eşya Hukuku. Vakıf. Muhtelif başlıklarda vakıfla ilgili hükümler.
24	Risâle fi nikahi'l-fuzûli hel hüve sahihun ev-lâ	(OR489/24) 145-149	Aile Hukuku. Nikah. Yetkisi olmayan kişinin nikah akdi yapması hakkında.
25	Risâle fi mâ tukbelü's-şehâdetü hasbeten bilâ da'vâ	(OR489/25) 150-153	Yargılama Hukuku. Köle Ahkâmı. Köle alışverişinde kölenin şahadetinin makbuliyeti hakkında.
26	Risâle fi metrûki't-tesmiyyeti 'amden	(OR489/26) 154-157	İbadetler. Kurban. Kasten besmelenin kesim esnasında terkedilmesi hakkında.
27	Risâle fi ta'liki't-talâki'l-mer'eteyni bi-tatlîki'l-uhrâ	(OR489/27) 158-163	Aile Hukuku. Talak. Boşamayı bir şeye bağlama hakkında.

28	Risâle fî Müderris Hanefî ve talebetihi (Tertibi'l-vazâif bi-şarti'l-vâkîf)	(OR489/28) 164-166	Eşya Hukuku. Vakıf. Hususi bir şart koşulan vakıf hakkında.
29	Risâle fî sûreti de'vâi'l-istibdâl	(HO396/25) 105-107	Eşya Hukuku. Vakıf. Vakfın satılması ile ilgili muhtelif hükümler.
30	Risâle fî sûreti da'vâi feshi'l-icâreti't-tavîle	(OR489/29) 166-169	Borçlar Hukuku. İcare. Uzun süreli kira sözleşmesi ile ilgili hükümler.
31	Risâle fî'l-hükmi bi'l-mûcebi bi's-sıhhat	(OR489/31) 172-173	Yargılama Hukuku. Verilen bir fesh kararının bozulması ile ilgili muhtelif ahkam.
32	Risâle fî sûreti bey'î'l-vakfi lâ 'alâ vecihi'l-istibdâl	(OR489/32) 174-178	Eşya Hukuku. Vakıf. Vakfın satılması. Muhtelif hükümler.
33	Risâle fî sûreti huccet rufi'at ileyh	(OR489/30) 170-171	Eşya Hukuku. Vakıf. Hususi bir vakıf ile ilgili.
34	Risâle fî beyâni'l-me'âsi kebâirihâ ve sağâirihâ mufassalaten	(OR489/34) 182-194	Helaller-Haramlar. Büyük ve küçük günahların beyanı.
35	Risâle fî'l-istishâbi ve mâ taferra'a 'aleyhi mine'l-mesâili'l-fikhiyye	(OR489/35) 194-201	Usûl. İstishab delilinin geçerliliği hakkında.
36	Risâle fî'n-nezri bi't-tasadduk	(OR489/36) 201-205	İbadetler. Nezir. Adak ile ilgili muhtelif hükümler.
37	Risâle fî'l-hükmi bi-lâ tekaddümi da'vâ ve'l-husûmet	(GE4049/38) 104-113	Yargılama Hukuku. Davanın geçersizliği ile ilgili muhtelif hükümler.
38	Risâle fî mâ yûbtlü da've'l-mudde'î	(OR489/37) 206-208	Yargılama Hukuku. Müddeinin davasının iptali hakkında.
39	Risâle fî mesâili'l-cibâyâti ve'l-ma'serâti'd-dîvâniyye	(OR489/40) 216-218	Eşya Hukuku. Devlet vergileri hakkında.
40	Risâle fî't-tenâkuzi fi'd-da'vâ	(OR489/38) 208-212	Yargılama Hukuku. Davalardaki beyanlarda meydana gelen zıtlıkta itibar edilmesi gerekenler hakkında.
41	Risâle fî mesâili'l-ibrâ	(OR489/39) 213-216	Yargılama Hukuku. İbrâ. Muhtelif davalarda ibrâ ile ilgili örnekler ve alakalı hükümler.

26. Dede Cöngî, Kemâlüddîn İbrâhîm b. Bahşî b. İbrâhîm (ö. 975/1567)¹⁸⁰

a. *Risâle fi siyâseti's-şer'iyye*

Kütüphane kataloğunda HO621/3 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan risâle, 30b – 44a varaklarında bulunmaktadır. Telif dili Arapça'dır. Yazı güzel ve okunaklıdır. Paragraf başı denilebilecek birçok yerde kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Ferağ kaydında risâlenin müellifi "Dede Efendi" olarak kaydedilmiştir. Dede Cöngî, Dede Efendi, Dede Halîfe ve Kara Dede lakaplarıyla da tanınır.¹⁸¹ Müstensihi Hafizzâde ismi ile bilinen Muhammed el-Vâiz'dir.¹⁸²

Arapça olarak kaleme alınan eser *Siyâsetnâme* adıyla da bilinmektedir. Türkçe'ye yapılmış üç ayrı tercümesi olup, bunlar Arapça aslından daha meşhurdur. Seyyid Sebzi Mehmed Efendi (ö. 1091/1680) tarafından yapılan ilk çevirisi en tanınmış olanıdır. İsmâil Müfid Efendi'ye (ö. 1217/1802-1803) ait olan ikincisi, önceki gibi aslına sadık kalınarak yapılmıştır. Üslûbu birincisinden ağır olmasına rağmen ayrıntılı olduğu için daha kolay anlaşılacaktır. Üçüncü tercüme Meşrepzâde Ârif Efendi (ö. 1275/1858) tarafından serbest bir şekilde ve genişletilerek yapılmıştır. Aynı zamanda Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye'nin üyesi olan Ârif Efendi, âdeta yeniden kaleme aldığı eseri bir kanun metni gibi işlemiştir. Müstakil baskısı yapılan bu tercüme (İstanbul 1275) daha sonra Ahmet Akgündüz'ün Osmanlı Kanunnâmeleri adlı eserinde, mütercimi tarafından çıkarılan kısımlar diğer çevirilerden ikmal edilmek suretiyle yeniden yayımlanmıştır.¹⁸³ Risâlenin birçok yazması da mevcuttur.¹⁸⁴

Dede Cöngî Efendi'nin risâlesinde istifade ettiği klasik fıkıh kaynakları şu şekilde sıralanabilir: *el-Hidâye*, *Mu'in'ül-Hükkâm*, *Vâkı'ât-ı Hüsâmiyye*, *Tatarhâniyye*, *el-*

¹⁸⁰ Dede Efendi, Dede Halîfe ve Kara Dede lakaplarıyla da tanınmaktadır. X./XVI. yüzyılın başında Amasya'nın Sonusa (Uluköy) köyünde doğmuştur. 920/1514 yılına kadar deri tabaklama işiyle uğraştıktan sonra ilim tahsiline başlamış ve Hanefî fikhî, tefsir ve Arap edebiyatı sahalarında uzmanlaşmıştır. 935/1528-29'da mülâzım olarak göreve başladığı Bursa Bayezid Paşa Medresesi'nde daha sonra müderrisliğe yükselmiştir. Tire Kara Kadı Medresesi ve Merzifon Sultâniyesi'nde devam ettirdiği bu görevinin ardından 950/1543'de Diyarbakır, iki yıl sonra da Halep Hüsrev Paşa medreselerinde müftü ve müderris olmuştur. 957/1550 yılında Süleymâniyye-i İznik pâyesiyile taltif edilmiş; 965/1558'de Kefe müftülüğüne getirilmiştir. 971/1564'de hakkında verilen azil kararı daha sonra geri alınan Dede Cöngî, yaşlılık sebebiyle istifasını sunduğu 972/1565'e kadar bu son görevinde kalmıştır. Ömrünün geri kalan devresini inziva halinde geçirdiği Bursa'da vefat etmiştir. (Bursalı, *a.g.e.*, I, s. 305; el-Bağdâdî, *a.g.e.*, I, s. 28; Kehhâle, *a.g.e.*, VIII, s. 146; Ahmet Akgündüz, "Dede Cöngî", *DİA*, IX, İstanbul, 1994, s.76-77.)

¹⁸¹ Akgündüz, "Dede Cöngî", *DİA*, IX, s. 76.

¹⁸² Dede Cöngî, Kemâlüddîn İbrâhîm b. Bahşî b. İbrâhîm, *Risâle fi's-siyaseti's-şer'iyye*, İnebey Ktp., nr. HO621/3, vr. 44a.

¹⁸³ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, İstanbul, Fey Vakfı, İstanbul, 1992, C: IV, s. 127 - 212.

¹⁸⁴ Bkz. Süleymaniye Ktp., Nazif Efendi, nr. 20, vr. 238b; Köprülü Ktp., Ahmet Paşa, nr. 203, vr. 56; Burdur il H. Ktp., nr. 797-04, vr. 144b.

*Muzmerât ve 't-Tehzîb, Hizânet 'ül Fetâvâ, Mecma 'ül-Fetâvâ, Hülâsât 'ül-Fetâvâ, Fetâvâ-yı Suğra, Şerhu't-Tecrîd, Bezzâziyye, Kinyetü'l-Fetâvâ, Şerhu's-Serahsî, el-Ahkâmu's-Sultâniyye, Şerhu'z-Zâhidî, Cevâhirü'l-Fetâvâ, Hizânetü'l-Müftîn, en-Nihâye ve'l-Mirâcü'd-Dirâye, ez-Ziyâdât.*¹⁸⁵

Müellif, risâlesine kaynak olarak kullandığı eserlerde Hanefî ekolüne ağırlık vermekle birlikte, tüm mezhep ekollerine ait eserlerden istifade etmiştir. Hanefî mezhebinin resmî ve yaygın mezhep olduğu Osmanlı şartlarında bu durum dikkate değerdir.¹⁸⁶

b. Risâle fî emvâli Beyti'l-Mâl ve aksâmihâ ve ahkâmihâ ve masârifihâ

Risâle, kütüphane kataloğunda HO921/2 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. Fakat bu bir yanlışlık sonucu olması muhtemeldir. Çünkü bu isimdeki risâle GE5004/2 numaralı nüshadadır. 20b – 33b varaklarında bulunmaktadır. Sayfa satır sayısı 23'tür. Müstensihî Mustafa b. Abdi, istinsah tarihi h. 1137, istinsah yeri İstanbul'dur.

Kanûnî Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Mustafa'ya ithaf edilen bu risâle Arapça olup devlet bütçesiyle ilgili şer'î hükümleri ihtiva etmektedir.¹⁸⁷ En önemlisi Süleymaniye Kütüphanesi'nde olmak üzere¹⁸⁸ birçok yazma nüshası bulunan eser Ahmet Akgündüz tarafından tercüme edilerek yayımlanmıştır.¹⁸⁹

27. Kınalızâde Ali Efendi (ö. 979/1572)¹⁹⁰

Risâle fî'l-vakf

Kütüphane kataloğunda HC372/4 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan risâle, 131b – 161a varaklarında bulunmaktadır. Sayfaların satır sayısı 23'tür. Dili Arapça'dır. İstinsah tarihi h. 1029'dur. Müstensihî ve istinsah yeri belli değildir. Yazma nüshaları bulunmaktadır.¹⁹¹

¹⁸⁵ Abdullah Sabit Tuna, *Osmanlı Siyasetname Geleneği İçinde Dede Cöngî'nin Yeri Ve Eserinin Tahlili*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 39.

¹⁸⁶ Tuna, *a.g.e.*, s. 29.

¹⁸⁷ Ahmet Akgündüz, "Dede Cöngî", *DİA*, IX, s.77.

¹⁸⁸ Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3560.

¹⁸⁹ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, C. IV, s. 217-254.

¹⁹⁰ Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Hasan Aksoy, "Kınalızâde Ali Efendi", *DİA*, XXV., Ankara, 2002, s. 416-417.

¹⁹¹ Süleymaniye Ktp., Dügümlü Baba, nr.446; Şehid Ali Paşa, nr. 185.

Müellif, risâlesine vakfın tescilinin nasıl yapılacağını anlatmakla başlamaktadır. Dört fasıldan oluşan risâlenin ilk faslında Hanefî fürû-i fıkıh kaynaklarından birçok nakiller yaparak istibdâlin câiz olduğunu kabul eden ve etmeyenlerin açıklamaları, vâkıfın istibdâl yetkisini yalnızca kendisine belirlemesi durumunda ulemanın meseleye bakışını, münâkale ve işlevselliği yok olan vakfın kadı tarafından satılması ile ilgili meselelere yer verilmektedir. İkinci fasılda istibdâl üç kısma ayrılarak işlenmektedir: 1. Kısım, istibdâlin vâkıf tarafından şart koşulması durumunda bunun câiz olduğu; 2. Kısım, vâkıf tarafından şart koşulmadığı zaman vakfın işlevselliğini yitirdiği durumda istibdâlin câiz olabileceği; 3. Kısım, vâkıfın istibdâl yetkisini şart koşmaması halinde kendisinden daha iyi bir nesne ile istibdâl yapılacak olsa bile istibdâlin en doğru görüşe göre câiz olmadığını işlemektedir. Üçüncü fasıl, vâkıfın istibdâlin yapılmamasını şart koşması halinde ulemanın bu konu hakkındaki görüşlerini, vâkıfın şartının geçerli olmadığı yerleri, içtihadın câiz olduğunu vurgulayan tartışmayı ve vakfın işlevselliği devam ettiği müddetçe satılamayacağını, istibdâlin şartları ve yapılış şeklini işlemektedir. Dördüncü fasıl ise vakfın satımı ile istibdâlin aynı konumda kabul edildiğine dair bilgiler içermektedir.¹⁹²

28. Birgivî, Muhyiddin Muhammed b. Pir Ali, (ö. 981/1573)¹⁹³

a. İkâzu'n-nâimîn ve ifhâmü'l-kâsırîn

Para karşılığında Kur'ân okumanın ve bunun için para vakfetmenin câiz olmadığına dair bir eser olup h. 972 Şevval ayının ortasında (Mayıs 1565) bitirilmiştir.¹⁹⁴ Kütüphanede 4 adet nüshası bulunmaktadır: UC3508/5, UC3506/8, GE4365/6, GE4332/6. İncelemeye esas tutulan nüsha ilk zikredilendir.

Kütüphane kataloğunda UC3508/5 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan nüsha 131a – 135b varaklarında bulunmaktadır. Sayfa satır sayısı 17'dir. Risâlenin dili Arapça olup yazısı okunaklıdır. Nüsha iyi muhafaza edilmiştir. Müstensihi Abdüllatif b. İbrahim,

¹⁹² Yasin Erden, *İstibdâl Risâleleri Bağlamında Vakıfta İstibdâl Meselesi*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst., 2015, s. 22.

¹⁹³ Hayatı ve eserleri için bkz. el-Bağdâdî, *a.g.e.*, II, 252; ez-Ziriklî, *a.g.e.*, VI, 286-287; Kehhâle, *a.g.e.*, IX, 123-124; Emrullah Yüksel, "Birgivî", *DİA*, VI, İstanbul, 1992, s. 191-194.

¹⁹⁴ Emrullah Yüksel, "Birgivî", *DİA*, VI, İstanbul, 1992, s. 193.

istinsah tarihi h. 1109'dur. İstinsah yeri bilinmemektedir. *Resâil-i Birgivî* içerisinde matbûdur.¹⁹⁵

Müellif, “Namaz, oruç, Kur’ân-ı Kerim kıraati, tesbih, tekbir, tehlil gibi vesile (ezan, kamet, imamlık gibi) olmayan mahza bedenî ibadetlerin, karşılığında ücret almak ve sevabını bu ücreti verene veya ücret verenin istediği yere vermek niyetiyle yapılması hiçbir İslam mezhebinde ve hiçbir semâvî dinde câiz değildir”¹⁹⁶ diyerek bir girizgâh yapmaktadır. Bundan sonra genel olarak ibadetleri para için yapmanın müdellel bir şekilde reddi üzerine çalışmaktadır. Üzerinde diğerlerinden fazla durduğu konu ise ücret mukabilinde Kur’ân tilâveti ve Kur’ân okunup sevabını almak için para vakfetme konularıdır. Bunların, ancak iki vecihle câiz olduğunu ifade eder ve şöyle der: “Birincisi, Kur’ân tilâvetini cemaat için değil de karşılığını Allah’tan bekleyerek yapan, cemaat olmasa da bu niyeti taşıyan kişiye bir kişi malından vererek onun okumasını temin eder. İkincisi, Kur’ân tilâvetinin sevabının ne olduğunu bilmeyen biri bunu dinleyip daha sonra faziletini öğrenir ve bundan dolayı kalbinde bir şevk bulup tilâveti yapana hediye kabilinden bir şeyler verir. Bu durumlarda ‘hayra vesile olan yapan gibidir’ kaidesine tilâvetin sevabına ortak olur.”¹⁹⁷

b. Risâle fî hürmeti’t-teğannî fî’l- Kur’ân ve’l-hutbe

Risâle, Kütüphane kataloğunda GE2387/2 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Sayfaları 19 satır olan risâle, 30b – 39a varaklarındadır. Dili Arapça’dır. Müstensih, tarih ve yer bilgileri herhangi bir kayıta bulunmamaktadır.

Risâlenin katalogdaki ismini esas alınan bu incelemede ulaşılan netice, bu ismin müstensih tarafından risâle başına kaydedilmiş olmasıdır. Kaynaklarda İmam Birgivî’ye ait böyle bir eser bulunmamaktadır. Süleymaniye Kütüphanesi’nde yazma olarak bulunan ve aynı konuyu ele alan iki risâlenin isimleri ise *Risâle fî’z-zikr*¹⁹⁸ ve *Risâle fî cevâzi’l-*

¹⁹⁵ Muhammed b. Pir Ali el- Birgivî, *Resâilü’l-Birgivî*, thk. Ahmed Hadi Kassar, 1. B., Daru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut, 2011.

¹⁹⁶ el-Birgivî, Muhyiddin Muhammed b. Pir Ali, *Îkâzu’n-nâimîn ve ifhâmü’l-kâsırîn*, İnebey Ktp., nr. 3508/5, vr. 131a.

¹⁹⁷ el-Birgivî, *a.g.e.*, vr. 135a-35b.

¹⁹⁸ Süleymaniye Ktp., H. Hüsnü Paşa, nr. 771.

*cehri bi'z-zikri ve't-teğannî bih*¹⁹⁹'tir. Bu risâlenin Birgivî'ye aidiyeti tartışmalıdır.²⁰⁰ Risâlenin başında müstensih'in "Bu risâleyi, müellif hattından nakletmiş olan üstadım Hafızzâde'den naklettim. Risâlenin ve müellifinin kıymetini üstadımın kıymet vermesinden takdir ettim." ifadesi bulunur ve bir çıkma olarak "Risâlenin faziletli (İmam) Birgivî'nin olması muhtemeldir. Allah Teala en doğrusunu bilir."²⁰¹cümleleri yer almaktadır.

Müellif, risâlenin başında, "Kur'ân okunduğu zaman ona kulak verip dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin." (A'râf 7/204) ayetini ele almakta ve müfessirlerin bu ayetin nüzül sebebi ile ilgili tartışmalarına yer vermektedir. Öncelikle hutbe ve Kur'ân dinleyicilerinin yapması gerekenler üzerinde durmaktadır.²⁰² Risâlenin devamında ise zikir, Kur'ân tilâveti ve hutbe esnasında teğanni yapmanın câiz olmayıp bidat olduğunu ifade etmekte ve delillendirmektedir.²⁰³ İtibara sebep olması ve insanların hoşuna gitmesi için müezzinlerin teğanni yaptığını zikreden müellif, bu sebeple İslamî kuralların tahrip edildiğini ve yaşadığı zamandaki âlimlerin hevâlarına uyup insanların istediği yönde fetvâ vermesinden duyduğu ızdırabı ifade etmektedir.²⁰⁴

c. Zuhru'l-müteehhilîn ve'n-nisâ fi ta'rîfi'l-athari ve'd-dimâ

Kadınların ay halleriyle ilgili kaleme alınmış bu risâlenin incelenen nüshası kütüphane katalogunda OR491/1 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Bundan başka UC3506/9, GE194/5, UC936/10 numaralarında kayıtlı üç nüsha daha bulunmaktadır. İncelediğimiz nüshanın istinsahı katalogta h. 1173 olarak kaydedilmiştir. 8 varak olan risâlenin sayfaları 19 satırdan müteşekkildir. Dili Arapça ve yazısı okunaklıdır. Müstensihî bilinmemektedir.

Risâle h. 979'da (1571-72) telif edilmiştir.²⁰⁵ Müellif bu risâlesine *Zâdü'l-mütezevvicîn* ismiyle bir şerh kaleme almıştır.²⁰⁶ Birçok şerhi bulunmakla birlikte en

¹⁹⁹ Süleymaniye Ktp., M. Arif-M. Murat, nr.174.

²⁰⁰ Bkz. Ahmet Kaylı, "İmam Birgivî'ye Atfedilen Üç Risâle Çerçevesinde 16. yy. Osmanlısında Din ve Toplum", der. Emine Kaval, *BSV Bülten Dergisi*, S. 84, Yıl 2014, s. 94; Huriye Martı, *Birgivi Mehmed Efendi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2014, s.107-108.

²⁰¹ Birgivî, *Risâle fi Hurmeti't-teğannî fi'l- Kur'ân ve'l-hutbe*, İnebey Ktp., nr. GE2387/2, vr. 30a.

²⁰² Birgivî, *a.g.e.*, vr. 30b - 31a.

²⁰³ Birgivî, *a.g.e.*, vr. 38a – 38b.

²⁰⁴ Birgivî, *a.g.e.*, vr. 38b.

²⁰⁵ Yüksel, "Birgivî", *DİA*, VI, s.193.

²⁰⁶ Yüksel, "Birgivî", *DİA*, VI, s.194.

önemli şerhlerinden biri de İbni Âbidîn'in (ö. 1252/1836) *Menhelü'l-vâridîn* isimli şerhidir.²⁰⁷ Risâle genişletilerek M. Cemal Ögüt (ö.1386/1966) tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir.²⁰⁸ Risâlenin farklı kütüphanelerde yazmaları mevcuttur.²⁰⁹ *Resâil* içerisinde matbûdur.²¹⁰

Birgivî, risâlesinde sistematik bir üslup kullanmıştır. Mukaddime ve fasıllardan oluşan eserin mukaddime kısmında iki nevî zikredilmiştir. “Kadınlara mahsus kanlar üçtür: hayz, nifas, istihaze”²¹¹ ifadeleriyle başlayan ilk nevî, kullanılacak terimlerin açıklamasını içermektedir. İkinci nevî, “Hayzın en azı üç gün ve gecedir yani 72 saattir”²¹² ifadeleri ile başlamakta ve konuyla alakalı kavâid-i külliyyeyi zikretmektedir. Mukaddimeyi takip eden ‘Fasıllar’ bölümü, altı fasıldan oluşmaktadır. Birinci fasıl, kadınlara mahsus görülen kanların görülmesinin başlangıç ve bitişi ile pamuk veya bez gibi bir şey kullanmak hakkındadır. İkinci fasıl, ilk hayızlarında olan kadın ile âdetleri mutâd hale gelmiş olanların beyanını içerir. Üçüncü fasıl, görülen kanın kesilmesi durumlarını ele almaktadır. Müellif bu fasılda, hayız ve nifastaki müddetlere itibarla önce, son vaktinde veya sonra kesilen kanlardaki fikhî hükümleri açıklar. Dördüncü fasıl, görülen kanın sürekli olması durumunu inceler. Beşinci fasıl, unutkan kadın hakkındadır. Farklı sebeplerle âdetini unutan kişilerin durumunu ele alır. Altıncı fasıl, zikri geçen kanlarla alakalı fikhî hükümlerin zikredildiği bir fasıldır. Son olarak ‘teznîb’ ifadesiyle bir ek bölüm bulunmaktadır²¹³. Bu bölümde Birgivî, cünüplük ve gusülsüzlük arasındaki ince farkları ve hükümdeki değişiklikleri ifade etmektedir.

Risâlenin başında her ne kadar “meşhur kitaplardan, muhtar fetvalardan” istifade edildiği söylenmiş olsa da²¹⁴, bu eserlerin neler olduğu zikredilmemiştir. Risâlenin içeriğinde de kimlerin görüşüne başvurulduğuna dair bilgiler bulunmamaktadır. Bu sebeple risâlenin müdellel olduğu söylenemez. Bir ilmihâl şeklinde kaynak belirtmeye ihtiyaç hissedilmeksizin kaleme alınmıştır.

²⁰⁷ Halit Yenen, “*İmam Birgivî'nin Avâmil ve İzhârü'l-Esrâr'ının İncelenmesi*”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana: Çukurova Ünv. Sosyal Bilimler Enst., 2010, s.29.

²⁰⁸ M. Cemal Ögüt, *Müslüman Kadınların Hususî Hallerine Dair Dinî Bilgiler-Kadın İlmihali*, İstanbul, Bahar Yay., ty.

²⁰⁹ Bazı yazma nüshaları için bkz. Süleymaniye Ktp., A-Tekelioğlu, nr.900; nr.855; Carullah, nr. 2081; Köprülü Ktp., M. Asım Bey, nr.720.

²¹⁰ Birgivî, *Resâilü'l Birgivî*, Beyrut, 2011.

²¹¹ Birgivî, *Zuhrü'l-müte'ehhilîn ve'n-nisâ' fi ta'rîfi'l-athâr ve'd-dimâ'*, İnebey Ktp., nr. OR491/1, vr. 2a.

²¹² Birgivî, *a.g.e.*, vr. 2a.

²¹³ Birgivî, *a.g.e.*, vr.7b.

²¹⁴ Birgivî, *a.g.e.*, vr.1b.

d. es-Seyfû's-sârim fî 'ademi cevâzi vakfî'l-menkûli ve'd-derâhim

Para ve menkûlün vakfedilmesini câiz gören Ebüssuûd'a reddiye olarak kaleme alınmış olup h. 9 Zilkade 979'da (24 Mart 1572) tamamlanmış Arapça bir eserdir.²¹⁵

Kütüphane kataloğunda GE4332/9 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan risâle, 116b - 133b varaklarında bulunmaktadır ve sayfaları 25 satırdır. Müstensihi, istinsah tarihi ve yeri bilinmemektedir.

Müellif, Ebüssuûd gibi meşhur bir âlim de olsa yanlış görüşe sahipse buna müdahale edilmesi gerektiğine işaretlerle risâlesine şu ifadelerle başlamaktadır: “Bu, vasiyetsiz yahut ölüme bağlanmaksızın para vakfetmenin batıl olduğunu açıklamak için yazılmış risâledir. Zamanımızın müftüsü (şeyhülislâmı) Ebüssuûd, bu vakfın câiz olduğu hakkında bir risâle yazmış ve birçok hatalı görüş bildirmiştir. Sevap bekleyerek vakf yapanların bu esere güvenmemeleri ve hâkimlerin bu görüşleri savunmamaları için kabul edilmesi mümkün olmayan görüşlerin açıklanması gerekir.”²¹⁶ Buradan anlaşıldığı üzere Ebüssuûd Efendi'nin menkul malların ve paranın vakfedilmesinin câiz olduğu ile ilgili yazdığı risâleye bir reddiye olarak kaleme alınmıştır. “Kavlühû” lafızları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Ebüssuûd'un risâlesindeki ifadesinin bir bölümünü zikrederek sonrasında cevap vermektedir.²¹⁷ Risâlenin ilerleyen bölümlerinde muhtemel sorulara “fe in külte” ile “fe in kîle” ifadeleri, cevaplarına ise “kültü” ifadesiyle işaret edilmiştir. Son bölümde ‘tenbih’ kısmı bulunmaktadır. Para ve menkullerin vakfının batıl olduğu açıklandıktan sonra altı başlık altında risâle özetlenmiştir.²¹⁸

İncelediğimiz risâlenin ismi hakkında farklı tespitler vardır. *Risâle fî ibtâli vakfî'n-nukûd*²¹⁹, *Risâle fî vakfî'n-nukûd*²²⁰, *er-Reddü 'alâ Ebi's-Suûd fî vakfî'n-nukûd*²²¹,

²¹⁵ Yüksel, “Birgivi”, *DİA*, VI, s.193; Birgivi, *es-Seyfû's-sârim fî 'ademi cevâzi vakfî'l-menkûli ve'd-derâhim*, İnebey Ktp., nr. GE4332/9, vr. 133b.

²¹⁶ Birgivi, *a.g.e.*, 133b.

²¹⁷ Ebüssuûd'un görüşleri ve Birgivi'nin cevapları için bkz. Şule Önder, *İslam ve Osmanlı Hukukunda İmam Birgivi ve Ebüssuud Efendinin Para Vakfı Tartışmaları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya: Şelçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 64.

²¹⁸ Birgivi, *a.g.e.*, 133a.

²¹⁹ Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi, nr. 477; Şule Önder, *a.g.e.*, s.31

²²⁰ Süleymaniye Ktp., Düğümlü Baba, nr. 449.

²²¹ Süleymaniye Ktp., Laleli, nr. 466.

*Risâle fî vakfî 'l-menkûl*²²², *Hâşiye fî reddi akvâli Ebi's-Suûd*. Yazma nüshalardaki en yaygın isim ise *es-Seyfû's-sârim fî 'ademi cevâzi vakfî 'l-menkûli ve 'd-derâhim* dir.²²³

Risâle, Ahmed Hâdî Kassâr'ın tahkiki ile basılmıştır.²²⁴ 2006 yılında Şule Önder tarafından yüksek lisans çalışmasında ele alınmıştır.²²⁵

29. Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi, el-‘Îmâdî (ö. 982/1574)²²⁶

Risâle et-tevfîk ve't-tefrîk fî vakfî'n-nukûd

Kütüphane kataloğunda UC3533/30 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan risâle, 142a – 152b varaklarında bulunmaktadır. Müstensih, istinsah tarihi ve yeri belli değildir. *Risâle fî vakfî 'l-menkûli ve 'n-nukûd*, *Mevkıfû'l-'ukûl fî vakfî 'l-menkûl* veya *Risâle fî cevâzi vakfî 'n-nukûd* gibi adlarla da anılan bu Arapça risâlede taşınır malların ve paranın vakfedilmesi konusu ele alınmıştır. Risâle İstanbul'da tarihsiz ve taşbaskı olarak yayımlanmıştır.

Müellif, risâlesinde menkul malların vakfının İmam Şâfi'î tarafından hiçbir kayda bağlı olmaksızın, Ebû Yûsuf tarafından hakkında nass vârit olmak şartıyla, İmam Muhammed tarafından ise hukukî örf ve teâmüllerin kabul etmesi şartıyla câiz görüldüğünü, İmam Züfer'in de para vakıflarını kayıtsız şartsız câiz gördüğünü naklettikten sonra para vakıflarında İmam Muhammed'in görüşünü takip etmenin en isabetli yol olduğunu, zira bu hukukçunun ictihadında belli bir taşınırı kastetmediğini, teâmül olduğu takdirde para vakfının da bu gruba girebileceğini, kendi zamanında da böyle bir teâmülün oluştuğunu ve dolayısıyla bu vakfin câiz bulunduğunu, öte yandan bu tür vakıflarda mislin bekasının vakfedilen malın aynının bekası hükmünde sayılabileceğini savunmaktadır.²²⁷

²²² Millet Ktp., Ali Emirî Arabî, nr.732.

²²³ Süleymaniye Ktp., Carullah, nr. 2081; H. Selim Ağa Ktp., nr. 322; Adana İl H. Ktp., nr. 647; Kayseri Rşd. Ktp., Raşid Efendi, nr. 682.

²²⁴ Birgivi, *Resâil-i Birgivi*, thk. Ahmed Hâdî Kassâr, Beyrut, 2011.

²²⁵ Şule Önder, *a.g.e.*

²²⁶ Hayatı ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Taşköprizâde, eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî 'ulemâ'i'd-Devleti'l-Osmâniyye, s. 206-207; Akgündüz, "Ebüssuûd Efendi", *DİA*, X, İstanbul, 1994, s. 365-371.

²²⁷ Akgündüz, "Ebüssuûd Efendi", *DİA*, X, s. 368.

30. Muharrem b. Muhammed b. Arif ez-Zilî (ö. 983/1575) veya (ö. 1000/1588)²²⁸

Risâle fi enne'r-radâ muharramün bi'l-icmâ mülzemü'l-inkitâ

Risâle, kütüphane kataloğunda UC1399/9 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 93b – 106b varaklarında bulunmaktadır. Sayfa satır sayısı 17'dir. Sonundan eksik varaklar vardır. Risâlenin ismini *er-Radâ mahremü'l-cimâ bi-lüzûmi'l-inkitâ* şeklinde de tespit edenler bulunmaktadır.²²⁹ İSAM kataloğunda müellifi kaydedilmemiş aynı isimde bir risâle mevcuttur.²³⁰ Basılmamış ve hakkında bir çalışma yapılmamıştır. Dili Arapça'dır. Müstensihî, istinsah tarihi ve yeri bilinmemektedir.

Müellif, öncelikle, bulunduğu zaman ve ortamda insanların cahilliğinden ve fitnelerin yaygınlaşmasından şikâyet edip özellikle süt hısımlığı meselesindeki dikkatsizliği dile getirmektedir. Bunun üzerine bu risâleyi yazmayı önemli bulmuş ve beş bölüm olarak telif etmiştir. Birinci fasıl, süt emzirmenin mahremlik meydana getirmesinin delilleri ve emme müddetini beyan etmektedir. İkinci fasıl, “süt yoluyla kimler mahrem olur?” konusunu işlemektedir. Üçüncü fasıl, “süt yoluyla kimler mahrem olmaz?” sorusuna cevap niteliğindedir. Dördüncü fasıl, bir şeyle karışmış ve karışmamış sütün hükümleri hakkındadır. Son fasıl, aslî nesep ile süt hısımlığı sebebiyle mahrem olanları beyan etmektedir.

²²⁸ Onaltıncı asırda yaşamış bir âlimdir. Asıl adı Muharrem b. Ebi'l-Berekât Muhammed b. el-Arif ibni'l-Hasan'dır. Zilî, Sivasî ve Kastamanî nisbetleriyle anılmıştır. Hem tekke hem de medrese ile alakası vardır. Devrin meşhur hoca ve arifleri olan İsrâfilzâde, Çivizâde, Sâdî Efendi, Kastamonulu Benli Muhyiddin ve Abdülmecid Şirvanî'den ilim ve feyz almıştır. İlk öğrenimini ve hıfzını doğduğu yer olan Zile'de tamamlamıştır. Daha sonra Sivas'a göçmüş, Hasan Paşa Camii'nde imamlık yapmıştır. Tahsilindeki ilerlemeye uygun olarak vaizlik yapmaya başlamıştır. İlmiyle şöhrete ulaşmış ve İstanbul'a davet edilmiştir. Burada Sofu Mehmet Paşa Darü'l-Hadisi'nde müderrislik yapmıştır. Nihayet Süleymaniye Camii vaizliğine getirilmiştir. Süleymaniye Medresesi'nde de müderrislik görevi icra etmiştir. Zilî XVI. asrın sonlarına doğru vefat etmiştir (H. 983 veya 1000/1575-1588). Mezarının, doğduğu yer olan Zile'de olduğuna inanılmaktadır. (Hayatı ve eserleri için bkz. Abbas Çelik, “Bir Eğitimci Olarak Zilî”, *Ekev Akademi Dergisi*, C. 1, S. 3, 1998, s. 335-343)

²²⁹ Çelik, *a.g.m.*, s. 336.

²³⁰ Vahit Paşa Ktp., nr. 1334.

31. Mu'îdzâde, Muhammed b. Abdülaziz el-Maraşî (ö. 983/1575)²³¹

Risâletü'l-eymân fi't-talâk

Risâle, kütüphane kataloğunda OR679/7 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 55a – 57b varaklarındadır. Sayfa satır sayısı 31'dir. Müstensih Abdülmü'min b. Haydar olarak tespit edilmiştir. İstinsah tarihi ve yeri belli değildir. İSAM kataloğunda ve kaynaklarda Mu'îdzâde'ye ait böyle bir risâle mevcut değildir. Dili Arapça'dır.

Müellif, *el-Hidâye, en-Nihâye, el-İnâye* gibi kitaplardan ve ismini vermediği bazı şârihlerden ve faziletli kişilerden cümleler naklederek bunları açıklamakta, bazılarını reddiye bazılarını takviye yapmaktadır. Konu, başlıktan anlaşılacağı üzere boşanma ile alakalı yeminler konusudur.

32. Kadızâde Mehmet Efendi er-Rûmi (ö. 1045/1635)²³²

a. Risâle-i Kadızâde (Risâle-i Salât)

Risâlenin incelenen nüshası, kütüphane kataloğunda GE2391/4 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. Bundan başka UC2121/4 demirbaş numaralı başka bir nüsha da bulunmaktadır. İki nüsha da tahrip olmamış ve sağlam olarak günümüze ulaşmıştır. Risâle, 57b – 68a varaklarındadır. Son sayfa 10, diğer sayfalar 13 satırdır. Dili Osmanlıca'dır. Yazı okunaklıdır. Müstensih, istinsah tarihi ve yeri bilinmemektedir. Baskısı yapılmamıştır. Bununla birlikte Mehmet Özkan tarafından yazılan bir makalede çalışma konusu yapılmıştır.²³³

Risâlenin, Kadızâde Mehmed Efendi'ye nispetle çok sayıda yazma nüshası mevcuttur. Yazma nüshalarda *Risâle-i Kadızâde*, kataloglarda ise *Risâle-i salât*, *Risâle-i*

²³¹ İsmi, Muhammed bin Abdülaziz olup, Maraşlıdır. Mu'îdzâde diye tanınır. Diğer bir nisbeti de Bektûti'dir. 922/1516 senesi Receb ayında, Tarsus'ta doğmuştur. 983/1575 senesi Zilhicce ayında, Kudüs kadısı iken vefât etmiştir. Yaşadığı dönemde bulunan Hanefî mezhebi âlimlerinin büyüklerinden ve fazilet sahibi yüksek zâtların meşhûrlarındandır. İlk tahsilini doğum yeri olan Tarsus'ta yapmıştır. Padişah hocalığı da yapmış olan Hayreddin Efendi'de ilim tahsil etmiştir. Mu'îdzâde Efendi, ilim tahsilini tamamladıktan sonra, ilk olarak Edirne'de İbrâhim Paşa Medresesi'ne müderris olmuş ve daha sonra Câmi-i Atîk ve Kepenekçi medreselerinde müderrislik yapmıştır. 971/1563 senesinde Pîri Reîs yerine Bursa'da Manastır Medresesi'ne, dört sene sonra Cemâzil-evvel ayında, Edirne'de bulunan Dârü'l-hadis Medresesi'ne ta'yin olunmuştur. Bu medreselerde altı sene vazife yaptıktan sonra, 980/1572 Rebî'ul-âhir ayında, Akyazılı Sinân Çelebi yerine Şam müftülüğine tayin olunmuş ve 983/1575 senesi Receb ayında Kudüs kadılığına atanmıştır. Bu vazifedeyken 983/1575'te vefat etmiştir. (Taşköprizâde, *a.g.e.*, s. 483.)

²³² Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Mehmet Özkan, "Osmanlı'da İlmihal Geleneği: Kadızâde Mehmed Efendi (1045/1635) Ve "Risâle-i Kadızâde" Adlı Çalışması", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 27, 2016, s. 557-559.

²³³ Özkan, *a.g.m.*, ss. 553-574.

müte'allika bi'l-'ibâde, İlmihal Risâlesi gibi isimlerle mevcuttur. Risâle, bazı yazma nüshalarda ve kataloglarda müellif ismi olmaksızın yer almaktadır.²³⁴

Risâle, namaz hakkında yazılmış veciz bir eserdir. Başlangıçta iman ve İslam'ın, “inanılması gerekenlere kalben şeksiz şüphesiz inanmak ve dil ile ikrar etmek” olduğunu açıkladıktan sonra Hazreti Peygamber'in getirdiği namaz ibadetinin farz, vâcib ve sünnet olarak üç nevi olduğunu ifade etmiştir.²³⁵ Risâle'nin devamında bu nevî namazların tafsilatına yer verilmiş, bidatlerden sakınılması salık verilmiştir.

b. Risâle-i Kadızâde (Risâle-i Mebhas-i İman)

Risâle, katalogda GE4804/2 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 33a – 38b varaklarındadır. Sayfaların satır sayısı 13'tür. Dili Osmanlıca'dır. Yazısı yer yer mürekkep karışmaları olsa da okunabilir durumdadır.

Risâlenin başında “Risâle-i Kadızâde” yazmakla birlikte hangi Kadızâde'ye ait olduğu bilinmemektedir. Fakat diğer risaleleri ile karşılaştırıma neticesinde²³⁶, Osmanlıca yazılmış olması, risâleye “Ey Tâlib-i Hak bil ki”²³⁷ ifadesiyle başlaması ve üslûbu dikkate alındığında müellifin Kadızâdeli hareketinin öncüsü Kadızâde Mehmet Efendi (ö. 1045/1635) olduğu anlaşılmaktadır.

Risâle, Besmele, salat ve selamdan sonra Zâriyat Suresi 56. ayeti ile başlamaktadır. Ayetin kısa tefsirinden sonra “Tanrı tealayı bilmek lazımdır”²³⁸ ifadesi ile konuya giriş yapmakta, Allah'ın sıfatlarını zikretmekte ve inanç esaslarını ele almaktadır. Sigara ve kahve konularının da ele alındığı bu risâlede ayrıca müellif, içinde bulunduğu zamanın son derece kötü olduğuna vurgu yapılmıştır. Risâlenin sonunda, günümüzde de uygulanmakta olan defnedilen ölüye kabristanda telkin vermenin nasıl yapılacağını tarif etmektedir.²³⁹

²³⁴ Özkan, *a.g.m.*, s. 564.

²³⁵ Kadızâde Mehmet Efendi er-Rûmî, *Risâle-i Kadızâde*, İnebey Ktp., GE2391/4, vr. 57b – 58a.

²³⁶ Bkz. İnebey Ktp., GE4804/2, vr. 33a; Süleymaniye Ktp., Beşir Ağa, nr. 397/3, vr. 64a.

²³⁷ Kadızâde, *Risâle-i Kadızâde*, İnebey Ktp., nr. GE4804/2, vr. 33a.

²³⁸ Kadızâde, *a.g.e.*, vr. 33a.

²³⁹ Kadızâde, *a.g.e.*, vr. 38a.

33. Muhammed b. Musa el-Gûnânî (ö. 995/1587)²⁴⁰

Risâle fî hakki'l-velâ

Risâle, kütüphane kataloğunda UC1454/5 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 260b – 265b varaklarında bulunmaktadır. Sayfa satır sayısı 21'dir. Aynı konudaki risâlelerin toplandığı bir mecmuâ içerisinde bulunmaktadır. Müstensihî, istinsah tarihi ve yeri bilinmemektedir. Risâlenin müellifi katalogda “Muhammed b. Musa el-Gananî” olarak kaydedilmiştir. Dili Arapça'dır.

Risâle, Molla Hüsrev'in 'velâ' ile ilgili yazdığı risâleyi taltif ederek başlamaktadır.²⁴¹ Molla Hüsrev'e de birçok övgüler zikredilmektedir. Müellif, velâ hakkında vârid olan tartışmalarda Molla Hüsrev tarafında olduğunu belirterek onun yazmış olduğu risâledeki görüşleri delillendirmek amacıyla bu hâşiye tarzındaki risâleyi kaleme almıştır.

34. Vankulu, Mehmed b. Mustafa (ö. 1000/1592)²⁴²

Risâle fî te'ârûzi'l-beyyineteyn bi'l-hükmi'l-esahh

Kütüphane kataloğunda GE4601/2 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan risâle, “Risâle (fi't-Te'aruzil-Beyyineteyn bi'l-Hükmi'l-Esahh)” şeklinde isimlendirilmiştir. Yapılan araştırmalarda müellife ait bu isimde bir risâleye ulaşılamamıştır. Bu risâle müellifin *Tercihu'l-Beyyinât* isimli risâlesidir. Bulunduğu nüshanın 132b – 137a varaklarındadır. Son sayfa 2 satır olmakla beraber diğer sayfalar 31 satırdır. Dili Arapça'dır. Başka kütüphanelerde yazma nüshaları mevcuttur.²⁴³

Vankulu'nun kadılığa başladıktan sonra kaleme aldığı bu Arapça risâlede deliller arasında çatışma bulunması durumunda başvurulacak tercih yöntemi anlatılmaktadır.²⁴⁴

²⁴⁰ Kaynaklarda müellif hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Bkz. el-Bağdâdî, *a.g.e.*, II, s. 487.

²⁴¹ Muhammed b. Musa el-Gûnânî, *Risâle fî hakki'l-velâ*, İnebey Ktp. nr. UC1454/5, vr. 260b.

²⁴² Adı Mehmed, babasının adı Mustafa'dır. Van'da dünyaya geldiği için Vanî nisbesini kullanmış ve daha çok Vankulu lakabıyla tanınmıştır. Bazı kaynaklarda yine Vanlı bir vâiz ve müfessir olan Vanî Mehmed Efendi ile (ö. 1096/1685) karıştırılmıştır. 970/1563'de İstanbul Mahmud Paşa Medresesi'nde göreve başlamış, Hankah Medresesi'nde müderrislik görevinde bulunmuş fakat daha sonra azledilmiştir (974/1566). Ardından Atik Ali Paşa medreselerinde müderrislik, Rodos müftülüğü, Ayak Kurşunlu Medresesi müderrisliği ve Manisa müftülüğü yapmıştır. Selânik (988/1580) ve Kütahya kadılığından sonra 991/1583 tarihinde aylık 80 akçe maaşla emekliye ayrılmıştır. 998 Ramazan'ında Medine kadılığına tayin edilmiş ve 1000 yılı Receb'inde (Nisan 1592) burada vefat etmiştir. (bkz. Bursalı, *a.g.e.*, II, s. 48; Mustafa S. Kaçalın, “Vankulu”, *DİA*, XLII, İstanbul, 2012, s. 513.)

²⁴³ Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 2070, Hacı Mahmud Efendi, nr. 1026/4, vr. 161b-170a; Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 1420.

²⁴⁴ Kaçalın, “Vankulu”, *DİA*, XLII, s. 513.

Müellif, tercih meselesiyle ilgili konuları güvenilir kaynaklardan toplamış, bu eserlerdeki kapalı noktaları açıklamış ve bu çerçevede bazı konulara ait kendi görüşlerini ortaya koymuştur. Eserinde bir konuda iki delilden hangisinin seçilmesi gerektiği hususunda altı ölçü belirtmiş, bunların her biri için muteber fetvâ kitaplarından örnekler vermiştir.²⁴⁵

35. Hüsrev b. Mustafa (Hüsrevzâde Mustafa) (ö.1000/1592)²⁴⁶

Risâle fî kitâbi'l-eymân mine'l- Hidâye

Kütüphane kataloğunda UC1399/2 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan risâle, 21b – 26a varaklarında bulunmaktadır. Sayfa satır sayısı 13'tür. Müstensihî belli değildir. İstinsah tarihi katalogda “h. XII.” asır olarak kaydedilmiştir. Dili Arapça'dır. Yazı güzel ve okunaklıdır. Vezir İbrahim Paşa'ya ithaf edilmiştir. Hüsrevzâde'ye nispet edilen bu isimde başka bir risâleye ulaşılamamıştır. Basılmamış ve herhangi bir çalışmaya konu olmamıştır.

Müellif, ilk iki varakta risâleyi ithaf ettiği şahsa medhiyeler düzmüş ve edebi bir dille övgülerini dile getirmiştir. Sonrasında tevazu eseri olarak bu risâlenin hatalardan uzak olmayacağını ifade etmiştir. Risâlenin konusuna giriş, 23b varağında “kâle” lafzı kırmızı mürekkeple yazılmış olarak “kâle sahibü'l-Hidâye fî kitâbi'l-eymân” ifadesiyle yapılmıştır. Yeminlerin kısımlarını ve hükümlerini kısaca ele alan müellif, öncelikle Hidâye sahibi Merginânî'nin ifadelerini zikretmiştir. Akabinde Hidâye şârihlerinden İbn Hümmam, Bedrüddin Aynî, Bâbertî ve Sâdî Çelebi gibi âlimlerin eserlerinden alıntılar yapmıştır. Sonrasında konuyla alakalı eklemeyi murad ettiği ibareleri “ekûlü” dedikten sonra ifade etmiştir. Risâlenin hâtimesini yine edebi bir şekilde dua ile nihayete erdirmiştir.

²⁴⁵ Yakup Civelek, “Mehmed b. Mustafa el- Vâni ve Vankulu Lûgati”, *Ekev Akademi Dergisi*, C. I, S. 3, 1998, s. 357.

²⁴⁶ Hüsrevzâde lâkabıyla meşhur olan Mustafa Efendi, Molla Hüsrev'in torunudur. Mustafa Efendi tarihi kaynaklara göre 1501 yılında doğmuştur. Devrin en ünlü hocalarından iyi bir eğitim almıştır. Evvelce saçlı Emir Efendi'den istifade ettikten sonra Şeyhülislâm Ebüssuûd'dan tahsilini ikmal etmiştir. Eğitimini tamamladıktan sonra İstanbul'da ve Bursa'da çeşitli medreselerde müderris olarak çalışmıştır. Daha sonra kadılığa terfi eden Mustafa Efendi, uzun yıllar çeşitli merkezlerde kadılık ve müderrislik yapmış, son olarak da şu an Lübnan topraklarında olan Trablusşam'da kadılık yaparken yaşının ilerlemesi nedeniyle görevinden azledilmiştir. Bu şehirden İstanbul'a dönerken 1591 yılında Akşehir'de vefat etmiştir. 90 yaşında ölen Mustafa Efendi, Akşehir Nasreddin Hoca Mezarlığı'na defnedilmiştir. *Galatâtü'l-Avâm* ve *Kurâzatü'l-fikhiyyeti ve fekâhetü'l-rıfkıyye* isimli eserleri bilinmektedir. (Bursalı, a.g.e., I, s. 341).

36. İbn Gânim, Nûrüddîn Alî b. Muhammed b. Alî el-Hazrecî el-Makdisî (ö. 1004/1596)²⁴⁷

Nuru’ş-şem‘a fî beyâni zuhri’l-cum‘a

Risâle, kütüphane kataloğunda GE1584/7 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 127b – 138b varaklarında bulunmaktadır. Sayfa satır sayısı 37’dir. Müstensihî, istinsah tarihi ve yeri bilinmemektedir. Dili Arapça olan risâlenin kütüphanedeki nüshası iyi muhafaza edilmiştir. Yazısı güzel ve okunaklıdır. Bazı paragraf başı denilebilecek yerlerde kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Yazma nüshaları muhtelif kütüphanelerde mevcuttur.²⁴⁸ Baskısı yapılmamıştır.

Cuma namazından sonra kılınan zuhr-i âhirin hükmüyle ilgili bir eserdir.²⁴⁹ Müellif, risâleyi, bir mukaddime, üç bâb ve bir hâtîme olarak kaleme almıştır. Mukaddimedede namaz ve rükûnları hakkında gerekli gördüğü bilgileri zikretmiştir. Birinci bâb, nakledilen delilleri içermektedir. İkinci bâb, zuhr-i âhir namazının faziletli olmadığını düşündürebilecek rivayetler ve bu tevehhümün kaldırılmasını ele almaktadır. Üçüncü bâb, zuhr-i âhir namazının kılınması gerektiği hakkında tenbihat içermektedir. Hâtîme ise cuma günündeki “cuma saati” ile ilgili birtakım bilgiler vermektedir.

37. Ahîzâde, Abdulhalîm b Muhammed (ö. 1013/1604)²⁵⁰

a. Risâle ‘alâ mebhasi’l-mefhûm

Kütüphane kataloğunda *Risâle ‘alâ mebhasi’l-mefhûm* olarak isimlendirilen, Ahîzâde Abdülhâlîm Efendi’ye ait olan bu risâlenin farklı isimlendirmeleri mevcuttur.

²⁴⁷ 920/1514’te Kahire’de doğmuş ve burada yaşamıştır. Aslen Kudüslüdür. Atalarından Gânim’e nisbetle kendisi ve ailenin diğer bazı fertleri İbn Gânim lakabıyla tanınmıştır. Dört mezhep ulemâsından tefsir, kıraat, tecvid, hadis, fıkıh, usûl-i fıkıh ve kelâm dersleri almıştır. Döneminde Hanefî fikhının otoritelerinden biri olan İbn Gânim, Eşrefiyye Camii’nde imamlık, Eşrefiyye, Vezir Süleyman Paşa, Sarkıtmışiyye ve Sultan Hasan medreselerinde müderrislik ve yöneticilik görevlerinde bulunmuştur. Kaynaklarda, hayatı boyunca yaptığı iki hac ve üç Kudüs yolculuğu dışında ülkesinden ayrılmadığı, şöhreti sebebiyle İslâm dünyasının her tarafından talebelerin gelerek kendisinden ders aldığı kaydedilmektedir. Şehâbeddin el-Hafâcî, Şürûnbülâlî ve Nüreddin el-Halebî tanınmış talebelerinden bazılarıdır. İbn Gânim, Kerîmüddin el-Halvetî vasıtasıyla Halvetiyye tarikatına intisap etmiştir. 1004/1596’da Kahire’de vefat etmiş ve Türbetü’l-mücâvirîn’e defnedilmiştir. (bkz. el-Bağdâdî, *a.g.e.*, I, s. 750; ez-Ziriklî, *a.g.e.*, V, s. 166; Kehhâle, *a.g.e.*, VII, s. 195; Kallek, “İbn Gânim, Nureddin”, *DİA*, XIX, İstanbul, 1999, s. 503-504; Özel, *Hanefî Fıkıh Âlimleri*, s. 124.)

²⁴⁸ Beyazıt Devlet Ktp., Beyazıt, nr. 2228; Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 1158, Esad Efendi, nr. 3686, Ayasofya, nr. 1174, 1179, Reşid Efendi, nr. 271.

²⁴⁹ Kallek, “İbn Gânim, Nureddin”, *DİA*, XIX, s. 503.

²⁵⁰ Kazasker Ahîzâde Mehmed Efendi’nin oğlu ve Şeyhülislâm Ahîzâde Hüseyin Efendi’nin büyük kardeşidir. İstanbul’da doğmuştur. Devrinin ünlü âlimlerinden ve bu arada Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi’den ilim tahsil etmiştir. Yeni İbrâhim Paşa, Kâsım Paşa, Yeni Ali Paşa, Şah Sultan, Haseki, Sahn-ı

Bu isimler, *Risâletü Ahîzâde fi beyâni'l-mefhûm*²⁵¹, *Risâletü'l-mefhûm*²⁵², *Risâletün müte'allikatün 'alâ mebhâsi mefhûmi'l-muhâlefe*²⁵³ gibi isimlerdir. İnebey Kütüphanesi katalogunda HC1178/1 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 1b – 16b varaklarındadır. Sayfa satır sayısı 20'dir. Katalogda belirtildiğine göre istinsah tarihi müellif asrıdır. İnebey Kütüphanesi'nde UC1399/8 demirbaş numarası ve *Risâletün müte'allikatün bi'l-huşû'i fi's-salât* ismi ile kayıtlı olan ve nüshasında risâle başlığı olarak “fî cevâzi'l-mebî' ve ademihî” yazılı bulunan risâle de aynı risâledir.

Konu olarak usûl-i fikhın önemli meselelerinden olan “mefhûm-i muhalefet” ele alınmaktadır. Müellif, risâlesine besmele, hamdele ve salvele ile başladıktan sonra risâlenin tekevvünü için şu üç hususu kullandığını ifade etmektedir: “Fukaha ve usûlcülerin büyüklerinden nakiller, konu hakkında mütalaa edilen usûl ve fîrû kitaplarından musannifin çıkarımları, konu hakkında musannifin aklına gelen sorular ve cevapları”. Daha sonra risâleyi üstün vasıflarını saydığı fakat ismini zikretmediği bir zâta hediye (ithaf) ettiğini ifade etmektedir.²⁵⁴ Risâle, mukaddime, mefhum-i muhalefet çeşitlerinin 5 nevî olarak sayılması ve iki mebhastan oluşmaktadır.²⁵⁵

Dili Arapça olan risâlenin birçok yazması bulunmakla birlikte Okan Kadir Yılmaz tarafından Arapça olarak tahkik edilmiştir.²⁵⁶

b. Risâle 'alâ mebhâsi hucciyyâti'z-zâhir li'l-istihkâk

Risâle, kütüphane katalogunda HO621/1 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 1a – 12b varaklarındadır. Son sayfa 13 satır olmakla beraber diğer sayfaların satır sayısı 21'dir. Dili Arapça'dır. Yazısı güzel ve okunaklıdır. Katalog bilgilerinde not olarak risâlenin Dede Cöngî'ye ait olabileceği yazılmıştır. Fakat başka kütüphane kataloglarında bu

Semân, Şehzade ve Üsküdar Vâlîde Sultan medreselerinde müderrislik yapmış; Bursa, Edirne ve İstanbul kadılıklarında bulunmuştur. 1596 ve 1599 yıllarında iki defa Anadolu kazaskeri, 1601'de de Rumeli kazaskeri olmuştur. İki yıl sonra bu görevinden ayrılan Ahîzâde 12 Haziran 1604 tarihinde İstanbul'da şirpençeden vefat etmiş ve evinin karşısındaki Çukur Medrese'ye bitişik türbeye defnedilmiştir. (Hayatı ve eserleri için bkz. Bursalı, *a.g.e.*, I, s. 228; el-Bağdâdî, *a.g.e.*, I, s. 504; Hasan Güleç, “Ahîzâde Abdülhâlim Efendi”, *DİA*, I, İstanbul, 1988, s. 548.)

²⁵¹ Süleymaniye Ktp., Reşid Edendi, nr. 1117.

²⁵² Süleymaniye Ktp., Ağa Efendi, nr. 41.

²⁵³ Süleymaniye Ktp., Laleli, nr. 3762.

²⁵⁴ Ahîzâde, Abdülhâlim b Muhammed, *Risâle 'alâ mebhâsi'l-mefhûm*, İnebey Ktp. nr. HC1178/1, vr. 1b.

²⁵⁵ Ahîzâde, *a.g.e.*, vr. 2a.

²⁵⁶ Okan Kadir Yılmaz, “Tahkîku 'Risâle fi Mefhumi'l-Muhalefe' li-Ahizâde Abdülhâlim Efendi”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, S. 34, 2015, ss. 53 – 134.

risâlenin nüshaları sadece Ahîzâde'ye nispet edilmiştir.²⁵⁷ Müstensihî, istinsah tarihi ve yeri belli değildir. Yazma olarak mevcuttur, neşredilmemiştir.

“Mefkud malda zâhir -görünür, hali hazırda- olan her ne kadar onu görenin o malda hak sahibi olmasını gerektirecek bir delil olmasa da başka birinin o malda hak iddia etmesini engelleyici bir delildir. Bu durumda olduğu gibi, mevcut halin aksini iddia eden kişinin delil getirmesi gereklidir. Çünkü ispat müddeiye aittir.”²⁵⁸ İfadelerini kullanan müellif, farklı misaller ile “zâhir” yani “olayların görünür yüzünün muteberliği” konusunu işlemiştir.

38. Ali el-Kârî, b. Sultan Muhammed (ö.1014/1605)²⁵⁹

a. *Risâle fi'l-hacci 'ani'l-ğayr*

Kütüphane kataloğunda UC2060/6 ve HO525/1 demirbaş numaralarıyla kayıtlı iki nüshası bulunan risâle, Ali el-Kârî'ye (ö. 1014/1605) aittir. Kütüphane kataloğunda “Risâle fi'l-hacci 'ani'l-ğayr” olarak isimlendirilmiş olsa da risâlenin asıl ismi *el-Beyân fi'l-hayr izâ dehalâ Mekke min-hacci'l-ğayr*'dir²⁶⁰. İncelemeye esas alınan nüsha, UC2060/6 numaralı nüshadır. 149b – 157a varaklarında bulunmakta olup sayfaları 19 satırdır. Dili Arapça'dır. Müstensihî ve telif yeri hakkında bir kayıt mevcut değildir. Tarihi için “Mahlukatın Efendisi'nin hicretinden 1010 sene sonrası Ramazan Ayı'nın yirminci fecri cuma günü” kaydı bulunmaktadır.²⁶¹

Müellif, başkası adına yapılan hac farızasının yerine getirilmesi esnasında, mîkât mahallî ihramsız geçildiği durumla alakalı fikhî hükmün belirlenmesi hususundaki ihtilafî ele almıştır. Her iki görüşü zikrettikten sonra, bu durumda haccın tamamen geçersiz olacağı ve telafisinin mümkün olmayacağını söyleyenlerin görüşlerine itiraz ederek bu görüşünü gerekçeleriyle ifade etmiştir.²⁶²

²⁵⁷ Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 1117, vr. 105-111; Şehid Ali Paşa, nr. 2830, vr. 22-26.

²⁵⁸ Ahizade, *Risâle alâ mebhâsi hucciyâtî'z-zâhir li'l-istihkâk*, İnebey Ktp., HO621/1, vr. 11b.

²⁵⁹ Hayatı ve eserleri hakkında bkz. ez-Ziriklî, *a.g.e.*, V, s. 166; Kehhâle, *a.g.e.*, VIII, s. 100; Özel, “Ali el-Kârî”, *DİA*, II, İstanbul, 1989, s. 403-405.

²⁶⁰ Çağfer Karadaş, “Ali el-Kârî'nin Hayatı, Selef Akidesine Dönüş Çabası ve Eserleri”, *UÜİFD*, S. 5, C. V, 1993, s. 297.

²⁶¹ Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî, *Risâle fi'l-hacci 'ani'l-ğayr*, İnebey Ktp., nr. UC2060/6, vr. 157a.

²⁶² Ali el-Kârî, *a.g.e.*, vr. 149b-150a.

Çeşitli kütüphanelerde yazmaları bulunmakla birlikte²⁶³ Bulak'ta 1287/1870 tarihinde basılmıştır.²⁶⁴

b. Zeylu tezyîni'l-'ibâre

Risâle, kütüphane kataloğunda UC2496/4 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 16a – 19a varaklarında bulunmaktadır. Sayfa satır sayısı 24'tür. Müstensih, istinsah tarihi ve yeri bilinmemektedir. Ali el-Kârî'nin *Risâle fî tezyîni'l-'ibâre ve tahsîni'l-'işâre* (Kahire 1312)²⁶⁵ adlı eserine yazdığı zeyldir. Dili Arapça'dır. Bu zeylin matbûsuna ulaşılammıştır. Birçok mahtutası mevcuttur.²⁶⁶

Müellif, bu risâlesinde delilleriyle birlikte, namazların oturuşlarındaki kelime-i şahadet lafızlarında işaret parmağını kaldırmamanın sünnet olduğunu ifade etmiş ve el-Keydânî'nin görüşünün yanlış olduğunu ortaya koymuştur. Bu zeyli yazmasına sebep olarak şöyle demiştir: “Namazda teşehhüt halindeyken parmakla işaret etmenin sünnet olduğuna dair kuvvetli delilleri serdedip, bunun terkedilmesini, mekruh veya haram olduğunu söyleyenlerin delillerini boşa çıkararak risâleyi yazdıktan sonra zamanımızın fazilet sahibi âlimlerinden bu risâleden istifade ettiklerini bildiren mektuplar aldım. Fakat ilim sahibi olmasına rağmen Keydânî'nin bana söyledikleri kalbimde şüphe oluşturdu ve bende hatırımdan bu şüpheleri kaldırmayı murad ettim”²⁶⁷ Bundan sonra Keydânî'nin görüşünü istinbat ettiği eserleri saymış ve bunların da hükümsüz olduğunu ifade etmiştir. Risâlenin sonunda ise ‘mekruh’ konusunu işlemiştir.²⁶⁸

c. el-Hazzu'l-evfer fî'l-hacci'l-ekber

Risâle, kütüphane kataloğunda UC2060/3 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 101b – 114a varaklarında kayıtlıdır. Sayfa satır sayısı 19'dur. Müstensih, istinsah tarihi ve yeri bilinmemektedir. Fakat risâlenin ferağ kaydında ifade edildiğine göre müellif Ali el-Kârî, bu risâleyi h. 1007 senesinde Mekke-i Mükerrreme'de Kâbe'nin karşısında yazmıştır.

²⁶³ Bazı yazma nüshaları için bkz. Süleymaniye Ktp., Fatih, nr. 5327; nr. 5336; H. Hüsnü Paşa, nr. 251; Hacı Beşir Ağa, nr. 651.

²⁶⁴ Karadaş, *a.g.e.*, s. 297.

²⁶⁵ Özel, “Ali el-Kârî”, *DİA*, II, İstanbul, 1989, s. 403.

²⁶⁶ Bkz. Süleymaniye Ktp., Giresun Yazmalar, nr. 3575; Esad Efendi, nr. 3525; Fatih, nr. 5336; Hekimoğlu, 1052; Nurosmâniye Ktp., nr. 4006.

²⁶⁷ Ali el-Kârî, *Zeylu tezyîni'l-'ibâre*, İnebey Ktp., nr. UC2496/4, vr. 16a-16b.

²⁶⁸ Ali el-Kârî, *a.g.e.*, vr. 18a-19a.

Yazma olarak farklı kütüphanelerde nüshası bulunan risâle²⁶⁹, *Şerhu 'alâ nebzeti fi ziyâreti 'l-Mustafâ* (Bulak 1287) isimli eserin hamîşinde basılmıştır.²⁷⁰ Dili Arapça'dır.

Müellif Ali el-Kârî, kendisine sorulan “hacc-ı ekber” ile ilgili soruyu cevaplamak sadedinde hazırladığı bu risâlesinde bu konuyla ilgili naklî ve aklî delilleri ele almıştır. Risâlenin başlarında “Hacc-ı ekber, vakfesi cuma günü olan hacdır” ifadesi ile görüşünü baştan bildirmektedir.²⁷¹ Daha sonra ulemanın bu konuda ihtilaf ettiğini ifade etmiş ve bu görüşleri saymıştır.

d. Risâle fi 'l-iktidâi fi 's-salâti li 'l-muhâlif

Risâle, kütüphane kataloğunda UC3496/6 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. 155b – 166a varaklarında bulunmaktadır. Sayfa satır sayısı 23'tür. Müstensihî bilinmemektedir. İstinsah tarihi h. 1120'dir. İstinsah yeri katalogda kaydedilmemiştir. Fakat nüshada Mekke-i Mükerrreme olarak yazılıdır.²⁷² Kütüphanede “Risâlet fi el-Hanefiye biş-Şafiye” ismiyle UC2060/4 demirbaş numarası ile kaydedilmiş başka bir nüshası daha bulunmaktadır. *Risâle li-beyâni 'l-ihidâ fi beyâni 'l-iktidâ*²⁷³, *Lisânü 'l-ihidâ fi 'l-iktidâ*²⁷⁴, *Risâle fi 'l-iktidâi bi 'l-muhâlif*²⁷⁵ gibi farklı isimlerle kaydedilmiş olarak başka kütüphanelerde yazmaları mevcuttur. *Lisânü 'l-ihidâ fi beyâni 'l-iktidâ* ismiyle basılmıştır.²⁷⁶ Dili Arapça'dır.

Müellif, zamanındaki bazı âlimlerin, başka mezhepten bir imama uyup cemaatle namaz kılma hakkında risâleler yazdıklarını fakat bu risâlelerin ifrat ve tefrit derecelerinde olduğunu ifade etmiştir. Buna binaen Kitap, Sünnet ve imamların ittifak ettiği görüşleri serdeden bir risâle hazırlamak istemiştir.²⁷⁷ Risâlenin netice bölümünde “mezhebi farklı olan imama uymak, muktedînin mezhebine göre abdesti bozacak bir şey

²⁶⁹ Bkz. Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 999; Yazma Bağışlar, nr. 4086/10; Atıf Efendi Ktp., Atıf Efendi, nr. 940; Zeytinoğlu Ktp., nr. 486.

²⁷⁰ Özel, “Ali el-Kârî”, *DİA*, II, s. 404.

²⁷¹ Ali el-Kârî, *el-Hazzu 'l-evfer fi 'l-hacci 'l-ekber*, İnebey Ktp., nr. UC2060/3, vr. 102a.

²⁷² Ali el-Kârî, *Risâle fi 'l-iktidâi fi 's-salâti li 'l-muhâlif*, İnebey Ktp., nr. UC3496/6, vr. 166b.

²⁷³ Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 805.

²⁷⁴ Süleymaniye Ktp., Aşir Efendi, nr. 439.

²⁷⁵ Süleymaniye Ktp., Carullah, nr. 2068.

²⁷⁶ Ali el-Kârî, *Mecmuatün min-resâili Molla Aliyyü 'l-Kârî*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1971; *Risâletâni fi salâti 'l-cemâ'ati*, thk. Abdü'l-Cevad Hamem, Dâru'l-Muktebes, ty.

²⁷⁷ Ali el-Kârî, *Risâle fi 'l-iktidâi fi 's-salâti li 'l-muhâlif*, vr. 155b.

yaptığı bilinmediği müddetçe câizdir” ifadesi ile kendi görüşünü de açıklamış olmaktadır.²⁷⁸

e. *Risâle fî beyâni'l-lhye ve'ş-şevârib*

Risâle, kütüphane kataloğunda UC2496/7 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 32b – 36b varaklarında bulunmaktadır. Sayfa satır sayısı 21'dir. Müstensih, istinsah tarihi ve yeri bilinmemektedir. *et-Tasrîh fî şerhi't-Tesrîh* ismiyle tahkikli olarak neşredilmiş olan risâlenin²⁷⁹ yazma nüshaları, *Risâle fî hakkı'l-lhye*²⁸⁰, *Tesrîhu'l-lhye*²⁸¹, *Risâle Mute'allika bi'l-luha ve'ş-şevârib*²⁸² gibi birbirinden farklı isimlerle kaydedilmiştir. Dili Arapça'dır.

Müellif, bu risâlede sakalın A'raf Suresi 31. ayette geçen “zînet”ten olduğunu vurgulamaktadır. Sakal ve bakımı hakkında birçok hadîs ve ulema kavli zikretmiştir. Sakal ile ilgili yapılmaması gereken şeylere de risâlede yer vermiştir. Bıyık ile ilgili ihtilaflara değinmiş ve kısaltılmasının sünnet olduğu delillerini çokça zikretmiştir. Son olarak başın kazınması ile ilgili sadece hac farizasının edasından sonra yapıldığına dair deliller ortaya koymuştur. Risâlenin hâtimesinde “Ebû Yezid Bestâmî'ye sordular: ‘Senin sakalın mı daha faziletli yoksa köpeğin kuyruğu mu?’ O da cevap verdi: Şayet Müslüman olarak ölürsem benim sakâlîm daha faziletlidir. Fakat Müslüman olarak ölemezsem o zaman köpeğin kuyruğu daha hayırlıdır”²⁸³ diyerek risâlesini bitirmiştir.

f. *Sılâtü'l-cevâiz fî salâti'l-cenâiz*

Sılâtü'l-cevâiz fî salâti'l-cenâiz ismiyle basılmış ve kaynaklarda zikredilmiş olan risâle²⁸⁴, kütüphane kataloğunda “Risâlet fî canaz selat el-cenaz fî'l-Mescid el-Haram” şeklinde isimlendirilmiştir. Yazma nüshalarına *Salâtü'l-cenâze fî'l-Mescidi'l-Harâm*²⁸⁵, *Risâle fî cevâzi salâti'l-cenâze fî'l-mesâcid*²⁸⁶, *Risâle fî beyâni cevâzi salâti'l-cenâze fî'l-*

²⁷⁸ Ali el-Kârî, *a.g.e.*, vr. 166a.

²⁷⁹ Ali el-Kârî, *et-Tasrîh fî şerhi't-Tesrîh*, thk. Abdü'l-Hakim el-Enîs, ty., yy.; bkz. http://www.alukah.net/books/files/book_6174/bookfile/tasreeh.pdf (09.12.2018)

²⁸⁰ Süleymaniye Ktp., H. Hüsnü Paşa, nr. 251.

²⁸¹ Köprülü Ktp., Ahmet Paşa, nr. 332.

²⁸² Millet Ktp., Ali Emiri Arabi, nr. 4343.

²⁸³ Ali el-Kârî, *Risâle fî beyân 'l-lhye ve'ş-şevârib*, İnebey Ktp., nr. UC2496/7, vr. 36b.

²⁸⁴ Ali el-Kârî, *Mecmuatün min-resâili Molla Aliyyü'l-Kârî*, s.228; Karadaş, “Ali el-Kârî'nin Hayatı, Selef Akidesine Dönüş Çabası ve Eserleri”, s.296.

²⁸⁵ Süleymaniye Ktp., Atıf Efendi, nr. 2824.

²⁸⁶ Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3613/9.

*Mescidi'l-Harâm*²⁸⁷ gibi isimlendirmeler yapılmıştır. Katalogda UC2060/5 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 135b – 148b varaklarında bulunmaktadır. Sayfa satır sayısı 19'dur. Müstensih, istinsah tarihi ve yeri bilinmemektedir. Dili Arapça'dır. Yazı ve nüsha güzeldir.

Müellif, kendisine sorulan “Mescid-i Haram'da cenaze namazı kılmak câiz midir?” sorusuna bu risâleyi hazırlayarak cevap vermiştir. Bu hususta bazı âlimlerin menfi görüşlerini de zikretmiş fakat Mescid-i Haram'da cenaze namazı kılınmasının câiz hatta efdal olduğunu savunmuştur. “Mutekaddim ulemanın sözleri baş göz üstüne fakat sonraki ulema da insandır biz de insanız” diyerek sahih rivayetlere zıt görüşleri olan ulemaya reddiye yapmıştır. Risâlenin son bölümünde ise Mescid-i Haram'da cenaze ile alakalı bazı incelik ve hükümleri zikretmiştir.

**39. Tursunzâde, Abdülbâki b. Tursun b. Murad el-İstanbulî (ö.
1015/1606)²⁸⁸**

a. Risâle ‘alâ bâbi’ş-şehâde mine'l-Hidâye

Kütüphane katalogunda HC1192/8 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan risâle, 191a-194a varaklarındadır. Son sayfa 3 satır iken diğer sayfaların satır sayısı 17'dir. Dili Arapça olan risâlenin yazısı okunaklı ve güzeldir.

Tursunzâde, *el-Hidâye*'nin bazı bölümlerine hâşiyeler yapmıştır fakat bu tespit edilmekle birlikte²⁸⁹ incelenen risâlenin bir başka nüshasına ulaşılammıştır. Kaynaklarda ise Tursunzâde'ye ait böyle bir risâleden bahsedilmemektedir.²⁹⁰ Risâlenin istinsah tarihi “h. 998 Şaban ayının sonu” olarak kaydedilmiştir.²⁹¹ Bu tarih, müellifin yaşadığı döneme denk gelmektedir. UC1399/1 demirbaş numarası ile kayıtlı risâle ile

²⁸⁷ Köprülü Ktp., Ahmed Paşa, nr. 332.

²⁸⁸ Kanunî devri müderrislerinden Tursun Efendi'nin oğludur. 950/1543 yılından itibaren önce Eski İbrahim Paşa Medresesi müderrisi olan Bustanzâde Efendi'nin hizmetinde bulunmuştur. Sonra Rüstem Paşa Medresesi müderrisi olan Avaz Efendi'nin asistanı olmuştur. Bundan sonra Sahn-ı Seman müderrislerinden olan Şeyhî Efendi'nin yanında bulunmuştur. Bir müddet sonra Şeyhzâde Medresesi'nde Ebüssüûdzâde Ahmed Çelebi'ye intisab etmiştir. Bir yandan da babasından ders almıştır. 973/1565 tarihinde de Hamid Efendi'den istifade etmiştir. Birçok medresede müderrislik yapmasının yanısıra kadılık görevleri de üstlenmiştir. Kahire kadısı iken 1015/1606 yılında vefat etmiştir. (el-Bağdadî, *a.g.e.*, I, s.495; Kehhâle, *a.g.e.*, V, s. 72; Fikret Arslan, Osmanlı-Türk Âlimleri'nin Irak ve Cezire'deki Arap Edebiyatı İle İlgili Çalışmaları, *Edebiyat Dergisi*, S. 15, 2006, s. 77-78.)

²⁸⁹ Bkz. Süleymaniye Ktp., Kasidecizade, nr. 667, “*Kitabü'n-Nikah 'ala Kavlü'l-Hidâye*”.

²⁹⁰ Kehhâle, *a.g.e.*, II, s. 43.

²⁹¹ Tursunzâde, Abdülbâki b. Tursun b. Murad el-İstanbulî, *Risâle 'alâ bâbi'ş-şehâde mine'l-Hidâye*, İnebey Ktp., nr. HC1192/8, vr. 194a.

karşılaştırıldığında yazıların aynı olduğu görülmüştür. Bu itibarla müellif hattı olması muhtemeldir. “Kâle”, “ekûlü”, “ecâbe” gibi ifadeler için kırmızı mürekkep kullanılmıştır.

el-Hidâye’nin “şahitlik” bölümüne hâşiye şeklinde kaleme alınmıştır. Müellif, kitaptan aktardığı kısımları “kâle” ifadesi ile zikredip ardından “ekûlü” lafzı ile başlayarak kendi görüşlerine ve izahlarına yer vermektedir.

b. Risâle fî kitâbi’s-salâti mine’l-Hidâye

Risâle, kütüphane kataloğunda UC1399/1 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 1b – 20b varakalarında mevcut bulunmaktadır. Dili Arapça, yazısı güzel ve okunaklıdır. İstinsah tarihine ait bir kayıt görülmemiştir. Ancak katalogta “istinsah XII. asır” şeklinde bir not vardır. Risâlenin başka bir yazma nüshası veya baskısı olduğuna dair bilgiye ulaşılamamıştır. “kâle” ve “ekûlü” ifadeleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Namaz hakkında 48 meseleyi ele almıştır. Genellikle *el-Hidâye*’nin ifadelerine atıfla hâşiye şeklinde de olsa Kemalpaşazâde’nin *Şerhu ehâdîsi erbaîn*’i gibi bazı farklı eserlerden de ibâreler haşvedilmiştir.²⁹²

40. Abdülmü’min b. Haydar (XI./XVII. Asır)²⁹³

a. Risâle fî’l-vakf

Risâle, Kütüphane kataloğunda OR679/8 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 58b – 64a varakalarında bulunmaktadır. Son sayfa 20 satır olup diğer sayfaların satır sayısı 28’dir. Dili Arapça’dır. Yazı, okunması zor bir karakterdedir. Müellif hattı olarak kabul edilmiştir.

Vakıf hakkında kaleme alınmıştır. Müellif, ilk olarak akarların vakfını ele almıştır. İkinci sırada para vakfının hanefî mezhebine göre câiz olmadığını ifade ederek devam etmiştir.²⁹⁴ Son bölümde ise binaların vakfı üzerinde durulmuştur.²⁹⁵

²⁹² Tursunzâde, *Risâle fî kitâbi’s-salât mine’l-Hidâye*, İnebey Ktp., nr. UC1399/1, vr. 20b.

²⁹³ Müellif Abdülmü’min b. Haydar’ın hayatına dair bilgiye ulaşılamamıştır. Sadece İstanbul Kadı sicillerinde kâtiplik yapmış olduğuna dair h. 1027 tarihli bir hüküm kaydına ulaşılmıştır (İstanbul Kadı Sicilleri, XIII, no: 683, s. 445). Buradan anlaşıldığına göre vefat tarihi hicrî XI. asırdır.

²⁹⁴ Abdülmü’min b. Haydar, *Risâle fî’l-vakf*, İnebey Ktp., nr. OR679/8, vr. 58b – 59a.

²⁹⁵ Abdülmü’min b. Haydar, *a.g.e.*, vr. 63b – 64a.

b. Risâle fî mesâili'l-fıkh

Kütüphane kataloğunda *Risâle fî mesâili'l-fıkh* ismiyle tespit edilmiş olan risâle, OR679/10 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 68b – 101b varaklarındadır. Sayfa satır sayıları muhtelifdir. Nüshada risâlenin ismine dair bir kayıt bulunmamaktadır. İstinsah tarihi ve yeri bilinmemektedir.

el-Hidâye'nin muamelât bölümünün parçalar halinde hâşiyesi şeklinde hazırlanmış bir risâledir. Yemin ile alakalı meseleleri ele almak için on beşinci fasıl başlığı atılmış fakat devam edilmemiştir.²⁹⁶ Müellif hattı olarak tespit edilmesi dikkate alındığında bu risâlenin tamamlanılmaması sebebiyle müsvedde olduğu anlaşılmaktadır.

41. Bahâüddîn Muhammed b. Hüseyin b. Abdissamed el-Âmilî (ö.

1031/1622)²⁹⁷

a. Risâle fî zebhi ehli'l-Kitâb

Kütüphane kataloğunda GE38/15 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan risâle, bir buçuk sayfadan ibarettir. 228b – 229a varaklarında bulunmaktadır. İlk sayfanın satır sayısı 26, ikinci sayfanın satır sayısı ise 10'dur. Dili Arapça'dır. Müstensih, yer ve tarih bilgileri bulunmamaktadır. Mektup tarzında yazılmış olması dikkate alındığında müellif hattı olabilme ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır.

Risâlenin yazılmasına sebep olan hadîse şu şekilde ifade edilmiştir: Rum diyarı ulemasından gelen bir mektupta ehli kitabın kestiklerinin helal olmasına dair deliller zikredilip İmamiyye şîîlerinin bu hususta tahrim ile hükmetmelerinin yanlış olduğu yazılmıştır. Hükümdar Ebû Mansur Abbas el-Halebî es-Safevî'nin müellif Âmilî'yi cevap vermesi için görevlendirmesi sebebiyle kaleme alınmıştır.²⁹⁸

Âmilî'nin Şîî bir âlim olması ve bu risâlenin Bursa'da bulunması mühimdir. Basıldığına dair bilgiye ulaşamamıştır.

²⁹⁶ Abdülmü'min b. Haydar, *Risâle fî mesâili'l-fıkh*, İnebey Ktp., nr. OR679/10, vr. 101b.

²⁹⁷ Hayatı ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. el-Bağdâdî, *a.g.e.*, II, s. 273; ez-Ziriklî, *a.g.e.*, VI, s. 102; Kehhâle, *a.g.e.*, VI, s. 102; Ömer Okumuş, "Âmilî, Bahâeddin", *DİA*, III, İstanbul, 1991, s. 60-61; Mustafa Ateş, Bursa İnebey Kütüphanesi'ndeki Fıkıh Usûlü Kitapları Üzerine Bir Araştırma (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s. 106.

²⁹⁸ Bahâüddîn Muhammed b. Hüseyin b. Abdissamed el-Âmilî, *Risâle fî zebhi ehli'l-Kitab*, İnebey Ktp., nr. GE38/15, vr. 228b.

b. Risâle fi'l-usûl (Zübdetü'l-usûl)

Katalogda *Risâle fi'l-usûl* olarak isimlendirilmiş bu eser Âmilî'nin *Zübdetü'l-usûl* ismiyle meşhur usûl-i fıkıh eserinin bir bölümüdür. Baştan bir kısmı eksiktir. Kütüphane kataloğunda GE38/12 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan eserin bu bölümü 210b – 219b varaklarındadır. Dili Arapça'dır.

Nüshanın müstensihisi Ebu'l-Hasan b. Kâsım, ferağ kaydında “kad ferağa min tesvîdi hâzihi'r-risâle...” kaydı düşerek bu eseri risâle olarak kabul ettiğini belirtmiştir. Her ne kadar risâle olarak kaydedilmiş olsa da aslı usûl-i fıkıh hakkında yazılmış bir kitaptır. İstinsah tarihi h. 1024'tür. Eserin, müellifi hayattayken istinsah edilmiş olması önem arz etmektedir.

Zübdetü'l usûl, şîî mezhebinin usûl-i fıkıh literatüründe önemli bir eserdir. Eser kısa ve öz yazılması, şüphe duyulan soruları ele alıp cevaplar vermesi sebebiyle muteberdir. Telif tarihi h. 1012'dir.²⁹⁹ Birçok baskısı mevcuttur. (Leknev 1307; Tahran 1309).³⁰⁰

c. Risâle halli latîfi fi kavâidi'l-ahkâm

Risâle, kütüphane kataloğunda GE38/14 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 224b – 227a varaklarında bulunmaktadır. İlk sayfa 2, son iki sayfa 8, diğer sayfalar 12 satırdır. Yazıda noktalama çok az yapıldığından ve yazı karakterinden dolayı okunması zordur. Ferağ kaydında müsvedde olduğu kaydedilmiştir. Müstensih zikredilmemektedir. Katalogda “h. 1025” kaydedilmesine rağmen istinsah tarihi h. 1024 olarak okunmuştur.³⁰¹ Bu itibarla müellif nüshası olma ihtimali bulunmaktadır. Başka yazma nüshasına ulaşamamıştır. Kaynaklarda Âmilî'ye nispet edilen böyle bir risâle bulunmamaktadır. Ancak risâlenin giriş kısmında açık bir şekilde müellifin ismi zikredilmiştir.³⁰²Dili Arapça'dır.

42. Gânim el-Bağdâdî (ö. 1032/1623)

²⁹⁹ Eş-Şeyh Behâî, *Zübdetü'l Usûl*, 1.b., Thk. Faris Hasun Kerim, Matbaatu'z-Zeytun, 2002, s.17.

³⁰⁰ Okumuş, “Âmilî, Bahâeddin”, *DİA*, III, s. 61.

³⁰¹ el-Âmilî, *Risâle halli latîfi fi kavâidi'l-ahkâm*, İnebey Ktp., nr. GE38/14, vr. 229a.

³⁰² el-Âmilî, *a.g.e.*, İnebey Ktp., nr. GE38/14, vr. 224b.

Risâle fî vücûdi'l-katli fi's-şâri'i'l-a'zam (Melce'ü'l-kudât 'inde te'ârudi'l-beyyinât)

Sonundaki kayıttan anlaşıldığına göre Ğânim el-Bağdadî'ye (ö. 1032/1623) ait olan bu risâle, kütüphane kayıtlarında GE4689/3 demirbaş numarası ile ve müellifsiz olarak kaydedilmiştir. 120b – 123b arası varaklarda mevcuttur. Sayfaların satır sayısı 21'dir. Müstensihi belli olmamakla birlikte müellif nüshası olması muhtemeldir.

Risâlenin dili Arapça'dır. Yazısı okunaklıdır. Kütüphane kataloğundaki isimlendirme “Risâle (fî vurun el-katil fi's-şari el-azam)” şeklindedir ki bu risâlenin ilk sayfasının besmeleden sonraki onuncu satırından alınmış ve “vücûd” kelimesi “vurun” olarak yanlış kaydedilmiştir. Risâlenin tetimmesindeki ifadeye göre risâle isminin *Melce'ü'l-kudât 'inde te'ârizi'l-beyyinât* olduğu anlaşılmaktadır. Bu isimdeki eser basılmıştır.

Bir mahallede, umuma ait bir mekânda veya bir evde, ölü bir kimse bulunduğunda terettüp eden hukukî durumları ele alan bir risâledir.

43. Akhisârî, Ahmed-i Rumî (ö. 1041/1632)

Risâle fî zikri'l-lisan ve'l-kalb

Risâle, kütüphane kataloğunda UC1840/3 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 57a-63b varaklarındadır. Sayfa satır sayıları 23'tür. Risâlenin müstensihi bilinmemektedir. İstinsah tarihi hakkında nüshada bir bilgi görülmemişse de katalogda “h. XII. asır”da istinsah edildiği kaydedilmiştir. Süleymaniye kütüphanesinde yazma nüshaları bulunmaktadır.³⁰³ Neşredilmemiştir ve üzerinde yapılmış herhangi bir çalışma yoktur. Dili Arapça'dır.

“Muhakkik ulemanın ifade ettiği üzere zikir, iki kısma ayrılır. Biri lisan ile zikir, diğeri kalp ile zikirdir. Dil ile zikir, lisan ile lafzolunan, kulak ile işitilen, harf ve ses ile hasıl olan zikirdir. Kalp ile zikir ise, dil ile söylenmeyen, kulak ile işitilmeyen fakat kalp ile fikir ve mülahazadır ve zikrin en üst mertebesidir”³⁰⁴ diyerek konuya başlayan müellif,

³⁰³ Süleymaniye Ktp., Dârülmesnevî, nr. 258, vr. 99b-104a; Harput, nr. 429, vr. 48b-54b; Şehid Ali Paşa, nr. 1189, vr. 88b-94a.

³⁰⁴ Ahmed-i Rumî Akhisârî, *Risâle fî zikri'l-lisan ve'l-kalb*, İnebey Ktp., nr. UC1840/3, vr. 57a.

dil ile zikir ve kalp ile zikir konularını ele almakta, kısımlara ayırmakta ve farklarını ifade etmektedir.

44. Mustafa b. Receb el-Hatîb (ö. 1048/1638)³⁰⁵

Risâle fî iskâti's-salât

Katalogda *Risâle fî iskâti's-salât* olarak isimlendirilmiş olan bu risâlenin ismi, besmelesinin üzerinde *Risâle fî vazîfeti'l-muhtezar kable'l-mevti ve ba'de'l-mevt* olarak belirtilmiştir. Katalogdaki tespitin nereden yapıldığı hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Eserin içeriği göz önünde bulundurulduğunda katalogdaki tespitin doğru olduğunu söylemek de muhtemeldir. Zira müellif “bu risâlede namaz fidyasının yolunu beyan ettim”³⁰⁶ demektedir.

Risâle, Kütüphane’de UC1268/2 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 54b – 61b varaklarındadır. Sayfa satır sayısı 19’dur. İstinsah tarihi “h. 1048” olarak yazılmış olan risâle müellif hattıdır. Aksini gösteren bir delile rastlanılmamıştır. Müellif hakkında bilgi bulunamamıştır. Başka kütüphanelerde herhangi bir nüshasına ulaşılamamıştır. Dili Arapça’dır.

Fukahadan nakille “Fidyе (namaz fidyesi) ile amel edilirse Allah’tan affi umarız” ifadesini zikrederek iskât-ı salâtı gerekli bulan müellif, bu risâlesini dört fasılda ele almıştır. Birinci fasıl “-ölüm-hastalığı vaktinde hastaya müstehap olanların beyanı”, ikinci fasıl “hastanın yanındakine müstehap olanların beyanı”, üçüncü fasıl “hastaya vâcip olanların beyanı”, dördüncü fasıl “namaz fidyasının verilmesi ve keyfiyyetinin beyanı” hakkındadır.

³⁰⁵ Müellif hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Fakat İstanbullu şairlerden Mehmed Dâ’î’ nin (ö. 1070/1659) babasının “Hatip Receb Efendi” isimli bir zât olduğu hakkında bilgiler mevcuttur. (<http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=3780> -20.02.2019-)

Müellifin, UC1268/2 demirbaş numaralı nüshanın 60b varağındaki “*Beldemiz Konstantiniyye*” ifadesinden anlaşıldığı üzere mekân cihetinden ve tarih olarak uygunluk arz etse de aynı kişi olduğuna dair bir ibâre bulunamamıştır. Başka bir nüshanın mevcudiyetine yönelik yapılan araştırmalarda müellif ismine ait herhangi bir eserin varlığına dair bir bulgu da elde edilememiştir

³⁰⁶ Mustafa b. Receb el-Hatîb, *Risâle fî iskâti's-salât*, İnebey Ktp., nr. UC1268/2, vr. 55a.

45. Ebû Bekr b. Muhammed b. Süleyman el-Kürdî es-Sührânî (ö. 1048/1638)³⁰⁷

Risâle fi'l-mesâil

İncelenen risâle, kütüphane kataloğunda HO547/4 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 55b – 74a varaklarındadır. Müstensihi, istinsah tarihi ve yeri belli değildir. Risâlenin ismine dair herhangi bir kayıt nüshada bulunmamaktadır. Kaynaklarda es-Sührânî'ye ait böyle bir risâle zikredilmemektedir.³⁰⁸ Telif dili Arapça'dır. Başka bir yazma nüshaya da ulaşlamamıştır.

Risâle, bir mukaddime ve üç meseleden müteşekkildir. Müellif, mukaddimede “yemin” lafzının lugavî ve ıstılâhî manalarını, yemin çeşitlerini ele almakta ve açıklamaktadır. Birinci meselede cariyeleri olup da mübhem bir lafızla şart koşulduğu durumda cariyelerin hür olup olmayacağı konusu ele alınmaktadır. İkinci meselede sadakayı yemin etmek konusu, üçüncü meselede ise şart lafızları ve manaları konusu işlenmektedir.

46. Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünbülâlî el-Vefâi el-Mısırî (ö. 1069/1659)³⁰⁹

Resâil-i Şürünbülâlî (et-Tahkîkâtü'l-kudsiyye ve'n-nefahâtü'r-rahmâniyye el-Haseniyye fi mezhebi's-sâdâti'l-hanefiyye)

Müellife ait 60 fıkıh risâlesinin bir arada bulunduğu bir mecmuâ olan nüsha kütüphane kataloğunda HO481 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Sayfaların satır sayısı 21'dir. Müstensihi, istinsah tarihi 1148/1735'tir. İstinsah yeri hakkında bir bilgi kaydedilmemiştir. Dili Arapça'dır. Şürünbülâlî'nin risâleleri 2017 yılında tahkikli olarak İstanbul'da basılmıştır.³¹⁰ Risâlelerin tamamını ayrıntılı tanıtmak ayrı bir çalışma hacmine ihtiyaç duyacağından biz burada sadece risâlelerin bir listesini, bulunduğu varakları ve konularını tespit etmekle yetineceğiz.

³⁰⁷ Hayatı hakkında ayrıntılı bilgi yoktur. Kaynaklarda çok kısaca zikredilmiştir. Kaside-i Bürde'yi şerhettiği bilinmektedir. (bkz. el-Bağdâdî, *a.g.e.*, I, s. 469)

³⁰⁸ Bkz. Bağdâdî, *a.g.e.*, I, s. 239; Kehhâle, *a.g.e.*, IX, s. 117.

³⁰⁹ Hayatı ve eserleri için bkz. el-Bağdâdî, *a.g.e.*, I, s. 126; Kehhâle, *a.g.e.*, III, s. 265-266; ez-Ziriklî, *a.g.e.*, II, s. 225; Şevket Topal, “Şürünbülâlî”, *DİA*, XXXIX, İstanbul, 2010, s. 274-276.

³¹⁰ Ebu'l-İhlâs Hasen b. Ammar Ali eş-Şürünbülâlî, *Mecmu'u Resaili'l-Allame eş-Şürünbülâlî*, (thk.) Ahmed Fevaz – Tarık es-Sayrafî, 1. B., İstanbul, 2017, Dâru'l-lübâb li'd-dirasât ve tahkîki't-türâs.

Sıra No	Risâle İsmi	Bulunduğu Varaklar	Alanı ve Konusu
1	<i>'İs'âdi âli Osmâni'l-Mükerrem bi-binâi Beytillahi'l-Muharrem</i>	5a – 11a	Muhtelif. Beytullah'ın önemi. Sel sonucu yıkılan Kabe'nin 4.Murad tarafından inşası. Tamirde kullanılacak malzemelerin fikhî keyfiyeti.
2	<i>İkrâmü üli'l-elbâb bi-şerîfi'l-hitab</i>	11b – 40b	Muhtelif. Adem'e (as) hitap ve vahyin beyanı. Tevhid akidesi.
3	<i>Zehrü'n-nadir ale'l-havdi'l-müstedir</i>	41a – 48b	İbadetler. Temizlik. Sular. Havuzlar hakkında hükümler.
4	<i>el-Ahkâmü'l-mülahasanâ fi hükmi mâi'l-himmasa</i>	49a – 51b	İbadetler. Temizlik. Abdest.
5	<i>el-'İkdü'l-ferîd li-beyâni'r-râcih mine'l-hilâf fi cevâzi't-taklîd</i>	52a – 68b	İbadetler. Temizlik. Abdest. Başka mezheplerden istifadenin cevâzi.
6	<i>Dürri'l-künûz</i>	69a – 84b	İbadetler. Namaz. Rükunlar hakkında hükümler.
7	<i>el-Mesâilü'l-beyyineti'z-zekiyye 'ale'l-İsnâ Aşeriyye</i>	85a – 97a	İbadetler. Namaz. Namazdan selam ile çıkma hususunda Şiilere reddiye.
8	<i>Cedâvilü'z-zülâli'l-câriye li-tertibî'l-fevâiti bi-küllü ihtimâl</i>	97b – 104b	İbadetler. Namaz. Sahib-i tertip. Kazalarda tertibe uymak.
9	<i>en-Nazmü'l-müstedâb li-hükmi'l-kırâati fi salâti'l-cenâze</i>	105a – 113a	İbadetler. Namaz. Cenaze namazında okunacaklar ve Fatiha'nın okunması hakkında.
10	<i>İthâfî'l-erîb bi-cevâzi istinâbeti'l-hatîb</i>	113b – 122b	İbadetler. Namaz. Cuma namazı. Hutbe. Hatibin yerine başkasını geçirmesi.
11	<i>Tuhfetü a'yâni'l-ğina bi-sıhhati'l-cum'ati ve'l-'ideyni fi'l-fenâ</i>	123a – 128b	İbadetler. Namaz. Cuma ve Bayram namazlarının sıhhat şartları. Cemaatle kılınma hükümleri.
12	<i>en-Nefehâtü'l-kudsiyye fi kırâati'l-Kur'ân ve kitâbetihî bi'l-Fârisiyye</i>	129a – 141a	İbadetler. Namaz. Kıraat, kitabet ve hutbenin Farsça yapılması hakkında hükümler.
13	<i>Tuhfetü'n-nihârî ve isâfun-nâziril-ğani ve'l-fakîr bi't-tahyîri 'ale's-sahîhi ve't-tahrîs</i>	141b – 146a	İbadetler. Oruç. Nezir orucu hakkında.
14	<i>Bülûğü'l-ireb li-zevi'l-ğureb</i>	146b – 158a	İbadetler. Hac. Muhtelif hükümler.
15	<i>Bedî'atü'l-hedy li-mâ teyessera mine'l-hedy</i>	158b – 166a	İbadetler. Hacc. Hedy kurbanı. Tehallül hükümleri.
16	<i>Teceddüdü'l-meserrât bi'l-kasm beyne'z-zevcât</i>	166b – 171a	Aile Hukuku. Nikah. Birden fazla eş ve cariyeler arasında adalet.
17	<i>İrşâdü'l-a'lâm li-rütbeti'l-ceddeti ve zevi'l-erhâm</i>	171b – 178b	Aile Hukuku. Nikah. Zevi'l-erham ve ninelerin evlendirme yetkisi.
18	<i>Keşfü'l-mu'dil fi men 'udil</i>	179b – 182b	Aile Hukuku. Nikah. Muhtelif hükümler.

19	<i>ed-Dürretü'l-ferîde beyne'l-a'lâm li-tahkiki hükmi mîrâs</i>	183a – 196a	Aile Hukuku. Nikah. Talak ve mirasa hak sahibi olmak.
20	<i>Keşfü'l-kinâi'r-ref'i 'an-mes'eleti't-teberru'i bi-mâ yestahik</i>	196b – 201b	Aile Hukuku. Nikah. Çocuğun bakılması ve nafaka hakkında muhtelif hükümler.
21	<i>İkâzü'z-zevi'd-dirâye li-vasfî men kellefû's-se'âyâ</i>	202a – 210b	Eşya Hukuku. Köle ahkamı. Müdebber, mükatep köleler hakkında hükümler.
22	<i>İsâbetü'l-ğarazi'l-ehem fi'l-'itki'l-mübhem</i>	211a – 215a	Eşya Hukuku. Köle ahkamı. Azat hakkında muhtelif hükümler.
23	<i>Ahsenü'l-akvâl li't-tahallüsi 'an mahzûrati'l-ef'âl</i>	215b – 217a	Yargılama Hukuku. Yemin. Muhtelif hükümler.
24	<i>İnfazü'l-evâmiri'l-ilâhiyye bi nusreti'l-asâkiri'l-Osmâniyye ve inkâdü sükkâni'l-cezîreti'l-'Arabiyye.</i>	217b – 222b	Cihad. Şeriat devletine destek olmanın vücubiyeti hakkında.
25	<i>ed-Dürretü'l-yetîme fi'l-ğanîme</i>	223a – 227b	Cihad. Ganimet taksimi hakkında hükümler.
26	<i>Kahru'l-milleti'l-küfriyye bi'l-edilleti'l-Muhammediyye</i>	228a – 232b	Cihad. Ehli küfrün alametini taşıyan binalara izin verilmemesi hakkında.
27	<i>Âsârü'l-Mahmûd li-kahri zevi'l-'uhûd</i>	233a – 240b	Devlet Hukuku. Zimmi ahkamı.
28	<i>Sa'adetü'l-mâcid bi imâratî'l-mesâcid ve rağbetü talibi'l-'ilmi izâ ğâbe'd-dersu fi ahzi'l-ma'lûm</i>	241a – 244a	Eşya Hukuku. Vakıf. Binası yıkılmış medrese, mescid vb. arazisinin başka bir hayır işi için kullanılmasının câiz olmadığı hakkında.
29	<i>Tahkîku i'lâmi'l-vâkıfîn 'alâ müfâdi ibâreti'l-vâkıfîn</i>	244a – 254a	Eşya Hukuku. Vakıf. Aile vakıfları.
30	<i>Hüsâmü'l-hukkâmi'l-muhakkîn li-sadri'l-buğâti'l-mu'tedîn 'an evkâfi'l-Müslimîn</i>	254b – 274b	Eşya Hukuku. Vakıf. Vakıfların satılması. Muhtelif hükümler.
31	<i>Tahkîku's-süded bi-iştirâti rey'eti's-süknâ fi'l-vakfi li'l-veled</i>	275a – 282a	Eşya Hukuku. Vakıf. Kiracı bulunan gayri menkulün vakfi ve muhtelif meseleler.
32	<i>Fethu Bârii'l-eltâf bi-cedveli tabakâti müstehikki'l-evkâf</i>	282b – 286a	Eşya Hukuku. Vakıf. Vakıfta hak sahibi olanların tespiti ve tablolar.
33	<i>el-İbtisâm bi-ahkâmi'l-ifhâm ve naşku nesîmi'ş-Şâm</i>	286b – 290a	Eşya Hukuku. Vakıf. Vakıftaki şart koşulanlar ve Muhtelif hükümler.
34	<i>Beyânü nakzi'l-kısme me'a'l-işârâti ile't-tesviye beyne ibârâti's-Sübki ve'l-Hassâf alâ vechi't-tahris ve'l-iş'âf</i>	290b – 299b	Eşya Hukuku. Vakıf. Vakıfta hak sahiplerinin tertibi. İhtilaflar.
35	<i>Nefîsü'l-müttecer bi-şirâi'd-dürer</i>	300a – 306a	Borçlar Hukuku. Alım-Satım.
36	<i>Bastü'l-makâle fi tahkiki te'cili ve ta'likî'l-kefâle</i>	306b – 317a	Borçlar Hukuku. Mala Kefalet. Kefaletin şarta bağlanması konusu.

37	<i>en-Ni 'metü'l-müceddede bi-kefili'l-vâlide</i>	317b – 325b	Borçlar Hukuku. Kişinin alacaklısı oğlu olup kefili yabancı olduğundaki muhtelif hükümler.
38	<i>el-İstifâde min-kitâbi'ş-şehâde</i>	326a – 337b	Yargılama Hukuku. Şehadet ile ilgili muhtelif ahkam.
39	<i>ed-Dürrü's-semîn fi'l-yemîn</i>	338a – 340a	Yargılama Hukuku. Yemin. Dava esnasında davalının iddiayı reddederken yemin etmesi hakkında.
40	<i>Hükümü'l-müsned bi-tercihi beyyineti ğayri zi'l-yed</i>	340b – 344b	Yargılama Hukuku. Kayıp malın başkasının elinde bulunması hususunda hükümler.
41	<i>Tenkîhu'l-ahkâm fi hükmi'l-ibrâ ve'l-ikrâri'l-hâs ve'l-âm</i>	345a – 362b	Yargılama Hukuku. İbrâ ve ikrar. Haklarından ibrâ etmiş kişinin bundan dönmek istemesiyle alakalı ahkam.
42	<i>İzâhu'l-hafıyyât 'inde te'âruzi beyyinatî'n-nefyi ve'l-isbât</i>	363a – 371b	Yargılama Hukuku. Şahitlik, ispat delilinin önceliği, nefy delilinin geçerli olma şartları vb. konular.
43	<i>el-Vâdihu'l-mehacce li'l-'udûli 'an halli'l-hucce</i>	372a – 375b	Eşya Hukuku. Vakıf. Vakfın satılmasına reddiye olarak 24 başlık.
44	<i>Tezkiretü'l-bulağâi'n-nüzzâr bi-vücûhi reddi hücceti'l-vulât</i>	376a – 383a	Eşya Hukuku. Vakıf. Küçük çocuğa ait vakfa hakimın veli olması hakkında.
45	<i>Minnetü'l-celîl fi kabûli kavli'l-vekil</i>	383b – 393a	Şahıs Hukuku. Vekalet. Vekilin beyanının kabul edilmesi hakkında ahkâm.
46	<i>er-Risâle messelihu li-Şeyhü'l-İslâm Ali el-Makdisî</i>	393b – 401b	Şahıs Hukuku. Vekalet. Ali el-Makdisî'nin sorularına cevaplar.
47	<i>ed-Dürretü's-semîne fi hamli's-sefine</i>	402a – 403b	Borçlar Hukuku. İcare. Kiralanan şeyin sahibinden kaynaklanmayan bir kusur sebebiyle meydana gelen kusur hakkında.
48	<i>Müfîdeti'l-hüsnâ li-def'i zanni'l-huluvvi bi's-süknâ</i>	404a – 409b	Borçlar Hukuku. İcare. Kira ev hususunda muhtelif ahkam.
49	<i>Nüzhetü a'yâni'l-hizbi bi'n-nazar li-mesâili'ş-şirb</i>	410a – 413b	Eşya Hukuku. İçerisinde kuyu olan arazinin satımı hakkında.
50	<i>Sa'âdetü ehli'l-islâm bi'l-musafaha 'akibe's-salâti ve's-selâm</i>	414a – 431a	Helaller-Haramlar. Selamlaşma. Namazlardan sonra musafaha. Kabirleri ziyaret.
51	<i>Hıfzu'l-asğareyni 'an i'tikâdi men ze'ame enne'l-harâme lâ yete'addi li-zimmeteyn</i>	431b – 438b	Helaller-Haramlar. Şüpheli şeyler hakkında muhtelif örnek ve hükümler.
52	<i>Tuhfetü'l-ekmel ve'l-hümamü'l-müsadder li-beyâni lübsi'l-ahmar</i>	439a – 449a	Helaller-Haramlar. Kırmızı kıyafet giymek hakkında ahkam.

53	<i>Ġâyetü 'l-matlab fi 'r-rehni izâ zeheb</i>	449b – 454a	Borçlar Hukuku. Rehin. Borçtan fazla olan rehin malının zayi olması. Muhtelif hükümler.
54	<i>Nazarü 'l-hâziki 'n-nihirir fi fikâki 'r-rehni ve 'r-rucû 'i ale 'l-müste 'ir</i>	454b – 457a	Borçlar Hukuku. Rehin. Rehin malı geri vermeyen alacaklı hakkında.
55	<i>İthâfû zevi 'l-itkân bi-hükmi 'r-rihân</i>	457a – 460a	Borçlar Hukuku. Rehin. Murisin elinde rehin olarak bulunan malın varislerine intikali ve vakfedilmesi hakkında.
56	<i>el-İknâ fi 'r-râhin ve 'l-mürtehin izâ 'htelege fi reddi 'r-rehni ve lem yezkur ed-dıyâ'</i>	460b – 464a	Borçlar Hukuku. Rehin. Rahin ve mürtehin arasındaki ihtilaflar hakkında muhtelif ahkam.
57	<i>Rakamü 'l-beyân fi diyeti 'l-mafsali ve 'l-benân</i>	464b – 466a	Ceza Hukuku. Diyet. Erş.
58	<i>en-Nassu 'l-makbûl li-reddi 'l-iftâi 'l-ma 'lül bi-diyeti 'l-maktûl</i>	466b -468a	Ceza Hukuku. Diyet. Katili belli olmayanların diyeti hakkında.
59	<i>el-Fevzü bi 'l-me 'âl bi 'l-vasiyye bi-mâ cumi 'a mine 'l-mâl</i>	468b – 470a	Miras Hukuku. Vasiyet. Malından bir kısmını vasiyet edenin varisi olmadığında meydana gelen ahkam.
60	<i>Neticetü 'l-mufâvada li-beyâni şarti 'l-muâveda</i>	470b – 474b	Borçlar Hukuku. Şirket. Mufaveza ortaklığı ile ilgili hükümler.

47. Hayruddîn b. Ahmed b. Alî el-Eyyûbî el-Uleymî el-Fârûkî er-Remlî (ö. 1081/1671)³¹¹

Risâle fi 'l-cevâbi 'an mes'eleli men kâle "in fe 'ale kezâ fehüve kâfir"

Risâle, katalogda GE4365/4 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 29b – 34a varaklarında mevcut bulunmaktadır. Sayfa satır sayısı 25'tir. Müstensihî, istinsah tarihi ve yeri belli değildir. Bundan başka Süleymaniye Kütüphanesi'nde bir nüsha daha bulunmaktadır.³¹² Dili Arapça'dır. Basılmamış ve bir çalışmaya konu olmamıştır.

Şeyhülislâm Yahya Efendi'nin kendisine gönderdiği *Bir kişi "şayet şunu yaparsam kafir olayım" demesi hakkında Risâle'sine cevap olarak yazılmıştır. Yahya Efendi'nin "Şayet şu işi yaparsam kafir olayım diyen kişi o işi yaptığında kafir olur"*

³¹¹ Hayatı ve eserleri için bkz. el-Bağdâdî, *a.g.e.*, I, s. 19, 358; ez-Ziriklî, *a.g.e.*, II, 74, 375; Kehhâle, *a.g.e.*, IV, 132; Ali Pekcan, "Remlî, Hayreddin b. Ahmed", *DİA*, XXXIV, İstanbul, 2007, s. 563-564.

³¹² Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu, nr. 322, vr. 295-297.

ifadesine Kâdîhan'ın *Kitâbü's-Siyer*'inden delil getirerek “Bunu söyleyen şart koştuğu anda kafir olur çünkü küfre rıza küfürdür” diyerek karşı koymaktadır.³¹³ Ancak sadece üç şekilde bu şartı koşanın kafir olmayacağını ifade etmektedir: Yemin niyetiyle söylemesi, unutarak söylemesi, ikrah gibi bir halde kalbinde iman istikrarı ile söylemesi.

48. Şeyhü'l-İslam Yahya b. Ömer Minkârîzâde (ö. 1088/1678)

a. *Risâle fi kavli'l-kâil “in fe‘altü kezâ fehüve kâfir”*

Zamanın büyük âlimlerinden Hayreddin b. Ahmed er-Remlî'ye mektup olarak yazılmış bu risâle, kütüphane kataloğunda, GE4365/5 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 35a – 36b varaklarında bulunmaktadır. Sayfa satır sayısı 25'tir. Müellifin ismi risâlenin başında kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Dili Arapça'dır. Başka bir nüshasına ulaşılamamıştır. Kaynaklarda da bu risâleden bahsedilmemektedir. Katalog kaydına göre müstensihî belli değildir. İstinsah tarihi “h. 1081 Cemaziye'l-evvel'in başları” olarak risâlenin sonuna kaydedilmiştir. Risâlenin ferağ kaydında “Yahya el-fakir” kaydından anlaşıldığına göre müellif hattı gibi görülse de başlıktaki “sûretü mâ erselehû Şeyhü'l-İslam Yahya Efendi...” şeklindeki ifade, bu mektubun bir kopyası olduğu anlamına gelmektedir. İstinsah tarihi müellif döneminde olmasına itibarla talebelerinden birinin istinsah etmiş olması muhtemeldir.

Bir şart koşarak “şayet şu işi yaparsam kafir olayım” diyen kişinin küfre razı olarak ve itikaden de küfre meylederek şartı yerine getirirse kafir olacağını, bunun dışında kafir olmayacağını, bununla birlikte bu ifadenin yemin olarak kabul edileceğini ifade etmekte ve bu görüşünü delillendirmektedir.

b. *Millet-i İbrahim Aleyhisselam Hususunda Olan Sual Cevab Risâlesi*

Risâle, kütüphane kataloğunda GE5411 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan *Mecmu'âtü'r-Resâil* içerisinde 250 ile 255. sayfalar arasında bulunmaktadır. İçerisinde bu risâlenin bulunduğu mecmuâ, çeşitli hastalıklara dair ilaçlar ve koruyucu hekimlik denilebilecek yeme içme hususlarını ele alan risâlelerden müteşekkildir. Mecmuânın tümü fıkıh ile ilgili değildir. Müellif olarak “Zeynel Abidin b. Halil” ismi kaydedilmiştir. Sayfa satır sayısı 15'tir. Müstensihî Yakup b. Ebibekr el-Kalecikî, istinsah tarihi h. 1323

³¹³ Hayruddîn b. Ahmed b. Alî el-Eyyübî el-Uleymî el-Fârûkî er-Remlî, *Risâle fi'l-cevâbi 'an mes'eleli men kâle “in fe‘ale kezâ fehüve kâfir”*, İnebey Ktp. nr. GE4365/4 , vr. 29b.

olarak kaydedilmiştir. İstinsah yeri bilinmemektedir. Katalogda sadece mecmuânın tamamı kaydedilmiş olup Minkârîzâde'nin risâlesi tarafımızdan tespit edilmiştir. Başka kütüphanelerde yazma nüshaları mevcuttur.³¹⁴ Ayrıca Mehmet Akif Alpaydın, *Şeyhülislâm Minkârîzâde Yahyâ Efendi'nin "Risâle fî beyâni Milleti İbrâhîm" İsimli Eseri*³¹⁵ adlı makalesinde bu risâleyi ele almıştır. Dili Osmanlıca'dır.

Yahyâ Efendi, kendisine sorulan bir soru üzerine kaleme aldığı bu risâlesinde Kur'ân-ı Kerîm'de geçen "Millet-i İbrâhîm" ifâdesinin tefsirini ve fikhen değerlendirmesini yapmaktadır. Yahyâ Efendi buradan hareketle bir kişinin "Millet-i İbrâhîm'denim" demesinin câiz olup olamayacağı meselesini tahlil etmektedir.

49. Hisâlî Abdurrahman Çelebi (b. Süleyman) (ö. 1087/1676)³¹⁶

Risâle fî beyyine leha'r-ruchân 'inde te'ârudi'l-burhân

İnebey Kütüphanesi'nde iki nüshası bulunan risâle, UC1457/2 ve UC1454/7 demirbaş numaralarıyla kayıtlıdır. Esas alınan ilk geçen nüshadır. Kütüphane katalogunda "Risâlet fî beyyinat leha er-ruchan ind taaruz el-Burhan" şeklinde tespit edilmiş olan risâlenin müellifi Hisâlî mahlası ile meşhur Abdurrahman b. Süleyman'dır.³¹⁷ 274b – 283a varaklarındadır. Sayfa satır sayısı 25'tir. Kitap ve bâb başlıkları kırmızı renkli yazılmıştır. Dili Arapça'dır. Müstensihî Muhammed b. Süleyman'dır.³¹⁸

Yargı hukukuna dair Arapça bir risâle olup bir davanın ispatı için mahkemeye sunulan karşıt deliller arasında tercihe şayan olanları açıklar. Kadılar için önemli bir kaynak olan eser, muteber Hanefî kitaplarından derlenerek fıkıh konularına göre tasnif edilmiştir. Eser, Ğanim el-Bağdâdî'nin *Melce'ü'l-kudât 'inde te'âruzi'l-beyyinat*, Mahmûd Hamza ed-Dımaşkî'nin *et-Tarikatü'l-vâdiha ilâ beyyineti'r-râcihâ* ve müellifi

³¹⁴ Bkz. Süleymaniye Ktp., Fatih, nr. 5379; nr. 5435; Hacı Mahmud Ef., nr. 4685; İbrahim Efendi, nr. 860; Nurosmaniye Ktp., nr. 4952; Tekeli Halk Ktp., nr. 810; Burdur İl Halk Ktp., 12-01; nr. 873-02.

³¹⁵ Mehmet Akif Alpaydın, "Şeyhülislâm Minkârîzâde Yahyâ Efendi'nin 'Risâle fî Beyâni Milleti İbrâhîm' İsimli Eseri", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 40, 2018, ss. 58-71.

³¹⁶ Hayatı ve eserleri için bkz. Kallek, "Hisâlî Abdurrahman Çelebi", *DİA*, XVIII, İstanbul, 1998, s. 125-126.

³¹⁷ Hisâlî Abdurrahman Çelebi (b. Süleyman), *Risâle fî beyyine leha'r-ruchân 'inde te'ârudi'l-burhân*, İnebey Ktp., nr. UC1457/2, vr. 274b.

³¹⁸ Hisâlî, a.g.e., vr. 274b.

bilinmeyen *Risâle fî men yecibu huzûruhu mâ 'ade'l-hasmeyn* adlı kitaplarla birlikte basılmıştır (nşr. Sâlih er-Râvî - Muhammed Saîd er-Râvî, Bağdat 1344/1925).³¹⁹

“Nikah Kitabı” ve “Talak Kitabı” ile başlayıp “Hacr Kitabı” ve “Me’zun Kitabı” ile bitmek üzere 24 kitap olarak bölümlendirilmiştir. Bölümler kısa olmakla birlikte en uzun bölüm “Kitabu’d-Da’vâ” dır.

50. Muhammed b. Bestam el-Vânî (Vânî Mehmed Efendi) (ö.1096/1684)³²⁰

Risâle fî beyânî’z-zikri cebran

Risâle, kütüphane kataloğunda UC3524/3 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 24b – 40b varaklarındadır. Sayfa satır sayısı 23’tür. Müstensihî, istinsah tarihi ve yeri bilinmemektedir. Müellif Vânî Mehmed Efendi’nin Osmanlıca yazdığı bu risâle bazı nüshalarda *Risâle fî kerâhiyyâti’l-cehri bi’z-zikr*³²¹, *Risâle fî hakki’l-farzi ve’s-sünne ve’l-bid’a fî ba’di a’mâl*³²², *Risâle fî reddi ahvâli’l-mübtedi’in*³²³ isimleriyle kaydedilmiştir. Yazma olarak günümüze ulaşmıştır.

Risâlenin başında cehrî zikir ve raks yapanların durumu hakkında kapsamlı bir soru ve cevabı bulunmaktadır. Müellif bu risâlesinde cehrî zikrin mekruh ve bidat olduğunu savunmuştur. Fıkıh kitaplarına muhalefet eden tasavvuf kitaplarının, aslında Şeriat Sahibi’ne muhalefet ettiğini ifade etmiştir.³²⁴

51. Ebü’l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed el-Hasenî (el-Hüseynî)

el-Hamevî el-Mısırî (ö. 1098/1687)

el-Kavlü’l-belîğ fî hükmi’t-teblîğ

Risâle, kütüphane kataloğunda GE4365/7 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 44a – 45b varaklarında bulunmaktadır. Sayfa satır sayısı 29’dur. Müstensih, istinsah tarihi ve

³¹⁹ Kallek, “Hisali Abdurrahman Çelebi”, *DİA*, XVIII, s. 126.

³²⁰ Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. el-Bağdâdî, *a.g.e.*, II, 299; Kehhâle, *a.g.e.*, IX, 102; Erdoğan Pazarbaşı, “Mehmed Efendi, Vânî”, *DİA*, XXVIII, 458-459.

³²¹ Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3819/2; Lala İsmâil, nr. 685/1.

³²² Süleymaniye Ktp., Kasîdecizâde, nr. 663/1.

³²³ Süleymaniye Ktp., Hafîd Efendi, nr. 453/3.

³²⁴ Muhammed b. Bestam el-Vânî, *Risâle fî beyânî’z-zikri cebran*, İnebey Ktp., nr. UC3524/3, vr. 26a.

yeri bilinmemektedir. Müellife isnâdı ferağ kaydında bulunmaktadır.³²⁵ Dili Arapça'dır. Yazı güzel ve okunaklıdır. Yazma nüshaları mevcuttur.³²⁶ Risâle neşredilmemiştir.

İncelediğimiz risâle, “tebliğ” yani, cemaatle kılınan namazlarda imamın tekbirlerinin müezzin veya başka bir kişi tarafından yüksek sesle tekrar edilerek daha uzak mesafeye ulaştırılması hakkında kaleme alınmıştır. Mukaddime ve maksad olarak isimlendirilmiş iki bölümden oluşmuştur. Mukaddime bölümü “tebliğ”in meşruiyetinin delilleri hakkındadır. Maksad bölümünde ise, “Mübelliğ, yüksek sesle tekbir getirirken kasdı namaza başlama tekbiri olan ihram tekbiri veya intikal tekbiri olmaksızın sadece duyurmak için sesini yükselttiğinde durum nedir?”, “Mübelliğ, sesini namaz kılınanlara duyurma ihtiyacından daha fazla yükseltirse durum ne olur?” gibi sorulara cevap verilmektedir.³²⁷

52. Darendeli Hamza Efendi (ö.1105/1694)³²⁸

Risâle fî mu'âmeleti's-şer'iyye (Risâle-i bey'ü şîrâ, Risâle-i Hamza Efendi)

Darendeli Hamza Efendi'nin kaleme aldığı eserler içinde en meşhur olanı incelediğimiz bu risâledir. Risâle-i Hamza Efendi ismiyle bilinmektedir. Asıl adı *Risâle-i bey'ü şîrâ* dır. İnebey Kütüphanesi'nde 4 nüshası bulunmaktadır: UC8021, UC2490/6, HC1188/1, GE222B. İncelemeye esas alınan nüsha ilk zikredilendir. Kütüphanelerde

³²⁵ Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed el-Hasenî (el-Hüseynî) el-Hamevî, *el-Kavlü'l-belîğ fî hükmî't-tebliğ*, İnebey Ktp., nr. GE4365/7, vr. 45b.

³²⁶ Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi, nr. 2165; Esad Efendi, nr. 3693; nr.3676; nr. 3631; Nafiz Paşa, nr. 212; Pertev Paşa, nr. 624; Reistülküttab, 1148.

³²⁷ el-Hamevî, *a.g.e.*, vr. 44a.

³²⁸ Darendeli müderris Hamza Efendi, 1105/1694 tarihinde Darendede vefat etmiştir. Kabri Hüseyin Paşa Hamamı'nın arkasında Beşir Tarlası denilen mevkidedir. Ancak yeri kaybolmuş durumdadır. Hamza Efendi'nin babasının adı Ahmed'dir. Hamza Efendi, Darendede, İstanbul ve Kayseri'de birçok âlim yetiştirmiş ve icazet vermiştir. İstanbul'da yetiştirdiği ulemadan Kazasker Hayrullah Efendi'nin ecdadı Gelenbevî, Kayseri'de yetiştirdiği Atik Deli Âlim Efendi, Darendede yetiştirdiği Beşir Paşa, İsa Beyzâde Mehmet Efendi ve Maraşlı Saçaklızâde onun meşhur talebelerinden bir kaçıdır. Darendede eski kasabada Hacı Hüseyin Paşa Hamamı'nın yakınlarında Hatuniye adında bir medrese yaptırmış, kış mevsiminde bu medresede, yazın Gerimter'e yaya iki saat mesafede bulunan Sarıççek adındaki yaylada inşa ettirdiği medresede müderrislik yapmakla meşgul olmuştur. Bu medreselerin her ikisi de 19. yüzyılın sonlarına ulaşmadan harap olmuşlardır. Kütüphanelerde Hamza Efendi'ye ait şu eserler tespit edilmektedir: *Risâle-i Bey ü Şîrâ, Mukantarât, Hâşiyetü alâ Hâşiyeti'l-İsâm alâ Fevâidi Ziyâiyye, Hâşiyetü alâ Tefsîri Süreti Nebe, Risâletü fî Beyâni'llahi Te'âlâ "Vâhidün ..."*, *Risâletün fî Kavli'l-İmâmi'l-A'zam fî'l-Fıkhî'l-Ekber, Miiftâh-ı Rûznâme, Risâletü fî'l-Mu'âmeleti's-Şer'iyye, Hâşiyetü alâ Hâşiyeti Mir Ebi'l-Feth alâ Şerh-i Âdâbbi'l-Azûdiyye, Kitâbü'l-Asfiyâ, Dîvân-ı Hamza, Tecvîd-i Edâiyye, Şerh-i alâ Dibâceti'l-Halebî, Kitâbü'l-Mezâhib fî'l-İsti'âreti'l-Mukniyye.* (Vedat Ali Tok, *Alış Veriş Kitabı*, Nasihat Yayınları, Ankara, 2008, s. 29-30)

birçok yazma nüshası mevcuttur.³²⁹ Bu eserin Müftü İsmail b. Osman b. Ebubekir b. Yusuf Niyâzi tarafından şerh edilmiş matbû bir nüshası, Şeyh Hamid-i Velî Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.³³⁰

Risâle, mukaddime, üç bâb ve hâtimedden oluşmaktadır. Mukaddime bölümünde sefer hükümleri üzerinde durulmaktadır. Birinci bölümde alışverişte haksızlık ve haksız kazanç ele alınmıştır. İkinci bölümde fâiz ve fâizden sakınmak konusu işlenmiştir. Üçüncü bölüm toprak ekiminde ortaklık ve bu ortaklığa zarar veren şeylerden sakınmak hakkındadır. Hâtime kısmında ise kötü kazanç ele alınmıştır. Mukaddime kısmı konu olarak alışveriş ile alakasız görünse de aslında müellif, ticaret için yola çıkma gerekliliğine binaen yolculuktaki fikhî hükümlerin de tüccar tarafından bilinmesine işaretle bu kısmı hazırlamıştır. Genel olarak müdellel bir risâle değildir. Birçok hadîs, bilgi ve dua zikredilmekte fakat bunlar için bir kaynak belirtilmemektedir.

İncelenen risâle 39 varaktır. Sayfaları 15 satırdır. Dili Osmanlıca'dır. Müstensih, tarih ve yer bilgisi yoktur. Başka bir nüshada telif tarihi "hicrî 1087" olarak kaydedilmiştir.³³¹

53. Şeyh Hasan (Dobrucalı) (ö. XII./XVIII. asır)³³²

Risâle kâtü'î'l-müfteriyât

Risâle, kütüphane katalogunda OR3187/11 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 191a – 192b varaklarında kayıtlıdır. İlk sayfa 9, son sayfa 6 satırdır. Diğer sayfanın satır sayısı ise 20'dir. Müellif hattı olarak kaydedilmiştir. İstinsah tarihi h. 1111, yeri Hacıoğlu Pazarı'dır. Dili Arapça'dır. Üç sayfadan müteşekkil bu risâle, müellifin yazılarını topladığı bir mecmuâ içerisinde yer almaktadır.

Müellif, risâlesine, ef'âl-i mükellefîni ve bunları sabit kılan delilleri zikrederek başlamaktadır. Bu delilleri kullanarak hüküm çıkaran müçtehitlerin kavillerini kabul etmektedir. Aynı şekilde, bir müçtehide ait görüş zikredilerek yapılan kıyası da makbul

³²⁹ Bazı yazma nüshalar için bkz. Beyazıt Devlet Ktp., Beyazıt, nr. 3189; nr. 3210; Süleymaniye Ktp., H. Mahmud Ef., nr. 2696.

³³⁰ <https://docplayer.biz.tr/44390285-Darendeli-muderris-hamza-efendi-alis-veris-kitabi-risale-i-bey-u-sira-darendeli-muderris-hamza-efendi-vedat-ali-tok.html>. (11.10.2018)

³³¹ Darendeli Hamza Efendi, *Risâle fi mu'âmeleti's-şer'iyye*, İnebey Ktp., nr. 2490/6.

³³² Müellifin hayatı hakkında bilgiye ulaşılamamıştır. Risâlenin Hacıoğlu Pazarcık'ta kaleme alındığı bilinmektedir. Günümüzde Bulgaristan'ın Dobriç şehri olarak bilinen, Osmanlı Devleti zamanında XV. – XVI. yüzyıllarda kurulmuş Hacıoğlu Köyü, zamanla gelişip Pazar merkezi haline gelince Hacıoğlu Pazarı diye anılmaya başlanmıştır.

görmektedir. Fakat “Falan kitapta böyle yazıyor” diyerek hüküm ortaya koymanın bir delile bağlanmadıkça merdud olduğunu ve kabul edilemez bir iftira sayılacağını ifade etmektedir.³³³

54. Menteşzâde, Şeyhülislâm Abdürrahim Efendi (ö.1128/1716)³³⁴

Risâle fî mefhûmi'l-ferâiz

Kütüphane kataloğunda UC1517/1 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan risâle, 1b – 43b varaklarında bulunmaktadır. Sayfa satır sayısı 23 olarak kaydedilmişse de bu sadece ilk üç varak için geçerlidir. Diğer varaklar muhtelifdir. Katalog kaydına göre Menteşzâde’ye aittir fakat nüshada böyle bir ifadeye rastlayamadık. Nüshanın başında “Ferâiz Ceridesi” yazmaktadır. Baskısı yapılmamıştır. Ceride-i Ferâiz ismiyle Salih Efendi’ye de aynı eser nispet edilmektedir.³³⁵ İSAM kataloğunda Menteşzâde’ye değil de Salih Efendi’ye ait nüshaların bulunması eserin Salih Efendi’ye nispetini kuvvetlendirmektedir. Dili Osmanlıca’dır.

Risâlenin ilk iki varağı ferâiz hakkında genel bilgileri ifade etmektedir. Daha sonraki sayfalar şematik olarak taksimatları ele almaktadır. Hesaplar ve bazı ferâiz cetvelleri içermektedir.

55. İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725)³³⁶

Risâle-i mesâil

Risâle, kütüphane kataloğunda GE161/2 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 34a – 48a varaklarında bulunmakatadır. Katalogta müellif hattı olduğu kaydedilmektedir.

³³³ Şeyh Hasan, *Risâle kâtı ‘i’l-müfteriyât*, İnebey Ktp., nr. OR3187/11, vr. 191a-191b.

³³⁴ Bursa mahkemesi kâtibi Kurt Mehmed Efendi’nin oğlu ve Menteşzâde Mehmed Efendi’nin damadıdır. Bursa’da doğdu, buradaki tahsilinden sonra İstanbul’a gitmiştir. Minkârîzâde Yahyâ Efendi’ye intisap ederek ona mülâzım olmuştur. Önce Tûtî Latif, Ümm-i Veled, Canbâziye, Süleyman Subaşı, Hatice Sultan, daha sonra Sahn-ı Seman, Zal Paşa, Mihrimâh Sultan, Eyüp Sultan medreselerinde müderrislik yapmış, ardından kadılık mesleğine geçerek Yenişehir ve Edirne kadısı olmuştur. Bir süre sonra azledilerek on yıl kadar kendisine görev verilmemiştir. Nihayet kısa bir müddet Üsküdar ve Mısır kadılığı yaptıktan sonra 1705’te İstanbul kadılığı pâyesini almış; 1708’de de Anadolu kazaskerliğine getirilmiştir. 1711, 1713 ve 1715’te üç defa Rumeli kazaskeri olmuş, son kazaskerliği sırasında, 26 Haziran 1715’te şeyhülislâmlığa tayin edilmiştir. On yedi ay kadar bu görevde kaldıktan sonra hastalanmış ve 4 Aralık 1716’da vefat etmiştir. Edirne’de Zehrimâr Mescidi avlusuna defnedilmiştir. (Bkz. Bursalı, *a.g.e.*, II. s. 27; İpşirli, “Menteşzâde, Abdürrahim Efendi”, *DİA*, I, s. 289-290.)

³³⁵ <http://cdm21054.contentdm.oclc.org/cdm/compoundobject/collection/MC/id/124524/rec/1> (05.03.2019)

³³⁶ 1063/1653’de Aydos’ta doğmuştur. Bursevî, Üsküdârî, Celvetî nisbelerini kullanmıştır. Edirne’de fıkıh ve kelim ilmi tahsil etmiştir. 1083’te İstanbul’da Şeyh Osman Fazlı’ya intisab etmiş ve şeyhinden kelim,

Varak 48b de yazanın İsmail Hakkı olduğu ifade edilmiştir. İstinsah tarihi hakkında katalogta bir kayıt bulunmamaktadır. Fakat nüshanın 33b varağında 1131 tarihi kaydedilmiştir. Baskısı yapılmamıştır. Herhangi bir çalışmaya konu olduğu hakkında bilgiye ulaşılamamıştır. Dili Osmanlıca'dır.

Müellif, bu risâlesinde altmıştan fazla fikhî meseleyi ele almıştır. İlk mesele itikâdî bir konudur. “İman artar veya eksilir mi?” sorusunu ihitilafları ele alarak açıklar. İlk ve ikinci meselenin başlığı kırmızı mürekkeple “mes’ele” olarak yazılmıştır. Diğer meselelere yine kırmızı mürekkep kullanılarak ‘mim’ harfi ile başlanılmıştır.

56. Abdurrahman ed-Darîr (ö. 1161/1748)³³⁷

Risâle fî necâtî'l-musallîne'l-hâşî'in

Risâle, kütüphane katalogunda GE1424/2 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 58b – 132b varaklarında kayıtlıdır. Son sayfa 6 satır olmakla beraber diğer sayfaların satır sayısı 11'dir. Müstensihî bilinmemektedir. İstinsah tarihi h. 1242'dir. Dili Osmanlıca'dır. Diğer kütüphanelerde başka nüshasına ulaşılamamıştır.

Müellif, bu risâlesine besmelenin manasını beş farklı şekilde açıklayarak başlamaktadır.³³⁸ İbadet çeşitlerini saymakta ve namazdaki huşunun gerekliliği, nasıl elde edileceğini ve huşu ile namaz kılanların kurtuluşa ereceğini ifade etmektedir.

ferâiz ve usûl-i fikhî ilimlerini okumuştur. Hâfiz Osman'dan hüsn-ü hat meşketmiştir. Üç yıl sonra şeyhinin izniyle Zeyrek Camii'nde halvete giren İsmâil Hakkı doksan gün süren halvetten çıkınca dervişlere hizmetle görevlendirilmiştir. Bir süre sonra şeyhi ona kendi yerine vaaz etmesini söylemiş, 1086/1675'da halife tayin ederek Üsküp'e göndermiştir. 1087'de (1676) Şeyh Mustafa Uşşâkî'nin kızı ile evlenmiştir. İsmâil Hakkı vaazlarında, dine aykırı davranışlarını gördüğü Üsküp müftüsünü ve şehrin bazı ileri gelenlerini eleştirmeye devam edince muhalifleri tarafından mahkemeye verilmiştir. İsmâil Hakkı ve davacıları İstanbul'a giderek Şeyhülislâm Çatalcalı Ali Efendi, Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ve Rumeli kazaskeri Beyâzîzâde Ahmed Efendi ile görüştüler. Üsküp'ten sonra on dört ay Köprülü'de kalmıştır. Daha sonra 1093/1682'de Usturmca'ya gitmiştir. Şeyhi Osman Fazlı'nın Bursa halifesi Sun'ullah Efendi'nin vefat etmesinden sonra İsmail Hakkı'yı 1096/1685'te Bursa halifesi tayin etmiştir. 1102/1690'da şeyhi Kıbrıs'ta sürgünde iken kendisini yerine tayin etmiştir. 1135/1723'e kadar hayli hareketli bir hayat yaşayan birçok yerde irşat faaliyetinde bulunan İsmail Hakkı, bu tarihte Bursa'ya gelmiş ve kendi imkanlarıyla bir mescit inşa ettirip 1137/1725'te vefat edene kadar burada eser telifi ve irşat vazifesiyle meşgul olmuştur. Kabri bu mescidin kible tarafındadır. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Namlı, “İsmail Hakkı Bursevî”, *DİA*, XXIII, İstanbul, 2001, s. 102-106.)

³³⁷ Müellif hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Sadece 1171/1758 vefat tarihli ve İskilîbî nisbeli Abdurrahman ed-Darîr isminde bir âlimden bahsedilmektedir. Kütüphane katalogundaki kaydın risâlenin yazılış tarihi olması muhtemeldir. Bu durumda müellifin bahsedilen âlim olması olasıdır. *Tenvîru'l-kulûb* isimli eseri bulunduğu ve İstanbul'da müderrislik yaptığı kaydedilmiştir. (bkz. el-Bağdâdî, *a.g.e.*, I, s. 553-554.)

³³⁸ Abdurrahman ed-Darîr, *Risâle fî Necâtî'l-Musallîne'l-Hâşî'in*, İnebey Ktp., GE1424/2, vr. 58b.

57. Ebû Saîd Muhammed b. Mustafa el-Hâdimî (ö. 1176/1762)³³⁹

a. *Risâle fi'd-duhân*

Birçok alanda eseri bulunan müellifin, incelediğimiz bu risâlesi, İnebey Kütüphanesi'nde iki nüsha olarak bulunmaktadır: HC1188/5, UC3494/2.

Sadece 1 varak olan risâle, 15b – 16a varaklarında bulunmaktadır. Tam varaktaki satır sayısı 19'dur. İstinsah tarihi, yeri ve müstensihi bilinmemektedir. Dili Arapça'dır.

Tütünün fikhî hükmü ile ilgili olan risâlesinin başlangıcında Hâdimî, tütün kullanma konusunda çok konuşulup yazıldığı ve bu konuda üç fırka bulunduğunu ifade etmektedir. İlk fırka mübah olduğunu, ikinci fırka zararlı olduğunu söylemiş ve üçüncü fırka ise herhangi bir görüş bildirmekten sakınmışlardır. Müellif bunlardan ikincisini tercih etmiştir. Bir şeyin helal mi haram mı olduğunda şüphe varsa ondan uzak durulmalıdır düşüncesinde olup “*Telviḥ*'de şöyle der: Haramlardan sakındırmak için şüpheli olması yeterlidir” ve “Hadîse göre şüpheliye düşen harama düşmüştür” ifadeleriyle bu düşüncesini delillendirmektedir.³⁴⁰

Birçok yazma nüshası bulunan risâle³⁴¹, Hâdimî'nin risâlelerinin toplandığı *Mecmû'atü'r-Resâil* isimli eser içerisinde basılmıştır.³⁴²

³³⁹ 1113/1701 yılında Konya'nın Hâdim kasabasında doğmuştur. Asıl adı Mehmed olup babası müderris Fahrür-rûm Mustafa Efendi'dir. Buhara'dan göç ederek Anadolu'ya yerleşen ailesinin soyu Hz. Peygamber'e ulaşmaktadır. Hâdimî nisbesi yanında Hüseyinî, Nakşibendî, Konevî nisbeleriyle de anılır. İlk öğrenimini babasının yanında yapmış ve on yaşında iken hâfız olmuştur. I. Mahmud tarafından Dârüssaâde Ağası Beşir Ağa vasıtasıyla İstanbul'a davet edilmiştir. Hâdimî, İstanbul'un gözde âlimlerinin de hazır bulunduğu bir mecliste padişah huzurunda ders takrir etmiştir. Bundan çok memnun olan padişah kendisinden Ayasofya Camii'nde bir vaaz vermesini istemiştir. Hâdimî vaazı sırasında yaptığı Fâtiha tefsiriyle İstanbul âlimlerinin takdirini kazanmış ve daha sonra bu vaazını bir risâle haline getirmiştir. Padişah onun İstanbul'da kalmasını istediye de Hâdimî kendi kasabasına dönmeyi tercih etmiştir. Yetiştirdiği talebeler arasında İsmâil Gelenbevî, Gözübüyükzâde İbrâhim Efendi, Muhammed b. Süleyman Kırkağacî, Hâfız Hasan Üskübî ve kendi oğulları Saîd, Abdullah, Mehmed Emin, Nûman gibi âlim ve müderrisler bulunmaktadır. 1176/1762 tarihinde Hâdim'de vefat eden Ebû Saîd kasabanın batısındaki Hâdim Mezarlığı'nda defnedilmiştir. Kabrinin civarında babası, annesi, çocukları ve kardeşlerinin mezarları yer alır. (Hayatı ve eserleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. el-Bağdadî, *a.g.e.*, II, s. 333; Mustafa Yayla, “Hâdimî, Ebû Saîd”, *DİA*, XV, İstanbul, 1997, s. 24-26.)

³³⁹ *Risâle fi's-salâti 'ale'n-Nebî (sav)*, İnebey Ktp., nr. UC2496/1, vr. 6a.

³⁴⁰ Ebû Saîd Muhammed b. Mustafa el-Hâdimî, *Risâle fi'd-duhan*, İnebey Ktp. nr. HC1188/5, vr. 16a.

³⁴¹ Bazı yazmaları için bkz. Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 604, Raşid Efendi, nr. 1017., nr. 1026; Millet Ktp., Ali Emiri Arabi, nr. 4317.

³⁴² Ebû Saîd el-Hâdimî, *Mecmû'atü'r-resâil*, nşr. Konevî Abdülbâsir Efendi, İstanbul, Matbaâ-i Âmire, 1302/1886.

b. *Risâle fi's-sivâk 'inde kıyâm ile's-salât*

Kütüphane kataloğunda GE4200/3 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan *Risâle fi's-sivâk 'inde kıyâm ile's-salât* isimli risâle, namaz kılmaya kalkıldığında misvak kullanmanın hükmü hakkında kaleme alınmıştır.

İncelediğimiz risâle 176b – 178b varaklarında yer almakta olup sayfaları 23 satırdır. Nüsha gayet iyi muhafaza edilmiştir. Yazı okunaklıdır. Dili Arapça'dır. Katalogda açıklama olarak “Hâdimî'ye ait böyle bir risâle bulunamamıştır” ifadesi yer alsada bu tespit bizce doğru değildir. Bu risâlenin Hâdimî'ye nispeti oldukça kuvvetlidir. Bazı nüshalarda *Risâletü'l misvâk* bazılarında *Risâle fi süneniyyeti'l misvâk* gibi isimlendirmeler olsa da içerik olarak farklı değildir.³⁴³ Ayrıca risâlenin başında ve sonunda “Hâdimî” ismi sarahaten zikredilmektedir.³⁴⁴

Müellif, namaza başlama esnasında misvak kullanmanın sünnet olup olmamasıyla ilgili ihtilaf üzerinde durmaktadır. İlk olarak, sünnet olduğunu söyleyenlerin delillerini, ikinci olarak sünnet olmadığını söyleyenlerin delillerini ve son olarak da sünnet diyenlerin tercihlerini zikretmiştir. Risâlenin sonunda ise konuyu şu şekilde özetlemiştir: “Geride zikredenlerden anlaşılacağı üzere, misvak kullanmak mutlak veya müekked olarak abdestte sünnet, namazda ise menduptur. Abdest ile namaz arası uzamış ve herhangi bir sebepten dolayı ağız kokusu değişmişse namazda misvak kullanmak mutlak olarak menduptur.”³⁴⁵

c. *Risâle fi'l-kahve*

Sadece 1 varak olan bu kısa risâle, Ebû Saîd el-Hâdimî'nin *Risâle fi'd-duhân*'ında olduğu gibi güncel meselelere yakından ilgisini göstermektedir. Kahve içmenin fikhî hükmünün incelendiği bir risâledir.

Risâle, İnebey Kütüphanesi kataloğunda GE4270/6 demirbaş numarasıyla kayıtlı bulunmaktadır. Dili Arapça ve yazısı okunaklıdır. 52b – 53a varaklarında bulunmakta olup sayfaları ilki 23 satır diğeri ise 18 satırdır. Müstensihi “Suhtazâde ismiyle meşhur

³⁴³ Bkz. Süleymaniye Ktp., Denizli; nr. 389; İzmir, nr. 1034; İzmirî İ. Hakkı, nr. 3651; Kadızade Burhan, nr. 116; Tırnovalı, nr. 1843; Millet Ktp, Ali Emiri Arabî nr. 4317; Burdur İl H. Ktp., nr. 949-06; Mehmet Aydın, Ebû Saîd Muhammed El-Hâdimî'nin Hayatı, Eserleri Ve Tasavvufî Görüşleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara. Üniv. Sosyal Bil. Enst., 2006, s. 36.

³⁴⁴ Ebû Saîd Muhammed b. Mustafa el-Hâdimî, *Risâle fi's-sivâk 'inde kıyâm ile's-salât*, İnebey Ktp., nr. GE4200/3, vr. 176b; 178b.

³⁴⁵ Hâdimî, *a.g.e.*, vr. 178b.

Ali b. Muhammed el-Aydîni” olarak kaydedilmiştir.³⁴⁶ İstinsah tarihi ve yeri bilinmemektedir.

Müellif, kahve hakkında birbirinden farklı görüşlerin bulunduğunu ve bazılarının ifrat ve tefrite vardığını ifade eder ve şöyle der: “Kahve hakkındaki tartışma dört başlıkta uzayıp gitmektedir: helal olması, haram olması, temiz olması ve necis olması. Bazı aşırı görüşlüler sarhoş edeceğini bazıları da Allah’a yakınlık hasıl edeceğini iddia etmişlerdir.” İlk sayfada mübah olması gerektiği üzerinde durmuştur. Fakat bu konudaki ihtilaflar sebebiyle mübah da olsa tayyib olmadığını ve bu sebeple takva sahibi olanların şüpheli herşeyden kaçınması gerektiğini ifade etmiştir. Bu görüşü destekler mahiyette ikinci sayfada kendisine Hâdim’deki bir camide zikir halinde iken vâki olan bir hali anlatmaktadır: “Kalbimden bir nur çıkıyor ve ben de bunu artırmaya çalışıyordum o esnada içinde kahve pişen bir alet sebebiyle kalbimden çıkan nur yok oldu ve bu halden uyanana kadar kurtulamadım.”³⁴⁷ Buna benzer bir başka zuhuratını da ilerleyen satırlarda zikretmiş ve risâleyi itmam etmiştir.

Risâle, *Mecmû‘atü’r-resâil* içinde basılmıştır. Bununla birlikte birçok yazması mevcuttur.³⁴⁸ Bazı nüshalarda *Risâle fi hakki’l-kahve* ismi ile kayıtlıdır.

d. Risâle müte‘allika li’l-huşû‘i fi’s-salât

Müellifin *İhyâ-u ‘ulûmi’d-dîn, Bidâyetü’l-Hidâye, Miftahü’l-‘ulûm* ve ismi zikredilmemiş başka kaynaklardan yararlanarak hazırladığını ifade ettiği risâle, namazın huşû ile eda edilmesini sağlayacak edepelerin derlendiği bir eserdir. Kütüphane kataloğunda “Risâlet mutaallikat ala mebhas el-Mefhum” ismi ile kaydedilmiştir ve bu tespit yanlıştır. Hem risâlenin başında kaydedilen ismin *Risâle müte‘allika li’l-huşû‘i fi’s-salât* olması³⁴⁹ hem de müellifin katalogdaki isimde bir risâlesinin bulunmamasının delaleti bunu göstermektedir. Matbû olan nüshada risâlenin adı *Risâletü’l-huşû‘i fi’s-salât vemâ yete‘allaku bihâ mine’l-âdâbi’l-bâtıniyye ve’z-zâhiriyye*’dir.³⁵⁰

İncelenen risâle, kütüphane kataloğunda UC3493/11 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 103b – 117a varaklarında bulunmaktadır. Sayfalar 15 satırdır. Müstensihî belli

³⁴⁶ el-Hâdimî, *Risâle fi’l-kahve*, İnebey Ktp., nr. GE4270/6, vr. 53a.

³⁴⁷ el-Hâdimî, *a.g.e.*, vr. 53a.

³⁴⁸ Süleymaniye Ktp., Denizli, nr. 389; Fatih, nr. 508; İzmir, nr.1034; Kayseri Rşd. Ktp., Raid Efendi, nr. 27017/17; Amasya İl H. Ktp., nr. 1540; nr. 1545.

³⁴⁹ el-Hâdimî, *Risâle müte‘allika li’l-huşu‘i fi’s-salât*, İnebey Ktp., nr. UC3493/11, vr. 103b.

³⁵⁰ el-Hâdimî, *Mecmû‘atü’r-resâil*, s. 199.

değildir. İstinsah tarihi olarak “hicrî 21 Rebiü'l ahir 1203” kaydı bulunmaktadır. İstinsah yeri kayıtlı değildir. Dili Arapça'dır.

Risâlenin başında kalp huzurunun sebebi ve semereleri üzerinde durulmuştur. Buna göre, huzûru'l-kalb, kalbi, huzurunda durup kendisiyle konuşulan ve yakarıшта bulunulan Allah'ın dışındaki her şeyden boşaltmak demektir. Kalp huzurunun sebebi kalbin bütün gücüyle Allah'a yönelmesidir (himmət); semereleri ise Allah'ın celal ve azametini bilmek (ta'zîm), Allah'ın âlemlerden müstağni olduğunu bilmek (heybet), Allah'ın lütuf, ihsan ve cömertliğini, nimetlerinin enginliğini bilmek (recâ) ve de kullukta kusurun ve Allah Teâla'ya saygıda acziyetin bilincinde olmaktır (hayâ).³⁵¹ Müellif, baştan sona namazda huşuyu elde etme adımlarını tek tek bu risâlesinde ele almış ve huşu ile kılınan namazın manevî keşf yollarını açmaya vesile olacağını ifade etmiştir.³⁵²

Birçok yazma nüshası bulunan risâle³⁵³, müellifin risâlelerinin toplandığı *Mecmû'atü'r-resâil* kitabında yer almaktadır. Ayrıca Saffet Köse de Hâdimî'nin bu risâlesini tahkikli bir şekilde neşretmiştir.³⁵⁴

58. Ebubekir b. Muhammed Sofyevî (XII./XVIII. asır)³⁵⁵

Risâle fî mes'ele-i cenîni'l-emeti min Düreri'l-hükkâm

İncelediğimiz risâle, kütüphane kataloğunda UC528/3 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. “Risâlet fi mas'alat canin el-emet min Dürer el-Hükkam” şeklinde kaydedilmiştir. 110b – 111a varaklarında bulunmaktadır. İlk sayfa 12 satır, diğer sayfaların satır sayısı 29'dur. Müellif hattı olarak kabul edilmiştir. Dili Arapça'dır. İstinsah tarihi h. 1178'dir. İstinsah yeri bilinmemektedir. Diğer kütüphane kataloglarında yapılan araştırmada başka bir nüsha bulunamamıştır.

³⁵¹ Saffet Köse, Ebû Saîd el-Hâdimî'nin Namazda Huşû Risâlesi, *Tahkik İslami İlimler Araştırma ve Neşir Dergisi*, C.1, S.1, İzmir, 2018, s.1

³⁵² el-Hâdimî, *a.g.e.*, vr. 116a.

³⁵³ Bazı yazma nüshaları için bkz. Süleymaniye Ktp., Denizli, nr. 389; nr. 414; İzmir, nr. 1034; Kadızâde Burhan, nr.116; Amasya İl H. Ktp., nr. 1545; Burdur İl H. Ktp., nr. 949/31

³⁵⁴ Köse, *a.g.m.*, s. 1 – 65.

³⁵⁵ Babası Seyyit Mehmet Ağadır. Müftü ve müderris vazifelerinde bulunmuştur. 1777 yılında kitaplarını vakfederek Sofya'da bir kütüphane kurmuş ve mütevellî başkanı kendisi olmuştur. Zengin bir aileye müntesiptir. 1192/1778 tarihli tereke kaydının bulunması vefat tarihinin bu olduğu hakkında bilgi vermektedir. (Orlin Sabev, “Bulgaristan'da Osmanlı Vakıf Kütüphanelerinden Bir Örnek: Sofya Müftüsü Ebubekir Efendi Kütüphanesi (1777)”, *Balkanlarda Osmanlı Vakıfları Ve Eserleri Uluslararası Sempozyumu*, Vakıflar Genel Müdürlüğü; Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Ankara, 2012, s. 298-299.)

Müellif, *Dürerü'l-hükkâm ve Ğurerü'l-ahkâm* adlı eserin sahibi olan Molla Hüsrev hakkında övgü dolu cümlelerden sonra bu eserdeki bir bölüme hâşiye şeklinde bu risâleyi hazırlamıştır. Cariye'nin karnındaki çocuğun öldürülmesi durumunda gerekecek diyetin miktarını, ölen çocuk kız ise diyetin onda biri, erkek ise diyetin beşte biri olarak ifade etmiştir.³⁵⁶

59. Ebü'l-Mekârim Şemsüddîn (Necmüddîn) Muhammed b. Sâlim b.

Ahmed el-Hifnî (ö. 1181/1767)³⁵⁷

a. *Ecvibetü Hafniyye 'alâ es'ileti Dağüstâniyye*

Katalogta “Ecvibet Hafniye ‘ala Esilet Dagistaniye” şeklinde kaydedilmiş olan risâle, Hafnâvî veya Hafnevî diye de bilinen³⁵⁸ Ebü'l-Mekârim Ahmed el-Hifnî'ye aittir. Kaynaklarda Hifnî'ye ait böyle bir risâle zikredilmemektedir. Diğer yazma eser kütüphanelerinde böyle bir risâleye rastlanılamamıştır. Kütüphanede UC9818/4 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 23b – 27b varaklarında bulunmaktadır. Son sayfa 14 satır olmakla beraber diğer sayfaların satır sayısı 22'dir. Nüsha, müellif hattından istinsah edilmiş nüshadan istinsah edilmiştir.³⁵⁹ Müstensihî bilinmemektedir. Dili Arapça'dır.

Müellifin ifadesinden anlaşıldığı üzere, Dağıstan'ın faziletli kişilerinden bir şahsın mektup ile göndermiş olduğu soruların cevaplanması ile teşekkür etmiş bir risâledir.³⁶⁰ Sırası ile önce soru zikredilmiş ardından cevabı verilmiştir. Risâle 50 soru ve cevabını içermektedir. Besmele, “emma ba'd”, “emme's-suâl(el-evvel)”, “ve cevabühû” ifadeleriyle her sualin başlangıcını ifade edecek şekilde “vav” harfleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Misal olarak ilk üç soru şöyledir:

³⁵⁶ Ebubekir b. Muhammed Sofyevî, *Risâle fi mes'eleti cenîni'l-emeti min Düreri'l-hükkâm*, İnebey Ktp., nr. UC528/3, vr. 111a.

³⁵⁷ 1101/1690 yılında Mısır'ın Bilbîs şehrinin Hafnâ köyünde doğmuştur. Hafnâvî ve Hafnevî nisbeleriyle de anılır. On dört yaşında tahsil için Kahire'ye giderek Ezher'e kaydolmuştur. Şâfiî fıkhı başta olmak üzere usûl-i fıkıh, tefsir, hadis, kelâm, mantık, nahiv, aruz gibi ilim dallarında geniş bir birikime sahip olan Hifnî, Ezher'de bu ilimleri okutmaya başladığı yıllarda tasavvufa ilgi duyup Mukrî diye tanınan Şeyh Ahmed eş-Şâzelî'ye intisap etmiştir. Daha sonra Halvetiye tarikatı şeyhi Kutbüddin el-Bekrî'ye intisab etmiştir. 1171/1758 Ezher şeyhliğine getirilmiştir. 1181/1767 tarihinde Kahire'de vefat etmiş ve Karâfe Mezarlığı'na defnedilmiştir. Meşhur Hanefî âlimi İbn Âbidîn, Hifnî'nin soyundandır. (Zirikli, *a.g.e.*, VII, s. 4; Kehhâle, *a.g.e.*, X, s. 15-16; Kallek, “Hifnî”, *DİA*, XVII, İstanbul, 1998, s.498.)

³⁵⁸ Kallek, “Hifnî”, *DİA*, XVII, İstanbul, 1998, s. 478.

³⁵⁹ Ebü'l-Mekârim Şemsüddîn (Necmüddîn) Muhammed b. Sâlim b. Ahmed el-Hifnî, *Ecvibetü Hafniyye 'ala Es'ileti Dağüstâniyye*, İnebey Ktp., nr. UC9818/4, vr. 27b.

³⁶⁰ el-Hifnî, *a.g.e.*, vr. 23b.

1. Sual: Aramızda şer‘î antlaşmanın dışında bir anlaşma bulunan, şer‘î verginin dışında bir vergi bağlanmış olan kafirlerden, bizden öldürdükleri kişi, yaptıkları hırsızlık veya şartlarının iyileştirilmesi için devlet başkanlarının vadetmesi neticesinde elde edilen malın hükmü nedir? Bu mal fey mi, ganimet mi veya başka bir şey midir?

2. Sual: Paralı asker bulunmadığında ganimette paylaşılan beşte dördün tasarrufu nasıl olur?

3. Sual: Fakir ve miskin mahiyetleri nedir? Bunların arasındaki fark nedir?³⁶¹

b. el-Es‘iletü’s-semâniyete ‘aşar ve ecvibetühâ ‘ale’l-aşar

Risâle, kütüphane kataloğunda UC9818/5 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 28a – 31a varaklarındadır. Son sayfa 11, diğer sayfalar 22 satırdır. Kaynaklardan Hifnî’ye ait böyle bir risâlenin mevcudiyetine dair bilgi elde edilememiştir. İncelediğimiz nüsha, müellif hattından istinsah edilmiş nüshadan istinsah edilmiştir.³⁶² Dili Arapça’dır. Risâlenin ismi hakkında nüshada bir ibare bulunmamaktadır. İçerikten yola çıkılarak bu isim verilmiş olmalıdır. Soru sayıları ile birlikte “suâl” ve “cevabühû” ibareleri kırmızı renk ile yazılmıştır.

Dağıstan ulemasından Hâce Muhammed b. İsmail tarafından Hifnî’ye sorulmuş fikhî 18 sorunun cevaplanmasından müteşekkil bir risâledir. Sorular ve peşinden cevaplarına yer verilmiştir. İlk soru, Hifnî’nin Şâfiî olması hasebiyle kırk kişinin bulunmadığı köyde Cuma namazı mı yoksa öğle namazı mı kılınacağı hakkındadır. Soru içerisinde kırk kişinin bulunmadığı yerde de cuma namazının kılındığına dair hadîslerden deliller zikredilmiştir.³⁶³ Son soru ise, kaynatılarak üçte bir oranında eksilen ve üzümnden, arpadan, bulgurdan, pirinçten ve bunlar gibi gıda maddelerinden elde edilen içeceği içmek haram mı mekruh mu yoksa mubah mı olduğu hakkındadır.³⁶⁴

³⁶¹ el-Hifnî, *a.g.e.*, vr. 23b.

³⁶² el-Hifnî, *el-Esiletü’s-semâniyete ‘aşar ve ecvibetühâ ‘ale’l-aşar*, İnebey Ktp., nr. UC9818/5, vr. 31a.

³⁶³ el-Hifnî, *a.g.e.*, vr. 28a.

³⁶⁴ el-Hifnî, *a.g.e.*, vr. 31a.

60. Muhammed b. Abdullah el-Gölpazarî (XII./XVIII. asır)³⁶⁵

Risâle fî ru'yeti'l-hilâli kable'z-zevâli ve ba'dehû fî's-savmi ve'l-iftâr

Risâle, kütüphane kataloğunda UC3493/8 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 96a – 98b varaklarında bulunmaktadır. Son sayfa hariç satır sayısı 23'tür. Son sayfada ise 11 satır bulunmaktadır. Müellif hattıdır. Telif ve istinsah tarihi h. 1194'tür. Müellif hakkında bilgi bulunamamıştır. Telif dili Arapça'dır. Yazı güzel ve okunaklıdır. Bu risâlenin aynısı olmakla birlikte “Şeyh Muhammed el-Atrabazendi” ismine nispet edilmiş UC936/6 demirbaş numaralı başka bir nüsha daha mevcuttur.

Müellif, bu risâleyi İmam Muhammed el-Kûhustânî'nin *Câmi'u'r-rumuz* adlı eserinin “ru'yeti hilâl” kısmına hâşiye olarak kaleme almıştır. Risâlede birçok nakil neticesinde oruca başlama ve bayrama ulaşma hususunda hilalin görülmesi gerektiğini, astronomi alimlerinin hesaplarına itibar edilemeyeceği savunulmuştur.

61. Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)³⁶⁶

a. Risâle fî sübûti'l-kisâs

Risâle, kütüphanede üç nüsha olarak mevcuttur: GE4852/10, UC3521/19, UC1307/2. Bu çalışmada esas alınan nüsha son zikredilendir. Zira bu nüshanın sonunda müellife nispet kaydı bulunmaktadır. İncelediğimiz nüsha 7a – 7b varağında bulunmaktadır. İlk sayfa 20 satır, ikinci sayfa ise 13 satırdır. Yazılar çok ufak fakat okunaklıdır. Müstensih, istinsah tarihi ve yeri belli değildir. Dili Arapça'dır. Diğer kütüphanelerde yedi adet yazma nüshası tespit edilmiştir.³⁶⁷ Recep Cici'nin çalışmasında *Risâle fî istîfâi'l-hukuk* olarak tespit edilmiş risâledir.³⁶⁸

³⁶⁵ Müellif hakkında bilgi bulunamamıştır.

³⁶⁶ Asıl adı Âlim Muhammed b. Hamza olup daha ziyade “Müftüzâde”, “Hacı Emirzâde” ve “Âlim Mehmed Efendi” gibi lakaplarla bilinmektedir. Aydın Güzelhisarlıdır. Tahsilini nerede ve kimlerden yaptığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, Anadolu dışına bu amaçla çıktığına dair herhangi bir bilgi bulunmadığı dikkate alındığında onun muhtemelen yüksek tahsil dahil öğreniminin tamamını Osmanlı Medreselerinde yaptığı anlaşılmaktadır. Uzun süre Aydın müftülüğü yaptığı kaydedilen Âlim Muhammed'in daha başka hangi görevler yaptığına dair bilgi bulunmamaktadır. Gençlik yıllarında müderrislik yaptığına dair bilgiler de risâlelerindeki bazı ifadelerinden anlaşılmaktadır. Kendisine “İkinci Birgivi” şeklinde nitelendirmeler de yapılmıştır. Osmanlı'da önemli konuma sahip bir âlimdir. Gerek müftülük müderrislik ve benzeri görevlerde bulunarak gerekse farklı alanlarda yüze yakın eser telif ederek insanlara irşad vazifesi yapan müellifin vefat tarihi ihtilafıdır. 1010/1601, 1116/1704 ve 1204/1789 gibi farklı tarihler verilmiştir. Bu çalışmada müellifin mezar taşındaki kayıttan hareketle 1204/1789 olarak kabul edilmiştir. (bkz. Recep Cici, *Bir Osmanlı Fakihî Âlim Muhammed b. Hamza'nın Fıkıh Risâleleri*, Emin Yay., Bursa, ty., s. 17-21)

³⁶⁷ Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3699; nr. 3772; Nafiz Paşa, nr. 1502; Reisülküttab, nr. 1153; Süleymaniye, nr. 1038; Atıf Efendi Ktp., Atıf Efendi, nr. 2785; nr. 2840.

³⁶⁸ Cici, *a.g.e.*, s. 124.

Alimlerin, kisasın sübutu, ahirette hakların ödenmesi, mali ve ya manevi hakların talep edilmesi gibi konularda ittifak ve ihtilaf ettiği görüşleri ele almakta ve değerlendirmektedir. Netice olarak da bu konularda kendi tercihini ifade etmiştir.

b. *Risâle fi'sti'mâleti mâ'in-nehri'l-muhâletati'n-necaset*

Kütüphane kataloğunda UC3521/15 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan risâle, 194a varlığında bulunmaktadır. Risâle bir sayfa olup 17 satırdan müteşekkildir. Sayfa içerisinde çapraz şekilde yazılmıştır. Risâlenin sonunda müellife nispeti mevcuttur. Müstensihî, istinsah tarihi ve yeri bilinmemektedir. Dili Arapça'dır.

Necaset karışmış suların akmakla temiz olacağını iddia edenlerin görüşlerini kabul etmeyen müellif, bu konuda muteber eserlerden nakiller yapıp suyun temizlenmesinin yollarını da ifade etmiştir. Recep Cici'nin çalışmasında *Risâle fi'l-mâ'i'l-lezî yahtalitu bihi'n-necâse* olarak kaydedilmiştir.³⁶⁹

c. *Risâle fi kavli'l-kâil "Eğer Benden Küfür Sadır Olduysa"*

Risâlenin başında "Risâletü tevdî-i iman" şeklinde isim kaydedilmiştir. Katalogta *Risâle fi kavli'l-kâil "Eğer Benden Küfür Sadır Olduysa"* ismiyle tespit edilmiştir. Kütüphane'de UC3521/17 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 195a – 195b varaklarında bulunmaktadır. Müstensihî, istinsah tarihi ve yeri belli değildir. Farklı kütüphanelerde yazma olarak mevcuttur.³⁷⁰ Dili Arapça'dır.

Müellif, bu risâlesinde "Eğer benden küfür sadır olduysa tevbe ettim" diyen kişinin bunu imanından bir şüphe sebebiyle söylemediğini ve neticesinde de bu sözün küfrü gerektirmeyeceğini ifade etmiştir. Recep Cici'nin çalışmasında ele alınmıştır.³⁷¹

d. *Risâle fi cevâizi't-tasarruf fi'd-düyûn*

Risâle, kütüphane kataloğunda UC3521/18 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 98a varlığında bulunan risâle 13 satırdan ibarettir. Müstensihî, istinsah tarihi ve yeri

³⁶⁹ Cici, *a.g.e.*, s. 52.

³⁷⁰ Bazı yazmaları için bkz. Kayseri Raşit Efendi Ktp., nr. 1178, vr.71a-b; İstanbul Üniv. Merkez Ktp., nr. 1502, vr. 85b-86a, Süleymaniye Ktp., Giresun Yazmalar, nr.3582; nr. 3588.

³⁷¹ Cici, *a.g.e.*, s.130.

hakkında herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. İSAM Kataloğunda yapılan aramada başka bir nüshasına ulaşılamıştır. Recep Cici'nin tespitine göre Sofya Kiril Kütüphanesi ve İstanbul Üniv. Merkez Kütüphanesi'nde olmak üzere iki nüshası mevcuttur.³⁷²

Müellif, alacaklarda ne şekilde tasarrufun câiz olacağını ele aldığı bu risâlesinde Tahâvî, Kudûrî ve Alaaddin el-Hayyâtî gibi âlimlerin görüşlerine yer vermiştir. Müellifin ifadesine göre alacaklarda tasarrufun câiz olan şekli, iskat veya istibdaldir. Alacağın borçla değiştirilmesinin câiz olmadığını ise açık bir şekilde ifade etmiştir.

e. Risâle fî dûdi't-ta'âm ve's-simâr

Risâle, kütüphane kataloğunda UC3521/21 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 202a-b varaklarında bulunmaktadır. Sayfa satır sayısı 27'dir. Müstensihî, istinsah tarihi ve yeri hakkında herhangi bir kayıt yoktur. Dili Arapça'dır. Yazma olarak mevcuttur.

Risâlede ele alınan konu, yiyeceklerde ve meyvelerde bulunan kurtçukların temiz olduğu ve bu sebeble yiyecek ve içeceği necis yapmadığıdır. Bu konuda ulemanın ittifak ettiğini vurgulayan müellif, her ne kadar bu kurtçuklar temiz olsa da bunların yenmesinin helal olmayacağını da ifade etmektedir. Recep Cici, "Müellif, basit gibi görünse de sıkça karşılaşılan bir konuyu bilimsel manada ele almakta ve Hanefî-Şâfiî kaynaklarından konu ile ilgili nakiller yaptıktan sonra kendi kanaatiyle tamamlamaktadır"³⁷³ ifadesiyle risâlenin üslûbunu ortaya koymuştur.

f. Risâle fî's-şehîd

Risâle, kütüphane kataloğunda UC1307/1 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 6b – 7a varaklarındadır. Bir buçuk varak olan bu risâlenin ilk sayfası 37, ikinci sayfası 14 satırdır. Müstensihî, istinsah tarihi ve yeri belli değildir. Yazma olarak farklı kütüphanelerde mevcuttur. Dili Arapça'dır.

Müellif, 'şehid'i iki neviye ayırmıştır. Birinci nevî hükmi şehid, ikinci nevî hakiki şehittir. Risâlede, örnekler vererek bu iki kısım hakkında açıklamalar yapılmaktadır.

³⁷² Cici, *a.g.e.*, s. 119.

³⁷³ Cici, *a.g.e.*, s. 89.

Recep Cici'nin çalışmasında namaz ile ilgili risâleler arasında zikredilmiş³⁷⁴ olsa da konu olarak namaz risâleleri arasında zikredilmesini gerektirecek bir mahiyette değildir.

g. *Risâle fi vücûbi isâli'l-mâi ilâ câmi'i-l-lhyye fi'l-ğusl*

Katalogta “Risâlet fi vucub isal el-ma' ila cami' el-lihye fi'l-gusl” şeklinde isimlendirilmiş olan risâle, UC3521/16 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 194b varağında bulunmaktadır. 26 satırdan ibaret kısa bir risâledir. Dili Arapça'dır. Yazma olarak mevcuttur.

Gusül esnasında suyun sakalın altına kök uçlarına ulaşmasının gerekliliği hakkında kaleme alınmış bu risâle, *el-Veciz*, *el-Kunye*, *el-Gurer*, *ed-Dürer*, *es-Sirâcü'l-Vehhâc* gibi eserlerden görüşler nakletmektedir. Sadece hanefî kaynaklarla sınırlı kalmayıp şâfiî kaynaklarına da atıfta bulunması risâlenin önemli özelliklerindedir.³⁷⁵

h. *Risâle fi'l-kadri'l-mesnûni fi'l-lhyye*

Kütüphane katalogunda UC2496/8 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan risâle, 37a – 38b varaklarındadır. Sayfa satır sayısı 21'dir. İstinsah tarihi belli değildir. Müstensihî Abdullah b. Atravîdir. İstinsah yeri ise Amasya olarak kaydedilmiştir. Yazma olarak başka kütüphanelerde nüshaları mevcuttur.³⁷⁶ Dili Arapça'dır.

Risâlede sünnet olan sakal miktarının kabze miktarı olduğunu ifade eden müellif, bu hususta sakalın salınmasını söyleyenlerin de bulunduğunu fakat ulemânın genelinin kabze miktarında karar kıldığını zikretmektedir. Hanefî mezhebi imamlarının da bu görüşte olduklarını kaydetmiştir.

³⁷⁴ Cici, *a.g.e.*, s. 72.

³⁷⁵ Cici, *a.g.e.*, s. 53.

³⁷⁶ Süleymaniye Ktp., Reisülküttab, nr. 1153; Süleymaniye, nr. 1038; Adana İl H. Ktp., nr. 1980; nr. 140.

i. *Risâle fî bey‘i mâ ‘ade‘d-derâhime ve‘d-denânîr*

Kütüphane kataloğunda UC3521/20 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan risâle, 26 satırdan ibaret ve bir sayfadır. Nüshanın 199b varağında bulunmaktadır. Müstensih, istinsah tarihi ve yeri belli değildir. Dili Arapça’dır. Yazma olarak mevcuttur.³⁷⁷

Müellif, bu risâlesinde dirhem ve dinar gibi para sayılan şeylerin dışında, veznî olan şeylerle alım-satım yapılmasının câizliği ve böyle bir alışverişte nesîe fâizinin hangi durumlarda gerçekleşeceğini ele almıştır. Konu hakkında kendisine yöneltilen bir soru ile başlayan risâle, gerekli bilgilerin zikredilmesinden sonra susam ve zaferan alım-satımı ile konuyu örneklendirmiştir.

j. *Risâle fî mes‘eleti‘s-sayd*

Risâle, kütüphane kataloğunda HC1188/6 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 89a varağında bulunmakta olup bir sayfadan ibaret kısa bir risâledir. Sayfa satır sayısı 15’tir. Müstensih hakkında herhangi bir kayıt yoktur. İstinsah tarihi hicrî 1208, istinsah yeri ise Ürgüp’tür. Dili Arapça’dır. Recep Cici’nin çalışmasında ele alınmıştır.³⁷⁸ Risâle basılmamıştır.

Müellif, av ile ilgili hükümleri, av hayvanının öldürüldüğü alette bulunması gereken özellikleri, bu konudaki ihtilafları ele aldığı risâlesine av ile ilgili üç temel meşhur şart olduğunu ileri sürerek başlamaktadır. Bu üç şart: aletin hafif olması, kesici olması ve av hayvanında kan akacak bir yara meydana gelmesidir. Risâlenin son kısmında İbn Nuceym’in “tabanca ve tüfek kurşunuyla av câiz olmaz” görüşünü reddeder ve kurşunun da yaralayıcı ve öldürücü özelliği sebebiyle av aleti olmasına mâni teşkil edecek bir durum bulunmadığını ifade eder.

k. *Risâle fî kırâati ayete‘l-kürsî edbari‘s-salavâti‘l-mektûbe*

Risâle, kütüphane kataloğunda UC1230/2 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 275b – 277a varaklarındadır. Sayfa satır sayısı 17’dir. İlk sayfa 10 satırdır. Müellif istinsahı olduğu kabul edilmiştir. İstinsah tarihi h. 1214’tür. Birçok yazma nüshası

³⁷⁷ Kayseri Raşit Efendi Ktp., nr. 1178; Antalya Akseki Ktp.,nr. 150; İstanbul Üniv. Merkez Ktp., Nadir Eserler, Arapça, nr. 1502.

³⁷⁸ Cici, *a.g.e.*, s. 87.

bulunmaktadır.³⁷⁹ Dili Arapça'dır. Recep Cici, çalışmasında bu risâleye de yer vermiştir.³⁸⁰

“Bil ki, farz namazların ardından ayete'l-kürsî okumak ne farz ne vâcip ne de sünnettir. Bu hususta ulema arasında bir ihtilaf yoktur. Fakat bunun faziletine dair Hâfız Süyûtî'nin Nesâî, Dârekutnî, Taberânî, İbnü Hıbbân'dan naklettiği şu hadîs vardır: ‘Kim her farz namazın arkasından ayete'l-kürsî okursa cennete girmesine tek engel ölümdür’”³⁸¹ ifadeleri ile risâleye başlayan müellif, bundan başka namazların arkasından imamın cehrî olarak Kur'ân tilâveti hususunda da görüşler nakletmiştir. Müellif, ayete'l-kürsîyi sessiz okumanın daha faziletli olduğu kanaatine varmıştır.

B. VEFAT TARİHİ BİLİNMEYEN MÜELLİFLERİN RİSÂLELERİ

1. Bağçecizâde Ahmed el-Kayserî³⁸²

Risâle fi'l-kisâs

Risâle, kütüphane kataloğunda HO1339/3 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 19b – 30a varaklarında yer almaktadır. Sayfa satır sayısı 17'dir. Müstensihi, istinsah tarihi ve yeri bilinmemektedir. Müellife nispet ilk varakta yapılmıştır. Kullanılan ifadelerden müellif nüshası olma ihtimali anlaşılmaktadır. Dili Arapça'dır. Aynı risâlenin bundan başka tek yazma nüshası olduğu bilgisine ulaşılmıştır.³⁸³

Müellif, “Haklı bir sebep olmadıkça Allah'ın muhterem kıldığı cana kıymayın. Bir kimse zulmen öldürülürse, onun velîsine (hakkını alması için) yetki verdik. Ancak bu velî de kısasta ileri gitmesin. Zaten (kendisine bu yetki verilmekle) o, alacağını almıştır.” (İsra, 17/33) ayet-i kerimesini konu başında zikretmiştir. Hem ayetin açıklaması hem de bu ayetin çerçevesinde konuşulmuş olan fikhî meseleleri ele alarak risâlesini teşekkül ettirmiştir.

³⁷⁹ Bkz. Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr.3699; Giresun Yazmalar, nr. 102; Atıf Efendi Ktp., Atıf Efendi, nr. 2480.

³⁸⁰ Cici, *a.g.e.*, s. 77.

³⁸¹ Âlim Muhammed b. Hamza, *Risâle fi'kirâti ayete'l-kürsî edbari's-salavâti'l-mektûbe*, İnebey Ktp., nr. UC1230/2, vr. 275b.

³⁸² Müellif hakkında bilgiye ulaşılamamıştır.

³⁸³ Beyazıt Devlet Ktp., Beyazıt, nr. 7899.

2. Davud el-Atişi³⁸⁴

el-Ecvibe ilâ es'ileti Muhammed b. Titlav el-Karatî

Risâle, kütüphane kataloğunda UC9818/3 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 18a – 23a varaklarında bulunmaktadır. Sayfa satır sayısı 22'dir. Müstensih, istinsah tarihi ve yeri bilinmemektedir. Müellif nüshası olması muhtemeldir. Dili Arapça'dır. Bu risâlenin başka bir nüshasına ulaşılamamıştır. Aynı kişinin farklı âlimlere sorduğu sorulara aldığı cevapları cem ettiği bir nüsha içinde bulunmaktadır. Cevapları veren âlimin ismi katalogda “Davud el-Atişi” olarak kaydedilmiş olsa da nüshada “الاسيشى”³⁸⁵ şeklinde yazılmıştır. Her iki isme dair bilgi bulunmamaktadır.

Risâlede, sorular belli bir düzende değildir. Misal olarak ilk soru “ölümle sonuçlanan yaralamada kısastan vaz geçilip diyet alınabilir mi?” gibi bir soru iken ikinci soru “karı – koca arasındaki müzaraa akdinin durumunu”, üçüncü soru “elli yaşına gelmiş malı bulunan kişinin akarı bulunup sattığında kendisine on sene yetmeyecek bir kıymeti varsa satması durumu”nu sormaktadır. Müdellel olmayan bir şekilde cevaplar verilmiştir.

3. Es-Seyyid Muhammed b. es-Seyyid Salih er-Rufâî el-Hüseyin³⁸⁶

Risâle fî ref'i'r-ra'si beyne's-secdeteyn

Kütüphane kataloğunda HC117/3 demirbaş numarası ile kayıtlı olan risâle, es-Seyyid Muhammed er-Rufâî el-Hanefî isimli müellife aittir. 79b – 95b varaklarında bulunmaktadır. Sayfa satır sayısı 11'dir. Yazı ve nüsha güzeldir. Müstensih, istinsah tarihi ve yeri hakkında bilgi bulunmamaktadır. Dili Arapça'dır. Başka bir kütüphanede yazma nüshasına ulaşılamamıştır.

Müellif, risâlesine Ahîzâde'nin hâşiyesinden yaptığı nakil ile başlamıştır. Bu nakle göre “Secdeden başını aradan hava geçecek kadar kaldırdığın vakit ikinci secdeyi yapmak câiz olur” görüşünü kabul ettiği anlaşılan Ahîzâde'ye karşıt görüş ifade etmektedir. Ayrıca müellif, İmam-ı Âzam'dan nakledildiği ifade edilen “iki secde arasında başın kalkması sünnettir” ifadesini de doğru bulmaz ve ikinci secde farz iken farzın ikâmesinin kendisine bağlı olduğu şeyin sünnet olamayacağını ifade etmektedir.

³⁸⁴ Müellif hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

³⁸⁵ Davud el-Atişi, *el-Ecvibe ilâ es'ileti Muhammed b. Titlav el-Karatî*, İnebey Ktp., nr. UC9818/3, vr. 23a.

³⁸⁶ Müellif hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Risâlenin devamı, müellifin iki secde arasında başın kaldırılması ile ilgili farklı âlimlerin sözlerini nakledip bu nakiller üzerine fikirlerini beyan etmesinden ibarettir.

4. Es-Seyyid Muhammed Hibetullah³⁸⁷

Risâle fi'n-nikâh

Risâle kütüphane kataloğunda OR679/9 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 65b – 68a varaklarındadır. Düzensiz bir şekilde yazılmıştır. Bu sebeple sabit bir sayfa satır sayısından bahsetmek mümkün değildir. Hâşiye şeklinde hazırlanmış bir risâledir. Dili Arapça'dır. Müstensih olarak nüshada bir kayıt görülmemekle birlikte katalogda "Abdülmü'min b. Haydar" ismi bulunmaktadır. İstinsah tarihi ve yeri bilinmemektedir. Bu isimde başka bir nüshaya ulaşamamıştır.

Risâle, nikah konusunda parça parça farklı eserlerden kaviller nakletmekte ve bunları açıklamaktadır.

5. Es-Seyyid Yahya Sâib b. Atâullah³⁸⁸

Risâle fi'l-ferâiz

Risâle, Kütüphane kataloğunda HO632 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 19 varaktır. Sayfa satır sayısı 10'dur. Müellifin ismi ilk varakta belirtilmiştir. Müstensihi "es-Seyyid İbrahim Edhem b. Mehmed Arif" olarak kaydedilmiştir. İstinsah tarihi ve yeri belli değildir. Risâlenin yazısı gayet güzel ve okunaklıdır. Dili Arapça'dır.

Klasik bir ferâiz risâlesi şeklinde kaleme alınmış bu risâle, konu hakkındaki iki hadîsi zikredip açıkladıktan sonra "ferâiz" kelimesinin lügat ve ıstılah açısından açıklamasını yapmaktadır. Ölünün terekesinden yapılacaklar, mirasa mâni olan şeyler, mirasa hak kazanan hısımlar ve paylaşırma vecihleri, risâlenin geri kalanını oluşturmaktadır.

³⁸⁷ Müellif hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır.

³⁸⁸ Müellif hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır.

6. Hâdis el-Mecdî³⁸⁹

el-Ecvibe ilâ es'ileti Muhammed b. Titlav el-Karatî

Risâle, kütüphane kataloğunda UC9818/2 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 12b – 17b varaklarında bulunmaktadır. Sayfa satır sayısı 22'dir. Müstensih, istinsah tarihi ve yeri bilinmemektedir. Suallere cevap veren âlimin nisbesi katalogda “el-Mâcidî” olarak kaydedilmiş olsa da nüshada “el-Mecdî” olarak yazılıdır. Sualleri soran ve cevapları veren isimler hakkında bilgi elde edilememiştir. Başka kütüphane kataloglarında da bu isimde başka bir nüsha bulunamamıştır. Telif dili Arapça'dır.

Muhammed b. Titlav el-Karatî, Hâdis el-Mecdî isimli âlime aklında müşkil olan soruların cevaplarını istirham ederek yazmıştır.³⁹⁰ Sorulan sorular belli bir konu dahilinde değildir. Borçlunun zekâtı, vefat eden kişinin kefâret borcu olması ve mirasının bu kefarete yetmemesi, şahitlikteki şehadetin şartları gibi muhtelif sorular bulunmaktadır.

7. İbrahim b. Muhammed³⁹¹

Risâle 'ale'd-Dürer ve'l-Gürer fî mevdi'i sehv ve zelal ve mevâki'a habt ve halel

Risâle, kütüphane kataloğunda UC1399/7 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 67b – 72b varaklarındadır. Sayfa satır sayısı 19'dur. Müstensih, istinsah tarihi ve yeri belli değildir. Müellifi, “İbrahim b. Muhammed” olarak nüshanın ilk sayfasında yazılıdır. Fakat aynı isme sahip birçok müellif bulunmaktadır. Bu isimde bir eser bilgisi mevcut olmadığından kim olduğu hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Katalogda “istinsah h. XII. asır” kaydı bulunmaktadır. Aynı risâlenin müellif ve müstensih bilgisi bulunmayan başka bir nüshası GE745/1 demirbaş numarasıyla kütüphanede mevcuttur. Risâlenin dili Arapça'dır.

Molla Hüsrev'in yazmış olduğu ed-Dürer ve'l-Gürer eserini överek risâlesine başlayan müellif, bu eserin kıymetini takdir etmekle birlikte bir takım hatalı ifadelerin, yersiz ibarelerin de bulunduğunu ifade etmiştir.³⁹² Risâlede bu yanlış ve hataları tespit ve tashih çalışması yaptığını iddia edilmiştir.

³⁸⁹ Müellif hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

³⁹⁰ Hâdis el-Mecdî, *el-Ecvibe ilâ es'ileti Muhammed b. Titlav el-Karatî*, İnebey Ktp., nr. UC9818, vr. 12b.

³⁹¹ Nisbesi belli değildir. Bu sebeple kimliği meçhuldür.

³⁹² İbrahim b. Muhammed, *Risâle 'ale'd-Dürer ve'l-Gürer fî mevzi'i sehv ve zelal ve mevâki'a habt ve halel*, İnebey Ktp. nr. UC1399/7, vr. 67b-68a.

8. İsmail b. Ahmed³⁹³

Risâle-i defni'l-meyyit

Risâle, kütüphane kataloğunda OR1271/2 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 18b – 23b varaklarında bulunmaktadır. Sayfa satır sayısı 26'dır. İstinsah tarihi h. 1175 olarak kaydedilmiştir. Müstensihi bilinmemekle birlikte müellif hattı olması kuvvetle muhtemeldir. İstinsah yeri belli değildir. Bu isimde başka bir nüshaya ulaşılamamıştır. Dili Osmanlıca'dır. Müellifi İsmail b. Ahmed olarak risâlede yazılıdır fakat nisbesi belli olmadığından hakkında bilgi elde edilememiştir.

Müellif, bu risâlesine müstakil bir risâle gibi itibar edilmemesi gerektiğini ifade etmiş ve İmam Birgivî ve Hâdimî'nin risâlelerinden derlediğini söylemiştir. “Mümin ve salih olan karındaşlara layık ve lazım olan ibtida-i marazında sülüsü malından ıskat-ı salat için ve keffaret-i savm için ve keffaret-i yemin için ve üzerinde olan hukûk-ı ibâdı yerine eda etmek için vasiyyet ideler.”³⁹⁴ ifadelerini kullanan müellif ölüm hastalığı anından itibaren mevtanın defni sonrasına kadar yapılması gerekenleri bir araya toplayan bir risâle telif etmiştir.

9. Kâsım en-Nahîf³⁹⁵

Risâle fi hakki'l-kunut

Risâle, katalogda GE2388/3 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 16b – 18a varaklarında bulunmaktadır. Sayfa satır sayısı 23'tür. Müstensihi, istinsah tarihi ve yeri belli değildir. Kâsım en-Nahîf ismine ait aynı konuda telif edilmiş risâle başka kütüphanelerde de bulunmaktadır.³⁹⁶ Fakat katalogda kayıtlı olan isim Kâsım en-Nahîf olmakla birlikte nüshanın sonunda “İbn Kemal” kaydı bulunmaktadır. İSAM kataloğunda Kemalpaşazâde'ye ait bu isimde risâle mevcuttur.³⁹⁷ Her iki müellife isnad edilen risâlenin ismi kaynaklarda *Şerhu duâi'l-kunût* olarak kayıtlıdır. Dili Arapça'dır.

Müellif, bu risâlesinde “kunut duaları” olarak bilinen vitir namazının son rekâtında okunan duaların kelimelerini tek tek ele alıp şerh etmektedir.

³⁹³ Nisbesi belli değildir. Bu sebeple kimliği meçhuldür.

³⁹⁴ İsmail b. Ahmed, *Risâle-i defni'l-meyyit*, İnebey Ktp., nr. OR1271/2, vr. 18b.

³⁹⁵ Müellif hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

³⁹⁶ Süleymaniye Ktp., Laleli, nr. 389; Beyazıt Devlet Ktp., Beyazıt, nr. 8042.

³⁹⁷ Süleymaniye Ktp., Amcazade Hüseyin, nr. 34; Esad Efendi, nr. 3792; Dügümlü Baba, nr. 446.

10. Mahmud Efendi el-Bolvadinî³⁹⁸

Risâle fi'l-ferâiz

Risâle, Kütüphane kataloğunda HC1202/2 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. 62b – 68b varaklarında bulunmaktadır. Sayfa satır sayısı 15'tir. İstinsah tarihi “h. 1207” olarak temme kaydında bulunmaktadır. Dili Arapça'dır. İnebey Kütüphanesi'nde müellifi belirsiz olarak kaydedilmiş dört adet ferâiz ile ilgili risâle bu risâlenin aynısıdır. Bu nüshaların demirbaş numaraları, GE4910, GE2615/3, GE2612/3, UC1514/2. Bu nüshalardan h. 1170 istinsah tarihli, GE2612/3 numaralı nüshanın sonundaki “Mahmud Efendi Bolvadinî” kaydının, müellifin nisbesini ortaya koyduğunu düşünmekteyiz. İncelenen risâlenin sonunda ise müellifin “Mahmud Efendi” olduğu belirtilmiş olmasına rağmen nisbesine işaret edilmemiştir.

Klasik bir ferâiz metnidir. Müellif, Hz. Peygamber'in “Ferâizi öğrenin ve öğretin çünkü o, ilmin yarısıdır” ve “İnsanlar arasından en önce sökülüp alınacak ilim ferâiz ilmidir” hadîslerini naklederek risâlesine başlamıştır. Sonrasında ferâizin tarifini ve terekenin ıstılâhî açıklamasını yapmıştır. Terekenin nasıl kullanılması gerektiği ile ilgili bilgiler ve sınıflandırmalar ile de risâlenin geri kalanını kaleme almıştır.

11. Muhammed b. İbrahim³⁹⁹

Risâle-i câmi' bi-cemî'i sücûdi's-sehvi fi's-salât

Risâle, kütüphane kataloğunda UC3386/8 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 71b – 76b varaklarında bulunmaktadır. Sayfa satır sayısı 19'dur. Müstensihi Ahmed b. Mustafa'dır. İstinsah tarihi “h. 1001” olarak kaydedilmiştir. İstinsah yeri belli değildir. Dili Arapça olan risâlenin müellifi hakkında bilgi bulunamamıştır. Başka bir yazma nüsha Atıf Efendi Kütüphanesi'nde mevcuttur.⁴⁰⁰ UC3534/3 demirbaş numarası ile kayıtlı olan ve katalogta Kemalpaşazâde'ye nispet edilmiş risâlenin aynısıdır. Fakat bu nüshanın sonunda müellifin ismine serahaten işaret edilmiştir.⁴⁰¹

³⁹⁸ Müellif hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

³⁹⁹ Nisbesi belli değildir. Bu sebeple kimliği meçhuldür.

⁴⁰⁰ Atıf Efendi Ktp., Atıf Efendi, nr. 2790.

⁴⁰¹ Muhammed b. İbrahim, *Risâle-i câmi' bi-cemî'i sücûdi's-sehvi fi's-salât*, İnebey Ktp., nr. UC3386/8, vr. 76b.

“Namazda terkedilenler üç nevidir: Farz, vâcip, sünnet. İlk nevîde, kaza ile tedarik mümkün olursa edilir yoksa namaz fasit olur. İkinci nevîde, terki ile namaz fasit olmaz fakat sehiv secdesi olmadan câiz olmaz. Üçüncü nevîde, kasten terki hariç sehiv secdesi gerekir”⁴⁰² ifadelerini kullanan müellif, risâlesini sehiv secdesiyle alakalı konulara hasretmiştir.

12. Mustafa el-İskilîbî⁴⁰³

Cevabü't-tahkîk li-suâli keyfiyyeti's-salâti havle Beyti'l-Atîk

Risâle, kütüphane katalogunda GE1982 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır 5 varaktır. Sayfa satır sayısı 29'dur. Müstensihî Ömer b. Ali'dir. İstinsah tarihi h. 1173'tür. İstinsah yeri katalogda Mekke olarak kaydedilmiş olsa da nüshadaki kayda göre Medine'de istinsah edilmiştir.⁴⁰⁴ Mustafa el-İskilîbî'ye nispet edilen herhangi bir eser bilgisine ulaşılamamıştır.

Müellif, bir gün Ruknü'l-'Irâkî' de, Kabe'nin yanında cemaatle akşam namazı kıldığı esnada bir ayağı kibleye doğru uzanık diğer ayağı kıvrık bir şekilde oturmakta olduğunu ve bu sebeple bazı kişilerin “senin namazın fasit oldu çünkü sen imamdan öndesin” dediklerini ifade etmektedir. Bu sözlere cevap olarak “benim namazın sahihtir fakat siz bu mesele hakkında cahilsiniz” demiştir. Kendisine yöneltilen bu iddiaya cevap olarak da elimizdeki risâleyi kaleme almıştır.⁴⁰⁵

13. Sinan el-Bayındırî⁴⁰⁶

Risâle fî hürmeti mâ yef'alühü'l-müezzinûn fî hâli'l-hutbe

Risâle, kütüphane katalogunda “risala fi cihat ma vaf aluh el- Muazzinîn fi-hali'l-hutbe” şeklinde kaydedilmiştir. Doğru ve nüshada yazılı şekli *Risâle fî hürmeti mâ yef'alühü'l-müezzinûn fî hâli'l-hutbe*'dir. GE4365/7 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 39b – 45b varaklarında bulunmaktadır. Sayfa satır sayısı 29'dur. Müstensih, istinsah tarihi ve

⁴⁰² Muhammed b. İbrahim, *a.g.e.*, vr. 71b.

⁴⁰³ İskilîpli olarak kayıtlara geçmiş âlim zat olarak Ebüssuûd Efendi'nin dedesi Mustafa el-İskilîbî bulunmaktadır. Ebüssuûd Efendi'nin babası olan Şeyh Muhyiddin Yavsi'nin babasıdır. Ali Kuşçu'nun da kardeşi olan Mustafa el-İskilîbî'ye nispet edilen herhangi bir eser bilgisine ulaşılamamıştır. (Rıfat Arıncı, “Şeyh Muhyiddin Yavsi”, *Çorumlu Dergisi*, S.18, Çorum, 1940, s. 535.)

⁴⁰⁴ Mustafa el-İskilîbî, *Cevâbü't-tahkîk li suâli keyfiyyeti's-salâti havle Beyti'l-Atîk*, İnebey Ktp., nr. GE1982, vr. 5b.

⁴⁰⁵ el-İskilîbî, *a.g.e.*, vr. 1b.

⁴⁰⁶ Müellif hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

yeri bilinmemektedir. Dili Arapça'dır. Bu isimde bir müellif ve eser bilgisine ulaşılamamıştır. Hicrî 1000 yılı başlarında telif edildiği risâlenin girişindeki ifadelerden anlaşılmaktadır.⁴⁰⁷

Müellif, imam ve müezzinlerin, bayram ve cuma hutbeleri esnasındaki hareketlerini gözlemleyerek, dinin emrettiğinden uzaklaştıkları kanısına varmış ve böyle bir risâleyi kaleme alma ihtiyacını hissetmiştir.⁴⁰⁸ Hutbe esnasında nasıl davranılması gerektiğinin delilleri ile birlikte ele alındığı bir risâledir.

14. Veliyyüddin Kâdî er-Rehâvî⁴⁰⁹

Risâle fi'l-vedia

Müellifi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadığımız bu risâle, kütüphane kataloğunda GE38/5 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 144a – 151a varaklarında yer almaktadır. Müellifin ismi 146b varağında zikredilmektedir. Sayfa satır sayısı 15'tir. Müstensih, istinsah tarihi ve yeri bilinmemektedir. Fakat istinsahın müsveddeden yapıldığı ifade edilmektedir.⁴¹⁰ Dili Arapça'dır. Yazı okunaklıdır. Başka bir kütüphanede nüshası bulunduğu dair bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Risâle, emanet ve vedia yani ödünç mal arasındaki farkları ele almaktadır. Hâşiye tarzı kaleme alınmıştır. Risâlede farklı eserlerin konu hakkındaki ibâreleri zikredilmiş ve hakkında açıklamalar veya reddiyeler yapılmıştır.

⁴⁰⁷ Sinan el-Bayındırî, *Risâle fi hurmeti mâ yef'alühü'l-müezzinûn fi hâli'l-hutbe*, İnebey Ktp., nr. GE2387/3, vr. 39b.

⁴⁰⁸ Sinan el-Bayındırî, *a.g.e.*, vr. 39b.

⁴⁰⁹ Müellif hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

⁴¹⁰ Veliyyüddin Kâdî er-Rehâvî, *Risâle fi'l-vedia*, İnebey Ktp., nr. GE38/5, vr. 151a.

II. MÜELLİFİ BELLİ OLMAYAN RİSÂLELER

1. *Fıkıh ile İlgili Risâle*

Kütüphane kataloğunda GE5419/1 demirbaş numarası ile kayıtlı olan risâlenin ismi bilinmemekle beraber fıkıh hakkında olduğu açıktır. Arapça-Osmanlıca karışık olarak fûru-i fıkıh kitabı şeklinde bâblara ayrılmıştır. Her başlık altında parça parça bilgiler bulunmaktadır. 1b – 93a varakları arasında yer almaktadır. Müellif, müstensih, istinsah tarihi ve yeri bilinmemektedir. Düzensiz bir yapıya sahip olduğundan dolayı satır sayısından bahsetmek mümkün değildir.

2. *Risâle fî ma‘rifeti’l-kible*

Bu risâle, kütüphane kataloğunda, HO473/2 demirbaş numarasıyla kayıtlı bulunmaktadır. Sayfalar 15 satır olmakla birlikte 272b – 275b varaklardadır. Dili Arapça’dır. Yazı güzel ve okunaklıdır.

Müellif ve müstensihi bilinmemektedir fakat *DİA*’da Mir Gıyaseddin Mansur’a ait bu isimde bir eser bulunduğu zikredilmektedir.⁴¹¹ İstinsah tarihi ve yeri hakkında da bir bilgi bulunmamaktadır.

Risâle, isminden de anlaşıldığı üzere farklı konumlarda ve durumlarda ihtiyaç halinde kibleyi tespit etme hususunda yazılmıştır.

3. *Risâle fî ziyâreti’n-Nebî (sav)*

Müellif ve müstensihi belli olmayan bu risâle, Hz. Peygamber’i ziyaret âdâbı ile ilgili bilgiler içermektedir. Katalogda GE4911 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. 3 varaktan müteşekkil olup sayfaları 20 satırdır. Kütüphane kayıtlarında “tahmînen h. XI. asra ait olduğu” zikredilmektedir. Varaklar zedelenmiştir fakat okunabilir vaziyettedir. Risâlenin dili Arapça’dır.

⁴¹¹ Harun Anay, “Mir Gıyaseddin Mansur” (Eserleri), *DİA*, XXX, 2005, s.125

4. *Risâle fi beyâni istikbâli'l-kible*

Kütüphanedeki demirbaş numarası HO859/2 olan bu risâle, 318b – 321a varaklarındadır. Sayfalarının satır sayısı 21'dir. Müellif ve müstensihî bilinmemekle birlikte yazısı okunaklı ve dili Arapça'dır.

İsminden anlaşılacağı üzere, “kibleye yönelme” meselesini ele almaktadır. Lügat ve ıstılah açısından “kible”nin mahiyetini açıkladıktan sonra farklı coğrafi merkezlerin kible yönlerini ifade eder. Fıkhî olarak da namazın hangi durumlarda geçerli olacağını ve hangi durumlarda iadesi gerekeceğini beyan ederek devam eder.

Aynı isimde bir eser, ‘Kâfiyeci’ ismiyle meşhur Ebû Abdullah’a nispet edilmektedir.⁴¹² Fakat bu risâle ile aynı olup olmadığı tespit edilememiştir.

5. *Risâle fi beyâni'l-hayzi ve'n-nifâsi ve'l-istihâda*

İncelenen bu risâle Farsça'dır. Konu başlıkları Arapça ve kırmızı mürekkep ile atılmıştır. Kütüphane kataloğunda GE1605/17 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. Sayfaları 13 satır olup 167b – 174a varaklar arasında bulunmaktadır.

Müellifi belli olmayan risâlenin tetimmesindeki kayıttan anlaşıldığına göre müstensihî Abdüssamed b. Muhammed el-Keşşî'dir. Hayatı hakkında bilgi bulunamamıştır.

Risâle Farsça kaleme alındığı için içeriğinin detaylarına vakıf olmadık. Fakat risâlenin ismi ve konu başlıklarından, kadınların hayız, nifas ve istihâze halleri ve bunların fıkhî boyutlarını ele aldığı anlaşılmaktadır.

6. *Risâle fi'd-da'vâ*

Kütüphane kataloğunda OR542/2 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan bu risâle, 153a - 177b varaklarında bulunmaktadır. Sayfalar 19 satırdan oluşmaktadır. Müellif ve müstensihî belli olmayan bu risâlenin ismi ise herhangi bir kayıttan değil içeriğinden hareketle tespit edilmiştir. Katalogda istinsah tarihi olarak “h. XIII. asır” yazılmıştır. Fakat bu bilgiye nereden ulaşıldığı tespit edilememiştir.

Risâle, davacı ve davalının kısımları ve hükümlerini ele almakta bunları örneklendirerek işlemektedir. Dili Arapça'dır.

⁴¹² Hasan Gökbulut, “Kafiyeci”, *DİA*, XXIV., İstanbul, 2001, s. 154.

7. *Risâle fi fazîleti'l-cum'ati ve gayrihî min mesâili's-şettâ*

Katalogdaki yeri HO547/2 demirbaş numarasıyla belirlenmiştir. Dili Arapça olan bu risâle, mukaddime paragrafı ile “kâle” ve “an” gibi ifadeleri kırmızı mürekkeple yazılmış olup okunaklı bir formdadır. 37b – 46b varakları arasında mevcut bulunmakta ve sayfaları 19 satırdan oluşmaktadır.

Risâlenin ismi, sonundaki kayıttan elde edilmiştir. Katalogda “cum'a” yerine “cemaati” kelimesi yazılmıştır. Fakat bunun, risâlenin konusu düşünüldüğünde yanlış bir tespit olduğu anlaşılmaktadır. Müellif ve müstensihî bilinmemekle birlikte katalogda “toplayan hattı” kaydı bulunmaktadır.

Konu olarak, cuma namazına devam etmenin fazileti, kasten terkedenin akıbeti ve devamında farklı konuları içermektedir. Ali el-Alkamî'nin (ö. 969/1561-62) *Şerhu Cami'u's-Sağir* ve Ali b. Ömer el-Betnûnî'nin (ö.?) *Ravzu'l-ezher fi'l-va'zi'l-ekber*⁴¹³ adlı kitaplarından derlenmiş bir risâledir. Tetimme sayfasından sonra, hutbede konuşmak ile ilgili Tatarhâniyye'den nakil bulunmaktadır.

8. *Risâle fi'l-cenâiz (1)*

İncelenen bu risâle, GE2746/2 demirbaş numarasıyla kütüphane kataloğunda kayıtlıdır. 32a – 34b varaklarında bulunmakta ve sayfalar 20 satırdan oluşmaktadır. Varaklar arasında boş sayfalar ve risâleden olmadığı anlaşılan iki varak bulunmaktadır.

Dili Arapça'dır. Müellif, kendisini, tevazusunun bir tezahürü olarak “fulan ibni fulan” şeklinde ifade etmiştir. Müstensihî belli olmamakla birlikte müellifin hattı olması muhtemeldir.

Ölüm anında muhtazara yapılması gerekenler ve cenaze ile ilgili vazifeler hakkında bilgileri ihtiva eden bir risâledir.

9. *Risâle fi'l-cenâiz (2)*

Cenaze konusunu ele alan, “babu'l-cenâiz” ifadesiyle başlayan ve okunması bir hayli güç olan bu risâle, kütüphane kataloğunda GE2627/2 demirbaş numarasıyla

⁴¹³ Kastamonu YEK., nr. KHK316/04

kayıtlıdır. 23b - 43a varaklarındadır. 13 satır olan sayfaların kenarlarında tâlikât bulunmaktadır.

Dili Arapça'dır. Müellif ve müstensihî bilinmemekte olup "temmet" ifadesini takip eden bir tarih kaydı bulunmaktadır. Her ne kadar katalogda "1224" olarak yazılmışsa da yazı karakterini dikkate aldığımızda bunun "1334" olması gerekmektedir.

10. *Risâle fi'l-cenâiz (3)*

Risâle, kütüphane kataloğunda UC3498/2 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 113b - 121b varakları arasındadır. Sayfaları 13 satır olan bu risâlenin ilk sayfasının bir bölümü silinmiş ve okunamayacak şekildedir. Dili Arapça'dır.

Müellif ve müstensihine dair bir bilgi yoktur. İstinsah tarihi ve yeri bilinmemektedir. Konusu, isminden anlaşıldığı üzere cenaze ahkamı ve şekli bilgilerini kapsamaktadır.

11. *Risâle fi'l-hayzi ve'n-nifâs*

Kütüphane kataloğundaki demirbaş numarası GE4332/8'dir. 107b - 114a varaklar arasında olup sayfalar 21 satırdır. Dili Arapça ve yazısı gayet okunaklıdır. Fasıl başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Müellif ve müstensihî belirtilmemiştir. Ferağ kaydında tarih olarak "123" yazmaktadır. Katalogda "1123" olarak tespit edilmiştir.

Müellif, bu risâlenin kaleme alındığı devirde kadınların özel halleri ile ilgili ilmihâl bilgilerinin halk arasında yeteri kadar tedâvülünün bulunmadığından şikâyet etmektedir.⁴¹⁴ Bu eksikliğin giderilmesi gayesiyle hazırlanan risâle, hayız, nifas ve bayanlarda görülen diğer özel halleri içermektedir. Bir mukaddime ve altı fasıldan oluşan bir risâledir. Mukaddime bölümünde konu ile alakalı terminoloji ve kavâid-i külliyye zikredilmektedir.

12. *Risâle fi'l-mesâil*

Risâle, kütüphane kataloğunda GE1030/2 demirbaş numarasıyla kayıtlı olup hakkında başka bir bilgiye yer verilmemiştir. 71b – 75b varaklarında yazılı bulunan

⁴¹⁴ *Risâle fi'l-hayzi ve'n-nifâs*, İnebey Ktp., nr. 4332/8, vr. 107b.

risâlenin sayfaları 17 satırdan müteşekkildir. Müellif, müstensih ve risâle ismi gibi bilgiler eserde mevcut değildir. Dili Arapça'dır.

Bir konu tertibine ve bütünlüğüne sahip olmayan risâle, abdest ayeti olarak bilinen Maide Sûresi 6. ayetini ele alarak başlar. Bu ayetteki bir noktaya temas etmektedir ki bu nokta: “Ayette geçen ‘başınızı meshediniz’ ifadesi, bir kısmını meshediniz demektir. Harfî cerr olan ‘be’ harfi, ba‘zıyyet içindir”⁴¹⁵ cümlesidir. Buradan anlaşıldığına göre, Şâfi‘î mezhebinin görüşlerini ifade etmektedir. Meseleler birbiriyle alakaları olma zarureti gözetmeden peş peşe zikredilmektedir. Risâle, “cenaze”, “zekat”, “oruç”, “hibe” gibi bablara ayrılmış ve her bab, içerisinde meselelere bölünmüştür.

13. Risâle fi’s-salât (1)

Müellif ve müstensih bilgisine ulaşamamış olan risâle, kütüphane katalogunda GE2387/10 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. 120b – 141b varaklarında bulunmaktadır. Sayfalar 27 satırdan oluşmakta olup yazı okunaklıdır. Risâlenin telif dili Arapça'dır.

Risâle, karamsar bir ortam tablosu çizen geniş bir mukaddimeden sonra başlamakta ve sadece namazdan değil genel olarak Allah'ın farz kıldığı kulluk vazifelerinden bahsetmektedir. Bu farzların terkedilmesinin mevcut kötü duruma sebep teşkil ettiğini ve bu durumdan kurtulmak için farzların hakkıyla yerine getirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Buradan hareketle namaz ve sair farzların en iyi şekilde nasıl yerine getirileceği hakkında bilgiler içermektedir. Bu sebeple katalogdaki ismin doğru olmadığı düşünülebilir. Fakat başka bir isminin olduğu hakkında herhangi bir bilgiye de ulaşamamıştır.

14. Risâle fi’s-salât (2)

İncelediğimiz bu risâle, namaz ilmihâli şeklinde hazırlanmış olup 98b – 107b varaklarında bulunmaktadır. 10 fasıldan müteşekkildir ve “ef‘âl-i mükellefin” faslı ile başlayıp “cenaze namazı” faslı ile tamamlanmaktadır. Sayfalar 15 satırdan oluşmaktadır. Kütüphane katalogunda HO630/4 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır.

⁴¹⁵ *Risâle fi'l-mesâil*, İnebey Ktp., nr. 1030/2, vr. 71b.

Müellif hattı olan özgün bir risâle mi yahut başka bir risâlenin istinsahı mı olduğu bilinmemektedir. Ferağ kaydından anlaşıldığına göre kaleme alan “Muhammed b. Ali”, kaleme alındığı yer ise “Bursa”dır. Dili Arapça’dır.

15. *Risâle fi’s-salât (3)*

İlk iki sahifesini salavat ve duaya ayırmış olması hasebiyle “Risâle-i salavât” isminin daha uygun olacağı düşünülebilecek olan bu risâle, devamında “salâtü’ş-şükr”, “salâtü’l-vidcân”, “salâtü’l-istiâze” gibi bir takım nafîle namazları içermesi neticesinde *Risâle fi’s-salât* olarak isimlendirilmiştir.

Kütüphane kataloğunda UC1595/2 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Arapça olarak yazılmıştır ve yazı çok okunaklı değildir. 114b – 118b varaklarındadır. Katalogda 119. varakta bittiği yazılmış olsa da son sayfa risâleden ayrı bir şiiri ihtiva etmektedir.

Müellif ve müstensihî belli olmamakla birlikte tarih olarak katalogdaki bilgiye göre “hicrî VII. Asır”da istinsah edilmiştir. Risâlede böyle bir kayda rastlanmamıştır.

16. *Risâle fi’z-zikri ve’t-tasliyeti ve’t-tardiyeti ve’t-teğannî ve’n-nevâfili bi’l-cemâ’ati*

Risâle, kütüphane kataloğunda GE2387/4 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. 45b – 51b varakları arasında bulunmakta olup sayfa satır sayısı 19’dur. İsmi, risâlenin başındaki kayıttan alınmıştır. Müellif, müstensih, istinsah yeri ve tarihi hakkında herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Yazısı okunabilir olup telif dili Arapça’dır.

“Muhakkik ulemanın ifadesine göre zikir iki kısma ayrılmaktadır: Dil ile zikir, kalp ile zikir”⁴¹⁶ ifadeleri ile başlayan risâle, zikrin sünnetleri, edepleri, faziletli olanları ve bidatlerini ele almaktadır. Zikir konusundan başka “teğannî” ve “cemaatle nafîle namaz kılmanın hükmü” gibi farklı konulara da kısaca değinmektedir.

17. *Risâle-i erş ve kîsâs*

Kütüphane kataloğunda UC3493/20 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Dili Osmanlıca olup isminden anlaşılana muvafık olarak “erş” ve “kîsas”tan bahsetmektedir.

⁴¹⁶ *Risâle fi’z-zikri ve’t-tasliyeti ve’t-tardiyeti ve’t-teğannî ve’n-nevâfili bi’l-cemâ’ati*, İnebey Ktp., GE2387/4, vr. 45b – 46a.

Yazısı okunaklı olan bu risâle, 244b – 249b varaklarında mevcut bulunmaktadır. Sayfalar 15 satırdır. Nüshada “malum ola ki”, “kısm” gibi bazı ifadeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Ferağ kaydında “sene 1194 hicrî” yazmaktadır. “Reb’ülâhir ayında pazar günü öğleden sonra” tamamlandığı kaydedilmiş ve akabinde “Sâhib ve mâliki Kuşca karyesinden Ali” notu eklenmiştir.⁴¹⁷ Bu şahıs hakkında bilgi elde edilememiştir.

18. Risâle-i mesâil-i bey‘iyye

48 varaktan müteşekkil olan ve sayfaları 13 satırdan oluşan Osmanlıca telif edilmiş bu risâle, kütüphane kataloğunda OR497/1 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. İstinsah devri kütüphane tarafından “h. XIII. asır” olarak tespit edilmiştir.

Müellif ve müstensihi bilinmeyen risâlenin tesâhüb kaydında Bursa’nın meşhur dergahlarından Gazzîzâde Dergâhı’nın kurucusu Ahmed Gazzî’nin torunu Abdüllatif Gazzî’ye (ö.1247/1832) ait olduğu yazmaktadır.⁴¹⁸

Risâle, alım-satım konularını 42 mesele şeklinde izah etmiştir.

19. Risâle fî beyâni mâ yecûzu ‘anhu’s-sulh ve mâ-lâ yecûz

Kütüphane kataloğunda UC1399/14 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan incelediğimiz bu risâle, 117b – 121b varaklarında bulunmakta olup sayfa satır sayısı 11’dir.

Müellif ve müstensihi bilinmemektedir. İstinsah tarihi ve yeri de kayıtlı değildir. Katalogda Şeyhülislâm Yahya Efendi’nin emri ile yazıldığı ifade edilmektedir. Fakat bizim metinden çıkardığımız netice Rumeli Kazaskeri olan Yahya Tevfik Efendi (ö.1205/1791)⁴¹⁹ emriyle kaleme alındığıdır.⁴²⁰ Bu bilgiye dayanarak risâlenin telifinin hicrî XII. asır sonu veya XIII. asır başı olduğu anlaşılmaktadır.

Konu olarak “sulh” bahsini ihtiva etmektedir. Akitlerin karşılıklı rızaya dayalı olarak feshedilmesi durumlarını ele alır.

⁴¹⁷ *Risâle-i erş ve kısâs*, İnebey Ktp., nr. UC3493/20, vr. 249b.

⁴¹⁸ *Risâle-i mesâil-i bey‘iyye*, İnebey Ktp., nr. OR497/1, vr. 1a.

⁴¹⁹ Mehmet İpşirli, “Yahya Tevfik Efendi”, *DİA*, XLIII, İstanbul, 2013, s. 266-267

⁴²⁰ *Risâle fî beyani mâ yecûzu ‘anhu’s-sulhu ve mâ-lâ yecûz*, İnebey Ktp., nr. UC1399/4, vr. 118a.

20. *Risâle-i fâide fi'l-mes'elâti mine'l-hilâfiyyât*

Risâle, kütüphane kataloğunda GE5257/7 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Receb b. Molla Ali eliyle yazılmış, hicrî 1200 olarak tarihlenmiştir. Eserin “fâide” kısmı bir risâle teşkil edecek hacimdedir. Bu sebeple kütüphane kataloğunda “risâle” olarak kaydedilmiştir. 103b – 108b varaklarında olup sayfalar 17 satırdır. Dili Arapça’dır.

Sûfîlerin Kur’ân tilâveti yapıp ardından def çalıp neşideler söyledikleri mekanlardan bahsetmekte ve böyle yerlerde oturmanın/bulunmanın helal olup olmayacağı konusuyla risâle başlamaktadır. Müellif buna benzer üzerinde ihtilaf edilen birtakım konuları ele almıştır. Önce ihtilaf taraflarını ardından görüşlerini zikretmeye çalışmıştır.

21. *Risâle-i fikh*

“Bâbu Şerî’ati’l İslâm” ifadesiyle başlayan Osmanlıca bu risâle, kütüphane kataloğunda GE4508/3 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Girişteki ifadeden anlaşıldığına göre bir kitabın bölümü olma ihtimali bulunmaktadır. Sayfaları 15 satırdır ve okumayı zorlaştıracak derecede lekelidir. 49a - 56b varaklarında bulunmaktadır.

Risâlenin müellif ve müstensihî hakkında bir bilgi bulunamamıştır. Genel hatlarıyla bir namaz ilmihâli tarzındadır. Belirli bir düzen ile telif edilmemiştir. İtikâdî birkaç soru ile başlar ve abdest dualarıyla nihayete erer.

22. *Risâle-i hac*

Hac hakkında yazılmış bu risâle, kütüphane kayıtlarına UC3493/16 demirbaş numarasıyla geçmiştir. Osmanlıca yazılmıştır, yazısı okunaklı ve güzeldir. 158b – 190b varaklarındadır ve sayfa satır sayısı 11’dir.

Müellif ve müstensih hakkında bir bilgi bulunmamakla birlikte kaleme alındığı tarih “hicrî 1193” olarak kaydedilmiştir.

Girizgâhtan sonra “Malumdur ki Dîn-i İslâm’ın erkânı beştir. Birisi Hacc-ı şeriftir. Zira farzdır. İlmi de farzdır...”⁴²¹ ifadeleriyle risâlenin asıl konusuna başlanmıştır. Bir hac ilmihâli olarak hazırlanmış olduğu anlaşılmaktadır.

⁴²¹ *Risâle-i hacc*, İnebey Ktp., nr. UC3493/16, vr. 108b.

23. *Risâle-i hacc ‘ani’l-ğayr*

Hicrî 1128 tarihinde istinsah edilmiş bu risâle, kütüphane kayıtlarında UC3508/1 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. İçerisinde bulunduğu cildin ilk 7 varağında fihrist bilgisi ve muhtelif bilgiler dağınık bir şekilde kayıtlı bulunmaktadır. Akabinde sayfa sayıları ile sıralama “1” ile başlamaktadır. Kütüphane kataloğuna muvafık olarak 7b – 11a varaklarındadır.

Müstensihî Abdüllatif b. İbrahim’dir. Hakkında bilgi bulunamamıştır. Müellifi bilinmemekle birlikte bu isimde farklı eserler bulunmaktadır. Özellikle Ali el-Kârî el-Herevî’ye (ö. 1014/1605) ait olanı meşhurdur. Fakat incelediğimiz risâle her ne kadar Osmanlıca olsa da içeriklerinin birbiriyle uyumsuz olması sebebiyle bu eserin tercümesi olamayacağı anlaşılmaktadır. Risâle, başkası adına vekâleten yapılacak haccın ahkâmından bahsetmektedir.

24. *Risâle fî süneni’s-salâti ve kerâhiyyâtihâ*

Kütüphane kataloğunda UC936/9 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan bu risâle, 48b – 89a varaklarında bulunmaktadır. Sayfaları 15 satırdır. Dili Arapça olup yazısı güzel ve okunaklıdır.

“Bu kitabı okumak ve mütâlaa etmek, bu konuda yazılmış bin kitabı okumaktan daha faydalıdır.”⁴²² ifadelerinin de zikredildiği uzun bir girizgâhtan sonra başlayan eser, namazların ve özellikle terâvîh namazının sünnetleri ve mekruhları üzerinde durmuş ve “Rahman’a layık namaz kılmak isteyen bu kitabı mütâlaa etsin” diyerek bu konudaki iddiasını ortaya koymuştur.

Müellif, müstensih ve istinsah yeri bilgisi bulunmayan bu risâle, katalogda UC3496/4 demirbaş numarası ve *Risâle fî’s-salât ve’t-terâvîh* ismiyle kayıtlı risâle ile aynıdır. Hicrî 1192 senesinde istinsah edilmiştir.

25. *Risâle-i savm*

Kütüphane kataloğunda OR5999/2 demirbaş numarası ile kayıtlı olan risâle, 99b – 118a varaklarında bulunmaktadır ve sayfalar 15 satırdır. Risâlenin dili Osmanlıca’dır. Yazı okunaklıdır.

⁴²² *Risâle fî süneni’s-salâti ve kerâhiyyâtihâ*, İnebey Ktp., nr. UC936/9, vr. 48b.

İsminden anlaşıldığı üzere risâle, oruç hakkında yazılmıştır. Kaleme alındığı zamanda oruç hakkında Türkçe yazılmış bir risâlenin olmaması gerekçesiyle yazıldığı ifade edilmektedir. Fakat risâle sadece oruçtan bahsetmekte değildir. Bayram namazı, kurban ve son kısımda nikâh ve cimâ meseleleri hakkında da bilgiler mevcut.

Risâleyi yazan olarak Molla Ömer ismi kaydedilmiştir. Müellif ile müstensihinin aynı olduğu düşünülmektedir. Tarih “hicrî 1123” olarak kaydedilmiştir.

26. *Risâle-i şurûtu’s-salât (Manzum)*

Molla Fenârî’nin aynı isimli risâlesinin manzum tercümesidir. Kütüphane kayıtlarında UC8079/2 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 39a – 40a varaklarında bulunmaktadır. Sayfalar düzensizdir fakat katalogta 23 satır olarak kaydedilmiştir.

Mütercim ve müstensih bilinmemektedir. İstinsah tarihi belli olmamakla birlikte sondaki vakıf kaydında “Câmi-i Kebîr dersiâmından Muhammed Kâmil Efendi’nin vakfıdır. Recep 1242” yazmaktadır.⁴²³

27. *Risâle-i tafsilî’l-cum‘a me‘a niyetihî*

“Rasûl-i ekrem sallallahu aleyhi ve sellem buyurdular ki ‘Günlerden efdal olan gün cuma günüdür’”⁴²⁴ ifadeleriyle başlayan risâle, kütüphane katalogunda OR3187/8 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 175a – 176b varaklarındadır. Sayfalar 20 satırdan müteşekkildir. Yazı okunaklıdır. Dili Osmanlıca’dır.

Müellif ve müstensihini bilinmeyen risâlenin temmet kaydından sonra “Bu risâle *Mecâlis-i Rûmî*’den naklolunmuştur” yazılıdır. Risâleden ayrı olarak meseleler şeklinde iki sayfa ek ve “medâhilü’ş-şeytan” başlığında ilave vardır. Tarih bilgisi yoktur.

28. *Risâle fî tasvîr-i ahvâli’d-devâir*

Ferâiz ilmi hakkında yazılmış bu risâle, kütüphane katalogunda UC1511/1 demirbaş numarasıyla kayıt altına alınmıştır. Sayfalar 19 satır olmakla birlikte risâle 4 varaktan oluşmuştur. Dili Arapça’dır. Müellif ve müstensih bilgisi yoktur. Tarih ve yer kayıt edilmemiştir.

⁴²³ *Risâle-i şurûtu’s-salât (Manzum)*, İnebey Ktp. nr. UC8079, vr. 42b.

⁴²⁴ *Risâle-i tafsilî’l-cum‘a me‘a niyetihî*, İnebey Ktp., nr. OR3187/8, vr. 175a.

Ferâiz ile ilgili hak sahipleri ve haklarını dört daire şeklinde ele alan ve şematik bir şekilde inceleyen risâlenin “Seyyid Şerif’in -Cürçânî- Şerhü’l-ferâiz’inden mütâlaa edilerek” kaleme alındığı kaydedilmiştir.⁴²⁵

29. *er-Risâletü’l mekâdiriyye*

İncelediğimiz risâle, kütüphane kataloğunda HO547/3 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Dili Arapça’dır. 49b – 53a varaklarındadır ve sayfalar 22 satırdan müteşekkildir. Yazı güzel ve okunaklıdır.

Fıkıhta kullanılan miktar ve ölçü birimlerini farklı kaynaklardan derleyip 23 fasılda tespit eden müfid bir risâledir. “Vikâye” ve “Süyûti” gibi nakil kayıtları bulunmaktadır.

Musannif ve müellif bilgisi bulunmamaktadır. Tarih ve yer hakkında da bir kayıt yoktur.

30. *Risâle fî katli’l-mülhid*

Risâle, kütüphane kataloğunda UC3533/39 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Yazı okunması zor ibârelerden oluşmaktadır. 177b – 180b varaklarında olup sayfa satır sayısı 22’dir. Dili Arapça’dır. Müellif, müstensih, istinsah tarihi ve yeri hakkında nüshada herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.

Risâle, konu olarak, dinden dönen kişinin katledilmesi hususundaki tartışmaları ele almaktadır.

31. *Risâle fî kitabi’l-eymâni mine’l-Hidâye*

Manzum bir mukaddime ile başlayan incelediğimiz bu risâle, İnebey Kütüphanesi kataloğunda HC410/4 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 80b – 97b varaklarında bulunmakta olup sayfalar 21 satırdır. Mukaddimede mısraları ifade etmek için cümleler arası kırmızı noktalarla ayrılmıştır. Aynı şekilde “ba‘de”, “nazm”, “kâle”, “ekûlü” gibi ifadeler için de kırmızı mürekkep kullanılmıştır.

⁴²⁵ *Risâle fî tasvîr-i ahvâli’-d-devâir*, İnebey Ktp., nr. UC1511/1, vr. 1b.

Konu olarak, Burhâneddîn el-Mergînânî'nin (ö. 593/1197) Hanefî fihkına dair eseri olan *el-Hidâye*'nin “Yeminler Kitabı”nı ele almakta ve hükümleri irdelemekte, deliller ile kabul veya reddetmektedir.

Müellif ve müstensih bilgisi kaydedilmemiştir. Tarih olarak katalogda “h. X. asır” yazıyorsa da risâlede böyle bir kayda rastlanılmamıştır.

32. *Risâle fi's-salâti 'ale'n-Nebî (sav)*

Kütüphane kataloğunda *Risâle fi's-salât* şeklinde kaydedilmiş olan bu risâle, bu şekliyle “namaz risâlesi” olarak anlaşılabilir. Fakat incelediğimiz eser, Hz. Peygamber'e salavat getirmenin faziletlerini ele alan bir risâle olması sebebiyle *Risâle fi's-salâti 'ale'n-Nebî (sav)* ismi daha uygun görülmüştür.

UC2496/1 demirbaş numarası ile kaydedilmiş olan risâle 6 varaktır ve sayfalar 19 satırdır. Müellif, müstensih ve yer bilgisi bulunmamakla birlikte tarih olarak “1095 senesi şevval ayı başları” şeklinde kaydedilmiştir. Dili Arapça'dır.

33. *Risâle fi beyâni'l-'utki'l-hâsili bi-ğayri ihtiyâr*

İnebey Kütüphanesi kataloğunda *Risâle fi beyâni'l-'utki'l-hâsili bi-ğayri ihtiyâr* olarak isimlendirilmiş incelediğimiz bu risâle, UC1399/15 demirbaş numarasıyla kayıt altına alınmıştır. 122b – 130b varaklarındadır. Sayfalar 14 satırdır. Dili Arapça'dır. Müellif ve müstensih bilinmemektedir. Tarih ve yer bilgisi de zikredilmemiştir.

Gayri ihtiyârî olarak meydana gelen köle âzâdı hakkında yazılmıştır. Bir eserin bu konu hakkındaki kısmının şerhi olabilir. Fakat bu hususta bir bilgi bulunmamaktadır.

34. *Risâle fi'l-fetvâ*

Risâle, kütüphane kataloğunda HO1318/10 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 80b – 82b varaklarında kayıtlı olup 2 varaktır. Sayfalar 22 satırdır. Müellif ve müstensih bilinmemektedir. Yer ve tarih bilgisi de kaydedilmemiştir.

Risâle, bir mektuba cevap mahiyetinde yazılmış fetvâ ve müftü hakkında bilgiler ve izahlar içeren bir eserdir. Arapça kaleme alınmıştır.

35. *Risâle fi'l-hilâfi beyne'l-Îmâmi'l-A'zam ve's-Şâfi'î*

Kütüphane kataloğunda “Risâlet fi'l-hilaf beyn el-iman el-a'zam ve's-şafi'i” olarak kaydedilmiş risâlenin doğru isimlendirilmesi *Risâle fi'l-hilâfi beyne'l-Îmâmi'l-A'zam ve's-Şâfi'î* şeklinde olmalıdır.

İncelenen risâle, UC3559/10 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 126b – 130b varaklarında bulunmaktadır. Sayfalar 13 satırdır. Dili Arapça'dır. Müellif, müstensih, istinsah tarihi ve yeri hakkında herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.

Risâle, İmâm Ebû Hanîfe ile İmâm Şâfi'î arasında bulunan 101 ihtilâflı meseleyi ele almaktadır. İmam Ebû Hanîfe'nin kavilleri için ‘قح’, İmam-ı Şâfi'î'nin kavilleri için ‘قش’ rumuzları kullanılmıştır.

36. *Risâle fi'l-hukûki beyne'z-zevci ve'z-zevce*

İncelenen risâle, kütüphane kataloğunda UC3505/11 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Arapça kaleme alınmıştır. 190b – 198b varaklarında bulunmakta olup sayfaları 21 satırdır. Dili basit ve okunaklıdır. Müellif, müstensih ve yer bilgisi bulunmamakla birlikte tarih olarak “hicrî 1179” kaydı vardır.

“Eşler arasında riâyet edilmesi gereken haklar vardır. Erkek üzerine vâcip olan kadının nafakasını sağlamaktır. -İmam- Muhammed'den nakledildiğine göre nafaka, gıda, giyim ve barınmadır. Vâcip olan gıda maddelerine gelince: Un, su, odun, tuz ve yağdır. Buna binâen kadının ev içindeki yemek pişirme, ekmek yapma, kıyafet yıkama vb. işleri yapması hukuken olmasa da dinen vâciptir. Bu sebeple bu işleri yapmaya icbar edilemese de yapmadığında günahkâr olur”⁴²⁶ ifadelerini kullanan müellif, bu ve bunun gibi eşler arasındaki hukuka dair tespitleri risâlesinde kaleme almıştır.

37. *Risâle fi'l-istihlâf*

Kütüphane kataloğunda UC3525/22 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan risâle, kataloğa göre 62 – 64 varaklarında bulunmaktadır fakat bu tespit yanlıştır. Risâle 64a – 65b varaklarındadır. Sayfalar 21 satırdır. Dili Arapça'dır.

Risâlenin başında isimlendirme olarak “fi reddi kavli sâhibi'd-Dürer fi'l-istihlâf” yazmaktadır. Molla Hüsrev'in *ed-Dürer* eserinin istihlâf bâbının incelenmesini

⁴²⁶ *Risâle fi'l-hukûki beyne'z-zevci ve'z-zevce*, İnebey Ktp., nr. UC3505/11, vr. 190b.

içermektedir. İstihlâf, kişinin üstlendiği dinî-hukukî bir görevde yerine başkasını geçirmesi anlamında fikhî bir terimdir.⁴²⁷

38. *Risâle fi'l-vekâle*

Kütüphane kataloğunda HC410/5 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 99b – 105a varaklarındadır. Sayfalar 13 satırdır. Dili Arapça olan risâlenin, rutubetten dolayı iç kısımlarının mürekkepleri karışmıştır. Bu sebeple kısmen okunması zordur. Müellif, müstensih, yer ve tarih bilgisi yoktur.

Vekâlet hakkında hâşiye tarzında yazılmış bu risâle hakkında katalogda “Kadıızâde üzerine hâşiyedir” kaydı vardır. Bahsi geçen Kadıızâde Ahmed Şemseddin’dir. İbnü’l-Hümâm’ın vefatıyla eksik kalan *Fethü’l-Kadîr*, Kadıızâde tarafından “Kitâbü’l-Vekâle”den itibaren tamamlanmıştır.⁴²⁸

39. *Risâle fi'l-velâ*

Bazı faziletli zevâta ait olduğu ilk sayfasında zikredilmiş olan risâle, kütüphane kataloğunda UC3533/35 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 168b-171b varaklarındadır. Sayfalar 22 satırdır. Dili Arapça olup yazı karakteri sebebiyle okunması zordur.

“Âzât olmaktan veya muvâlât sözleşmesinden doğan hükmi akrabalık bağı”⁴²⁹ demek olan ‘velâ’dan ve bu yolla vâris olma konusundan bahsetmektedir. Müellif, müstensih, istinsah yeri ve tarihi bilgisi mevcut değildir.

40. *Risâle fi enne'l-İslâm yeşrutü't-teberrî 'ani'd-dini'l-evvel*

Kütüphane kataloğunda “Risâlet fi enne'l-İslâm yaşrat et-teberrî ‘an eddin el-evvel” şeklinde kaydedilmiştir. Başlıkta ifade ettiğimiz şekli ile daha doğru olacaktır. Dili Arapça olan bu risâle UC3533/36 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 171b – 173b varaklarındadır. Sayfalar 22 satırdır.

Konu olarak, ehli kitap ve diğer dinlere tâbî olanların İslâm’ı seçtiklerinde eski din ve düşüncelerinden teberrî etme mecburiyetlerinden bahsetmektedir. Müellif, müstensih, istinsah yeri ve tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır.

⁴²⁷ Mehmet Âkif Aydın, “İstihlaf”, *DİA*, XXIII, İstanbul, 2003, s. 337.

⁴²⁸ Mehmet İpşirli, “Kadıızade, Ahmed Şemseddin”, *DİA*, XXIV, İstanbul, 2001, s. 96.

⁴²⁹ Özen, “Velâ”, *DİA*, XLIII, İstanbul, 2013, s. 11.

41. *Risâle fi mâ yelzemü mine'l-vesâyâ ve mâ yestehibbühâ*

Vasiyyet hakkında üç hadîs nakli ile başlayan bu müfîd risâle, Kütüphane kataloğunda UC3508/9 demirbaş numarasıyla ve “Risâlet fima yelzem min el-vesaya ve ma yestahibbuha” şeklinde kayıtlıdır. Dili Arapça, yazısı güzel ve okunaklıdır. 204b – 214b varaklarındadır. Sayfaları 19 satırdır ve paragraf başı sayılabilecek ifadeler için kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Müellif, müstensih, tarih ve yer bilgisi bulunmamaktadır.

Girişteki üç hadîsten sonra “Vasiyyet ister Allah hakkı olsun ister kul hakkı olsun üzerinde herhangi bir hak bulunan herkese vâciptir. Üzerinde hak olmayanlara ise müstehaptır”⁴³⁰ ifadeleriyle devam etmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere risâle, vasiyyet ve ahkâmı hakkında kaleme alınmıştır.

42. *Risâletün mergûbetün fi'l-fıkh*

Kütüphane kataloğunda UC3386/7 demirbaş numarasıyla kaydedilmiş olan risâle “Risâlet margubat fil fıkh” şeklinde isimlendirilmiştir. Dili Arapça’dır. 61b – 71b varaklarında bulunmaktadır. Sayfalar 19 satırdır. “Fe in kîle” ifadeleri ve konu başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

İman ve ibadetler konusunda soru-cevap şeklinde kaleme alınmış bir risâledir. Müellif bilgisi bulunmamakla birlikte Ahmed b. Mustafa tarafından hicrî 1000 senesinin şevval ayında yazıldığı kaydı mevcuttur. İstinsah yeri bilgisi hakkında bir kayıt yoktur.

43. *Risâletü'l-fark beyne'l-meseleteyn*

Risâle, başında ve katalogda “Risâletü'l-kırk beyne'l-meseleteyn” olarak kaydedilmiştir. Fakat incelediğimiz risâlede kırktan çok fazla mesele mevcuttur. Genel olarak iki mesele arasındaki farkları ele alarak ilmihâl sıralamasıyla konuları işlemektedir. Sürekli kullanılan ifade “الفرق بين المسئلتين” (el-farku beyne'l- mes'eleteyn) olması sebebiyle, ismi yazılırken bir nokta fazla konulmuş olması muhtemeldir. Müellif, Abdest, namaz, oruç konularını takip edip risâlenin sonuna geldiğinde “kitâbü'l-havâle ve'l-vekâle” ile bitirmektedir.

⁴³⁰ *Risâle fi mâ yelzemü mine'l-vesâyâ ve mâ yestehibbühâ*, İnebey Ktp., nr. UC3508/9, vr. 204b.

UC1268/7 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 150b – 169b varaklarındadır. Sayfaları 13 satırdır. Dili Arapça'dır. Müellif, müstensih, yer ve tarih bilgisi mevcut değildir.

44. *Risâle fî lübsi't-ahmar*

Kütüphane kataloğunda GE4852/11 demirbaş numarasıyla kayıtlı olup, 96a - 97a varaklarında bulunmaktadır. Sayfalar 21 satırdır. Müstensih, yer ve tarih bilgisi bulunmamaktadır.

Kırmızı giymenin hükmü hakkında Şeyh Kâsım'a sorulmuş sorunun cevabının kaleme alındığı bir risâledir. Hem kütüphane kataloğunda hem de mahtutada Şeyh Kâsım'ın kim olduğu hakkında bilgi bulunmazken yapılan araştırma neticesinde Kâsım b. Kutluboğa (ö. 879/1474) olabileceği bilgisine ulaşılmıştır.⁴³¹

45. *Risâle fî'l-kavli'l-müctehed fih*

Kütüphane kataloğunda HC1192/11 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan risâle, 244a – 251b varaklarında bulunmaktadır. Sayfalar 25 satırdır. Dili Arapça olan risâlenin yazı karakteri sebebiyle okunması oldukça güçtür. Müellif ve müstensih bilgisine ulaşılamamıştır. Yer ve tarih hakkında da herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.

Risâlede, içtihat hususunda takip edilecek yol ele alınmakta ve içtihattan önce itibar edilmesi gerekenler sıranladıktan sonra bu konu hakkında bilgi verilmektedir.

46. *Risâle 'alâ kelâmi't-Tavzîh ve't-Telvîh fî mebâhisi'l-hüsn ve'l-kubh*

Risâle, kütüphane kataloğunda OR940/6 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 81b – 100b varaklarındadır. Sayfa satır sayısı 21'dir. İstinsah tarihi hakkında nüshada bir kayıt bulunmamakla birlikte kütüphane kayıtlarına göre hicrî X. asırdır. Müstensihi ve istinsah yeri hakkında bilgi yoktur.

Müellif, bu risâlede Sadrüşşerâ'nın (ö.747/1346) *et-Tavzîh* ve Teftâzânî'nin ö. 792/1390) bu eser üzerine yazdığı şerh olan *et-Telvîh* isimli eserlerden istifadeyle hüsn ve kubh konularını ele almıştır.

⁴³¹ Bkz. <http://www.alukah.net/library/0/22697/>, (22.12.2018)

47. *Şerâit-i iktidâi'l-hanefî bi's-şâfi'î*

Risâle, katalogta UC3521/13 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 163b – 164b varaklarında bulunmaktadır. Sayfa satır sayısı 24'tür. Dili Arapça'dır. Müellif ve müstensihi bilinmeyen bu risâlenin istinsah tarihi “h. 1145” olarak nüshanın sonunda kaydedilmiştir.

Müellif, hanefî mezhebine tabi olan birinin şâfi'î mezhebindeki bir imama uymasının belli şartlarla câiz olacağını ifade etmiştir. Bu görüşüne on şart tespiti ile devam etmiştir. Bu on şartın her birini bir harf ile ifade etmiş ve bunun ezberlemeyi kolaylaştıracağını zikretmiştir.⁴³²

48. *Risâle fî mefhûmi'l-ferâiz*

İncelediğimiz bu eser, her ne kadar müellif tarafından bir risâle olarak isimlendirilmiş olsa da bir kitap hacminindedir. UC1518/2 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. 10b – 146b varaklarında mevcut bulunmaktadır ve sayfalar 19 satırdır.

Osmanlıca yazılmış olup genel olarak okunaklıdır. Ferâiz ilminden bahsetmekte ve şematik olarak taksimleri anlatmaktadır.

Müellifi bilinmemekle birlikte müstensihi Şeyh Bekir b. Mustafa'dır. İstinsah tarih “h. 1187”, yeri “Kayseri” olarak kaydedilmiştir.

49. *Risâle-i ferâiz (1)*

“Meyyitin terekesine taalluk eden hukûk-i mürettebe dördtür” ifadeleriyle başlayan bu Osmanlıca risâle, kütüphane katalogunda OR553/2 ve GE2624 olmak üzere iki nüsha olarak bulunmaktadır. İki nüsha da incelenmiş olmakla beraber burada ilk zikredilenin bilgileri ele alınacaktır. Risâle, 15b – 19b varaklarındadır. Sayfa satır sayısı 17'dir. Müellifi hakkında kesin bilgi olmasa da kütüphane katalogunda “müellif hattı olması muhtemeldir” kaydı bulunmaktadır. Burada geçen isim ise “Ahmed Emîn”dir. İstinsah tarihi “h. 1179” olarak kaydedilmiştir. Bu tarihlerde yaşamış Ahmed Emin isimli bir müellif bulunamamıştır. Risâlenin ismi kapağında “Risâle-i ferâiz” olarak yazılmıştır.

⁴³² *Şerâit-i iktidâi'l-hanefî bi's-şâfi'î*, İnebey Ktp., nr. UC3521/13, vr. 163b.

Bu isimle tespit edilmiş birçok risâle bulunduğundan numaralandırmanın uygun olacağı düşünülmüştür.

Müellif, terekeden yapılması gerekenleri ve hak sahibi olanları saydıktan sonra “ahvâl-i erba‘în” diye bir başlık açarak miras taksiminde 40 farklı muhtemel miras paylaşımını örneklendirmiştir. Son olarak “Asabe-i nesebiyye” bahsini dört kısa başlıkla işleyerek risâlesini tamamlamıştır.

50. Risâle-i ferâiz (2)

Kütüphane kataloğunda GE4012/3 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan risâle, Osmanlıca kaleme alınmış ve miras taksiminden bahseden risâlelerden biridir. 15b – 18a varaklarında bulunmaktadır. Sayfa satır sayısı 21’dir. Müellif, müstensih, istinsah tarihi ve yeri belli değildir. Katalogda “Ferâiz-i tereke risâlesi” şeklinde isimlendirilmiştir. Fakat buradaki konuyu ele alma şekline itibarla “Risâle-i ferâiz”lerin ikincisi olarak kaydedilmesi uygun görülmüştür.

Bir önceki risâlede olduğu gibi bu risâlede de terekeye taalluk eden dört hak sayılarak risâleye başlanmıştır. Devamında ashâb-ı ferâizin dokuz kısım olduğu vurgulanmış ve bu kısımlar sayılmıştır. Risâlenin geri kalanında, vâris olmaya mâni olan şeyler, Kur’ân-ı Kerim’de zikri geçen paylar, asabenin kısımları ve zevi’l-erhâmın kısımları açıklanmıştır.

51. Risâle-i ferâiz (3)

Risâle, katalogda GE1026/3 demirbaş numarasıyla kaydedilmiştir. Osmanlıca telif olunan bu risâle 119b – 121b varaklarında bulunmaktadır. Son sayfanın satır sayısı 7, diğer sayfaların ise 26’dır. Müellif, müstensih, istinsah tarihi ve yeri hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

Müellif, yukarıdaki ferâiz ile ilgili risâlelerden farklı bir tasnif ile “Bir kişi ölse metrûkâtını on bir vech ile sarf ideler” ifadelerini kullanarak risâlesine başlamıştır. Yine diğer risâlelerden farklı olarak “ashâb-ı ferâiz on ikidir. Dördü erdir ve sekizi avrattır” diyerek genelde dokuz kısma ayrılan ashâb-ı ferâize üç kısım ziyade yapmıştır. Risâlenin devamında “bâbu’l-asabât”, “bâbu zevi’l-erhâm”, “mevla’l-muvâlât”, “mukirru leh bi’n-neseb ale’l-ğayr” başlıkları altında bilgiler vermektedir.

52. Risâle-i ferâiz (4)

Ferâiz hakkında sistematik şekilde kaleme alınmış bu risâle, kütüphane kataloğunda GE2615/2 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Osmanlıca telif edilmiştir. 40b – 75b varakları arasında bulunan hacimli bir risâledir. Sayfa satır sayısı 15’dir. Yazı güzel ve okunaklıdır. Müellif, müstensih, istinsah tarihi ve yeri belli değildir.

Müellif, risâlesine bir hadîs-i şerif ve ulema kavli ile başlamıştır. Ferâiz ilminin Kitap, Sünnet ve icmâ-i ümmet ile sabit olduğunu ifade etmiştir. Akabinde vârisliğin illetinin ya nesep ya da sebep olduğunu ve şerî bir mâni yoksa mirasa hak kazanacağını ifade etmekte ve bu mânileri sıralamaktadır. Ashâb-ı ferâizin herbiri için başlık atıp mirasla alakalı hallerini zikrederek risâlesine devam etmektedir.

53. Risâle fi’l-ferâiz (1)

Risâle, kütüphane kataloğunda OR554 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 15 varaktan müteşekkildir. Sayfa satır sayısı 9’dur. Satırların arası açık olup muhaşşadır. Arapça olarak telif edilmiştir. Hâşiye kısmı da Arapça’dır. Müellif, müstensih, istinsah tarihi ve yeri bilinmemektedir. Baş kısmından eksiktir.

İlk sayfada kısmen ashâb-ı ferâiz bulunmaktadır. Müellif, mirasta hak sahibi olmanın üç şeye bağlı olduğunu ifade etmektedir. Bunlar: Rahim (kan bağı), nikah ve velâ akdidir. Hak sahibi olan kişinin bu haktan mahrum olmasına sebep olan şeyin ise dört kısım olduğunu ifade etmektedir. Bunlar ise: Kölelik, kısas veya kefarete gerektirecek bir katillik, din farklılığı ve dârü’l-İslam olmayan başka bir ülkede bulunmaktır. Vârislerin “ferâiz pay sahipleri”, “asabe” ve “zevi’l-erhâm” olarak üç kısım olduğunu ifade eden müellif, bu kısımları açıklayarak risâlesine devam etmektedir.

54. Risâle fi’l-ferâiz (2)

“Bir kişi öldüğünde terekesinden ilk önce tekfin ve teçhizi yapılır. Sonra borçları varsa ödenir. Sonra varsa vasiyeti yerine getirilir. Sonra geriye kalan mal, vârisleri arasında paylaşılır” ifadeleriyle başlayan risâle, “mes’ele” şeklinde kırmızı başlıklarla farklı miras paylaşırma senaryoları ortaya koymaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla müellif 70 mes’ele başlığı zikretmiştir.

Risâle GE2609/4 demirbaş numarasıyla kütüphane kataloğunda kayıtlıdır. 60b – 63b varaklarında bulunmaktadır. Sayfa satır sayısı 22’dir. Arapça olarak kaleme alınmıştır. Müellif, müstensih, istinsah tarihi ve yeri belli değildir.

55. *Risâle fi’l-ferâiz (3)*

Risâle, kütüphane kataloğunda GE1146/5 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Arapça telif edilmiştir. 66b – 70a varaklarında bulunmaktadır. Sayfa satır sayısı 16’dır. Hicrî 963 tarihinde İstanbul’da istinsah edilmiştir. Müellif ve müstensihi belli değildir.

Ferâiz konusu üzerine yazılmış olan bu risâle de diğer risâlelerde olduğu gibi terekenin sarf yerlerini sıralamakla başlamıştır. Risâlenin devamında sadece miras paylaşımıyla ilgili örneklerden bahsedilmektedir.

56. *Risâle fi’l-ferâiz (4)*

Ferâiz hakkında Arapça telif edilmiş risâlelerden biri olan nüsha, kütüphane kataloğunda GE5419/4 demirbaş numarasıyla kaydedilmiştir. Katalogta sadece “Risâle” ismiyle tespit edilmiştir. 164a – 197b varaklarında bulunmaktadır. Son kısmında eksik yapraklar olduğu anlaşılmaktadır. Zira “mefkûd” ile ilgili miras hükümlerinin ele alınacağı konu yarım kalmıştır ve tetimmesi yoktur. Sayfa satır sayısı 7’dir. Satır araları açıktır ve hâşiyeler bulunmaktadır. Müellif, müstensih, istinsah tarihi ve yeri belli değildir.

Klasik bir ferâiz risâlesi şeklinde kaleme alınmıştır. Terekenin sarf yerleri, ashâb-ı ferâizin tanıtılması, mirasçı olmaya engel olan durumlar, ferâiz payları gibi konular işlenmektedir. Ceninin mirasçılığı ve mefkûdun malının hangi şartlarla bölüşülebileceği gibi konulara da değinilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM
İNEBEY YAZMA ESER KÜTÜPHANESİ'NDE BULUNAN FIKIH
RİSÂLELERİ'NİN KONULARA GÖRE TASNİFİ VE GENEL
DEĞERLENDİRME

I. RİSÂLELERİN KONULARINA GÖRE TASNİF EDİLMESİ

Bu bölümde İnebey Kütüphanesi'nde mevcut olan fıkıh risâleleri konularına göre tasnif edilecektir. Risâleler; usûl-i fıkıh, fûrû-i fıkıh ve muhtelif olmak üzere üç ana başlık altında toplanacaktır. Usûl-i fıkıh risâleleri 8 adet olup tek başlık altında toplanmıştır. Fûrû-i fıkıh risâleleri 9 ayrı başlık olup toplam 249 adettir. Muhtelif risâleler başlığı altında ise 24 risâle bulunmaktadır. 281 risâleden 136'sı günümüze yazma olarak ulaşmış olup matbûları günümüzde mevcut değildir. Geri kalan 145 risâlenin 140'ı matbûdur. 5 risâle ise yüksek lisans tezi olarak çalışılmış ve tahkik edilmiştir.

Burada ana başlıklarını verdiğimiz risâlelerin matbû olup olmamalarına göre tasnifi ve değerlendirmesi yapılacaktır.

A. USÛL-İ FIKIH RİSÂLELERİ

1. Matbûları Bulunan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fi tabakâti'l-fukahâ</i>	Kemalpaşazâde, Ahmed b. Süleyman (ö. 860/1456)	54b-56b	---	UC1840/2 ⁴³³	Arp.
2	<i>Risâle fi'l-istishâbi ve mâ taferra'a aleyhi mine'l-mesâili'l-fikhiyye</i>	İbn Nüceym Zeynüddin b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî (ö. 970/1563)	194-201	XI./XVII. asır	OR489/35	Arp.
3	<i>Risâle 'alâ mebhâsi'l-mefhûm</i>	Ahîzâde, Abdülhalîm b. Muhammed (ö.1013/1604)	1b-16b	---	HC1178/1 ⁴³⁴	Arp.
4	<i>Risâle fi'l-usûl (Zübdetü'l-usûl)</i>	Bahâüddin Muhammed b. Hüseyin b. Abdissamed el-Âmilî (ö. 1031/1622)	210b-219b	1024/1615	GE38/12	Arp.

⁴³³ Esere ait kütüphanede bulunan diğer nüsha; İnebey Yazma Eser Ktp., nr. UC3494/6. (Bundan sonra ilgili risâlelerin kütüphanedeki diğer nüshalarını belirtmek için dipnotta sadece demirbaş numaraları verilecektir.)

⁴³⁴ UC1399/8.

2. Matbûları Bulunmayan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fi halli latîf fi kavâidi'l-ahkâm</i>	Bahâüddîn Muhammed b. Hüseyin b. Abdissamed el-Âmilî (ö. 1031/1622)	224b-227a	1024/1615	GE38/14	Arp.
2	<i>Risâle-i kâtî'i'l-müfteriyât</i>	Şeyh Hasan (Dobrucalı) (XII/XVIII. asır)	191a-192b	1111/1700	OR3187/11	Arp.
3	<i>Risâle fi'l-kavli'l-müctehed fih</i>	?	224a-251b	---	HC1192/11	Arp.
4	<i>Risâle 'alâ kelâmi't-tavdîh ve't-telvîh fi mebâhisi'l-hüsn ve'l-kubh</i>	?	81b-100b	X./XVI. asır	OR940/6	Arp.

3. Değerlendirme

İnebey Kütüphanesi'nde usûl-i fıkıh konuları ile alakalı 8 risâle bulunmaktadır. Bunlardan 4'ünün matbûsu bulunmakta olup geriye kalan 4'ü yazma olarak günümüze ulaşmıştır. Kütüphanede İbn Nüceym'e ait olan *Risâle fi'l-istishâbi ve mâ taferra'a aleyhi mine'l-mesâili'l-fikhiyye*'nin 3 nüshası, Kemalpaşazâde'nin *Risâle fi tabakâti'l-fukahâ*'sının 2 nüshası, diğer usûl-i fıkıh risâlelerinin ise birer nüshası bulunmaktadır.

Bu bölümdeki risâlelerin istinsah tarihi en eski olanı, müellifi belli olmayan *Risâle 'alâ kelâmi't-tavdîh ve't-telvîh fi mebâhisi'l-hüsn ve'l-kubh* risâlesidir. Kütüphane kayıtlarına göre istinsah tarihi hicrî X. asırdır. Bahâeddîn el-Âmilî'ye ait iki usûl risâlesinden biri olan *Risâle fi'l-usûl* 1024/1615 tarihinde, müellifin hayatta olduğu dönemde istinsah edilmiştir.⁴³⁵ Matbûsu bulunmayan risâlelerden *Risâle-i kâtî'i'l-müfteriyât*, müellif hattı olarak kaydedilmiştir ve 1111/1700 tarihinde kaleme alınmıştır.⁴³⁶

Risâle olma özelliğinden dolayı eserler, usûl konularını bütüncül bir şekilde ele almamışlardır. Sadece Şîî âlimlerden biri olan Âmilî'nin *Risâle fi'l-usûl* adlı eseri, usûl konuları bakımından bir bütünlük arz etmektedir. *Risâle fi'l-istishâbi ve mâ taferra'a aleyhi mine'l-mesâili'l-fikhiyye*, istishab konusunu işlemektedir ve müellifin risâlelerinin

⁴³⁵ el-Âmilî, *Risâle fi'l-usûl*, İnebey Ktp., nr. GE38/14, vr. 219a.

⁴³⁶ Şeyh Hasan, *Risâle-i kâtî'i'l-müfteriyât*, İnebey Ktp., nr. OR3187/11, vr. 192b.

toplandığı matbû mecmuada mevcuttur. *Risâle ‘alâ mebhâsi’l-mefhûm*, usûl-i fikhın önemli konularından olan mefhûm-i muhalefeti ele almaktadır. Bu risâlenin de matbûsu bulunmaktadır. *Risâle fî tabakâti’l-fukahâ*, müctehitlerin mertebelerini ele alır ve müstakil olarak basılmamış olsa da Zâhid el-Kevserî’nin *Hüsni’-t-tekâdi fî sîreti’l-İmâm Ebî Yûsuf el-Kâdi*⁴³⁷ isimli eserinin hâmişinde basılmıştır. *Risâle ‘alâ kelâmi’-t-tavdîh ve’-t-telvîh fî mebhâsi’l-hüsn ve’-l-kubh* isimli risâle ise tartışmalı bir konu olan “hüsün-kubuh” konusunu ele almaktadır. Dobrucalı Şeyh Hasan’a ait olan *Risâle-i kâti’i’l-müfteriyât* ve müellifi belli olmayan *Risâle fî’l-kavli’l-müctehed fih* isimli risâleler içtihat hususunda gerekli olan birtakım bilgileri ele almaktadır. *Risâle fî halli latîf fî kavâidi’l-ahkâm* ise bir takım küllî kaideleri ihtiva etmektedir. Son zikredilen dört risâle yazma olarak bulunmaktadır.

B. FÜRÛ-İ FIKİH RİSÂLELERİ

İnebey Kütüphanesi’nde bulunan fûrû-i fikh risâlelerinin sayısı yukarıda ifade edildiği gibi 249’dur. Bu risâlelerin 108 tanesi “ibadetler” bölümüyle alakalıdır. Geriye kalan risâlelerin bölümlere göre sayısı şu şekildedir: Şahıs hukuku 6 adet; Aile hukuku 12 adet; Eşya hukuku 33 adet; Borçlar hukuku 20 adet; Miras hukuku 21 adet; Yargı hukuku 28 adet; Ceza hukuku 10 adet; Devlet (idare) ve Savaş hukuku 11 adet. Bu kısımda kütüphanedeki fûrû-i fikh risâleleri tasnif edilip konuyla ilgili bazı değerlendirmelere yer verilecektir.

1. İbadetler

a. Temizlik

(1) Matbûları bulunan risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fî mes’eleti’l-bi’r</i>	Kâsım b. Kutluboğa b. Abdillâh es-Sûdûnî el-Cemâlî el-Misrî (ö. 879/1474)	62b - 76a	X./XVI. asır	HO635/2	Arp.
2	<i>el-Hayru’l-bâkî fî cevâzi’l-vudûi mine’l-fesâkî</i>	İbn Nüceym Zeynüddin b. İbrâhîm	2 – 13	XI./XVII. asır	OR489/1	Arp.

⁴³⁷ Zâhid el-Kevserî, *Hüsni’-t-tekâdi fî sîreti’l-İmâm Ebî Yûsuf el-Kâdi*, el-Mektebetü’l-Ezheriyyeti’t-Türâs, Kahire 1998.

		b. Muhammed el-Mısrî (ö. 970/1563)				
3	<i>Zuhru'l-müteehhilîn ve'n-nisâ fi ta'rîfi'l-athari ve'd-dimâ</i>	El-Birgivî, Muhyiddin Muhammed b. Pir Ali, (ö. 981/1573)	1 – 8	1173/1759	OR491/1 ⁴³⁸	Arp.
4	<i>Zehrü'n-nadîr 'ale'l-havdi'l-müstedîr</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünbülâlî el-Vefâî el-Mısrî (ö. 1069/1659)	41a – 48b	1148/1735	HO481/3	Arp.
5	<i>el-Ahkâmü'l-mülahasanâ fi hükmi mâi'l-himmasa</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünbülâlî el-Vefâî el-Mısrî (ö. 1069/1659)	49a – 51b	1148/1735	HO481/4	Arp.
6	<i>el-'İkdü'l-ferîd li-beyâni'r-râcihi mine'l-hilâfi fi cevâzi't-taklîd</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünbülâlî el-Vefâî el-Mısrî (ö. 1069/1659)	52a – 68b	1148/1735	HO481/5	Arp.

(2) Matbûları Bulunmayan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fi'l-hayzi ve'n-nifâsi ve'l-istihâda</i>	Ebu'l-Kâsım İsmail b. el-Hüseyin el-Beyhakî (ö. 402/1012)	201a– 206b	---	HC289/2	Arp.
2	<i>er-Risâletü'l-vudûiyye fi'r-resâili's-şerî'ati'l-Mustafaviyye</i>	Molla Hüsrev, Mehmed b. Ferâmurz b. Ali (ö. 855/1480)	50+19	993/1585	HC357	Arp.
3	<i>Zehrü'r-riyâd fi hükmi'l-mütevaddi'i fi'l-hiyâd</i>	İbnü's-Şihne, Ebü'l-Berekât Seriyüddin Abdülber b. Muhammed b. Muhammed el-Halebî (921/1515)	85b – 93a	981/1573	HO584/4	Arp.
4	<i>Risâle fi'sti'mâleti mâ'in-nehri'l-muhâletati'n-necâse</i>	Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)	194a	---	UC3521/15	Arp.
5	<i>Risâle fi vücûbi îsâli'l-mâi ilâ câmi'i'l-luhyeti fi'l-ğusl</i>	Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)	194b	---	UC3521/16	Arp.
6	<i>Risâle fi beyâni'l-hayzi ve'n-nifâsi ve'l-istihâda</i>	?	167b-174a	---	GE1605/17	Frs.
7	<i>Risâle fi'l-hayzi ve'n-nifâs</i>	?	107b-114a	1123/1711	GE4332/8	Arp.

⁴³⁸ UC3506/9; UC936/10; GE194/5.

(3) Değerlendirme

İbadetler başlığı altında tespit edilen risâleler 8 bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerden ilki “temizlik” konusudur. Klasik fıkıh literatüründe daha çok “Kitâbü't-Tahâre” şeklinde isimlendirilmektedir. Bu başlık altında hakikî ve hükmî temizlik ile ilgili konular ve bu temizliği sağladığımız “sular” bahsi bulunmaktadır.

Temizlik bölümünde 13 risâle vardır. Bunlardan 6 tanesi matbû olarak mevcuttur. 7'si ise yazma olarak günümüze ulaşmıştır. Kütüphanede İmam Birgivî'ye ait *Zuhru'l-müteehhilîn ve'n-nisâ fî ta'rîfi'l-athari ve'd-dimâ* isimli risâlenin 4, İbn Nüceym'in *Hayrü'l-bâkî fî cevâzi'l-vudûi mine'l-fesâkî* isimli risâlesinin 3, Şürünbülâlî'ye ait *el-Ahkâmü'l-mülahhasa fî hükmi mâi'l-himmasa* risâlesinin 2 nüshası bulunmaktadır. Konuyla ilgili geri kalan 10 risâlenin ise birer nüshası mevcuttur.

Bu konuda incelediğimiz risâlelerin istinsah tarihi en eski olanı İbnü'ş-Şihne'ye ait olan *Zehrü'r-riyâd fî hükmi'l-mütevaddi fî'l-hiyâd* isimli risâledir ve istinsah tarihi hicrî 981 olarak kaydedilmiştir. Bu risâleyi Molla Hüsrev'in hicrî 993 senesinde, Feyzullah b. İbrahim eliyle istinsah edilmiş⁴³⁹ *er-Risâletü'l-vudûiyye fî'r-resâili's-şerî'ati'l-Mustafaviyye* risâlesi takip etmektedir. Daha sonra hicrî 1123 tarihinde istinsah edilmiş⁴⁴⁰ *Risâle fî'l-hayzi ve'n-nifâs* ve hicrî 1173 tarihinde istinsah edilmiş olan⁴⁴¹ İmam Birgivî'nin *Zuhru'l-Müteehhilîn ve'n-nisâ fî ta'rîfi'l-athari ve'd-dimâ* risâleleri bulunmaktadır. Geri kalan 9 risâlenin istinsah tarihleri bilinmemektedir. Müellifinin vefat tarihine itibarla telif tarihi en eski eser, Ebu'l-Kâsım İsmail b. el-Hüseyn el-Beyhâkî'ye (ö. 402/1012) ait *Risâle fî'l-hayzi ve'n-nifâsi ve'l-istihâda*'dır.

Temizlik konu başlığı altındaki risâlelerden 6'sı havuz ve kuyu bahislerini de içine alan “sular” konusuyla ilgilidir. Bunlar: *Risâle fî mes'eleti'l-bi'r*, *el-Hayru'l-bâkî fî cevâzi'l-vudûi mine'l-fesâkî*, *Zehrü'n-nadîr 'ale'l-havdi'l-müstedîr*, *el-Ahkâmü'l-mülahhasa fî hükmi mâi'l-himmasa*, *Risâle fî'sti'mâleti mâ'in-nehri'l-muhâletati'n-necâse* ve *Zehrü'r-riyâd fî hükmi'l-mütevaddi 'i fî'l-hiyâd* risâleleridir. 4 risâle, bayanlara özel haller olan ve ibadetlerdeki gerekli temizlik şartları ile bağı bulunan “hayız ve nifas” konularından bahsetmektedir. Bunlar: *Risâle fî'l-hayzi ve'n-nifâsi ve'l-istihâda*, *Zuhru'l-*

⁴³⁹ Molla Hüsrev, *er-Risâletü'l-vudûiyye fî'r-resâili's-şerî'ati'l-Mustafaviyye*, İnebey Ktp., nr. HC357, vr. 50a. (Kütüphane kataloğunda h. 991 olarak tarih verilmiştir. Nüshada h. 993 olarak yazılıdır.)

⁴⁴⁰ *Risâle fî'l-hayzi ve'n-nifâs*, İnebey Ktp., nr. GE4332/8, vr. 114a.

⁴⁴¹ Birgivî, *Zuhru'l-müteehhilîn ve'n-nisâ fî ta'rîfi'l-athari ve'd-dimâ*, İnebey Ktp., nr. OR491/1, vr. 8b.

müteehhilîn ve'n-nisâ fi ta'rîfi'l-athari ve'd-dimâ, Risâle fi beyâni'l-hayzi ve'n-nifâsi ve'l-istihâda ve Risâle fi'l-hayzi ve'n-nifâs isimli risâlelerdir. 2 risâle “abdest” hakkındadır. Bunlar: *er-Risâletü'l-vudûiyye fi'r-resâli's-şerî'at'i'l-Mustafaviyye* ve *el-'İkdü'l-ferîd li-beyâni'r-râcihi mine'l-hilâfi fi cevâzi't-taklîd* isimli risâlelerdir. Geriye kalan *Risâle fi vücûbi îsâli'l-mâi ilâ câmi'i-l-lihyeti fi'l-ğusl* isimli risâle ise gusülde sakal ve saçın diplerine su ulaştırılması hakkındadır.

Müellifi bilinmeyen *Risâle fi beyâni'l-hayzi ve'n-nifâsi ve'l-istihâda* isimli risâlenin dili Farsça'dır. Diğer 12 risâlenin tamamı Arapça olarak kaleme alınmıştır.

b. Namaz

(1) Matbûları bulunan risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fi sücûdi's-sehv</i>	Kemalpaşazâde, Ahmed b. Süleyman (ö. 860/1456)	34b-40a	---	UC3534/3	Arp.
2	<i>Risâle fi cevâzi te'addüdi'l-cum'ati fi-beledin vâhid</i>	Kemalpaşazâde, Ahmed b. Süleyman (ö. 860/1456)	62b-63a	---	GE2387/6	Arp.
3	<i>Risâle fi'l-cülûsi beyne's-secdeteyn</i>	Kâsım b. Kutluboğa b. Abdillâh es-Sûdûni el-Cemâli el-Mısrî (ö. 879/1474)	85b-89b	974/1566	HO635/5	Arp.
4	<i>Risâle fi mes'eleti iştibahi'l-kıbleti min kitâbi'l-Vikâye</i>	Kâsım b. Kutluboğa b. Abdillâh es-Sûdûni el-Cemâli el-Mısrî (ö. 879/1474)	77b-79a	974/1566	HO635/3	Arp.
5	<i>Risâle fi'l-fetâvâ bi'l-farîza (Risâle fi'l-vasli't-tatavvu'i bi'l-farîza)</i>	Kâsım b. Kutluboğa b. Abdillâh es-Sûdûni el-Cemâli el-Mısrî (ö. 879/1474)	81a-84b	974/1566	HO635/4	Arp.
6	<i>Risâle fi's-salâti'l-vüstâ</i>	Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî (ö. 911/1505)	57a-63a	---	UC1861/5	Arp.
7	<i>Risâle fi hasâisi yevmi'l-cum'a</i>	Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî (ö. 911/1505)	70b-82a	---	GE2387/7	Arp.
8	<i>Risâle fi'l-ef'âli'lletî tüf'alü fi's-salâti</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b.	14-17	XI./XVII. asır	OR489/2	Arp.

	<i>alâ kavâidi'l-mezâhibi'l-erba'a</i>	Muhammed el-Misrî (ö. 970/1563)				
9	<i>Ref'ü'l-ğışâ'an vakteyi'l-'asri ve'l-'işâ</i>	İbn Nuceym Zeynüddin b. İbrâhîm b. Muhammed el-Misrî (ö. 970/1563)	28-36	XI./XVII. asır	OR489/6	Arp.
10	<i>Risâle fi'l-iktidâi fi's-salâti li'l-muhâlif</i>	Ali el-Kârî, b. Sultan Muhammed (ö. 1014/1605)	155b-166a	1120/1708	UC3496/6	Arp.
11	<i>Dürri'l-künûz</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünbülâlî el-Vefâî el-Misrî (ö. 1069/1659)	69a-84b	1148/1735	HO481/6	Arp.
12	<i>el-Mesâilü'l-beyyineti'z-zekiyye 'ale'l-İsnâ 'Aşeriyye</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünbülâlî el-Vefâî el-Misrî (ö. 1069/1659)	85a-97a	1148/1735	HO481/7	Arp.
13	<i>Cedâvilü'z-zülâlî'l-câriye li tertibi'l-fevâiti bi külli ihtimâl</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünbülâlî el-Vefâî el-Misrî (ö. 1069/1659)	97b-104b	1148/1735	HO481/8	Arp.
14	<i>İthâfü'l-erîb bi cevâzi istinâbeti'l-hatîb</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünbülâlî el-Vefâî el-Misrî (ö. 1069/1659)	113b-122b	1148/1735	HO481/10	Arp.
15	<i>Tuhfetü a'yânî'l-ğınâ bi-sıhhati'l-cum'ati ve'l-'ideyni fi'l-fenâ</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünbülâlî el-Vefâî el-Misrî (ö. 1069/1659)	123a-128b	1148/1735	HO481/11	Arp.
16	<i>en-Nefehâtü'l-kudsiyye fi kırâati'l-Kur'ân ve kitâbetihî bi'l-Fârisiyye</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünbülâlî el-Vefâî el-Misrî (ö. 1069/1659)	129a-141a	1148/1735	HO481/12	Arp.
17	<i>Risâle müte'allika li'l-huşû'i fi's-salât</i>	Ebu Saîd Muhammed b. Mustafa el-Hâdimî (ö. 1176/1762)	103b-117a	1203/1788	UC3493/11	Arp.

(2) Matbûları bulunmayan risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâletü şurûti's-salât</i>	Molla Fenârî, Şemsüddin Muhammed b. Hamza el-Hanefî (ö. 834/1431)	65-72	1149/1736	UC1140/4 ⁴⁴²	Arp.
2	<i>Tuhfetü'l-mehdiyye fi 'ilmi's-şerî'ati'l-hanefiyye (manzum şurûtu's-salât</i>	Molla Fenârî, Şemsüddin Muhammed b. Hamza	44b-46b	---	GE2400/2	Osm.

⁴⁴² GE891; GE1054; GE4003; GE1025/2; GE4054/2; GE4221/3; GE4508/4; GE4765/4; GE212/2; GE601/3; OR431/4; OR470; HO566/2; UC3347/5; UC3513/11.

		el-Hanefî (ö. 834/1431)				
3	<i>Cevabü't-tahkîk li-suâli keyfiyyeti's-salâti havle beyti'l-'atîk</i>	Mustafa el-İskilibî (ö. 920/1514)	1a-5b	1173/1759	GE1982	Arp.
4	<i>Nuru's-şem'a fî beyâni zuhri'l-cum'a</i>	Nürüddîn Alî b. Muhammed b. Alî el-Hazrecî el-Makdisî (ö. 1004/1596)	127b-138b	---	GE1584/7	Arp.
5	<i>Zeylu tezyîni'l-'ibâre</i>	Alî el-Kârî, b. Sultan Muhammed (ö.1014/1605)	16a-19a	---	UC2496/4	Arp.
6	<i>Risâle fî kitâbi's-salât mine'l-Hidâye</i>	Tursunzâde, Abdülbâki b. Tursun b. Murad el-İstanbûlî (ö. 1015/1606)-	191a-194a	998/1589	HC1192/8	Arp.
7	<i>Risâle-i Kadızâde (Risâle-i salât)</i>	Kadızâde Mehmet Efendi er-Rûmî (ö. 1045/1635)	57b-68a	---	UC2121/4	Osm.
8	<i>Risâle fî iskâti's-salât</i>	Mustafa b. Receb el-Hatîb (ö. 1048/1638)	54b-61b	1048/1638	UC1268/2	Arp.
9	<i>el-Kavlü'l-beliğ fî hükmi't-tebliğ</i>	Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed el-Hasenî (el-Hüseynî) el-Hamevî el-Mısırî (ö. 1098/1687)	44a-45b	---	GE4365/7	Arp.
10	<i>Risâle fî necâti'l-musallîne'l-hâşi'in</i>	Abdurrahman ed-Darîr (ö. 1161/1748)	58b-132b	1242/1826	GE1424/2	Osm.
11	<i>Risâle fî's-sivâki 'inde kıyâmi ile's-salât</i>	Ebu Saîd Muhammed b. Mustafa el-Hâdimî (ö. 1176/1762)	176b-178b	---	GE4200/3	Arp.
12	<i>Risâle fî kırâati âyete'l-kürsî edbâri's-salavâti'l-mektûbe</i>	Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)	275b-277a	1214/1799	UC1230/2	Arp.
13	<i>Risâle fî hakkı'l-kunût</i>	Kâsım en-Nahîf	16b-18a	---	GE2388/3	Arp.
14	<i>Risâle-i câmi' bi cemî'i sucûdi's-sehvi fî's-salât</i>	Muhammed b. İbrahim	71b-76b	1001/1592	UC3386/8	Arp.
15	<i>Risâle fî hurmeti mâ yef'alühü'l-müezzinün fî hâli'l-hutbe</i>	Sinan el-Bayındırî	39b-45b	---	GE4365/7	Arp.
16	<i>Risâle fî ref'i'r-ra'si beyne's-secdeteyn</i>	es-Seyyid Muhammed b. es-Seyyid Salih er-Rufâi el-Hüseyn	79b-95b	---	HC117/3	Arp.
17	<i>Risâle fî ma'rifeti'l-kible</i>	?	272b-275b	---	HO473/2	Arp.
18	<i>Risâle fî beyâni istikbâli'l-kible</i>	?	318b-321a	---	HO859/2	Arp.

19	<i>Risâle fî fadîleti'l-cum'ati ve gayrihî min mesâili's-şettâ</i>	?	37b-46b	---	HO547/2	Arp.
20	<i>Risâle fî's-salât (1)</i>	?	120b-141b	---	GE2387/10	Arp.
21	<i>Risâle fî's-salât (2)</i>	?	98b-107b	---	HO630/4	Arp.
22	<i>Risâle fî's-salât (3)</i>	?	114b-118b	---	UC1595/2	Arp.
23	<i>Şerâitu iktidâ'i-l-hanefî bi's-şâfi'i</i>	?	163b-164-b	1145/1732	UC3521/13	Arp.
24	<i>Risâle fî süneni's-salâti ve kerâhiyyâtihâ</i>	?	48b-89a	---	UC936/9 ⁴⁴³	Arp.
25	<i>Risâle-i şurûtu's-salât (manzum)</i>	?	39a-40a	---	UC8079/2	Osm.
26	<i>Risâle-i tafsilî'l-cum'a me'a niyetih</i>	?	175a-176b	---	OR3187/8	Osm.
27	<i>Risâle-i fikh</i>	?	49a-56b	---	GE4508/3	Osm.

(3) Değerlendirme

Kütüphanedeki namaz ile ilgili risâlelerin sayısı 44'tür. Bu risâlelerden 17'sinin matbûları bulunmakta olup 27 risâle ise yazma olarak günümüze ulaşmıştır. 5 risâle Osmanlıca yazılmış olup 39 risâlenin dili ise Arapça'dır. Matbû olan risâlelerden Şürunbülâlî'ye ait olan 6 risâle, müellifin risâlelerinin toplandığı bir mecmua⁴⁴⁴ içerisinde basılmıştır. Kâsım b. Kutluboğa (ö. 879/1474) ve İbn Nuceym'in ikişer risâlesi de aynı şekilde kendilerine ait matbû risâle mecmualarında mevcuttur. İmam Suyûtî'ye (ö. 911/1505) ait olan iki risâle müstakil olarak basılmıştır.⁴⁴⁵ Kemalpaşazâde'nin iki risâlesinden *Risâle fî cevâzi te'addüdi'l-cum'ati fî beledin vâhid*, risâle mecmuâsı içerisinde basılmıştır. *Risâle fî sücûdi's-sehv* isimli risâle, Salim Özer tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinde tahkik edilerek çalışılmış,⁴⁴⁶ diğer 4 risâle ise müstakil olarak basılmıştır.

⁴⁴³ UC3496/4

⁴⁴⁴ Ebu'l-İhlas Hasen b. Ammar Ali eş-Şürunbülâlî, *Mecmû'u Resâli'l-Allâme eş-Şürunbülâlî*, (thk.) Ahmed Fevâz – Tarık es-Sayrafî, 1. B., İstanbul, Dâru'l-Lübâb li'd-Dirâsât ve Tahkîki't-Türâs, 2017.

⁴⁴⁵ Süyûtî, *Nûru'l-lem'a fî hasâisi'l-cum'a*, Dâru ibnû'l-Kayyım, ed-Dammam- Suudi Arabistan, 1986; Abdü'l-Hakîm el-Enîs, *el-Yedü'l-büstâ fî ta'yîni's-salâti'l-vüsta li'l-İmam Celaliddin es-Süyûtî*, yy., 2016 (bkz. http://www.alukah.net/books/files/book_8832/bookfile/westa.pdf -05.03.2019-)

⁴⁴⁶ Salim Özer, *İbn Kemal'in İslam Hukuku Alanındaki Arapça Yazma Risâleleri (Tahkik ve Tahlil)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 1991, s. 104.

Kütüphanede Molla Fenârî'ye (ö. 834/1431) ait *Risâletü şurûti's-salât* isimli eserin 16 nüshası bulunmaktadır. İbn Nüceym'in *Risâle fi'l-ef'âli'lletî tüf'alü fi's-salâti 'alâ kavâ'idî'l-mezâhibi'l-erba'a* ve *Ref'u'l-ğışâ'an vakteyi'l-'asri ve'l-'işâ* risâleleri üç farklı mecmua içerisinde mevcuttur. *Risâle-i Kadızâde (Risâle-i salât)* ve *İthâfî'l-erîb bi-cevâzi istinâbeti'l-hatîb* isimli risâlelerin 2 nüshası vardır. Diğer risâlelerin ise birer nüshası bulunmaktadır. Kütüphanede namaz ile ilgili en çok risâlesi bulunan müellif, Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürübülâlî el-Vefâi el-Mısrî (ö. 1069/1659) olup 6 risâlesi bulunmaktadır. Mustafa b. Receb el-Hatîb (ö. 1048/1638) isimli müellife ait olan *Risâle fi iskâti's-salât* müellif hattı olarak kaydedilmiştir.

Namaz hakkında kütüphanede bulunan risâlelerden istinsah tarihi en eski olanı, Kâsım b. Kutluboğa'nın hicrî 974 tarihli *Risâle fi'l-cülûsi beyne's-secdeteyn*'idir. Bu risâle aynı zamanda müellif vefat tarihine itibarla telif tarihi de en eski olandır. İstinsah tarihi bilinen risâleler içerisinde en yakın tarihli olanı ise Abdurrahman ed-Darîr'in (ö. 1161/1748) hicrî 1242 tarihli⁴⁴⁷ *Risâle fi necâti'l-musallîne'l-hâşi'in* isimli risâlesidir. İstinsah tarihi bilinen diğer risâleler ise sırasıyla şöyledir: Muhammed b. İbrahim *Risâle-i câmi'a bi cemî'i sucûdi's-sehvi fi's-salât* hicrî 1001⁴⁴⁸, Mustafa b. Recep el-Hatîb *Risâle fi iskâti's-salât* hicrî 1048⁴⁴⁹, Ali el-Kârî *Risâle fi'l-iktidâi fi's-salâti li'l-muhâlif* hicrî 1120⁴⁵⁰, Molla Fenârî *Risâletü şurûti's-salât* hicrî 1145⁴⁵¹, Şerâitu iktidâi'l-hanefî bi'ş-şâfi'î hicrî 1145⁴⁵², Mustafa el-İskilibî *Cevâbü't-tahkîk li-suâli keyfiyyeti's-salâti havle Beyti'l-'Atîk* hicrî 1173⁴⁵³, *Risâle fi süneni's-salâti ve kerâhiyyâtihâ* hicrî 1192⁴⁵⁴, Âlim Muhammed b. Hamza *Risâle fi kırâati âyete'l-kürsî edbâri's-salavâti'l-mektûbe* hicrî 1214⁴⁵⁵. Bu risâlelerin dışında kalan 36'sının istinsah tarihi bilinmemektedir.

Konu dağılımına bakıldığında 46 risâleden 23'ünün “namazın rukunleri, sünnetleri ve mekruhları”, 8'inin “cuma günü ve namazı”, 4'ünün “kible” hakkında, geriye kalan “cenaze namazı”, “farklı mezhepten olan imama uyma”, “namaz vakitleri”,

⁴⁴⁷ Abdurrahman ed-Darîr, *Risâle fi necâti'l-musallîne'l-hâşi'in*, İnebey Ktp., nr. GE1424/2, vr. 132b.

⁴⁴⁸ Muhammed b. İbrahim, *Risâle-i câmi'a bi-cemî'i sucûdi's-sehvi fi's-salât*, İnebey Ktp., nr. UC3386/8, vr. 76b.

⁴⁴⁹ Mustafa b. Recep el-Hatîb, *Risâle fi iskâti's-salât*, İnebey Ktp., nr. UC1268/2, vr. 61b.

⁴⁵⁰ Ali el-Kârî, *Risâle fi'l-iktidâi fi's-salâti li'l-muhâlif*, İnebey Ktp., nr. UC3496/6, vr. 166a.

⁴⁵¹ Molla Fenârî, *Şurûtu's-salât*, İnebey Ktp., nr. UC1140/4, vr. 72b.

⁴⁵² *Şerâitu iktidâi'l-hanefî bi'ş-şâfi'î*, İnebey Ktp., nr. UC3521/13, vr. 164b

⁴⁵³ Mustafa el-İskilibî, *Cevâbü't-tahkîk li suâli keyfiyyeti's-salâti havle Beyti'l-'Atîk*, İnebey Ktp., nr. GE1982, vr. 5b.

⁴⁵⁴ *Risâle fi süneni's-salâti ve kerâhiyyâtihâ*, İnebey Ktp., nr. UC936/9, vr. 89a.

⁴⁵⁵ Âlim Muhammed b. Hamza, *Risâle fi kırâati âyete'l-kürsî edbâri's-salavâti'l-mektûbe*, İnebey Ktp., nr. UC1230/2, vr. 277a.

“kaza namazları ve iskat”, “namazın maneviyatı” gibi konularda 2’şer ve “nafile namazlar”a dair de 1 adet risâle bulunduğu görülmektedir. Buradan anlaşıldığına göre namazın içeriği ve kılınması ile ilgili konulara ilgi hayli fazladır. Aynı şekilde “cuma gününün fazileti ve cuma namazı” üzerinde de dikkatle durulmuştur. Diğer konuların tedavülü de bunlara gösterilen ilgi yoğunluğunu sırasıyla ortaya koymaktadır.

c. Cenaze

(1) Matbûları bulunan risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Silâtü'l-cevâiz fi salâti'l-cenâiz</i>	Ali el-Kârî, b. Sultan Muhammed (ö. 1014/1605)	135b-148b	---	UC2060/5	Arp.
2	<i>en-Nazmü'l-müstetâb li-hükmi'l-kirâati fi salâti'l-cenâze</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürübülâli el-Vefâi el-Mısri (ö. 1069/1659)	105a-113a	1148/1735	HO481/9	Arp.

(2) Matbûları bulunmayan risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle-i defni'l-meyyit</i>	İsmail b. Ahmed	18b – 23b	1175/1761	OR1271/2	Osm.
2	<i>Risâle fi'l-cenâiz (1)</i>	?	32a – 34b	---	GE2746/2	Arp.
3	<i>Risâle fi'l-cenâiz (2)</i>	?	23b-43a	1334/1915	GE2627/2	Arp.
4	<i>Risâle fi'l-cenâiz (3)</i>	?	113b-121b	---	UC3498/2	Arp.

(3) Değerlendirme

Cenaze konusu hakkında kütüphanede 6 risâle bulunmaktadır. Bu risâlelerden 2’si nşredilmiş, diğerleri ise yazma olarak mevcuttur. 1 risâlenin telif dili Osmanlıca’dır. Kalan 5 risâle ise Arapça telif edilmiştir. *en-Nazmü'l-müstetâb li-hükmi'l-kirâati fi salâti'l-cenâze* 1148/1735 tarihi ile bu konudaki en erken istinsah edilen risâledir. *Risâle fi'l-cenâiz (2)* isimli risâle ise günümüze en yakın yazma risâledir. 3 risâlenin istinsah tarihi bilinmemektedir.

Matbûları olan *Sılâtü'l-cevâiz fî salâti'l-cenâiz* ve *en-Nazmü'l-müstetâb li-hükmi'l-kirâati fî salâti'l-cenâze* isimli risâleler cenâze namazı ile ilgili ahkâmdan bahsederken, yazma olarak bulunan 4 risâle ölüm hastalığından itibaren cenazenin defnedilme sonrasına kadar yapılacakları ele almaktadır.

d. Oruç

(1) Matbûları bulunan risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Tuhfetü'n-nihâr ve is'âfün-nâziri'l-ğani ve'l-fakîr bi't-tahyîri 'ale's-sahîhi ve't-tahrîs</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürûnbülâlî el-Vefâî el-Mısri (ö. 1069/1659)	141b-146a	1148/1735	HO481/13	Arp.

(2) Matbûları bulunmayan risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fî lüzûmi ru'yeti'l-hilâli fî's-savmi ve'l-iftâr</i>	Kemalpaşazâde, Ahmed b. Süleyman (ö. 860/1456)	4b-8a	1313/1895	GE4830/3	Arp.
2	<i>Risâle fî ru'yeti'l-hilâli kable'z-zevâli ve ba'dehû fî's-savmi ve'l-iftâr</i>	Muhammed b. Abdullah el-Gölpazarî (XII./XVIII. asır)	96a-98b	1194/1780	UC3493/8 ⁴⁵⁶	Arp.
3	<i>Risâle-i savm</i>	?	99b-118a	1123/1711	OR5999/2	Osm.

(3) Değerlendirme

İnebey Kütüphanesi'nde “oruç” konusu ile ilgili 4 risâle bulunmaktadır. Bu risâlelerden 1 tanesi, müellifine ait risâle mecmuâsı içerisinde basılmıştır. Diğer 3 risâle ise yazma olarak günümüze ulaşmıştır. Risâlelerin 1'i Osmanlıca yazılmış olup geri kalanları Arapça'dır. Bu risâlelerden *Risâle fî ru'yeti'l-hilâli kable'z-zevâli ve ba'dehû fî's-savmi ve'l-iftâr* isimli risâle müellif hattı olarak kaydedilmiştir ve istinsah edilmiş bir nüshası daha kütüphanede bulunmaktadır. Telif tarihi en eski olan risâle, Kemalpaşazâde'nin *Risâle fî lüzûmi ru'yeti'l-hilâli fî's-savmi ve'l-iftâr* risâlesidir.

⁴⁵⁶ UC936/6

İstinsah tarihi en eski olanı ise hicrî 1123 tarihli⁴⁵⁷, müellifi belli olmayan *Risâle-i savm*’dır.

Risâlelerden 2’si Ramazan ayının başlangıcı ve bitişi hakkında astronomi âlimlerinin hesaplarına güvenilemeyeceği ve bu hususta asıl olanın rü’yet-i hilâl olduğunu ifade etmektedir. Şürûnbülâlî’nin risâlesi nezir orucu hakkındadır. *Risâle-i savm* ise genel olarak oruç bahsini ele almakta olup bununla beraber bayram namazı, kurban gibi konulara da risâlenin sonunda yer vermektedir.

e. Hac

(1) Matbûları bulunan risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fi’l-hacci ‘ani’l-ğayr</i>	Ali el-Kârî, b. Sultan Muhammed (ö.1014/1605)	149b-157a	1010/1601	GE2060/6 ⁴⁵⁸	Arp.
2	<i>el-Hazzu’l-evfer fi’l-hacci’l-ekber</i>	Ali el-Kârî, b. Sultan Muhammed (ö.1014/1605)	101b-114a	---	UC2060/3	Arp.
3	<i>Bülûğü’l-ireb li-zevi’l-ğureb</i>	Ebü’l-İhlâs Hasen eş-Şürûnbülâlî el-Vefâi el-Mısri (ö. 1069/1659)	146b-158a	1148/1735	HO481/14	Arp.
4	<i>Bedî’atü’l-hedy li-mâ teyessere mine’l-hedy</i>	Ebü’l-İhlâs Hasen eş-Şürûnbülâlî el-Vefâi el-Mısri (ö. 1069/1659)	158b-166a	1148/1735	HO481/15	Arp.

(2) Matbûları bulunmayan risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fi mâ yete’allaku bi-emri’l-huccâc</i>	İbn Teymiyye, Ebü’l-Abbâs Takıyyüddîn b. Abdisselâm el-Harrânî (ö. 728/1328)	1b-17a	---	GE1428/1	Arp.
2	<i>Risâle-i hac</i>	?	158b-190b	1193/1780	UC3493/16	Osm.
3	<i>Risâle-i hacc ‘ani’l-ğayr</i>	?	1a-7b	1128/1715	UC3508/1 ⁴⁵⁹	Osm.

⁴⁵⁷ *Risâle-i savm*, İnebey Ktp. nr. OR5999/2, vr. 118a.

⁴⁵⁸ HO525/1.

⁴⁵⁹ UC2060/6.

(3) Değerlendirme

İbadetler bölümünün hac bahsiyle alakalı olarak kütüphanede 7 risâle bulunmaktadır. Bunlardan 4'ünün matbûları mevcuttur. 3'ü ise yazma olarak elimizdedir. Matbûları bulunan risâleler iki müellife aittir. Şürûnbülâfî'nin risâleleri mecmua içerisinde, Ali el-Kârî'nin risâleleri ise müstakil olarak basılmıştır. Bu risâlelerin telif dili Arapçadır. Yazma olarak bulunan 3 risâleden *Risâle fî mâ yete'allaku bi emri'l-huccâc* isimli risâle Arapça, diğerleri Osmanlıca'dır. Kütüphanede Ali el-Kârî'nin *Risâle fî'l-hacci 'ani'l-ğayr* risâlesinin iki nüshası bulunmaktadır. İstinsah tarihi en eski olan risâle de hicrî 1010 tarihiyle kayıtlı⁴⁶⁰ olan bu risâledir. Geri kalan 6 risâlenin tek nüshası vardır.

Konu ile alakalı risâlelerden telif tarihi en eski olanı, müellifinin vefat tarihine itibarla VIII./XIV. asırda yazılmış olan *Risâle fî mâ yete'allaku bi emri'l-huccâc* isimli risâledir. Müellifi hicrî 728 vefat tarihli İbn Teymiyye'dir.

Bu risâlelerden 2'si, başkasına vekâleten hac farızasını yerine getirme konusunu işlemektedir. Her ne kadar isimleri aynı gibi görünse de birbirinden farklı iki risâledir. Müellifi belli olmayan *Risâle-i hac*, bir hac ilmihâli şeklinde yazılmıştır. Ali el-Kârî'nin *el-Hazzu'l-eyfer fî'l-hacci'l-ekber* risâlesi "hacc-ı ekber" konusunu ele almakta ve hac ibadetinin rükunları ile ilgili konuları işlememektedir. Diğer 3 risâle ise hac konusunda muhtelif hükümleri içermektedir.

f. Kurban ve Nezr

(1) Matbûları bulunan risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fî metrûki't-tesmiyeti 'amden</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî (ö. 970/1563)	154-157	XI./XVII. asır	OR489/26	Arp.
2	<i>Risâle fî'n-nezri bi't-tasadduk</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî (ö. 970/1563)	201-205	XI./XVII. asır	OR489/36	Arp.

(2) Matbûsu bulunmayan risâle

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
---------	-----------	---------	--------------------	-----------------	-------------------	------------

⁴⁶⁰ Ali el-Kârî, *Risâle fî'l-hacci 'ani'l-ğayr*, İnebey Ktp., nr. UC2060/6, vr. 157a.

1	<i>Risâle fî zebhi ehli'l-kitâb</i>	Bahâüddîn Muhammed b. Hüseyin b. Abdissamed el-Âmilî (ö. 1031/1622)	228b-229a	---	GE38/15	Arp.
---	-------------------------------------	---	-----------	-----	---------	------

(3) Değerlendirme

İnebey Kütüphanesi'nde kurban konusunu ele alan 2, nezr ile ilgili yazılmış olan ise 1 risâle mevcuttur. Bu risâlelerden ikisi İbn Nüceym'e aittir. Kütüphanede üçer nüshası bulunmaktadır ve günümüzde matbû olarak mevcuttur. Şîh bir âlim olan el-Âmilî'nin risâlesi ise yazma olarak günümüze ulaşmıştır ve kütüphanede tek nüshası vardır.

Bu kısımdaki risâlelerden istinsah tarihi kesin olarak belli bir risâle yoktur. İbn Nüceym'in risâlelerinin XI./XVII. asırda istinsah edildiği kaydedilmiştir ve telif tarihi olarak Âmilî'nin risâlesinden daha eskidir.

Konularına bakıldığında *Risâle fî metrûki't-tesmiyeti 'amden* isimli risâle, yenilecek hayvanın kesilmesi sırasında kasten besmele çekmemek meselesini ele alır. *Risâle fî zebhi ehli'l-kitab*, ehl-i kitap olan gayri müslimlerin kestiği hayvanların durumunu beyân eder. *Risâle fî'n-nezri bi't-tasadduk* isimli risâle ise sadaka vermeyi adamak hakkındaki hükümlerden bahsetmektedir.

g. Helaller – Haramlar

(1) Matbûları bulunan risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fî ziyâreti'l-kubûr</i>	Kemalpaşazâde, Ahmed b. Süleyman (ö. 860/1456)	1a-2b	---	GE4049/1	Arp.
2	<i>Risâle fî'l-isti'câri 'alâ ta'lîmi'l-Kur'ân</i>	Kemalpaşazâde, Ahmed b. Süleyman (ö. 860/1456)	211b-212a	---	UC3505/14	Arp.
3	<i>Risâle fî beyâni'l-ma'âsi kebâirihâ ve sağâirihâ mufassalaten</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Misrî (ö.970/1563)	182-194	XI./XVII. asır	OR489/34	Arp.
4	<i>İkâzu'n-nâimîn ve ifhâmü'l-kâsırîn</i>	El-Birgivî, Muhyiddin Muhammed b. Pir Ali, (ö. 981/1573)	131a-135b	1109/1697	UC3508/5 ⁴⁶¹	Arp.
5	<i>Risâle fî beyâni'l-lhyyeti ve 'ş-şevârib</i>	Ali el-Kârî, b. Sultan Muhammed (ö.1014/1605)	32b-36b	---	UC2496/7	Arp.

⁴⁶¹ UC3506/8; GE4365/6; GE4332/6.

6	<i>Sa'âdetü ehli'l-İslâm bi'l-musâfahati 'akibe's-salâti ve's-selam</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünbülâlî el-Vefâî el-Mısrî (ö. 1069/1659)	414a-431a	1148/1735	HO481/50	Arp.
7	<i>Hıfzu'l-asğareyni 'an i'tikâdi men ze'ame enne'l-harâme lâ yete'âd</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünbülâlî el-Vefâî el-Mısrî (ö. 1069/1659)	431b-438b	1148/1735	HO481/51	Arp.
8	<i>Tuhfetü'l-ekmeli ve'l-hümami'l-müsaddari li-beyâni lübsi'l-ahmar</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünbülâlî el-Vefâî el-Mısrî (ö. 1069/1659)	439a – 449a	1148/1735	HO481/52	Arp.
9	<i>Risâle fi'd-duhân</i>	Ebü Saîd Muhammed b. Mustafa el-Hâdimî (ö. 1176/1762)	15b-16a	---	HC1188/5 ⁴⁶²	Arp.
10	<i>Risâle fi'l-kahve</i>	Ebü Saîd Muhammed b. Mustafa el-Hâdimî (ö. 1176/1762)	52b-53a	---	GE4270/6	Arp.

(2) Matbûlari olmayan risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fi'l hudâb</i>	Kemalpaşazâde, Ahmed b. Süleyman (ö. 860/1456)	24b – 28a	---	UC3525/8 ⁴⁶³	Arp.
2	<i>Risâle fi hürmeti't-teğannî fi'l-Kur'âni ve'l-hutbe</i>	El-Birgivi, Muhyiddin Muhammed b. Pir Ali, (ö. 981/1573)	30b – 39a	---	GE2387/2	Arp.
3	<i>Risâle fi zikri'l-lisân ve'l-kalb</i>	Akhisârî, Ahmed-i Rûmî (ö. 1041/1632)	57a -63b	XII./XVIII. asır	UC1840/3	Arp.
4	<i>Risâle fi beyâni'z-zikri cehran</i>	Muhammed b. Bestam el-Vânî (ö.1096/1684)	24b – 40b	---	UC3524/3	Osm.
5	<i>Risâle fi dûdi't-ta'âmi ve's-simâr</i>	Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)	202a-b	---	UC3521/21	Arp.
6	<i>Risâle fi'l-kadri'l-mesnûni fi'l-lıhye</i>	Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)	37a – 38b	---	UC2496/8	Arp.
7	<i>Risâle fi mes'eleti's-sayd</i>	Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)	89a	1208/1793	HC1188/6	Arp.
8	<i>Risâle fi ziyâreti'n-Nebî (sav)</i>	?	1a-3b	XI./XVII. asır	GE4911	Arp.
9	<i>Risâle fi'z-zikri ve't-tasliyeti ve't-terdiyeti ve't-teğannî ve'n-nevâfili bi'l-cemâ'ati</i>	?	45b-51b	---	GE2387/4	Arp.

⁴⁶² UC3494/2.

⁴⁶³ UC3522/9.

10	<i>Risâle-i fâide el-mes'eletü mine'l-hilâfîyyât</i>	?	103b-108b	1200/1785	GE5257/7	Arp.
11	<i>Risâle fi's-salâti 'ale'n-Nebî (sav)</i>	?	1a-6b	1095/1683	UC2496/1	Arp.
12	<i>Risâle fi lübsi'l-ahmar</i>	?	96a-97a	---	GE4852/11	Arp.

(3)Değerlendirme

Klasik fıkıh literatüründe “kerahat ve istihsan”, “hazer ve ibaha” gibi isimler ile anılan ve dinen teşvik edilen veya hoş görülmeyen işleri içeren konu, modern fıkıhtan mülhem “helaller ve haramlar” şeklinde isimlendirilmiştir. Kütüphanede bu konuya dâhil edebileceğimiz 22 risâle bulunmaktadır. Bunlardan 10’unun matbûları bulunurken 12’si günümüzde yazma olarak mevcuttur. Matbû olarak kabul ettiğimiz Ali el-Kârî’nin *Risâle fi beyâni'l-lihyeti ve's-şevârib* isimli basılmış olan risâlesi internet ortamında da neşredilmiştir⁴⁶⁴. Telif dili olarak sadece Muhammed b. Bestam el-Vânî’ ye ait olan *Risâle fi beyâni'z-zikri cehran* isimli risâle Osmanlıca’dır. Diğer 21 risâle Arapça telif edilmiştir.

Kütüphanede bulunan bu risâlelerden en çok nüshası bulunan İmam Birgivî’nin *İkâzu'n-nâimîn ve ifhâmü'l-kâsırîn* risâlesidir ve 4 nüshası bulunmaktadır. İbn Nüceym’in *Risâle fi beyâni'l-ma'âsî kebâirihâ ve sağâirihâ mufasssalaten* risâlesinin 3 nüshası, Kemalpaşazâde’nin *Risâle fi'l-hıdâb*’ı, Şürünbülâlî’nin *Tuhfetü'l-ekmeli ve'l-hümami'l-müsaddari li-beyâni lübsi'l-ahmar*’ı ve Ebû Saîd el-Hâdimî’nin *Risâle fi'd-duhân*’ı 2’şer nüshadır. İstinsah tarihi bilinen risâleler içerisinde en eski olanı, müellifi belli olmayan, hicrî 1095⁴⁶⁵ tarihli *Risâle fi's-salâti 'ale'n-Nebî (sav)*’dir. Müellifinin vefatına itibarla telif tarihi en eski risâleler ise Kemalpaşazâde’ye ait olan 3 risâledir.

“Helal ve haramlar” başlığı altındaki risâleler, konu dağılımına göre çeşitlilik göstermektedir. *Risâle fi'l hıdâb*, *Risâle fi beyâni'l-lihyeti ve's-şevârib*, *Risâle fi'l-kadri'l-mesnûni fi'l-lihye*, *Tuhfetü'l-ekmeli ve'l-hümami'l-müsaddari li-beyâni lübsi'l-ahmar*, *Risâle fi lübsi'l-ahmar* isimli 5 risâle, kişinin dış görünüşüyle alakalı konuları ele almaktadır. Kur’ân-ı Kerîm kıraati, zikir ve nafîle ibadetlerle ilgili muhtelif meseleleri inceleyen risâlelerin sayısı 5’tir. Bunlar: *Risâle fi'l-isti'câri 'alâ ta'lîmi'l-Kur'ân*,

⁴⁶⁴ Ali el-Kârî, *et-Tasrîh fi şerhi't-Tesrîh*, thk. Abdü'l-Hakîm el-Enîs, http://www.alukah.net/books/files/book_6174/bookfile/tasreeh.pdf (09.12.2018)

⁴⁶⁵ *Risâle fi's-salâti 'ale'n-Nebî (sav)*, İnebey Ktp., nr. UC2496/1, vr. 6a.

Îkâzu'n-nâimîn ve ifhâmü'l-kâsırîn, Risâle fî hürmeti't-teğannî fi'l-Kur'ân ve'l-hutbe, Risâle fî beyânî'z-zikri cebran, Risâle fî'z-zikri ve't-tasliyeti ve't-terdiyeti ve't-teğannî ve'n-nevâfli bi'l-cemâ'ati isimli risâlelerdir. *Risâle fî'd-duhân, Risâle fî'l-kahve, Risâle fî mes'eleli's-sayd ve Risâle fî dûdi't-ta'âmi ve's-simâr* adıyla kayıtlı 4 risâle, yenilip içilecek şeyler hakkındadır. *Risâle fî ziyâreti'n-Nebî (sav)*, Hz. Peygamber'in kabrini ziyaret etmek ve edepleri, *Risâle fî's-salât 'ale'n-Nebî (sav)* ise O'na salavât getirmek hakkındadır. *Risâle fî ziyâreti'l-kubûr*, kabir ziyaretinden bahsetmektedir. *Risâle fî beyânî'l-ma'âsî kebâirihâ ve sağâirihâ mufassalaten* risâlesi küçük ve büyük günahları ele almaktadır. *Sa'âdetü ehli'l-İslâm bi'l-musâfaha 'akibe's-salâti ve's-selâm* isimli risâle musafaha hakkında ve *Hıfzu'l-asğareyni 'an i'tikâdi men ze'ame enne'l-harâme lâ yete'âd* risâlesi ise şüpheli şeyler hakkında kaleme alınmıştır.

Sonuç olarak bu başlık altındaki risâlelerde şahsın ve ibadetlerin zâhiri ile ilgili risâleler yoğunluktadır. Bu tür risâlelerin belli bir zaman aralığında yoğunlaştığını söyleyemek zordur. Fakat ilgi duyulan konuların yoğunluk sıralamasında ikinci sırada olan “yenilecek içilecek şeyler” hakkındaki 4 risâlenin tamamı hicrî XII. asırda telif edilmiştir.

h. Genel

(1) Matbûları bulunan risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâletü ferâizi erba'a ve hamsîn</i>	Hasan-ı Basrî, Ebû Saîd el-Hasen b. Yesâr el-Basrî (ö. 110/728)	33a-55a	1145/1732	UC1140/2 ⁴⁶⁶	Arp.
2	<i>Risâle fî'l-fikh</i>	İbn Ebî Zeyd el-Kayrevânî, Ebu Muhammed Abdullah (ö.386/996)	1a-27b	1119/1707	GE2456/1	Arp.

(2) Matbûları bulunmayan risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle-i ilmihâl</i>	Hoca Paşa Muhammed b. Muhammed el-Hâfiz	210b -218b	866/1461	GE2749/6	Frs.

⁴⁶⁶ Tercüme nüshaları: OR2109/3; OR2098/3.

		el-Buhârî (ö. 822/1420)				
2	<i>Risâle fi mesâili'l-fikh</i>	Abdümü'min b. Haydar (XI./XVII. asır)	68b-101b	---	OR679/10	Arp.
3	<i>Risâle-i mesâil</i>	İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725)	34a-48a	1131/1718	GE161/2	Osm.
4	<i>Fıkıh ile ilgili risâle</i>	?	1b - 93a	---	GE5419/1	Arp.-Osm.
5	<i>Risâle fi'l-hilâfi beyne'l-İmâmi'l-A'zami ve's-Şâfi'î</i>	?	126b-130b	---	UC3559/10	Arp.
6	<i>Risâletün merğûbetün fi'l-fikh</i>	?	61b-71b	1000/1591	UC3386/7	Arp.
7	<i>Risâletü'l-fark beyne'l-mes'eleteyn</i>	?	150b-169b	---	UC1268/7	Arp.

(3) Değerlendirme

Her ne kadar tam bir kapsayıcılıktan söz etmek mümkün olmasa da fıkıh konularının geneline dair meselelerin ele alındığı risâleler, İnebey Kütüphanesi'nde tespit edilebildiği kadarıyla 9 tanedir. Bunların 2'sinin matbûları günümüzde bulunmaktadır. Geri kalan 7 risâle yazma olarak günümüze ulaşmıştır. Hasan-ı Basrî'nin (ö. 110/728) *Risâletü ferâizi erba'a ve hamsîn* isimli eserinin Osmanlıca tercümesi olan 2 nüsha da kütüphanede bulunmaktadır. Diğer risâleler birer nüsha olarak mevcuttur. Hoca Paşa el-Buhârî'nin *Risâle-i İlmihâl*'i Farsça, İsmail Hakkı Bursevî'nin *Risâle-i mesâil*'i ile müellifi belli olmayıp kütüphane kayıtlarında "Fıkıh ile ilgili risâle" şeklinde kaydedilen eser Osmanlıca'dır. 6 risâlenin telif dili ise Arapça'dır. İsmail Hakkı Bursevî'nin *Risâle-i mesâil* ve Abdümü'min b. Haydar'ın *Risâle fi mesâili'l-fikh* isimli risâleleri müellif hattı olarak kaydedilmiştir.

Bütün fıkıh risâleleri içerisinde telif tarihi en eski risâle, bu başlık altında bulunan ve II./VIII. asırda telif edilen *Risâletü ferâizi erba'a ve hamsîn* adlı risâledir. Buna rağmen bu başlık altındaki istinsah tarihi günümüze en yakın risâle de hicrî 1145 tarihinde istinsah edilmiş olan aynı risâledir. Bu konudaki istinsah tarihi en eski risâle ise Hoca Paşa'nın hicrî 866 tarihli *Risâle-i ilmihâl*'idir.

Risâletü ferâizi erba'a ve hamsîn isimli risâle, elli dört başlık altında Müslümanın yapması ve yapmaması gereken şeyleri veciz bir şekilde ifade etmektedir. Malikî fakîhi olan Kayrevânî'nin meşhur eseri *Risâle fi'l-fikh*, genel hatlarıyla fıkıhın bâblarını klasik tasnife göre ele almış, kısa ve öz şekilde yazılmış kapsamlı bir risâle olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu risâlenin yüze yakın şerhi olduğu söylenmektedir. Müellif hattı olan

Risâle fî mesâili'l-fikh, Hidâye'nin konu başlıkları zikredilip kısa ifadelerle açıklamalar yapılmış olan hâşiye tarzı bir risâledir. Yemin kitabına kadar yazılmıştır. Diğer müellif hattı olan *Risâle-i mesâil* ise altmıştan fazla fikhî meseleyi ele almıştır ve soru cevap şeklinde muhtelif meseleleri işlemiştir. *Fıkıh ile ilgili Risâle*, parça parça olmakla beraber farklı fikhî meselelere değinmiştir ve dağınık bir yapıdadır. *Risâletün merğûbetün fî'l-fikh* isimli risâle, soru cevap şeklinde iman ve ibadetler konularını ele almaktadır. *Risâletü'l-fark beyne'l-meseleyn*, aynı mezhep içerisindeki birbirine benzeyen fakat hükümleri ayrı olan iki meselenin aralarındaki farkı ifade etmek suretiyle elliden fazla örnek içermektedir. *Risâle fî'l-hilâfi beyne'l-İmâmi'l-A'zam ve's-Şâfi'î* isimli risâle ise iki mezhep arasındaki ihtilafı tespit etmektedir.

2. Şahıs Hukuku

a. Matbûları Bulunan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>el-Mes'eletü'l-hâssa fî'l-vekâleti'l-âmme</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Misrî (ö. 970/1563)	25-27	XI./XVII. asır	OR489/4	Arp.
2	<i>Minneti'l-celîl fî kabûli kavli'l-vekîl</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünbülâfi el-Vefâi el-Misrî (ö. 1069/1659)	383b-393a	1148/1735	HO481/45	Arp.
3	<i>er-Risâle messelehû Şeyhü'l-İslâm Ali el-Makdisî</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünbülâfi el-Vefâi el-Misrî (ö. 1069/1659)	393b-401b	1148/1735	HO481/46	Arp.

b. Matbûları Bulunmayan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fî mechûli'n-neseb</i>	Acem Muhyiddîn el-Cezerî (ö. 880/1475)	174b-177b	---	UC3533/38	Arp.
2	<i>Risâle fî'l- istihlâf</i>	?	64a – 65b	---	UC3525/22	Arp.
3	<i>Risâle fî'l-vekâle</i>	?	99b-105a	---	HC410/5	Arp.

c. Değerlendirme

Kütüphanede şahsın mahza kendisi ile alakalı olan mevzulardan bahseden 6 risâle bulunmaktadır. Bunlardan 3'ü “kişiye vekâlet” ve bir tanesi ise “istihlaf” konularını ele

almaktadır. Bu risâlelerden 3'ünün matbûsu bulunmaktadır. 3'ü ise günümüze yazma olarak ulaşmıştır. Bu bölümde ele alınan risâlelerin her birinin kütüphanede tek nüshası bulunmaktadır. Konu hakkında mevcut olan 6 risâleden 2'sinin müellifi belli değildir. Bu sebeple kronolojik bir konu yoğunluk değerlendirmesi yapma imkânı bulunmamaktadır. Ancak telif dönemi olarak en eski olan risâle *Risâle fî mechûli 'n-neseb*, Molla Gürânî'nin talebesi olan ve hicrî 880 tarihinde vefat eden Acem Muhyiddîn el-Cezerî tarafından yazılmıştır.

Telif dillerine bakıldığında 6 risâlenin tamamı Arapça olarak yazılmıştır.

Matbûları bulunan risâlelerin tamamı iki müellife aittir. Şürünbülâlî ve İbn-Nüceym'e ait olan bu risâlelerin bulunduğu mecmuâların istinsah asırları XI/XVII ve XII./XVIII. asırlardır. Diğer risâlelerin istinsah tarihleri bilinmemektedir.

Şürünbülâlî'nin *Minnetü'l-celîl fî kabûli kavli'l-vekîl* ve *er-Risâle messelehû Şeyhü'l-İslâm Ali el-Makdisî* risâleleri ile müellifi belli olmayan *Risâle fî'l-vekâle* isimli risâle, “şahsa vekâlet” konusundan bahsetmektedir. *Risâle fî'l-istihlâf*, kişinin hukukî sorumluluklarını başkasının yerine getirmesi meselesini, *Risâle fî mechûli 'n-neseb* ise nesebi belli olmayan kişinin kim olduğunu ve hangi hukukî işlemlere taraf olup olmadığını ele almaktadır.

3. Aile Hukuku

a. Matbûları Bulunan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fî 't-talâki 'l-mu 'allaki 'ale 'l-ibrâ hel yekûnü ric 'iyyen ev bâinen</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî (ö.970/1563)	48-51	XI./XVII asır	OR489/7	Arp.
2	<i>Risâle fî nikâhi 'l-fudûli hel hüve sahihun ev lâ</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî (ö.970/1563)	145-149	XI./XVII asır	OR489/24	Arp.
3	<i>Risâle fî ta 'lîki 't-talâki 'l-mer 'eteyni bi-tatlîki 'l-uhrâ</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî (ö.970/1563)	158-163	XI./XVII asır	OR489/27	Arp.

4	<i>Teceddüdü'l-meserrât bi'l-kasmi beyne'z-zevcât</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürübülâlî el-Vefâi el-Mısrî (ö. 1069/1659)	166b-171a	1148/1735	HO481/16	Arp.
5	<i>İrşâdü'l-a'lâm li-rütbeti'l-ceddeti ve zevi'l-erhâm</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürübülâlî el-Vefâi el-Mısrî (ö. 1069/1659)	171b-178b	1148/1735	HO481/17	Arp.
6	<i>Keşfü'l-mu'dil fi men 'udil</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürübülâlî el-Vefâi el-Mısrî (ö. 1069/1659)	179b-182b	1148/1735	HO481/18	Arp.
7	<i>ed-Dürretü'l-feride beyne'l-a'lâmi li-tahkiki hükmi mîrâs</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürübülâlî el-Vefâi el-Mısrî (ö. 1069/1659)	183a-196a	1148/1735	HO481/19	Arp.
8	<i>Keşfü'l-kınâ'î'r-ref'î'an mes'eleti't-teberrui bi-mâ yestahik</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürübülâlî el-Vefâi el-Mısrî (ö. 1069/1659)	196b-201b	1148/1735	HO481/20	Arp.

b. Matbûları Bulunmayan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâletü'l-eymâni fi't-talâk</i>	Muîdzâde, Muhammed b. Abdülaziz el-Mara'sî (ö. 983/1575)	55a-57b	XI./XVII asır	OR679/7	Arp.
2	<i>Risâle fi enne'r-radâ muharramün bi'l-icmâ mülzemü'l-inkatâ</i>	Muharrem b. Muhammed b. Arif ez-Zilî (ö. 983/1575)	93b-106b	---	UC1399/9	Arp.
3	<i>Risâle fi'n-nikâh</i>	es-Seyyid Muhammed Hibetullah	65b-68a	---	OR679/9	Arp.
4	<i>Risâle fi hukûki beyne'z-zevci ve'z-zevce</i>	?	190b-198b	1179/1765	UC3505/11	Arp.

c. Değerlendirme

Aile hukuku ile ilgili İnebey Kütüphanesi'nde bulunan risâlelerin sayısı 12'dir. Tamamı Arapça telif edilmiş risâlelerdir. 8 risâlenin matbûları mevcuttur. 4 risâle ise yazma olarak mevcuttur. İbn Nüceym'e ait 3 risâlenin farklı mecmualarda bulunan 3'er nüshası, diğer risâlelerin ise 1'er nüshası bulunmaktadır.

8 risâlenin istinsah tarihi bilinmektedir. Bunlardan 5'i hicrî 1148 tarihinde istinsah edilmiş olup Şürübülâlî'nin risâleleridir. Müellifi belli olmayan *Risâle fi hukûki beyne'z-*

zevci ve 'z-zevce'nin istinsah tarihi hicrî 1179'dur. *Risâletü'l-eymâni fi't-talâk* ve *Risâle fi'n-nikâh* isimli risâlelerin istinsah tarihi hakkında bir bilgi bulunmasa da hicrî XI. asırda yaşamış olan Abdülmü'min b. Haydar tarafından istinsah edilmeleri, bu risâlelerin diğerlerinden daha eski olduğunu göstermektedir.

Bu 12 risâleden 6'sı nikâh ve talak konularından bahsetmektedir. Bunlar: İbn Nüceym'in *Risâle fi't-talâki'l-mu'allaki 'ale'l-ibrâ hel yekûnü ric'iyen ev bâinen*, *Risâle fi nikâhi'l-fudûli hel hüve sahihun ev lâ* ve *Risâle fi ta'lîki't-talâki'l-mer'eteyni bi-tatlîki'l-uhra* risâleleri, Şürünlâlî'nin *Teceddüdü'l-meserrât bi'l-kasmi beyne'z-zevcât*, *İrşâdü'l-a'lâm li-rütbeti'l-ceddeti ve zevi'l-erhâm* ve *Keşfü'l-mu'dil fi men 'udil* risâleleri, Muîdzâde'nin *Risâletü'l-eymâni fi't-talâk* risâlesi ve es-Seyyid Hibetullah'ın *Risâle fi'n-nikâh* isimli risâlesidir. Arif ez-Zilî'nin *Risâle fi enne'r-radâ muharramün bi'l-icmâ' mülzemü'l-inkitâ* risâlesi süt hısımlığı ve bunun nikâha mâni olması ile ilgilidir. *Keşfü'l-kinâ'i'r-ref'i 'an mes'eleti't-teberrui bi-mâ yestahik* isimli Şürünlâlî'ye ait olan risâle nafakaya dair birtakım hükümlerden bahseder. *Risâle fi hukukî beyne'z-zevci ve'z-zevce* risâlesi ise eşler arasındaki hak ve sorumlulukları konu edinmektedir. Netice olarak "Aile hukuku" başlığı altında bulunan risâlelerde "nikah" ve "talak" konularının en çok işlenen konular olduğu anlaşılmaktadır.

4. Eşya Hukuku

a. Matbûları Bulunan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fi mes'eleti duhûli veledi'l-binti fi'l-mevkûfi 'alâ evlâdi'l-evlâd</i>	Kemalpaşazâde, Ahmed b. Süleyman (ö. 860/1456)	105a-107b	---	GE4609/3 ⁴⁶⁷	Arp.
2	<i>Risâle fi vakfi'n-nukûd</i>	Bâli-i Sofyavî (ö. 960/1553)	15a-28b	---	GE1061/1	Arp.
3	<i>et-Tuhfetü'l-merdiyye fi'l-arâzii'l-Misriyye</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısri (ö.970/1563)	37-47	XI./XVII. asır	OR489/6	Arp.
4	<i>Risâle fi tahrîri'l-makâli fi mes'eleti'l-istibdâl</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısri (ö.970/1563)	59-73	XI./XVII. asır	OR489/9	Arp.

⁴⁶⁷ UC3525/28; HO396/42.

5	<i>Risâle fî duhûli evlâdi'l-benâti tahte lafzi'l-veledi ve'l-evlâd</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısri (ö.970/1563)	94-99	XI./XVII. asır	OR489/14	Arp.
6	<i>Risâle fî vakfi'l-Emir Hâyir Bek(y)</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısri (ö.970/1563)	110-115	XI./XVII. asır	OR489/19	Arp.
7	<i>Risâle fî sebebi istibdâli vakfi Kûsûn</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısri (ö.970/1563)	116-126	XI./XVII. asır	OR489/20	Arp.
8	<i>Risâle fî şarti vakfi'l-Ğavrî fî'l-meşihat</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısri (ö.970/1563)	127-132	XI./XVII. asır	OR489/21	Arp.
9	<i>Risâle fî sûreti vakfiyyeti uhtulifeti'l-ecvibeti fihâ</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısri (ö.970/1563)	133-138	XI./XVII. asır	OR489/22	Arp.
10	<i>Risâle fî mâ üstükırra 'aleyhe'l hâli sâniyen</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısri (ö.970/1563)	139-144	XI./XVII. asır	OR489/23	Arp.
11	<i>Risâle fî müderris hanefî ve talebetihi(Tertîbi'l-vazâif bi-şarti'l-vâkıf)</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısri (ö.970/1563)	164-166	XI./XVII. asır	OR489/28	Arp.
12	<i>Risâle fî sûreti da'vâi'l-istibdâl</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısri (ö.970/1563)	105-107	XI./XVII. asır	HO396/25	Arp.
13	<i>Risâle fî sûreti hucetin rufi 'at ileyh</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısri (ö.970/1563)	170-171	XI./XVII. asır	OR489/30	Arp.
14	<i>Risâle fî sureti bey'i'l-vakfi lâ 'alâ vechi'l istibdâl</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısri (ö.970/1563)	170-178	XI./XVII. asır	OR489/32	Arp.
15	<i>es-Seyfû's-sârim fî 'ademî cevâzi vakfi'l-menkul ve'd-derâhim</i>	El-Birgivi, Muhyiddin Muhammed b. Pir Ali, (ö. 981/1573)	116b -133b	---	GE4332/9	Arp.
16	<i>Risâletü't-tevfik ve't-tefrîk fî vakfi'n-nukûd</i>	Şeyhülislam Ebu's-Su'ûd Efendi, el-İmadi (ö. 982/1574)	142a-152b	---	UC3533/30	Arp.

17	<i>İkâzü 'z-zevi'd-dirâye li-vasfî men kellefî 's-sa'âye</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünlâlî el-Vefâi el-Mısrî (ö. 1069/1659)	202a-210b	1148/1735	HO481/21	Arp.
18	<i>İsâbetü 'l-ğarazi 'l-ehem fi 'l-'tiki 'l-mübhem</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünlâlî el-Vefâi el-Mısrî (ö. 1069/1659)	211a-215a	1148/1735	HO481/22	Arp.
19	<i>Sa'âdetü 'l-mâcid bi-'imârati 'l-mesâcid ve rağbeti tâlibi 'l-'ilmi izâ ğâbe 'd-dersi fi ahzi 'l-ma'lûm</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünlâlî el-Vefâi el-Mısrî (ö. 1069/1659)	241a-244a	1148/1735	HO481/28	Arp.
20	<i>Tahkîku i'lâmi 'l-vâkıfîn 'alâ müfâdi ibâreti 'l-vâkıfîn</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünlâlî el-Vefâi el-Mısrî (ö. 1069/1659)	244a-254a	1148/1735	HO481/29	Arp.
21	<i>Hüsâmü 'l-hukkâmi 'l-muhakkîn li-sadri 'l-buğâti 'l-mu'tedîn 'an evkâfi 'l-Müslimîn</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünlâlî el-Vefâi el-Mısrî (ö. 1069/1659)	254b-274b	1148/1735	HO481/30	Arp.
22	<i>Fethu Bârii 'l-eltâfi bi-cedveli tabakâti müstehikki 'l-evkâf</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünlâlî el-Vefâi el-Mısrî (ö. 1069/1659)	282b-286a	1148/1735	HO481/32	Arp.
23	<i>el-İbtisâm bi-ahkâmi 'l-ıfham ve naşki nesimü 'ş-Şâm</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünlâlî el-Vefâi el-Mısrî (ö. 1069/1659)	286b-290a	1148/1735	HO481/33	Arp.
24	<i>Beyânü nakzi 'l-kısme me 'a 'l-işârâti ile 't-tesviye beyne ibârâti 's-Sübki ve 'l-Hassâf alâ vechi 't-tahrîs ve 'l-iş'âf</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünlâlî el-Vefâi el-Mısrî (ö. 1069/1659)	290b-299b	1148/1735	HO481/34	Arp.
25	<i>el-Vâzihu 'l-mehacce li 'l-'udûl 'an halli 'l-hucce</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünlâlî el-Vefâi el-Mısrî (ö. 1069/1659)	372a-375b	1148/1735	HO481/43	Arp.
26	<i>Tezkiretü 'l-bulağâi 'n-nüzzâr bi-vücûhi reddi hücceti 'l-vulât</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünlâlî el-Vefâi el-Mısrî (ö. 1069/1659)	376a-383a	1148/1735	HO481/44	Arp.
27	<i>Tahkîku 's-süded bi-iştirâti rey 'eti 's-süknâ fi 'l-vakfi li 'l-veled</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünlâlî el-Vefâi el-Mısrî (ö. 1069/1659)	275a-282a	1148/1735	HO481/31	Arp.
28	<i>Nüzhetü a 'yâni 'l-hizbi bi 'n-nazar li-mesâili 'ş-şirb</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünlâlî el-Vefâi el-Mısrî (ö. 1069/1659)	410a-413b	1148/1735	HO481/49	Arp.

b. Matbûsu Bulunmayan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
---------	-----------	---------	--------------------	-----------------	-------------------	------------

1	<i>el-Ecvibâtü'l-hâsıma li-'uruki elsineti'l-kâsıma (Risâle fi vakfı'd-derâhîmi ve'd-denânîri 'alâ risâleti Ebi's-Su'ûd)</i>	Çivizâde, Muhammed Muhyiddin b. İlyas el-Menteşevî (Ö. 954/1547)	266b-271a	---	UC1454/6	Osm.
2	<i>Risâle fi'l-vakf</i>	Taşköprizâde Ahmed Efendi b. Mustafa (ö. 968/1561)	201a-209b	---	HC1191/13	Arp.
3	<i>Risâle fi'l-vakf</i>	Kınalızade Ali Efendi (ö. 979/1572)	131b-161a	1029/1619	HC372/4	Arp.
4	<i>Risâle fi'l-vakf</i>	Abdümümin b. Haydar (XI./XVII. asır)	58b-64a	XI./XVII. asır	OR679/8	Arp.
5	<i>Risâle fi-beyâni'l-'itki'l-hâsılı bi ğayri ihtiyâr</i>	?	122b-130b	---	UC1399/15	Arp.

c. Değerlendirme

Eşya hukuku, Kütüphanedeki 33 risâlenin içeriğini oluşturan ana başlıktır. Bu risâlelerin 28'inin matbûları bulunmaktadır. 5'i ise yazma olarak günümüze ulaşmıştır. Sadece 1 risâle Osmanlıca'dır. Diğer risâleler Arapça telif edilmiştir. 12 risâle İbn Nüceym'e, 12 risâle de Şürübülâlî'ye aittir. Geriye kalan müelliflerin birer risâlesi bulunmaktadır. Kütüphanede İbn Nüceym'in risâlelerinin 3, Kemalpaşazade'ye ait *Risâle fi mes'eleti dühûli veledi'l-binti fi'l-mevkûfi 'alâ evlâdi'l-evlâd*'in 3, Taşköprizâde'nin *Risâle fi'l-vakf*'inin 2, diğer risâlelerin 1'er nüshası bulunmaktadır. Matbû olarak kaydettiğimiz Kemalpaşazâde'nin risâlesine bir yüksek lisans tezinde⁴⁶⁸ tahkik çalışması yapılmıştır.

Bu risâlelerden istinsah tarihi en eski olan Kınalızâde Ali Efendi'nin *Risâle fi'l-vakf*'idir. Aynı şekilde tam bir tarih vermek mümkün olamasa da İbn Nüceym'in risâleleri ve müellif hattı olan Abdümü'min b. Haydar'ın *Risâle fi'l-vakf*'ı da aynı asır içerisinde istinsah edilmiştir. Şürübülâlî'nin risâlelerinin bulunduğu mecmua ise hicrî 1148 tarihinde istinsah edilmiştir. Buradan anlaşıldığı üzere 16 risâle hicrî XI. asırda, 12 risâle ise hicrî XII. asırda istinsah edilmiştir. Telif tarihlerine baktığımızda en eski risâlenin Kemalpaşazâde'ye ait olduğunu ve hicrî IX. asırda kaleme alındığını söyleyebiliriz.

⁴⁶⁸ Salim Özer, İbn Kemal'in İslam Hukuku Alanındaki Arapça Yazma Risâleleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1991, s. 187.

Eşya hukuku başlığı altında ele alınan risâlelerin 28’i vakıf konusu hakkındadır. 4’ü köle ahkamı ile alakalıdır. 2’si arazi hukukunu ele almaktadır. Vakıf hakkında kaleme alınmış risâlelerden 4’ü ise yalnızca para vakıflarıyla ilgilidir. Bu bölümdeki ilgi alanının vakıf konusu üzerinde yoğunlaşması dikkat çekicidir. Fakat bu yoğunlaşma sadece belli bir dönemde değildir. Bu bölümde ele aldığımız risâlelerden en erken ve en geç dönem risâleleri vakıfla ilgilidir. Vakıf konusunda bu kadar çok risâle kaleme alınması ve her dönemde güncelliğini korumuş olması, Osmanlı toplumundaki yerinin önemini göstermesi açısından oldukça ehemmiyetlidir. Her ne kadar vakıf konusu müstakil bir başlık altında ele alınabilecek kadar hacimli olsa da asıl itibariyle eşya hukuku içerisinde bulunduğu ve çalışmamızda konuların ayrıntılı incelenmesi amaçlanmadığından bu başlık altında zikretmeyi yeterli gördük.

5. Borçlar Hukuku

a. Matbûları Bulunan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fi 's-sefîneti izâ ğarakat ev inkaserat hel yüdammanü ev lâ</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî (ö. 970/1563)	108-109	XI./XVII. asır	OR489/18	Arp.
2	<i>Risâle fi sûreti da 'vâi feshi 'l-icâreti 't-tavîle</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî (ö. 970/1563)	166-169	XI./XVII. asır	OR489/29	Arp.
3	<i>Nefisü 'l-müttecer bi-şîrâi 'd-Dürer</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünlâlî el-Vefâi el-Mısırî (ö. 1069/1659)	300a-306a	1148/1735	HO481/35	Arp.
4	<i>Bastü 'l-makâle fi tahkiki ta 'cîlin ve ta 'iki 'l-kefâle</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünlâlî el-Vefâi el-Mısırî (ö. 1069/1659)	306b-317a	1148/1735	HO481/36	Arp.
5	<i>en-Ni 'metü 'l-müceddede bi-kefili 'l-vâlîde</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünlâlî el-Vefâi el-Mısırî (ö. 1069/1659)	317b-325b	1148/1735	HO481/37	Arp.
6	<i>ed-Dürretü 's-semîne fi hamli 's-sefîne</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünlâlî el-Vefâi el-Mısırî (ö. 1069/1659)	402a-403b	1148/1735	HO481/47	Arp.
7	<i>Mufîdetü 'l-hüsnâ li-def 'i zanni 'l-huluvvi bi 's-süknâ</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünlâlî el-Vefâi el-Mısırî (ö. 1069/1659)	404a-409b	1148/1735	HO481/48	Arp.

8	<i>Ġâyetü'l-matlab fi'r-rehni izâ zeheb</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürübülâlî el-Vefâi el-Mısrî (ö. 1069/1659)	449b-454a	1148/1735	HO481/53	Arp.
9	<i>Nazaru'l-hâziki'n-nihri'r fi fikâki'r-rehni ve'r-rucû'î 'ale'l-mu'îr</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürübülâlî el-Vefâi el-Mısrî (ö. 1069/1659)	454b-457a	1148/1735	HO481/54	Arp.
10	<i>İthâfû zevi'il-itkân bi-hükmi'r-rihân</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürübülâlî el-Vefâi el-Mısrî (ö. 1069/1659)	457a-460a	1148/1735	HO481/55	Arp.
11	<i>el-İknâ fi'r-râhini ve'l-mürtehini ize'htelefe fi reddi'r-rehni ve lem yezkur ed-diyâ'</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürübülâlî el-Vefâi el-Mısrî (ö. 1069/1659)	460b-464a	1148/1735	HO481/57	Arp.
12	<i>Neticetü'l-mufâveza li-beyâni şarti'l-muâveda</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürübülâlî el-Vefâi el-Mısrî (ö. 1069/1659)	470b-474b	1148/1735	HO481/60	Arp.
13	<i>Risâle fi muâmeleti's-şer'iyye (Risâle-i bey'ü şirâ, Risâle-i Hamza Efendi)</i>	Darendeli Hamza Efendi (ö.1105/1694)	1a – 39b	1087/1676	UC8021 ⁴⁶⁹	Osm.

b. Matbûları Bulunmayan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle 'alâ evveli kitâbi'l-büyû'î fi'l-Hidâye</i>	Sâdi Çelebi, Sa'dullah b. İsa (ö. 945/1539)	105a-106b	---	UC3533/19	Arp.
2	<i>Risâle fi cevâizi't-tasarrufi fi'd-düyûn</i>	Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)	98a	---	UC3521/18	Arp.
3	<i>Risâle fi bey'î mâ 'ade'd-derâhime ve'd-denânîr</i>	Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)	199b	---	UC3521/20	Arp.
4	<i>Risâle fi beyâni mâ yecûzü 'anhu's-sulh ve mâ lâ yecûz</i>	?	117b-121b	---	UC1399/14	Arp.
5	<i>Risâle fi'l-vedîa</i>	Veliyüddin Kâdi er-Rehâvî	144a-151a	---	GE38/5	Arp.
6	<i>Risâle-i mesâil-i bey'iyye</i>	?	1a-48b	XIII./XIX. asır	OR497/1	Osm.
7	<i>er-Risâletü'l-mekâdirîyye</i>	?	49b-53a	---	HO547/3	Arp.

⁴⁶⁹ UC2490/6; HC1188/1; GE222B.

c. Değerlendirme

İnebey Kütüphanesi'nde bulunan 20 risâle “borçlar hukuku” hakkında kaleme alınmıştır. Bu risâlelerden 13'ünün matbûsu bulunmaktadır. 7 risâle ise yazma olarak mevcuttur. Darendeli Hamza Efendi'nin *Risâle-i bey'ü şîrâ* isimli risâlesinin kütüphanede 4 nüshası bulunmaktadır. İbn Nüceym'in risâlelerinin 3 nüshası vardır. 16 risâlenin ise birer nüshası bulunmaktadır. Müellifi belli olmayan *Risâle-i mesâil-i bey'iyye* ve Darendeli Hamza'nın risâlesi Osmanlıca'dır.

Bu başlık altında tespit edilen risâlelerin istinsah tarihi en eski olanı Darendeli Hamza'nın “Risâle-i Hamza Efendi” ismiyle bilinen, hicrî 1087 istinsah tarihli *Risâle-i bey'ü şîrâ*'sıdır. Bu tarih müellifin devrinde istinsah edildiğini göstermektedir. İbn Nüceym'in risâleleri XI./XVII. asırda, Şürünlâlî'ye ait risâleler XII./XVIII. asırda, müellifi belli olmayan *Risâle-i mesâil-i bey'iyye* ise XIII./XIX. asırda istinsah edilmiştir.

Sâdî Çelebi'nin *Risâle 'alâ evveli kitâbi'l-büyû' fi'l-Hidâye*, Şürünlâlî'nin *Nefisü'l-müttecer bi-şîrâi'd-Dürer*, Darendeli Hamza'nın *Risâle-i bey'ü şîrâ*, Âlim Muhammed'in *Risâle fi bey'i mâ 'ade'd-derâhime ve'd-denânîr*'i ve müellifi belli olmayan *Risâle-i mesâil-i bey'iyye* risâleleri ‘alım-satım’ konusunu ele alır. İbn Nüceym'in *Risâle fi's-sefîneti izâ ğarakat ev inkeserat hel yüdammanü ev lâ* ve *Risâle fi sûreti da'vâi feshi'l-icâreti't-tavîle*, Şürünlâlî'nin *ed-Dürretü's-semîne fi hamli's-sefîne* ve *Müfîdetü'l-hüsnâ li-def'i zanni'l-huluvvi bi's-süknâ* risâleleri ‘kira’ konusunu işlemektedir. Şürünlâlî'nin *Ĝâyetü'l-matlab fi'r-rehni izâ zeheb*, *Nazaru'l-hâziki'n-nihrir fi fikâki'r-rehni ve'r-rucû'*, *İthâfü zevi'l-itkân bi hükmi'r-rihân* ve *el-İknâ fi'r-râhin ve'l-mürtehin izâ'htelefe fi reddi'r-rehni ve lem yezkur ed-diyâ'* risâleleri ‘rehin’ hakkındadır. Mal kefâleti hakkında Şürünlâlî'nin *Bastü'l-makâle fi tahkiki ta'cîlîn ve ta'liki'l-kefâle* ve *en-Ni'metü'l-müceddede bi-kefîli'l-vâlide* risâleleri bulunmaktadır. Bu konu dağılımına göre; alım satım konusunda 5, kiralama konusunda 4, rehin konusunda 4, mala kefalet konusunda 2 risâle bulunmaktadır. Şirket, alacakta tasarruf ve ödünç konularında ise 1'er risâle bulunmaktadır. Müellifi belli olmayan *Risâletü'l-mekâdirîyye* ise borçlar hukukunda kullanılan ölçü birimlerinin ele alındığı dikkat çekici bir risâledir.

6. Miras Hukuku

a. Matbûları Bulunan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fi'l-velâ</i>	Molla Hüsrev, Mehmed b. Ferâmur b. Ali (ö. 855/1480)	187b-189a	992/1584	HC1186/12 ⁴⁷⁰	Arp. YL. Tez
2	<i>Risâle fi'l-velâ</i>	Molla Gürânî, Şemseddin Ahmed b. İsmâil (ö. 893/1488)	253a-256a	---	UC1454/3 ⁴⁷¹	Arp. YL. Tez
3	<i>Risâle fi'l-velâ</i>	Sâdî Çelebi, Sa'dullah b. İsa (ö. 945/1539)	8b-14a	---	GE4023/3	Arp. YL. Tez

b. Matbûları Bulunmayan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fi hakkı'l-velâ</i>	Süleyman b. Ali el-Karamânî (ö. 924/1519)	256b-260b	---	UC1454/4	Arp.
2	<i>el-Ferâiz</i>	Taşköprizâde Ahmed Efendi b. Mustafa (ö. 968/1561)	1a- 6b	---	GE910/1	Arp.
3	<i>Risâle fi hakkı'l-velâ</i>	Muhammed b. Musa el-Ganânî (ö. 995/1587)	260b-265b	---	UC1454/4	Arp.
4	<i>Risâle fi mefhûmi'l-ferâiz</i>	Menteşzâde, Şeyhülislam Abdürrahim Efendi (ö.1128/1716)	1b – 43b	---	UC1517/1	Osm.
5	<i>Risâle fi'l-ferâiz</i>	Es-Seyyid Yahya Saib b. Ataullah	1a-19b	---	HO632	Arp.
6	<i>Risâle fi'l-ferâiz</i>	Mahmud Efendi el-Bolvadinî	1a-15b	1207/1792	HC1202/2 ⁴⁷²	Arp.
7	<i>Risâle fi tasvîr-i ahvâli'd-devâir</i>	?	1a-4b	---	UC1511/1	Arp.
8	<i>Risâle fi mefhûmi'l-ferâiz</i>	?	10b-146b	1187/1773	UC1518/2	Osm.
9	<i>Risâle fi'l-velâ</i>	?	168b-171b	---	UC3533/35	Arp.
10	<i>Risâle fi mâ yelzemü mine'l-vesâyâ ve mâ yestehibbühâ</i>	?	204b-214b	---	UC3508/9	Arp.
11	<i>Risâle-i ferâiz (1)</i>	?	15b-19b	1179/1765	OR553/2 ⁴⁷³	Osm.
12	<i>Risâle-i ferâiz (2)</i>	?	15b-18a	---	GE4012/3	Osm.

⁴⁷⁰ UC1454/2; UC3533/33; GE3977/2; GE4023/1.

⁴⁷¹ GE4023/2; UC3533/34.

⁴⁷² GE4910; GE2615/3; GE2612/3; UC1514/2.

⁴⁷³ GE2624.

13	<i>Risâle-i ferâiz (3)</i>	?	119b-121b	---	GE1026/3	Osm.
14	<i>Risâle-i ferâiz (4)</i>	?	40b-75b	---	GE2615/2	Osm.
15	<i>Risâle fi'l-ferâiz (1)</i>	?	1a-15b	---	OR554	Arp.
16	<i>Risâle fi'l-ferâiz (2)</i>	?	60b-63b	---	GE2609/4	Arp.
17	<i>Risâle fi'l-ferâiz (3)</i>	?	66b-70a	963/1555	GE1146/5	Arp.
18	<i>Risâle fi'l-ferâiz (4)</i>	?	164a-197b	---	GE5419/4	Arp.

c. Değerlendirme

Kütüphanedeki miras hukuku alanında yazılmış olan 21 risâleden 3'ü bir yüksek lisans tezinde tahkikli bir şekilde çalışılmıştır⁴⁷⁴. Bu risâleleri matbû olarak kabul ettik. 18 risâle yazma olarak mevcuttur. Molla Hüsrev'in *Risâle fi'l-velâ*'sı 5 nüsha, Mahmud Efendi'nin *Risâle fi'l-ferâiz*'i 5 nüsha, Molla Gürani'nin *Risâle fi'l-velâ*'sı 3 nüsha, müellifi belli olmayan *Risâle-i ferâiz* 2 nüsha olarak mevcuttur. 6 risâle Osmanlıca, 15 risâle ise Arapça telif edilmiştir.

İstinsah tarihi en eski risâle, hicrî 963 tarihinde istinsah edilmiş olan, müellifi bilinmeyen *Risâle fi'l-ferâiz (3)* ismiyle tespit edilen risâledir. Hicrî 992 tarihli Molla Hüsrev'in *Risâle fi'l-velâ* isimli risâlesi en erken istinsah edilmiş ikinci risâledir. İstinsah tarihi bilinen diğer risâleler, Mahmud Efendi'nin *Risâle fi'l-ferâiz*'i hicrî 1170, Müellifi belli olmayan *Risâle-i ferâiz (1)* hicrî 1179, *Risâle fi mefhûmi'l-ferâiz* hicrî 1187 ve Menteşzâde'nin *Risâle fi mefhûmi'l-ferâiz*'i hicrî 1194 tarihlerinde istinsah edilmiştir.

Bu başlık altındaki risâlelerden 15'i genel olarak miras taksimi hakkında kaleme alınmıştır. Osmanlı'da hukukî olarak hicrî XIII. asırda bitme sürecine girmiş bulunan köle hukuku ile miras hukukunun kesişim noktası olan 'velâ' konusunda 5 risâle vardır. Velâ ile ilgili bu risâleler hicrî IX. ve X. asırlarda yazılmıştır. Müellifi belli olmayan *Risâle fi mâ yelzemü mine'l-vesâyâ ve mâ yestehibbühâ* isimli risâle ise vasiyet hakkındadır.

7. Yargı Hukuku

a. Matbûları Bulunan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
---------	-----------	---------	--------------------	-----------------	-------------------	------------

⁴⁷⁴ Ahmet Ali Korkmaz, *Molla Hüsrev'in 'Velâ' Hakkındaki Görüşleri ve Bu Konuda Osmanlı Âlimleri Arasında Yapılan Tartışmalar (Velâ Risâleleri Çerçevesinde)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

1	<i>Risâle fî talebi'l-yemîni ba'de hükmi'l-Mâliki</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî (ö. 970/1563)	52-59	XI./XVII. asır	OR489/8	Arp.
2	<i>Risâle fî'r-rîşveti ve aksâmihâ ve mâ yate'allaku bihâ li'l-kâdi ve gayrih</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî (ö.970/1563)	79-84	XI./XVII. asır	OR489/11	Arp.
3	<i>Risâle fî ikâmeti'l-kâdi et-ta'zir 'ale'l-müfsidi bilâ da'vâ</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî (ö. 970/1563)	87-94	XI./XVII. asır	OR489/13	Arp.
4	<i>Risâle fî beyâni mâ yeskutü mine'l-hukûki bi'l-iskâti ve mâ lâ yeskut</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî (ö. 970/1563)	99-101	XI./XVII. asır	OR489/15	Arp.
5	<i>Risâle fî mâ tukbelü'ş-şehâdeti hasbeten bilâ da'vâ</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî (ö.970/1563)	150-153	XI./XVII. asır	OR489/25	Arp.
6	<i>Risâle fî'l-hükmi bi'l mücebi bi's-sihha</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî (ö. 970/1563)	172-173	XI./XVII. asır	OR489/31	Arp.
7	<i>Risâle fî mâ yübtulu da've'l-mudde'î</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî (ö. 970/1563)	206-208	XI./XVII. asır	OR489/37	Arp.
8	<i>Risâle fî't-tenâkuzi fî'd-da'vâ</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî (ö. 970/1563)	208-212	XI./XVII. asır	OR489/38	Arp.
9	<i>Risâle fî mesâili'l-ibrâ</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî (ö. 970/1563)	213-216	XI./XVII. asır	OR489/39	Arp.
10	<i>Risâle fî'l-hükmi bilâ tekaddümi da'vâ ve husûmet</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî (ö. 970/1563)	104-113	XI./XVII. asır	GE4049/38	Arp.
11	<i>Risâle fî vücûdi'l-katli fî'ş-şâri'i'l-a'zam (Melce'ü'l-kudât 'inde te'ârudi'l-beyyinât)</i>	Ğanim el-Baĝdadî (ö. 1032/1623)	120b-123b	---	GE4689/3	Arp.

12	<i>Ahsenü'l-akvâl li't-tahallusi 'an mahzûrâti'l-ef'âl</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürübülâlî el-Vefâi el-Mısırî (ö. 1069/1659)	215b-217a	1148/1735	HO481/23	Arp.
13	<i>el-İstifâde min kitâbi'ş-şehâde</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürübülâlî el-Vefâi el-Mısırî (ö. 1069/1659)	326a-337-b	1148/1735	HO481/38	Arp.
14	<i>ed-Dürrü's-semîn fi'l-yemîn</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürübülâlî el-Vefâi el-Mısırî (ö. 1069/1659)	338a-340a	1148/1735	HO481/39	Arp.
15	<i>Hükmü'l-müsned bi-tercihi beyyineti ğayri zi'l-yed</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürübülâlî el-Vefâi el-Mısırî (ö. 1069/1659)	340b-344b	1148/1735	HO481/40	Arp.
16	<i>Tenkîhu'l-ahkâm fi hükmi'l-ibrâ ve'l-ikrâri'l-hâs ve'l-âm</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürübülâlî el-Vefâi el-Mısırî (ö. 1069/1659)	345a-362b	1148/1735	HO481/41	Arp.
17	<i>İzâhu'l-hafıyyât 'inde te'ârudi beyyinatî'n-nefyi ve'l-isbât</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürübülâlî el-Vefâi el-Mısırî (ö. 1069/1659)	363a-371b	1148/1735	HO481/42	Arp.
18	<i>Risâle fi beyyine leha'r-ruchan 'inde te'ârudi'l-burhân</i>	Hisâlî Abdurrahman Çelebi (ö. 1087/1676)	274b-283a	---	UC1457/2 ⁴⁷⁵	Arp.

b. Matbûları Bulunmayan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fi edebi'l-kâdî</i>	Kemalpaşazâde, Ahmed b. Süleyman (ö. 860/1456)	102a-104b	---	UC3533/18	Arp.
2	<i>Risâletü'l-keâm fi tenfizi mâ sebete bi'ş-şehâdeti 'ale'l-hatt</i>	İbnü'ş-Şihne, Ebü'l-Berekât Seriyüddîn Abdülber b. Muhammed b. Muhammed el-Halebî (921/1515)	115-129	---	GE4049/41 ⁴⁷⁶	Arp.
3	<i>Risâle (fi te'ârudi'l-beyyineteyni bi'l-hükmi'l-esahh)</i>	Vankulu, Mehmed b. Mustafa (ö. 1000/1592)	132b-137a	---	GE4601/2	Arp.
4	<i>Risâle fi kitâbi'l-eymâni mine'l-Hidâye</i>	Hüsrev b. Mustafa (Hüsrevzâde Mustafa) (ö.1000/1592)	21b-26a	XII./XVIII. asır	UC1399/2	Arp.
5	<i>Risâle 'alâ mebhasi hucciyyâtî'z-zâhiri li'l-istihkâk</i>	Ahîzâde, Abdulhalîm b Muhammed (ö.1013/1604)	1a – 12b	---	HO621/1	Arp.

⁴⁷⁵ UC1454/7.

⁴⁷⁶ HO584/2.

6	<i>Risâle 'alâ bâbi'ş-şehâde mine'l-Hidâye</i>	Tursunzâde, Abdülbâki b. Tursun b. Murad el-İstanbûlî (ö. 1015/1606)	191a-194a	---	HC1192/8	Arp.
7	<i>Risâle fi'l-mesâil</i>	Ebu Bekr b. Muhammed b. Süleyman el-Kürdî es-Sührânî (ö. 1048/1638)	55b-74a	---	HO547/4	Arp.
8	<i>Risâle fi kitâbi'l-eymâni mine'l-Hidâye</i>	?	80b-97b	X./XII. asır	HO410/4	Arp.
9	<i>Risâle fi'l-fetvâ</i>	?	80b-82b	---	HO1318/10	Arp.
10	<i>Risâle fi'd-da'vâ</i>	?	153a - 177b	XIII./XIX. asır	OR542/2	Arp.

c. Değerlendirme

Mahkeme esnasındaki süreci ilgilendiren farklı konuların ele alındığı bu başlık altında 28 risâle mevcuttur. 18 risâlenin matbûları bulunmaktadır. 10 risâle ise yazma olarak günümüze ulaşmıştır. Bu konudaki risâlelerin tamamı Arapça telif edilmiştir. Bu başlık altında bulunan eserler arasında en çok risâlesi bulunan müellif yine İbn Nüceym'dir ve konuya dair 10 risâlesi bulunmaktadır. Şürünbülâlî'nin ise 6 risâlesi bu konu hakkında yazılmıştır. Kütüphanede İbn Nüceym'in risâleleri 3 nüsha, İbnü'ş-Şihne'nin *Risâletü'l-keâm fi tenfizi mâ sebete bi'ş-şehâdeti ale'l-hatt* ve Hisâlî Abdurrahman Çelebi'nin *Risâle fi beyyine leha'r-ruchân 'inde te'ârudi'l-burhân* risâleleri 2 nüsha olarak mevcuttur.

İstinsah tarihi en eski olan risâle, Tursunzâde'nin hicrî 998 senesinde istinsah edilmiş olan *Risâle 'alâ bâbi'ş-şehâde mine'l-Hidâye* isimli risâlesidir. Müellifin yaşadığı dönemde istinsah edilmesi, söz konusu eserin müellif hattı olma ihtimalini gündeme getirmektedir. Müellifi belli olmayan eserlerden *Risâle fi kitâbi'l-eymân mine'l-Hidâye* hicrî X. asırda, İbn Nüceym risâleleri hicrî XI. asırda, Hüsrevzâde Mustafa'nın *Risâle fi kitâbi'l-eymân mine'l-Hidâye*'si ve Şürünbülâlî'nin risâleleri hicrî XII. asırda istinsah edilmiştir. Müellifi belli olmayan *Risâle fi'd-da'vâ*'nın istinsah tarihi ise hicrî XIII. asırdır. Telif tarihi en eski olan risâle ise Kemalpaşazâde'nin *Risâle fi edebi'l-kâdî* isimli risâlesidir.

Konu dağılımında ağırlıklı olan başlık, “yemin” bahsidir. Bu konuda 6 risâle vardır. 4 risâle ise “şahitlik” ile ilgilidir. *Risâle fi edebi'l-kâdî*, *Risâle fi'l-fetvâ* ve *Risâle*

fi'd-da 'vâ isimli risâleler mahkeme ve hüküm verme mevkiinde olan kâdı ve müftüler ile ilgili muhtelif bahisleri ele alır. *Risâle fi't-tenâkuzi fid-da'vâ, İzâhu'l-hafıyyât 'inde te'ârudi beyyinâti'n-nefyi ve'l-isbât, Risâle fi beyyine leha'r-ruchân 'inde te'ârudi'l-burhân, Risâle fi vücûdi'l-katli fi's-şâri'i'l-a'zam (Melceü'l-kudât 'inde te'ârudi'l-beyyinât), Risâle (fi te'ârudi'l-beyyineteyni bi'l-hükmi'l-esahh)* risâleleri ise ihtilaf anında kâdılarının nasıl hareket etmeleri gerektiğine dair açıklayıcı bilgiler içermektedir.

8. Ceza Hukuku

a. Matbûları Bulunan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fi haddi'l-hamr</i>	Kemalpaşazâde, Ahmed b. Süleyman (ö. 860/1456)	60b – 61b	---	UC3525/20	Arp.
2	<i>Rakamü'l-beyân fi-diyeti'l-mafsali ve'l-benân</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünlâlî el-Vefâi el-Mısrî (ö. 1069/1659)	464b-466a	1148/1735	HO481/57	Arp.
3	<i>en-Nassu'l-makbûli-reddi'l-iftâ'i'l-ma'lûli bi diyyeti'l-maktûl</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünlâlî el-Vefâi el-Mısrî (ö. 1069/1659)	466b-468a	1148/1735	HO481/58	Arp.

b. Matbûları Bulunmayan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fi hakki sebbi'n-Nebî</i>	Hüsâmeddin Hüseyin b. Abdurrahman el-Tokâdî, (ö. 860/1456)	209a-211b	---	UC3521/23	Arp.
2	<i>Risâle fi'l-hudûdi ve't-ta'zîr</i>	Çivizâde, Muhammed Muhyiddin b. İlyas el-Menteşevî (Ö. 954/1547)	62b-82b	1149/1736	HO565/2	Arp.
3	<i>Risâle fi mes'eleti cenîni'l-emeti min Düreri'l-Hükkâm</i>	Ebubekir b. Muhammed Sofyavî (XII./XVIII. asır)	110b-111a	1178/1764	UC528/3	Arp.
4	<i>Risâle fi sübûti'l-kısâs</i>	Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)	7a – 7b	---	UC1307/2 ⁴⁷⁷	Arp.
5	<i>Risâle fi'l-kısâs</i>	Bağçecizâde Ahmed el-Kayserî	19b – 30a	---	HO1339/3	Arp.
6	<i>Risâle-i erş ve kısâs</i>	?	244b-249b	1194/1780	UC3493/20	Osm.
7	<i>Risâle fi katli'l-mülhid</i>	?	177b-180b	---	UC3533/39	Arp.

⁴⁷⁷ GE4852/10; UC3521/19.

c. Değerlendirme

Kütüphanede bulunan “ceza hukuku” ile ilgili risâle sayısı 10’dur. Bunlardan 3 risâlenin matbûsu bulunmaktadır. Geriye kalan 7 risâle basılmamıştır. *Risâle-i erş ve kısas* Osmanlıca, diğer risâleler Arapça telif edilmiştir. Âlim Muhammed’in *Risâle fi sübûti’l-kısâs*’ı 3 nüsha, diğer risâleler ise 1’er nüsha olarak kütüphanede mevcuttur. İstinsah tarihi bilinen 3 risâle vardır: Çivizâde’nin *Risâle fi’l-hudûdi ve’t-ta’zir*’i hicrî 1149, Ebubekir Sofyavî’nin *Risâle fi mes’eleti cenîni’l-emeti min Düreri’l-Hükkâm*’ı hicrî 1178, müellifi beli olmayan *Risâle-i erş ve kısas* hicrî 1194 tarihlerinde istinsah edilmiştir. Telif tarihi en eski olan risâleler ise vefat tarihleri hicrî 860 olan Hüsameddin et-Tokâdî ve Kemalpaşazâde’nin *Risâle fi hakkı sebî’n-Nebî* ile *Risâle fi haddi’l-hamr* isimli risâleleridir. Günümüze en yakın risâle ise hicrî 1205 vefat tarihli Âlim Muhammed’in *Risâle fi sübûti’l-kısâs*’ıdır.

Risâle fi hakkı sebî’n-Nebî, Hz. Peygamber’e hakaret etmenin kötülüğünden ve bunun neticesinde gerekecek cezaların durumundan bahsetmektedir. *Risâle fi haddi’l-hamr*, içki içmek neticesinde uygulanacak haddin keyfiyetini açıklamaktadır. *Risâle fi’l-hudûdi ve’t-ta’zir*, had ve tazir arasındaki farkları ve hangi durumlarda kimlere uygulanabileceğini ve uygulanamayacağını beyân eder. *Risâle fi katli’l-mülhid* isimli risâle, kişinin hangi durumlarda dinden dönmüş olarak kabul edilebileceğinden ve uygulanacak hadden bahsetmektedir. Böylelikle “had ve tazir”, bu başlık altında en çok işlenen konu olmuştur. “Kısas ve erş” konusunda yazılmış olan risâleler *Risâle fi sübûti’l-kısâs*, *Risâle fi’l-kısâs* ve *Risâle-i erş ve kısas* isimli risâlelerdir. *Risâle fi mes’eleti cenîni’l-emeti min Düreri’l-Hükkâm* ise anne karnında ölen cenin için ödenecek diyet ile ilgili hususları kapsamaktadır. Şürünbülâlî’nin *Rakamü’l-beyân fi diyeti’l-mafsali ve’l-benân* ve *en-Nassu’l-makbûl li-reddi’l-iftâi’l-ma’lûli bi diyeti’l-maktûl* risâleleri sırasıyla organ ve can diyetinden bahsetmektedir. Netice olarak 4 risâle “had ve tazir”, 3’er risâle ise “kısas ve erş” ile “diyet” konularını ihtiva etmektedir.

9. Devlet (İdare) ve Savaş Hukuku

a. Matbûları Bulunan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
---------	-----------	---------	--------------------	-----------------	-------------------	------------

1	<i>Risâle fî kenâisi 'l-Mısıryye</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî (ö. 970/1563)	84-86	XI./XVII. asır	OR489/12	Arp.
2	<i>Risâle fî hükmi 'l-iktâ'âti 'd-divâniyye</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî (ö. 970/1563)	102-105	XI./XVII. asır	OR489/16	Arp.
3	<i>Risâle fî hükmi men yetevellâi 'l-hükme ba 'de mevti 'l-bâşâ</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî (ö. 970/1563)	106-108	XI./XVII. asır	OR489/17	Arp.
4	<i>Risâle fî mesâili 'l-cibâyâti ve 'l-ma 'şerâti 'd-divâniyye</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî (ö. 970/1563)	216-218	XI./XVII. asır	OR489/39	Arp.
5	<i>Risâle fî siyâseti 'ş-şer 'iyye</i>	Dede Cöngî, Kemâlüddîn İbrâhîm b. Bahşî b. İbrâhîm (ö. 975/1567)	30b-44a	---	HO621/3	Arp.
6	<i>Risâle fî emvâli beyti 'l-mâli ve aksâmihâ ve ahkâmihâ ve masârifihâ</i>	Dede Cöngî, Kemâleddîn İbrâhîm b. Bahşî b. İbrâhîm (ö. 975/1567)	20b-33b	1137/1724	GE5004/2	Arp.
7	<i>İnfâzu 'l-evâmiri 'l-ilâhiyye bi-nusreti 'l-asâkiri 'l-Osmaniyye ve inkâdi sükkâni 'l-cezirâti 'l-'Arabiyye</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürübülâlî el-Vefâi el-Mısrî (ö. 1069/1659)	217b-222b	1148/1735	HO481/24	Arp.
8	<i>ed-Dürretü 'l-yetîme fî 'l-ğanîme</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürübülâlî el-Vefâi el-Mısrî (ö. 1069/1659)	223a-227b	1148/1735	HO481/25	Arp.
9	<i>Kahru 'l-milleti 'l-küfriyye bi 'l-edilleti 'l-Muhammediyye</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürübülâlî el-Vefâi el-Mısrî (ö. 1069/1659)	228a-232b	1148/1735	HO481/26	Arp.
10	<i>Âsârü 'l-Mahmûd li-kahri zevi 'l-'uhûd</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürübülâlî el-Vefâi el-Mısrî (ö. 1069/1659)	233a-240b	1148/1735	HO481/27	Arp.

b. Matbûlari Bulunmayan Risâle

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fî 'ş-şehîd</i>	Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)	6b-7a	---	UC1307/1	Arp.

c. Değerlendirme

Birbiriyle bağlantılı olan devlet ve savaş hukuku konularının bir arada zikredildiği bu başlıkta 11 risâle bulunmaktadır. Bu risâlelerden sadece 1'i yazma olarak günümüze ulaşmıştır. Diğerlerinin matbûları mevcuttur. İbn Nüceym ve Şürünbülâlî'nin bu konular hakkında 4'er risâlesi vardır. İbn Nüceym'in risâleleri daha önce de söylendiği gibi kütüphanede 3 nüsha olarak bulunmaktadır.

İstinsah tarihlerine bakıldığında hicrî XI. asırda İbn Nüceym'in risâleleri, hicrî XII. asırda ise Dede Cöngî'nin *Risâle fî emvâli beyti'l-mâli ve aksâmihâ ve ahkâmihâ ve masârifihâ* isimli risâlesi ve Şürünbülâlî'nin risâleleri bulunmaktadır.

Risâle fî hükmi'l-iktâ'âti'd-divâniyye, *Risâle fî mesâili'l-cibâyâti ve'l-ma'serâti'd-divâniyye* ve *Risâle fî emvâli beyti'l-mâli ve aksâmihâ ve ahkâmihâ ve masârifihâ* isimli risâleler devlet harcamaları ile ilgili hükümlerden bahsetmektedir. *Risâle fî hükmi men yetevellâi'l-hükme ba'de mevti'l-bâşâ* risâlesi, vefat eden valinin yerine yenisi gelene kadar yerine kimin hangi şartlarla vekâlet edebileceği konusu ile ilgilenir. *Risâle fî siyâseti's-şer'iyye şer'î* hükümlerin uygulandığı bir yönetimin ne şekilde yapılacağına dair bilgiler içerir. *Risâle fî kenâisi'l-Mısriyye* Mısır'daki kiliselerin hukukî statüsünden ve devletin davranış biçiminden bahseder. Şürünbülâlî'nin risâleleri ve *Risâle fî's-şehîd* adlı eser, cihad ve şehitlik ile ilgili konuları ele almaktadır.

C. MUHTELİF RİSALELER

Üçüncü ana başlık olarak yer verilen “muhtelif risâleler” başlığı, kapsam olarak doğrudan usûl-i fıkıh ve fûrû-i fıkıh konularına dâhil edilemeyen ve başka disiplinlerle bağlantılı olabilen risâleleri içermektedir.

1. Matbûları Bulunan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâle fî elfâzi'l küfr</i>	Bedrürreşid Muhammed b. İsmail (ö.768/1366)	109b-120b	967/1559	GE4609/5	Arp.
2	<i>Risâle fî tercihi mezhebi'l-Hanîfe</i>	Ekmeleddin Muhammed b.	118a-123b	1127/1715	GE5004/21	Arp.

		Mahmûd b. Ahmed el-Bâbertî er-Rûmî el-Mısırî (ö. 786/1384)				
3	<i>er-Risâle</i>	Ebü'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Receb el-Bağdâdî e (ö. 795/1393)	32a-37a	---	GE2456/3	Arp.
4	<i>Risâle fî'l-mesâil</i>	İbn Hacer El-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449)	148a-151b	---	GE1605/16	Arp.
5	<i>Risâletü'l-ma'mûle fî tashihi lafzi'z-zındik</i>	Kemalpaşazâde, Ahmed b. Süleyman (ö. 860/1456)	249a-250b	1184/1770	OR534/2	Arp.
6	<i>Risâletü'l-kelâm fî'l-Besmele</i>	Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî (ö. 911/1505)	83a-84a	---	HO584/3	Arp.
7	<i>el-Kavlü'n-nakî fî'r-reddi 'ale'l-müfterî</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî (ö. 970/1563)	17-24	XI./XVII. asır	OR489/3	Arp.
8	<i>Risâle fî mâ dabetahû ehlü'n-nakli fî haberi'l-fasl (fî't-ta'n ve tâ'ün)</i>	İbn Nüceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî (ö. 970/1563)	73-78	XI.XVII. asır	OR489/10	Arp.
9	<i>'İs'âdi âli Osmani'l-Mükerrerem bi-binâi Beytillahi'l-Muharrem</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünbülâlî el-Vefâî el-Mısırî (ö. 1069/1659)	5a-11a	1148/1735	HO481/1	Arp.
10	<i>İkrâmü üli'l-elbâb bi-şerifi'l-hitâb</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürünbülâlî el-Vefâî el-Mısırî (ö. 1069/1659)	11b-40b	1148/1735	HO481/2	Arp.
11	<i>Milleti İbrahim Aleyhisselam Hususunda Olan Sual Cevab Risâlesi</i>	Şeyhü'l-İslam Yahya b. Ömer Minkârizâde (ö. 1088/1678)	250-255	1323/1905	GE5411	Osm. Makale

2. Matbûları Bulunmayan Risâleler

Sıra No	Eser İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Telif Dili
1	<i>Risâletü 'l-ed' iye li-eyyâmi Arafat sebete 'alâ tertibi'l-usbû'</i>	Şehabeddin Ahmed el-Bûni (ö. 622/1225)	40b-48b	---	OR347/2	Arp.
2	<i>Risâle fî tabakâtü'l-müctehidîn</i>	Kemalpaşazâde, Ahmed b. Süleyman (ö. 860/1456)	51b-55a	---	UC3502/3	Arp.
3	<i>Risâle-i Kadızâde (Risâle-i Mebhas-i imân)</i>	Kadızâde Mehmet Efendi er-Rûmi (ö. 1045/1635)	33a-38b	---	GE4804/2	Osm.
4	<i>Risâle fî'l-cevâbi 'an mes'eleti men kâle "in fe'ale kezâ fehüve kâfir"</i>	Hayruddîn b. Ahmed b. Ali el-Eyyûbî el-Uleymî el-Fârûkî er-Remlî (ö. 1081/1671)	29b-34a	---	GE4365/4	Arp.
5	<i>Risâle fî kavli'l-kâil in fe'altü kezâ fehüve kâfir</i>	Şeyhü'l-İslam Yahya b. Ömer Minkârizâde (ö. 1088/1678)	35a-36b	1081/1670	GE4365/5	Arp.
6	<i>Ecvibetü Hafniyye 'alâ es'ileti Dağistâniyye</i>	Ebü'l-Mekârim Şemsüddîn (Necmüddîn) Muhammed b. Sâlim b. Ahmed el-Hifnî (ö. 1181/1767)	23b-27b	---	UC9818/4	Arp.
7	<i>el-Es'iletü's-semâniyyete 'aşar ve ecvibetühâ 'ale'l-'aşar</i>	Ebü'l-Mekârim Şemsüddîn (Necmüddîn) Muhammed b. Sâlim b. Ahmed el-Hifnî (ö. 1181/1767)	28a-31a	---	UC9818/5	Arp.
8	<i>Risâle fî kavli'l-kâil "Eğer benden küfür sadır olduysa"</i>	Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)	195a-195b	---	UC3521/17	Arp.
9	<i>el-Ecvibe ilâ es'ileti Muhammed b. Titlav el-Karatî</i>	Davud el-Atşî	18a-23a	---	UC9818/3	Arp.
10	<i>El-Ecvibe ilâ es'ileti Muhammed b. Titlav el-Karatî</i>	Hadis el-Mecdî	12b-17b	---	UC9818/2	Arp.
11	<i>Risâle 'ale'd-Dürer ve'l-Gürer fî mevdi'i sehv ve zelal ve mevâki'a habt ve halel</i>	İbrahim b. Muhammed	6b – 72b	XII./XVIII. asır	UC1399/7	Arp.
12	<i>Risâle fî'l-mesâil</i>	?	71b-75b	---	GE1030/2	Arp.
13	<i>Risâle fî enne'l-İslâm yeşratu't-teberrî 'ani'd-dîni'l-evvel</i>	?	171b-173b	---	UC3533/36	Arp.

3. Değerlendirme

Kütüphanede bulunan risâlelerden 24'ü içeriklerinde birbirinden farklı fikhî meseleleri bulunduran veya Kelam ilmi gibi farklı dallarla bağlantısı bulunan risâlelerdir. Bu sebeple söz konusu eserler, “muhtelif risâleler” başlığında ele alınmıştır. Bu risâlelerden 11'inin matbûları bulunmaktadır. 13'ünün ise henüz baskısı yapılmamıştır. Kütüphanede Bedrürreşîd'in⁴⁷⁸ *Risâle fî elfâzı'l küfr* risâlesi 3 nüsha, İbn Nüceym'in risâleleri 3 nüsha ve İbrahim b. Muhammed'in *Risâle 'ale'd-Dürer ve'l-Gürer fî mevdi' i sehv ve zelal ve mevâki'a habt ve halel* risâlesi 2 nüsha olarak mevcuttur.

İstinsah tarihi en eski olan risâle Bedrürreşîd'in *Risâle fî elfâzı'l küfr*'üdür ve hicrî 967 yılında istinsah edilmiştir. Telif tarihi en eski olan risâle ise hicrî VII. asırda kaleme alınmış olan Şehabeddin el-Bûnî'nin⁴⁷⁹ *Risâletü'l-ed' iye li-eyyâmi Arafat sebete 'alâ tertîbi'l-usbû'* isimli risâlesidir. el-Bâbertî'nin⁴⁸⁰ *Risâle fî tercîhi mezhebi'l-Hanîfe'si* hicrî 1127'de, Minkârizâde'nin⁴⁸¹ *Risâle fî kavli'l-kâil "in fe'altü kezâ fehüve kâfir"*'i hicrî 1081, *Milleti İbrahim Aleyhisselam Hususunda Olan Sual Cevab Risâlesi* 1323'te, Kemalpaşazâde'nin *Risâletü'l-ma'mûle fî tashîhi lafzi'z-zındik*'ı 1184'te İbn Nüceym'in risâleleri hicrî XI., Şürünbülâlî'nin risâleleri hicrî XII., İbrahim b. Muhammed'in *Risâle 'ale'd-Dürer ve'l-Gürer fî mevdi' i sehv ve zelal ve mevâki'a habt ve halel*'i ise hicrî XII. asırlarda istinsah edilmiştir. *Risâle-i Kadızâde (Risâle-i Mebhas-i İman)* ile *Milleti İbrahim Aleyhisselam Hususunda Olan Sual Cevab Risâlesi* Osmanlıca'dır. Diğer 22 risâle ise Arapça telif edilmiştir.

Bedrürreşîd'in *Risâle fî elfâzı'l küfr*'ü, İbn Hacer'in *Risâle fî'l-mesâil*'i, Kemalpaşazâde'nin *Risâletü'l-ma'mûle fî tashîhi lafzi'z-zındik*'ı, Kadızâde'nin *Risâle-i*

⁴⁷⁸ Hayatı ve eserleri hakkında kaynaklarda çok az bilgi vardır: bkz. Ez-Zirikli, *a.g.e.*, VI, s. 37.

⁴⁷⁹ Asıl adı Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Alî b. Yûsuf el-Kureşî el-Bûnî'dir. Cezayir sahilinde Konstantin vilâyetine bağlı Bûne kasabasında doğmuştur. Mısır'da yaşadığı, Kahire'de vefat ettiği ve Karâfe Mezarlığı'na defnedildiği dışında hakkında bilgi yoktur. Daha çok havass ilimleriyle meşgul olmuştur. Şemsü'l-ma'ârifî'l-kübra isimli eseri meşhurdur. (el-Bağdadî, *a.g.e.*, I, s. 90; Süleyman Uludağ, “Bûnî, Ahmed b. Alî”, *DİA*, VI, İstanbul 1993, s. 416-417.)

⁴⁸⁰ 710'dan (1310) sonra doğduğu bilinmektedir. Memleketi olan Bayburt'a (Arapça kaynaklarda Bâbirt) nisbetle Bâbertî, Anadolu'ya nisbetle Rûmî, Mısır'da (Kahire) vefat etmiş olması sebebiyle de Mısır nisbeleriyle anılmaktadır. Süyûtî ve ondan nakilde bulunan Şah Veliyyullah ed-Dihlevî ile Leknevî gibi âlimlerin onu Bağdat yakınlarındaki Bâbertâ köyüne nisbet etmeleri, buradan yetişen âlimlerin de Bâbertî nisbesiyle anılmış olmalarından kaynaklanmaktadır. Rûmî nisbesi de onun Bâbertâ'ya değil Bayburt'a nisbet edilmesi gerektiğini teyit etmektedir. 40'tan fazla eseri vardır. En meşhurları: *el-İnâye* ve *Şerhu akîdeti ehli's-sünne ve'l-cemâ'a*'dır. (el-Bağdadî, *a.g.e.*, I, s. 171; ez-Zirikli, *a.g.e.*, VII, s. 271; el-Kehhâle, *a.g.e.*, XI, s. 298-299; Bursalı, *a.g.e.*, s. 221-222; Arif Aytekin, “el-Bâbertî”, *DİA*, IV, İstanbul, 1991, 377-378.)

⁴⁸¹ Hayatı ve eserleri için bkz. İpşirli, “Minkârizâde Yahya Efendi”, *DİA*, XXX, İstanbul, 2005, s. 114-115)

Kadıızâde (Risâle-i Mebhas-i İman)’ı, er-Remlî’nin *Risâle fi’l-cevâb ‘an mes’eleli men kâle “in fe’ale kezâ fehüve kâfir”*’i, Şeyhülislam Minkârizâde’nin *Milleti İbrahim Aleyhisselam Hususunda Olan Sual Cevab Risâlesi* ve *Risâle fi kavli’l-kâil in fe’altü kezâ fehüve kâfir*’i, Âlim Muhammed’in *Risâle fi kavli’l-kâil “Eğer benden küfür sadır olduyşa”*’sı ve müellifi belli olmayan *Risâle fi enne’l-İslâm yeşratü’t-teberrî ‘ani’d-dini’l-evvel* isimli risâlesi; her ne kadar işledikleri konularla ilgili fikhî çıkarımlar içerse de esasen bunlar akâid konularıyla ilgili eserlerdir. Diğer taraftan Kemalpaşazâde’nin *Risâle fi tabakâtü’l-müctehidîn*’i, İbn Nüceym’in *Risâle fi mâ zabetahü ehlü’n-nakli fi haberi’l-fasl (fi’t-ta’ni ve tâ’ün)*’u ve Şürünbülâlî’nin *‘İs’âdi âli Osmani’l-Mükerrem bi-binâi Beytillahi’l-Muharrem*’i; tarih bilgileri ve tabakâtü’l-fukahâ ile ilgilidir. *Risâle fi tercîhi mezhebi’l-Hanîfe* ve *el-Kavlü’n-nakî fi’r-reddi ‘ale’l-müfteri* isimli risâleler Hanefî mezhebinin fazileti ve bu mezhebe yöneltilen ithamların reddiyesi hususlarını işlemektedir. Ebu’l-Ferec Receb el-Bağdâdî’nin *er-Risâle*’si genel olarak ilmin özel olarak da fikh ilminin faziletinden bahsetmektedir. Şehabeddin el-Bûnî’nin *Risâletü’l-ed’iye li-eyyâmi Arafat sebete ‘alâ tertîbi’l-usbû’* isimli risâlesi Arafat günlerinde farklı yer ve zamanlarda okunacak duaların cem olduğu bir risâledir. Hifnî’ye ait olan 2 risâle fikh dalında sorulmuş muhtelif soru ve cevapları içermektedir. Süyûtî’nin *Risâletü’l-keâm fi’l-Besmele*’si bismelenin ayet olup olmadığı ile ilgili tartışmaları ele alarak tefsir disiplinine dair meseleleri ele almış olsa da bununla alakalı muhtelif fikhî hükümler de bu risâlede yer almaktadır. Müellifi belli olmayan *Risâle fi’l-mesâil* ise konu tertip ve bütünlüğüne riayet etmeksizin abdest, namaz, cenaze, zekât, oruç, hibe gibi konularda kısa bilgiler içermektedir. Davud el-Atîşî ve Hadis el-Mecdî ye ait risâleler aynı isimle kaydedilmiş olsa da farklı risâlelerdir. Bu risâleler birçok farklı fikhî soru ve bunların cevaplarını ihtivâ etmektedir.

II. GENEL DEĞERLENDİRME

A. MÜELLİFLERİN VEFAT TARİHLERİ BAKIMINDAN

1. Matbûları Bulunan Yazma Risâleler

Tablo 1:

	Usûl-i Fıkıh	Fürû-i Fıkıh	Muhtelif Risâleler	Toplam
Vefat tarihi bilinen müelliflerin risâleleri	4	130	11	145
Vefat tarihi bilinmeyen müelliflerin risâleleri	-	-	-	-
Müellifleri bilinmeyen risâleler	-	-	-	-
Toplam	4	130	11	<u>145</u>

2. Matbûları Bulunmayan Yazma Risâleler

Tablo 2:

	Usûl-i Fıkıh	Fürû-i Fıkıh	Muhtelif Risâleler	Toplam
Vefat tarihi bilinen müelliflerin risâleleri	2	57	8	66
Vefat tarihi bilinmeyen müelliflerin risâleleri	-	10	3	13
Müellifleri bilinmeyen risâleler	2	52	2	56
Toplam	4	119	13	<u>136</u>

3. Tüm Risâleler

Tablo 3:

	Usûl-i Fıkıh	Fürû-i Fıkıh	Muhtelif Risâleler	Toplam
Vefat tarihi bilinen müelliflerin risâleleri	6	187	19	212
Vefat tarihi bilinmeyen müelliflerin risâleleri	-	10	3	13
Müellifleri bilinmeyen risâleler	2	52	2	56
Toplam	8	249	24	<u>281</u>

İnebey Kütüphanesi'nde bulunan fıkıhla ilgili 281 risâleden 225'inin müellifleri bellidir. Bunlardan 212 risâlenin müelliflerinin vefat tarihi bilinmektedir. 13 risâlenin müelliflerinin vefat tarihi hakkında bilgi yoktur. Kütüphanede bulunan 56 fıkıh risâlesinin ise müellifi bilinmemektedir ve hepsi yazma olarak günümüze ulaşmış eserlerdir. Matbûları bulunmayan 136 risâleden müellifi bilinen 78 risâlenin 66'sının müellif vefat tarihi bilinirken geri kalan 13'ünün müellif vefat tarihi bilinmemektedir.

B. RİSÂLELERİN YAZILDIKLARI ASIRLAR BAKIMINDAN
1. Telif Tarihlerine Göre

Tablo 4:

<u>Asırlar (Hicrî/Miladî)</u>	<u>Müellif Sayısı</u>	<u>Risâle Sayısı</u>
II./VIII.	1	1
III./IX.	---	---
IV./X.	1	1
V./XI.	1	1
VI./XII.	---	---
VII./XIII.	1	1
VIII./XIV.	4	4
IX./XV.	8	25
X./XVI.	18	66
XI./XVII.	17	89
XII./XVIII.	9	13
XIII./XIX.	1	11
Toplam	<u>61</u>	<u>211</u>
Tarihi Bilinmeyenler	14	14
Müellifi Bilinmeyenler	---	56
Toplam		<u>281</u>

Tablo 4'teki veriler dikkate alındığında İnebey Kütüphanesi'ndeki fıkıh risâlelerinin önemli bir kısmının X/XV. ve XI/XVI. asırlarda yaşayan müellifler tarafından telif edildiği görülmektedir. Bu tarih aralığı aynı zamanda Bursa'nın başkent olduğu dönemin hemen sonrasına denk düşmektedir. Kütüphanedeki risâlelerin telif tarihlerinin bu dönemde yoğunlaşmasının birçok sebebi olabilir, ancak bu sebeplerden birinin Bursa'nın başkent olmasıyla alakalı olma ihtimali göz ardı edilmemelidir. Vefat tarihi bilinen 61 müelliften 35'i bu iki asırda yaşamışlardır. IX./XIV. ve XII./XVIII. Asırlarda yaşayan müellifleri de kattığımızda bu sayı 53'ye ulaşmaktadır. X./XV. asırda 66 risâle, XI./XVI. asırda ise 89 risâle bulunmaktaysa da bu risâlelerin 41'i İbn Nüceym'e, 60'ı ise Şürünbülâlî'ye aittir. Müellifi bilinen 225 risâle, 75 müellif tarafından yazılmıştır.

2. İstinsah Tarihlerine Göre

Tablo 5:

Asırlar (Hicrî/Miladî)	Risâle Sayısı
IX./XV.	1
X./XVI.	12
XI./XVII.	54
XII./XVIII.	87
XIII./XIX. - XIV./XX.	11
Toplam	165
İstinsah Tarihi Bilinmeyen	116
Toplam	<u>281</u>

Kütüphanedeki istinsah tarihi bilinen en eski fıkıh risâlesi hicrî 866 tarihinde istinsah edilmiş olan, Hoca Paşa Muhammed b. Muhammed el-Hâfız el-Buharî'ye (ö. 822/1420) ait olan *Risâle-i ilmihâl*'dir. İstinsah tarihi günümüze en yakın olan risâle ise müellifi belli olmayan, 1334/1915 tarihinde istinsah edilmiş GE2627/2 demirbaş numaralı *Risâle fi'l-cenâiz(2)*'dir. İbn Nüceym ve Şürünbülâlî'nin risâlelerinin istinsah edilme tarihleri olan XI./XVII. ve XII./XVIII. asırlar, en çok risâlenin istinsah edildiği asırlardır. İstinsah tarihi bilinen 165 risâleden 153'inin X/XVI, XI/XVII ve XII./XVIII. asırlarda istinsah edilmiş olması, bu üç asırda fıkıh risâlelerine rağbetin yoğunluğunu göstermesi açısından dikkate değerdir. Bu tarih aralığı Osmanlı Devleti'nin siyasî ve ilmî olarak en güçlü dönemlerini ve sonrasını ifade etmektedir. Bu bakımdan risâle türü eserlerin bu dönemde yoğunlaşması, bir tekamülün neticesinde Osmanlı ilmî literatüründeki yerine ulaştığını göstermektedir. 116 risâlenin ise istinsah tarihi bilinmemektedir.

C. RİSÂLELERİN KONULARI BAKIMINDAN

1. Konuların Sayısal Yoğunluğuna Göre

Tablo 6:

ANA BAŞLIK	ALT BAŞLIK	İKİNCİ ALT BAŞLIK	RİSALE SAYISI	TOPLAM
Usûl-i Fıkıh	---	---	8	8

Fürû-i Fıkıh				249
	<i>İbadetler</i>		(108)	
		Temizlik	13	
		Namaz	44	
		Cenaze	6	
		Oruç	4	
		Hac	7	
		Kurban-Nezr	3	
		Helaller-Haramlar	22	
		Genel	9	
	<i>Şahıs Hukuku</i>	---	6	
	<i>Aile Hukuku</i>	---	12	
	<i>Eşya Hukuku</i>	---	33	
	<i>Borçlar Hukuku</i>	---	20	
	<i>Miras Hukuku</i>	---	21	
	<i>Yargı Hukuku</i>	---	28	
	<i>Ceza Hukuku</i>	---	10	
	<i>Devlet (idare) ve Savaş Hukuku</i>	---	11	
Muhtelif	---	---	24	24
Tüm Risâleler				<u>281</u>

İnebey Kütüphanesi'nde bulunan fıkıh ile ilgili risâlelerin en çok risâle içeren ana başlığı “fürû-i fıkıh”tır. Bu çalışmada 9 alt başlık içerisinde incelenen fürû-i fıkıh risâlelerinin toplam sayısı 249'dur. Fürû-i fıkıhın alt başlıklarından en çok üzerinde çalışılan konu 108 risâleden oluşan “ibadetler” konusudur. İbadetlerle ilgili yazılmış risâleler ise 8 alt başlık altında toplanmaktadır. Münferit olarak üzerinde en çok risâle yazılmış olan konu, bu alt başlıklardan biri olan “namaz” bahsi olup konuyla ilgili toplam 44 risâle bulunmaktadır. Eşya hukuku hakkında 32 risâle bulunması da dikkate değer bir husustur. “Kurban-Nezr” hakkında 3, “oruç” hakkında 4 risâle bulunması dikkate alındığında, kütüphanede hakkında en az risâle bulunan konuların bu ikisi olduğu söylenebilir.

2. Risâlelerin Telif Asırlarına Göre Konu Yoğunluğu

Tablo 7:

	Konular ↓	Asırlar →	II/ VIII	IV/ X	V/ XI	VII/ XIII	VIII/ XIV	IX/ XV	X/ XVI	XI/ XVII	XII/ XVIII	XIII/ XIX	Belli Değil
1	USUL		-	-	-	-	-	1	1	3	1	-	2
2	FÜRÛ'												
2.1	İBADETLER												
2.1.1	Temizlik		-	-	1	-	-	2	3	3	-	2	2
2.1.2	Namaz		-	-	-	-	-	7	5	13	3	1	15
2.1.3	Cenaze		-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	4
2.1.4	Oruç		-	-	-	-	-	1	-	1	1	-	1
2.1.5	Hac		-	-	-	-	1	-	-	4	-	-	2
2.1.6	Kurban-Nezr		-	-	-	-	-	-	2	1	-	-	-
2.1.7	Helal-Haram		-	-	-	-	-	3	3	6	2	3	5
2.1.8	Genel		1	1	-	-	-	1	-	1	1	-	4
2.2	ŞAHIS HUK.		-	-	-	-	-	1	1	2	-	-	2
2.3	AİLE HUK.		-	-	-	-	-	-	5	5	-	-	2
2.4	EŞYA HUK.		-	-	-	-	-	1	18	13	-	-	1
2.5	BORÇLAR HUK.		-	-	-	-	-	-	3	10	1	2	4
2.6	MİRAS HUK.		-	-	-	-	-	2	4	-	1	-	14
2.7	YARGI HUK.		-	-	-	-	-	1	11	13	-	-	3
2.8	CEZA HUK.		-	-	-	-	-	2	1	2	1	1	3
2.9	DEVLET-İDARE HUK.		-	-	-	-	-	-	6	4	-	1	-
3	MUHTELİF		-	-	-	1	3	3	3	6	2	1	5
	TOPLAM		1	1	1	1	4	25	66	89	13	11	69

Telif tarihleri baz alınarak risâlelerin konu yoğunluğu ele alınacak olursa, X./XVI. asır ile XI./XVII. asırda yoğunlaşmış olan risâlelerin sayıca en çok “eşya hukuku” konusunda yazıldığı görülmektedir. Bu iki asırda eşya hukukuna dair 31 risâle telif edilmiştir. X./XVI. asırda bu konu hakkında telif edilen 18 risâle bu asırda yazılan tüm risâlelerin 3/1’lik kısmını teşkil etmektedir. “Eşya hukuku”nu 24 risâle ile “yargı hukuku” ve 18risâle ile “namaz” konuları takip etmektedir. “Borçlar hukuku” konu başlığında bu iki asırda telif edilen risâle sayısı 13 iken, “aile hukuku” ve “devlet-idare hukuku”

konularında ise 10’ar risâle kaleme alınmıştır. “Helaller ve haramlar” ile “muhtelif risâleler” başlıkları altındaki 9’ar risâle de bu iki asırda yazılmıştır.

3. Risâlelerin İstinsah Asırlarına Göre Konu Yoğunluğu

Tablo 8:

	Konular ↓	Asırlar →	VII/ XIII	VIII/ XIV	IX/ XV	X/ XVI	XI/ XVII	XII/ XVIII	XIII-XIV /XIX-XX	Belli Değil
1	USÛL-İ FIKH		-	-	-	1	3	1	-	3
2	FÛRÛ-İ FIKH									
2.1	İBADETLER									
2.1.1	Temizlik		-	-	-	3	1	5	-	4
2.1.2	Namaz		-	-	-	4	4	10	3	23
2.1.3	Cenaze		-	-	-	-	-	2	1	3
2.1.4	Oruç		-	-	-	-	-	3	1	-
2.1.5	Hac		-	-	-	-	1	4	-	2
2.1.6	Kurban-Nezr		-	-	-	-	2	-	-	1
2.1.7	Helal-Haram		-	-	-	-	3	5	2	12
2.1.8	Genel		-	-	1	-	1	3	-	4
2.2	ŞAHİS HUK.		-	-	-	-	-	2	-	4
2.3	AİLE HUK.		-	-	-	-	4	6	-	2
2.4	EŞYA HUK.		-	-	-	-	14	12	-	7
2.5	BORÇLAR HUK.		-	-	-	-	3	10	1	6
2.6	MİRAS HUK.		-	-	-	2	-	2	1	16
2.7	YARGI HUK.		-	-	-	1	10	7	1	9
2.8	CEZA HUK.		-	-	-	-	-	5	-	5
2.9	DEVLET-İDARE HUK.		-	-	-	-	4	5	-	2
3	MUHTELİF		-	-	-	1	3	5	1	14
	TOPLAM		-	-	1	12	54	87	11	116

İstinsah tarihleri bakımından risâlelerin ele aldıkları konular incelendiğinde en çok risale XI./XVII. asırda “eşya hukuku” konusunda -14 risâle- istinsah edilmiştir. Risâle istinsahının en yoğun olduğu dönem olan XII./XVIII. asırda 87 risâle kaleme alınmıştır. Bu asırda istinsah edilen risâlelerin en çok ele aldıkları konular şöyledir: “Eşya hukuku” 12 adet; “Namaz” 10 adet; “Borçlar hukuku” 10 adet; “Yargı hukuku” 7 adet; “Aile hukuku” 6 adet. Yine bu asırda “Temizlik”, “Helaller-Haramlar”, “Ceza hukuku”, “Devlet-İdare hukuku” ve “Muhtelif Risâleler” konularında 5’er risâle istinsah edilmiştir. Kütüphanede bulunan risâlelerde 116’sının ise istinsah tarihi bilinmemektedir.

Risâlelerin istinsahı 3 asırda oldukça yoğun olarak görülmektedir: X/XVI, XI/XVII ve XII./XVIII. asırlar. Daha sonraki tarihlerde istinsah faaliyetleri hızlı bir şekilde azalmıştır. Matbaanın Osmanlı topraklarına girişinin XVIII. milâdî asır olması göz önünde bulundurulduğunda, matbaanın kurulmasının müstensihlerin faaliyetlerine olumsuz etki ettiği bu tablodan anlaşılabilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İNEBEY YAZMA ESER KÜTÜPHANESİ'NDEKİ MATBÛLARI
BULUNMAYAN BAZI YAZMA FIKİH RİSÂLELERİ ÜZERİNE
AYRINTILI İNCELEME

I. AYRINTILI İNCELENECEK YAZMA RİSÂLELERİN TESPİT EDİLMESİ

Kütüphanede bulunan 136 risâle günümüze mahtuta olarak ulaşmıştır. Matbûları bulunmayan bu risâlelerden 4’ü usûl-i fıkıh, 119’u fûru-i fıkıh, 13’ü ise muhtelif risâleler başlığı altında bulunmaktadır. Toplamda 5 yazma fıkıh risâlesi ayrıntılı olarak incelemeye alınmıştır. “Usûl-i fıkıh” ve “muhtelif risâleler” başlıklarından birer risâle ele alınacaktır. Fûrû-i fıkıh risâlelerinin sayıca diğerlerinden çok daha fazla olması göz önünde bulundurulurken bu konuda 3 risâle ayrıntılı incelenecektir.

İlk olarak incelenen eser, usûl-i fıkıh risâlelerinden Hacıoğlupazarcıklı Şeyh Hasan’ın (H. XII. asır) *Risâle-i kâtu’i’l-müfteriyât* isimli risâlesidir. Bu risâle, müellif hattıdır ve usûl risâleleri içerisinde müellifi belli olup matbûsu bulunmayan en eski risâledir. Arapça tam metin olarak yazıya geçirilmiş ve hem teknik hem de içerik açısından ayrıntılı incelemesi yapılmıştır.

Fûrû-i fıkıh risâlelerinden ayrıntılı olarak incelenecek üç risâleden ilki, Mustafa b. Receb el-Hatîb’e (ö. 1048/1638) ait olan *Risâle fi’l-iskâti’s-salât*’tır. Bu risâle, fûrû-i fıkıh risâleleri içerisinde, müellif hattı olup matbûsu bulunmayan en eski tarihli risâledir. İkinci sırada istinsah tarihi en eski olan ve matbûsu bulunmayan *Zehrû’r-riyâd fi’l-hükmi’l-mütevaddi fi’l-hiyâd* isimli risâle incelenecektir. Bu risâle, İbnü’ş-Şihne’ye (921/1515) aittir ve h. 981 yılında istinsah edilmiştir. Fıkıh risâleleri içerisinde en eski tarihli olan, Ebu’l-Kâsım İsmail b. el-Hüseyn el-Beyhakî’nin (ö. 402/1012) *Risâle fi’l-hayzi ve’n-nifâsi ve’l-istihâda* isimli risâlesinin sonunda h. 597 tarihli temellük kaydı bulunmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere istinsah tarihi daha önce olmalıdır. İstinsah tarihi en eski kabul ettiğimiz risâleden takriben dört asır önce istinsah edilmiş olsa da bütüncül bir incelemeye imkân vermeyecek durumda olduğundan bu risâle inceleme konusu yapılamamıştır. Fûrû-i fıkıh risâleleri içerisinde son ele alacağımız risâlenin özelliği ise kütüphanede en çok nüshası bulunan fıkıh risâlesi olmasıdır. Bu risâle, Molla Fenârî’ye (ö. 834/1431) nispet edilen *Risâletü şurûti’s-salât*’tır. Kütüphanede 16 nüshası bulunmaktadır.

Ayrıntılı incelenecek son risâle ise “muhtelif risâleler” başlığı altında bulunan Şeyhü’l-İslam Yahya b. Ömer Minkârîzâde’ye (ö. 1088/1678) ait olan *Risâle fi’l-kavli’l-*

kâil “in fa‘altü kezâ fehüve kâfir” isimli risâledir. Bu risâle müellifi hayattayken istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi h. 1081’dir.

II. TESPİT EDİLEN RİSÂLELERİN AYRINTILI İNCELENMESİ

1. *Risâle-i kâtu‘i‘l-müfteriyât* - Şeyh Hasan (Dobruca-Hacıoğlu Pazarcıklı) (XII./XVIII. Asır)

Risâlenin Tamamı: (191a – 192a)

(191a)

هذا رسالي قاطع المفتريات

بسم الله الرحمن الرحيم و به نستعين

اعلم ان احكام الشرع ستة فرض وواجب وسنة وندب ومكروه ومحرم. وادلتها المثبتة اربعة الكتاب والسنة والاجماع والقياس وهو مظهر لا مثبت وليس لها خامس لا مثبت ولا مظهر. فقول القائل باحد الاحكام الستة اذا اسند الى احد الادلة فمدلل ومقبول والا ما فيه مدلل ومردود. لان تلك الاحكام ليست كالمباح في البقاء علي اباحت الاصل حتى لا تحتاج الى الدليل. فقول المجتهدين المستنبطين الاحكام من الادلة

(191b)

الاربعة مقبول. وقول المقلدين هذا مكروه لانه قال به مجتهد كذا مقبول ايضا لانه استند الى قياس. وقولهم هذا مكروه لانه كتب كذا في كتاب كذا مردود لانه ليس بمستند الى احد الادلة الاربعة لاسيما في هذا الزمان قد تكثر تصانيف الكتب من الضعفاء المقلدين الغير الموثوقين علما وصلاحا. وقولهم هذا حرام لانه كتب كذا في كتاب كذا مردود قطعا لان الحرام ما ثبت بدليل قطعي و الاسناد الى الكتاب ليس بدليل كما اشير اليه.

فان قلت اذا كان الكتاب المسند اليه كتاب المجتهد او كان المكتوب فيه اقوال المجتهدين او ما ثبت بالكتاب والسنة والاجماع فالاسناد اليه اسناد الى احد الادلة الاربعة فلم لا يكون المسند مقبولا. اقول نعم اذا كان الامر كذلك و علم ان يكون كذلك فالمسند مقبول لكنه غاية الندرة في هذا الزمان. فلا يلزم من الاسناد الى الكتب المطلقة الاسناد الى ذلك الكتاب حتى يكون المسند المطلق مقبولا. فمفردات المقلدين في الكراهة والتحريم بالاسناد الى بعض الكتب غير مقبولة كتحرिमهم ما ذبح لوجه الله تعالى وذكر عليه اسم الله عند قدوم المسافر وما ذبح لوجه الله تعالى وذكر عليه اسمه

يوم يموت الميت واليوم الثاني واليوم الثالث وان اوصى به مخالفا. لقوله تعالى فكلوا مما ذكر اسم الله عليه ان كنتم باياته مؤمنين. وما لكم ان لا تاكلوا مما ذكر اسم الله عليه وقد فصل لكم ما حرم عليكم. وخالفا لآيات الوصايا فالآيات

(192a)

المذكورة تفيد احوال المذكور فيما يفيد حرمة من الادلة المعتبرة فلا دليل في هذه المفتريات وامثالها الا قياس المقلدين او اسنادهم الى كتب امثالهم وليس شيء منهما من الادلة المعتبرة فليس شيء من مدليهما من الاقوال المعتبرة عند ارباب العقول. تمت.
كتبه الشيخ الحسن في حاجي اوغلي بازارى. تاريخ سنة ١١١١.

Kütüphanede OR3187/11 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan *Risâle-i kâtı 'i'l-müfteriyât*, müellifi olan Şeyh Hasan tarafından kaleme alınmıştır. Müellifi hakkında herhangi bir kaynakta mevcut bilgiye ulaşılamamıştır. Risâlenin müellif hattı olarak kabul edilmesi sebebiyle hicrî XII. asırda yaşamış olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim ferağ kaydında risâlenin hicrî 1111 senesinde yazıldığı kaydedilmiştir. Müellifinin nisbesi kayıtlı değildir. Fakat risâle, yazıldığı dönemde Osmanlı Devleti sınırları içerisinde bulunan Hacıoğlu Pazarcık semtinde kaleme alınmıştır. Burası günümüzde Bulgaristan sınırları içerisinde bulunmakta ve Dobriç olarak bilinmektedir. 1500'lerden (hicrî X. asır) itibaren Müslümanların yerleşim yeri olan Hacıoğlu Pazarcık, gittikçe önemli bir ilim ve ticaret merkezi haline gelmiştir. Birçok camii, medrese ve tekkeye ev sahipliği yapmıştır.⁴⁸² Risâlenin Bursa'ya gelişine dair herhangi bir bilgi bulunmasa da Balkanlardan gelen muhacirler tarafından getirilmiş olması muhtemeldir. Risâle, içerisinde bulunduğu mecmuânın 191a - 192a varaklarındadır. İlk sayfa 8, ikinci sayfa, 20 son sayfa ise 6 satırdır. Kütüphane kataloğundaki bilgilere göre mecmua, 191x124 – 155x105⁴⁸³ ebatlarındadır. Sırt miklepli, mukavva fersudedir (yıpranmış).

Risâlenin kaleme alınış gayesi, güncel bir meselenin çözümüne yöneliktir. Müellifin, bulunduğu yer ve zamanın bir hengamesi olduğu anlaşılan, kaynaksız dini hükümler verme veya güvenilir olmayan kaynaklara tesânüd ile mücadele için bu risâleyi yazdığı söylenebilir. Usûl-i fıkıh konusundaki eksikliğe temas eden ve kısaca ahkam-ı

⁴⁸² Ayrıntılı bilgi için bkz. Machiel Kiel, "Hacıoğlupazarcığı", *DİA*, Ek-1., 2016, s. 506-508.

⁴⁸³ Ebatlar milimetre cinsinden verilmektedir.

şer‘iyye ve edille-i şer‘iyye konularına değinen bu veciz risâle, delilsiz olarak hüküm zikredenlerin sözlerinin iftiradan öteye geçemeyeceğini vurgulamaktadır.

Risâlenin girişinde şer‘î hükümlerin 6 olduğu ifade edilmiştir.⁴⁸⁴ Bunlar: Farz, vâcip, sünnet, mendup, mekruh ve haram olarak sıralanmıştır. “Müstehap” ve “mübah” bu tasnifte yer almamıştır. Müstehap, mendubun kapsamına dahil edilirken, mübahın bu altı hükümle birlikte sayılmamasına sebep ise herhangi bir delile ihtiyaç duyulmaksızın sabit olmasıdır. Zira müellif, mezkûr olan hükümlerin her birinin tespitinde bir delile muhtaç olduğunu belirtmektedir. Şayet bir delil neticesinde ortaya konulmuşsa makbul olacağını aksi taktirde merdûd olacağı ifade etmiştir.⁴⁸⁵ Hükümlerin tespitinde kabul edilen delillerin dört tane olduğunu zikreden müellif, bunları “Kitap (Kurân-ı Kerim)”, “Sünnet”, “icmâ” ve “kıyas” şeklinde saymıştır. İlk üç delil hüküm koymak için yeterliyken dördüncü delil olarak zikredilen “kıyas” ise muzhir yani var olan hükmü açığa çıkarıcı delil olarak kabul edilmiştir. Şeyh Hasan, bu sayılan dört delilden başka delili kabul etmediğini de açıkça zikretmiş ve “*Bu dördünden başka ne müspit ne de muzhir beşinci bir delil yoktur*” demiştir.⁴⁸⁶

Bu açıklamalardan sonra mevzuyu somutlaştıran müellif, kimlerin kavillerinin kabul edilip edilmeyeceğini anlatmaya başlamıştır. “*Bu dört delilden hüküm çıkaran müçtehitlerin kavilleri makbuldür.*” ifadesi ile ilk elden bu delilleri kullanma kabiliyeti ve selahiyeti olan müçtehit âlimlerin sözlerine itibar edilebileceği vurgulanmıştır. Daha sonra mukallit olmasına rağmen kıyas yoluyla bir müçtehidin görüşüne açıkça “falan müçtehit şöyle demiştir” diyerek hüküm bildirenlerin sözünün de aynı şekilde makbul olduğu ifade edilmiştir. Kabul olunmasına imkân olmayan kişilerin ise “*Bu mekruhtur. Zira falanca kitapta böyle yazmaktadır*” diyerek hüküm verenler olduğunu belirtmektedir. Müellife göre bu sözleri kullanan bir kişinin kitaptan konuştuğunun ve itibar edilmesi gerektiğinin düşünülmemesi gerekir. Zira hükmü herhangi bir kitaba dayandırmak gibi bir delil geride zikredilen edille-i şer‘iyye içinde bulunmamaktadır. Neticede bunu söyleyen herhangi bir delile dayanmış olmamaktadır. Haram hükmünün ifade edilmesi hususunda daha da katı olan müellif, bunun katiyyen kabul edilemeyeceğini söylemektedir. Bu görüşlerine sebep olarak ise “*Zira zamanımızda ilim*

⁴⁸⁴ Şeyh Hasan, *Risâle-i kâtı ‘i’l-müfteriyât*, İnebey Ktp., nr. OR3187/11, vr. 191a.

⁴⁸⁵ Şeyh Hasan, *a.g.e.*, vr. 191a.

⁴⁸⁶ Şeyh Hasan, *a.g.e.*, vr. 191a.

ve selâhiyet bakımından güvenilir olmayan nice zayıf mukallidlerin yazmış olduğu birçok kitap bulunmaktadır” ifadelerini kullanmaktadır.⁴⁸⁷

Tabiidir ki böyle bir iddiaya itiraz olarak “içeriği güvenilir olan kitaplara görüş isnad etmek” gösterilecektir. Bu sebeple müellif bu itirazı kendisi dile getirmiş ve “Şayet ‘kendisine görüş dayandırılan kitap bir müçtehidin kitabıysa veya müçtehitlerin kavillerinin toplandığı bir kitapsa bu kitabı delil olarak göstermek o kitaptaki müçtehitlerin görüşünü göstermek demektir. Bunda nasıl bir problem olabilir ki?’ dersin” ifadesiyle bu takdirî soruyu zikretmiştir.⁴⁸⁸ Ortaya koyduğu bu itirazı olumlu olarak cevaplamış olmasına rağmen yine de ihtiyatlı davranmış ve “Eğer isnad olunan kitabın böyle bir kitap olduğu biliniyorsa bu isnad makbuldür. Fakat bu şekilde olan kitaplar zamanımızda gayet nadirdir. ‘Kitaplara isnad câiz değildir’ kavlimizin bu şekildeki kitapları da kapsamı lazım gelmez. Bu, ‘mutlak manada içeriği bilinmeyen kitaplara isnad câiz değil’ demektir” sözleri ile görüşünü savunmaya devam etmiştir.

Bundan sonra müellif, bazı kitaplarda geçtiği söylenerek ortaya konulan, aslında bir delili bulunmayıp kerahat ve tahrir gibi hükümlerle ifade edilen ifrat boyutundaki bazı örnekleri zikretmiş ve meselenin aslında önü alınmadığında ne kadar tehlikeli boyutlara ulaşabileceğini göstermeyi murad etmiştir. “Bazı kitapların görüşlerine uyan mukallitlerin ifrat boyutundaki kerahat ve tahrir gibi hükümleri kabul edilmez. Mesela; ‘misafir geldiğinde kesilen hayvan Allah için kesilmiş olsa da kesilirken Allah’ın adı zikredilmiş de olsa haramdır’ ve ‘bir kişi öldüğü gün ölümün ertesi günü veya üçüncü günü kesilen hayvan da Allah için de kesilse haramdır’ görüşleri gibi”. Müellif bu görüşlerin kabul edilemeyecek olduğunu iki ayet naklederek ifade etmektedir. Bu ayetler; “Eğer Allah’ın ayetlerine iman eden kimseler iseniz Allah’ın ismi anılarak kesilen hayvanlardan yiyin” ve “Allah, yemek zorunda kaldıklarınız dışında size neleri haram kıldığını tek tek açıklamışken, üzerine adının anıldığı hayvanları yememenizin sebebi nedir. Gerçekten birçokları nefislerinin arzularına uyarak bilmeden (halkı) saptırıyorlar. Şüphesiz senin Rabbin, haddi aşanları çok iyi bilir” ayetleridir (Enam 6/118-119). Bu ayetleri delil olarak zikreden müellif, ayetlerin muteber delil olduğunu ve bunlara muhalif görüşlerin iftira konumunda bulunup hiçbir muteber delile dayanmadığını ifade

⁴⁸⁷ Şeyh Hasan, a.g.e., vr. 191b.

⁴⁸⁸ Şeyh Hasan, a.g.e., vr. 191b.

etmektedir. Bunlara benzer birçok görüşün bulunduğu da risâlenin sonunda işaret eden müellif, akıl sahiplerince bu delilsiz olan görüşlerin hiçbir kıymeti olmadığını vurgulamaktadır.

Risâlenin son iki satırında müellif, ismine, risâleyi yazdığı yere ve tarihe yer vermiş ve “كتبه الشيخ الحسن في حاجي اوغلى بازارى تاريخ سنة ١١١١” şeklinde bu bilgileri kaydetmiştir.⁴⁸⁹

2. *Risâle fî iskâtî's-salât* - Mustafa b. Receb el-Hatîb (Ö. 1048/1638)

Başv: (54b)

اعلم ان الله غفور رحيم وبه نستعين
بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الملك المتعالى والشكر له على فضله المتوالي والصلوة والسلام على سيدنا الرسول محمد الهادي اقوم السبل وعلي اله الكرم وصحابة العظام. وبعد فان الله عز وجل ذكره وتقديست اسمائه وتعاليت عظمته اخترع بنى ادم في هذا العالم الموجود واراد عمارت القرى والبلاد الى امد محدود عين لكل واحد اجلا معلوما من زمن ونفس محدود وسترهم في الدنيا بالثياب الى ان يموت وامرهم بعد الموت بالستر بالكفن واتيانه الى القبر بالتابوت وامر من عباده قبل يجيء الاجل ليتوب عن الاذنب ويوصى من ثلث ماله الى القرب والخيرات والثواب واذن لثلث ماله حين المرض ليتصرف كيف شاء بالوصية الناجئة من العذاب الباعثة المنجئة في يوم الاخرة من العقاب باذن رب العالمين في يوم الحساب. فلما رايت في بلاد مصر يتركون وصية فدية الصلوة ويدفنون امواتهم بغير اعطاء فديتهم بالصلوة...

Sonu: (61b)

...ولا يجب تقسيم المال المذكور جميعا على الفقراء هذا حيلة شرعية ولا ينكر ولا يمنع الناس منها لان اكثر الناس يحتاجون اليها في زماننا انتهى ان اردت اجمالا احوال الميت في التكفين

⁴⁸⁹ Şeyh Hasan, a.g.e., vr. 192a.

والتجهيز والصلوة عليه والدفن فليُنظر في مختصر احكام الجنائز الذي اختصرناه من احكام الجنائز الذي صنّفه الشيخ ابراهيم المذكور وان اردت التفصيل محيطا فليُنظر الى احكام الجنائز للشيخ الفاضل المذكور. تمت الكتاب بعون الله الملك المنان في شهر اخر جمادى الاول في يوم اثنين في وقت الاشراف كتب الفقير الحقير الظائف الوجود مصطفى ابن رجب الخطيب الحاجى غفر الله ذنوبه امين يا رب العالمين امين يا معين امين. سنة ١٠٤٨.

Mustafa b. Receb el-Hatîb tarafından kaleme alınmış olan *Risâle fî iskâti's-salât*, İnebey Kütüphanesi katalogunda UC1268/2 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. İçerisinde bulunduğu mecmuânın 54b – 61b varaklarındadır. Sayfa satır sayısı 19'dur. Mecmuânın cildi şemseli ve meşindir. Ölçüleri, 206x142 - 163x102 dir. Yazı nesihtir. Risâle, fûru-i fıkıh başlığı altında bulunan müellif hattı olarak kabul edilmiş olan risâlelerden yazılış tarihi en eski olanıdır. Tarihi hicrî 1048'dir. Besmeleden önceki başlangıç cümlesi, “بعء” kelimesi, fasıl başları, bağlaç konumundaki “و” harfleri ve önemli bazı kelimeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Telif dili Arapça'dır.

Müellifi hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır. Fakat İstanbullu şairlerden Mehmed Dâ'î'nin (ö. 1070/1659) babasının “Hatip Receb Efendi” isimli bir zât olduğu hakkında bilgiler mevcuttur.⁴⁹⁰ Müellifin, “*Beldemiz Konstantiniyye*”⁴⁹¹ ifadesinden anlaşıldığı üzere mekan cihetinden ve tarih olarak uygunluk arz etse de aynı kişi olduğuna dair bir bilgi bulunamamıştır. Başka bir nüshanın mevcudiyetine dair yapılan araştırmalarda bu müellif ismine ait herhangi bir eserin varlığına dair bir bulgu elde edilememiştir. Bu itibarla ünik olduğu da söylenebilir.

Müellif, ilk sayfada besmele, hamdele ve salveleden sonra “وبعء” diyerek sayfanın sonuna kadar senâ ve dua makamını devam ettirmektedir. Sayfanın son iki satırında “*Mısır' vilayetinde namaz fidyelerinin vasiyet edilmesinin terkedildiğini, mevtâların gömülüp de namaz fidyelerinin verilmediğini ve ölünün yakınlarının cenaze namazından önce ve sonra neler yapmaları gerektiğini bilmediklerini görünce bu risâleyi*

⁴⁹⁰ Bkz. <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=3780> (20.02.2019)

⁴⁹¹ Mustafa b. Receb el-Hatîb, *Risâle fî iskâti's-salât*, İnebey Ktp., nr. UC1268/2, vr. 60b.

yazdım”⁴⁹² cümlelerini kuran müellifimiz, risâleyi kaleme alma sebebini böylece ifade etmiştir. Kabirdeki ilk soruların iman ve namazdan olacağına bir hadîs rivayet ederek dikkat çeken müellif, ölümden sonraki hayatta, Münker ve Nekir’in suallerine kolay cevap verebilmesi ve kabir azabından kurtulması için iskat-ı salâtın nasıl olduğunu bu risâlesinde beyan ettiğini ifade etmektedir. Aynı şekilde, Müslümanların bunu vasiyet etmelerinin kabir ve kıyamette azaptan kurtuluşlarına sebep olacağını iddia etmiştir.⁴⁹³ Bu görüşlerini müdellel olmayan bir nakille desteklemektedir: “*Fukahânın da dediği gibi ‘namaz fidyesi uygulaması yapıldığında biz affedilmelerini Allah’tan umarız*”⁴⁹⁴

Risâle dört fasıldan oluşmaktadır: Birinci fasıl (vr. 55a-55b), ölüm hastalığı vaktinde hastaya müstehap olan şeylerin beyanı hakkındadır. İkinci fasıl (vr. 55b-56a), ölüm hastalığı durumunda olan kişinin yanında bulunanların yapmalarının müstehap olduğu şeyler hakkındadır. Üçüncü fasıl (vr. 56a-58a), ölüm hastalığındaki hastaya vâcip olan şeylerin beyanı hakkındadır. Dördüncü fasıl (vr. 58a-61b), namaz fidyesinin verilmesi ve nasıl yapılacağını beyan hakkındadır.

Birinci fasıl, ölüm hastalığına düşen hastanın yapması müstehap olan şeylerin çok sayıda olduğu fakat risâlede on tanesinin zikredileceği ifade edilerek başlamaktadır. Bunlardan bir kısmının zikredilmesine sebep olarak risâleyi uzatmama düşüncesi olduğu söylenmiştir. Risâlede zikredilen müstehaplar şunlardır: Ölüm hastalığında olan kişi, saç tıraşı olur, bıyıklarını kısaltır, tırnaklarını keser, koltukaltını temizler, avret mahalli tıraşı yapar, bütün günahlarından tövbe eder, imkân olursa gusleder, yoksa abdest alır, onu da yapamazsa teyemmüm alır, hasımlarının razı edilmesini vasiyet eder, borçları varsa ödenmesini vasiyet eder, namaz fidyesinin verilmesini vasiyet eder. Bu sayılanların akabinde bir açıklama notu ekleyen müellif, ilk fasılın sonunda şu cümleyi zikretmiştir: “*Vasiyet, şayet kişi üzerinde herhangi bir Allah hakkı olan bir hak yoksa müstehaptır. Fakat zekât, oruç, hac ve namaz gibi bir borcu bulunan kişinin vasiyet yapması vâciptir.*”⁴⁹⁵

Ölüm hastalığı durumunda olan bir kişinin yanında bulunanların yapması müstehap olan şeylerin ele alındığı ikinci fasılda yirmi sekiz madde sayılmaktadır. Hastanın sırt üstü yatırılması, ayaklarının kibleye çevrilip başının altına yastık koyarak

⁴⁹² el-Hatîb, *a.g.e.*, vr. 54b-55a.

⁴⁹³ el-Hatîb, *a.g.e.*, vr. 55a.

⁴⁹⁴ el-Hatîb, *a.g.e.*, vr. 55a.

⁴⁹⁵ el-Hatîb, *a.g.e.*, vr. 55b.

yüzünün kibleye dönmesinin sağlanması, yanında Yasin Suresi'nin okunması, kelime-i şehadet ve amentü telkin edilmesi, yanında bulunanların kadın olmaması, salih ve hayır ehli kimseler olması gibi maddeler hastanın vefatından öncesi için zikredilmiştir. Hastanın vefatıyla birlikte yapılacak olanlardan bazıları ise, ölünün azalarının düzeltilmesi, karnına bıçak veya demir konulması, gözlerinin kapanması, ruh çıktıktan sonra güzel koku sürülmesi, çenesinin bağlanması, ölünün affına delalet edecek bir işaret olursa sevinmek, azaba işaret olan bir şey olursa üzülme, cuma günü ölenin affedileceğini ummak, Mekke'de ölenin affını ummak şeklinde sayılmıştır. Bu fasılda da zikredilecek daha birçok şeyin olduğunu ve merak edenlerin mutavvel kitaplara başvurması gerektiği kaydedilmiştir.⁴⁹⁶

Üçüncü fasıl, vefat hastalığındaki kişiye vâcip olan şeylerden bahsetmektedir. İlk olarak üzerinde Allah'a dair bir hak varsa bunların yerine getirilmesini vasiyet etmesi kişiye vâciptir. Bu vasiyet, varisler zengin dahi olsa terekenin üçte birini aşmamalıdır. Müellif bu bölümde ölen kişinin kıyamet gününe kadar berzah aleminde olacağını eklemiştir. Berzah alemi hakkında bir kaynak göstermeksizin *“Dünyanın, Berzah alemine nisbeti anne karnının bu dünyaya nisbeti gibidir.”*⁴⁹⁷ ifadelerini kullanmaktadır. *“Nebi (sav) buyurdu ki ‘kim vasiyet etmeden ölürse ziyaretleşemez ve ölülerle konuşamaz’ sahabe sordu ‘Ya Rasulallah ölüler konuşur mu?’ Hz. Peygamber cevapladı ‘Evet konuşurlar ve kıyamet gününe kadar ziyaretleşirler’”* hadîsini bir kaynak belirtmeden zikrederek farklı bir noktaya temas eden müellif, vasiyet hazırlamadan ölenlerin meşakkatli bir durumda olacağını ifade etmiştir. Âni ölümün günahkârlar için sevimsiz ve çirkin olduğu fakat müminler için bir rahmet olduğu da bu bölümde kaydedilen bilgilerdendir. Müellifin tercihi göre; namaz fidyasının ödenmesini vasiyet eden kişi vefat ettikten sonra, bu fidyenin hesaplanıp ödenmesi vâciptir. Şayet bir vasiyette bulunulmamışsa bu fidyenin ödenmesi müstehaptır. Namaz fidyasının meşrûiyetinin, Bakara Suresi 1/184 *“وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيفُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مَسْكِينٍ”* ayetinde ki hüküm olan oruç fidyesine kıyas ile olduğu ifade edilmiştir. Bu kıyasa sebep ise, namazın da oruç gibi bedenî bir ibadet olması ve ondan daha mühim bir konumda bulunması gösterilmiştir. Bu kıyasa göre, fidye miktarı hususunda her bir vakit namaz bir günün

⁴⁹⁶ el-Hatîb, *a.g.e.*, vr. 56a.

⁴⁹⁷ el-Hatîb, *a.g.e.*, vr. 56b.

orucu gibi kabul edilecektir.⁴⁹⁸ “Ölenin maddi durumu yoksa varisler de bu iskâti yapmıyorlarsa bir salih kişi bir miktar para koyup bu iskâti yaptırır para yine o kişiye geri hibe olarak verilmelidir. Bu sebeple devir yapan kişiler arasında zengin, deli ve köle bulunmamalıdır.”⁴⁹⁹ ifadelerini de bir çözüm olarak zikreden müellif, bu görüşü için herhangi bir delil ortaya koymamıştır. İskât-ı salâtın câiz olduğuna fakat bu devr esnasında ödenecek şeyin Mushaf-ı şerif olmasının yasak olduğuna Ebüssuud Efendi’nin bir fetvâsı orijinal dili olan Osmanlıca ile nakledilmiş ve delil olarak zikredilmiştir: “Zeyd müteveffanın iskât-ı salâtı için devr edilecek altın ve akça bulunmadığı ecelden bir Mushaf-ı şerifi kıymet tutub birkaç kimesne yanında devr etseler şer’an câiz olur mu beyan buyrula? El-Cevâb, Olmaz. Neûzu billâhi teâla.”⁵⁰⁰ Bu faslın sonunda müellif, bazı kişilerin namaz iskâti için devr işine giren kimselerin ellerinden geçen fidye miktarınca namaz kılmaları gerektiğini iddia ettiklerini fakat bunun bir dayanağı olmadığını ifade etmiş ve faslı bitirmiştir.

Dördüncü fasıl, en geniş bölümdür ve risâlenin ismini almasını sağlayan fasıldır. Bu bölümde namaz fidyasının gün, hafta, ay ve yıl olarak nasıl hesaplanacağı ve devr işleminin nasıl yapılacağı beyan edilmiştir. Namaz fidyesindeki miktarlar buğday cinsinden tespit edilmiştir. Müellifin belirttiğine göre, her bir farz ve vâcip namazın fidyesi 520 dirhem ağırlığında buğdaydır. Bir günlük namazın fidyesi 3120 dirhem buğday ya da 7 kadeh ve 18 dirhem buğdaydır. Bir kadehte 32000 buğday bulunmalıdır. Mısır ülkesi taraflarında “irdeb” denilen bir ölçü birimi ile bu hesabın yapıldığı ifade edilmektedir. Bir irdeb, 96 kadehe eşittir.⁵⁰¹ Kamerî ve şemsî sene gün sayılarına göre de bu hesapları yapan müellif, her bir neticenin kıymetine dair hesapları, bulunduğu zamandaki buğdayın satış fiyatlarına göre tespit etmiştir. Böylelikle genel geçer bir değer ortaya koymuştur. Bir şemsî yıl için ödenecek miktar 27 irdeb buğday olarak verilmiştir. Buna göre takriben 200 kg olan irdeb üzerinden hesap yapılacak olursa bir yıllık namaz fidyesi, 5400 kg buğdaya denk gelmektedir. İskâtın yapılacağı gündeki buğdayın fiyatı üzerinden hesap yapıp fidyenin nakdî karşılığı tespit edilebilir.

Son bölümdeki diğer bir konu devrin nasıl yapılacağıdır. Hesaplamaların nasıl yapılacağı tafsilatıyla anlatıldıktan sonra risâle şu ifadelerle devam etmektedir: “Vârisler

⁴⁹⁸ el-Hatîb, *a.g.e.*, vr. 57b.

⁴⁹⁹ el-Hatîb, *a.g.e.*, vr. 57b.

⁵⁰⁰ el-Hatîb, *a.g.e.*, vr. 57b.

⁵⁰¹ Cengiz Kallek, “İrdeb”, *DİA*. XXII., İstanbul, 2000, s.441

on kişi toplarlar. Bu on kişi içerisinde zengin, kle, sabi ocuk ve deli bulunmamalıdır. Zira bunların hibesi makbul değildir. l erkek ise on iki, kadın ise dokuz yaşından itibaren hesap edilir. Sonra vârisler ölünün terekesinin üçte birini alır ya da ölünün terekesi yoksa bir yabancı teberrî olarak söylenilen miktarı verir. Devir yapılmaya başlanılınca vârislerden biri veya vekil olarak başkası malı fakire verirken ‘Falan oğlu fulanın bir yıllık fevt-i salât fidyesi in iş bu malı sana temlik etdim.’ der ve teslim eder. Fakir bu malı alır ve ‘Ben dahi bu malı aldım kabul kıldım yine sana hibe kıldım’ der. Bu şekilde ölünün bir yıllık namaz fidyesi verilmiş olur. Sonra varis diğer bir fakire aynı şekilde verir ve o fakir de alıp geri hibe eder. Böylece on fakir dolaşılır ve ölünün on senelik namaz fidyesi denmiş olur. Böylece hesap edilen miktar bitene kadar devr yapılır... Son olarak malı vârise hibe edilir ve vâris bu on fakire dilediği miktarda tasaddukta bulunur.’⁵⁰² Devir için ortaya konulan malın tamamının tasadduk edilmesinin vâcip olmadığını ifade eden müellif, bunun bir hile-yi şer‘iyye olduğunu açıkça ifade etmiştir ve bunun engellenmemesi gerektiğini söylemiştir.⁵⁰³ Risâlenin sonunda, tafsilatlı bilgi isteyenlerin şeyh İbrahim isminde bir âlimin *Ahkâmu’l-cenâiz* isimli eserine başvurmalarını tavsiye eden müellif, zikrettiği uygulama ve hesaplar hususunda hiç bir delil ortaya koymamıştır.

3. Zehr’r-riyâd fi hükmi’l-mütevaddi fi’l-hiyâd - İbnü’ř-şihne, Eb’l-Berekât Seriyüddîn Abdülber b. Muhammed b. Muhammed el-Halebî (921/1515)

Başı: (83b)

بسم الله الرحمن الرحيم وباللہ المستعان

الحمد لله مطهر قلوب الفقهاء من دنس الجهالة ومنور بصائر العلماء في ظلم المشكلات

بانوار اليقين...

⁵⁰² el-Hatîb, *a.g.e.*, vr. 61a.

⁵⁰³ el-Hatîb, *a.g.e.*, vr. 61b.

اما بعد فقد سالت ارشدني الله واياك الى سواء الطريق وسلك بي وبك منهج التوفيق انه
بالاجابة حذير حقيق عن حوض دون ثلاثة اذرع في مثلها هل يجوز الموضوع فيه ام لا وهل يصير
مستعملا بالتوضي فيه او لا يصير مستعملا ...

Sonu: (92a)

ولو اردت استيعاب كلام علمائنا رحمة الله عليهم في هذه المسألة لجات في اضعاف ما
سطرناه وفي بعض ذلك كفاية لما قصدنا من بيان الحكم وانما ذكرنا جميع هذا جمعا للفوايد واعادة
للعوايد والله تعالى مسؤول في ان يجعل ذلك خالصا لوجهه الكريم ومقربا اليه ووسيلة جنات النعيم
وهو حسبي ونعم الوكيل. نحيز الكتاب بعون الملك الوهاب. في يوم الخميس المبارك غرة الحجة
الحرم. سنة احدى وثمانين وتسعمائة. و صلى الله على سيدنا محمد واله وصحبه وسلم. تم.

Hanefî fakîhi İbnü'ş-Şihne Ebü'l-Berekât Seriyüddîn Abdülber b. Muhammed
b. Muhammed el-Halebî (921/1515) tarafından telif edilmiş olan *Zehrü'r-riyâd fî
hükmi'l-mütevaddî fî'l-hiyâd* isimli risâle, İnebey Kütüphanesi'nde HO584/4 demirbaş
numarası ile kayıtlıdır. 85b – 93a varaklarındadır. Son sayfa 17 satırdır. Diğer sayfaların
satur sayısı 21'dir. Nüşanın ölçüleri, 203 x 145 - 137 x 82'dir. Cilt, şemseli, miklepli ve
meşindir. Kurt yenikleri mevcuttur. Bu risâle, *Risâle fî hükmi'l-mâ'i'l-müsta'mel* ismiyle
de bilinmektedir.⁵⁰⁴ Başka kütüphanelerde yazma nüshaları mevcuttur.⁵⁰⁵ Arapça telif
edilmiştir. Müstensihî belli olmayan risâlenin istinsah tarihi h. 981'dir. Fürû-i fıkıh
risâleleri içerisinde istinsah tarihi belli olan en eski risâledir. Bundan başka temellük tarihi
“h. 597” olarak risâlenin sonunda kaydedilmiş olan HC289/2 demirbaş numaralı *Risâle
fî'l-hayz ve'n-nifas ve'l-istihâda* isimli risâle bulunmaktadır. Bu temellük kaydından
anlaşıldığı üzere istinsah tarihi ele aldığımız risâlenin tarihinden eskidir. Fakat nüshanın
eski olmasından kaynaklı olarak yazıların okunmasındaki zorluk sebebiyle bu risâle
ayrıntılı incelemeye konu yapılamamıştır.

Müellif İbnü'ş-Şihne, 9 Zilkade 851'de (16 Ocak 1448) Halep'te doğdu. Ebü'l-
Fazl İbnü'ş-Şihne'nin oğludur. İlk eğitimini babasından aldı. Daha sonra Kahire ve

⁵⁰⁴ Şükrü Özen, “İbnü'ş-Şihne, Seriyüddin”, *DİA*, XXI., İstanbul, 2000, s. 226.

⁵⁰⁵ Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2773/4; Damad İbrâhim Paşa, nr. 680; Âtîf Efendi Ktp., nr. 838; Hidiviyye Ktp., nr. 1093/2; Berlin Staatsbibliothek, nr. 5029.

Kudüs gibi ilim merkezlerinde, aralarında İbnü'l-Hümâm, İbn Hacer el-Askalânî, Şemseddin es-Sehâvî, Cemâleddin İbn Cemâa, Emîn el-Aksarâyî, Takıyyüddin eş-Şümünnî, Muhyiddin el-Kâfiyeci ve Zeynüddin İbn Kutluboğa'nın da bulunduğu birçok hocadan, başta fıkıh, fıkıh usulü ve hadîs olmak üzere çeşitli ilim dallarında tahsil gördü. İlim tahsilinin ardından Mısır'da Zeyniyye ve Hüseyniyye medreselerinde müderrislik yaptı. On beş sene müddetince Halep ve Mısır'da kadılık görevi yaptı. 921/1515'te Halep'te vefat etti.⁵⁰⁶

Risâle, genel kapsamıyla tahâret bahsine dahil olan “sular” konusunu ele almaktadır. Bir mukaddime, iki fasıl ve bir hâtimedden müteşekkil olan risâle, havuzlardan alınan abdest neticesinde suyun müstamel olup olmayacağına dair bir soruya cevap olarak kaleme alınmıştır. İlk sayfada besmele, hamdele, salvele ve dualardan sonra risâlenin yazılış sebebi ve muhteviyatı zikredilmektedir.

Mukaddime bölümü, müstamel olduğuna dair bir eser bulunan ve bulunmayan sular hakkında bilgiler içermektedir. “*Necâsetin zahir olmadığı su isti'mâlin de zahir olmadığı sudur. İsti'mâlin zahir olmadığı su da nacâsetin zahir olmadığı sudur aralarında fark yoktur.*”⁵⁰⁷ ifadelerini kullanan müellif bununla suyun kendini değil hacmini kastetmiştir. Yani necaset eserinin zahir olmasıyla kirli sayılacak su miktarı ile müstamel sayılacağı su miktarı aynıdır. Müellif, büyük havuz ve küçük havuz ile ilgili bilgileri verirken *Zâhiru'r-Rivâye*'den “*Bir tarafının hareketiyle diğer tarafı hareket eden havuz, küçük havuzdur, diğer taraf hareket etmiyorsa büyük havuzdur.*”⁵⁰⁸ naklini yaptıktan sonra bu hareketten kastın hareketin kendisinin ulaşması olduğunu yoksa dalgalara itibar olunmayacağını ifade etmiştir. İmam-ı Âzam'dan rivayet edildiğine göre bu hareketin mahiyeti “abdest alan kişinin suda yaptığı hareket kadar” olması yeterlidir. İmam Ebû Yusuf'a göre ise “suya bir kişi daldığındaki hareket kadar” olmalıdır. Ulemanın geneline göre bu büyüklüğün takdîrî ölçüsü 10x10'dur. Burada bir ölçü birimi kullanılmamıştır. Fıkıh literatüründe bu ölçü birimi “arşın” olarak kabul edildiği için buradaki ölçü de arşın cinsinden olmalıdır. Bir arşın 68 santimetre olduğuna göre büyük havuzun ölçüsü metre cinsinden 46,24 metrekareye denk gelmektedir. Bazı âlimlerin bu görüşe muhalefet ederek 12x12 arşın, 8x8 arşın, 7x7 arşın gibi ölçüleri kabul ettiklerini

⁵⁰⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Özen, *a.g.m.*, s. 225.

⁵⁰⁷ İbnü'ş-Şihne, *Zehrü'r-riyâd fi hükmi'l-mütevaddi fi'l-hiyâd*, İnebey Ktp., nr. HO584/2, vr. 86a.

⁵⁰⁸ İbnü'ş-Şihne, *a.g.e.*, vr. 86a.

de zikreden müellif, muteber görüşün ekseri ulemanın görüşü olduğunu ifade etmiştir. Mukaddimenin kalan bölümünde ölçü birimindeki ve derinlik konusundaki ihtilafları ele alan müellif, arşının yedi kabze olduğunu, derinliğin ise su avuçlandığında elin dibe değmeyecek kadar derin olmasının yeterli olduğunu muteber kaynaklardan istifadeyle söylemiştir. Bu bölümde “Tekmîl” isminde kırmızı mürekkeple yazılmış bir alt başlık vardır. Burada Hâfızuddin Bezzârî, Burhanüddin el-Merginânî ve İmam Kâdîhân’dan nakiller ile havuzlardan nasıl abdest alınacağına dair “*havuz 10x10 dan küçükse onun içinde abdest almak câiz olmaz avuçla su alınıp dışarıda abdest azaları yıkanır. 10x10 dan büyükse kişi bu havuzun içinde azalarını yıkayabilir*”⁵⁰⁹ gibi bilgiler verilmektedir.

Birinci fasıl, mâ-i müstamelin (kullanılmış su) tarifi, mâ-i müstamel olan ve olmayan sular hakkında yazılmıştır. Müsta’mel suyu üç kısma ayıran müellif, ilk olarak “temiz olan şeylerin yıkanmasında kullanılan su”yun icmâ ile temiz olduğunu ifade etmiştir. İkinci sırada saydığı “necis şeylerin yıkandığı su”yun ittifakla necis yani pis olduğunu söylemiştir. Bu kısımlardan sonuncusu olarak ise tarif hususunda ulemanın ihtilaf ettiği “maksud su”dur. “*İmam Ebû Hanîfe ve Ebû Yusuf’a göre abdestsizliği gideren veya Allah’a kurbet için abdest alınan sudur*”⁵¹⁰ ifadesini kullanan müellif, aynı manaya tekâbül eden fakat farklı lafızlar ile ifade edilmiş görüşleri de zikretmiştir. Bu tariflerin akabinde İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed arasında olan bir ihtilaf ele alınmıştır. İmam Muhammed’e göre su, ancak kurbet niyetiyle olan bir abdestsizlik gidermede müstamel olurken İmam Ebû Yusuf’a göre abdestsizliği gidermesi suyun, müstamel olması için yeterlidir. Buna göre cünüp olan birisi suya elini daldırırsa su müstamel olurken İmam Muhammed’e göre kişi cünüp de olsa sadece elini daldırması ile su müstamel olmaz çünkü cünüp olan kişi hükmen kirli olup hakikaten kirli değildir.⁵¹¹ Bu ihtilafta bir orta yol olarak Ebû Abdullah isimli bir âlimin görüşü zikredilmiştir: “*Cünüp olan kişi zarureten suyu kullanmak için elini suya soksa su müstamel olmaz, fakat ayağını sokarsa müstamel olur çünkü bunda bir zaruret yoktur.*”⁵¹² Konunun devamında Şemsü’l-Eimme es-Serahsî (ö. 483/1090 [?]), Ebu’l-Hasen el-Kerhî (ö. 340/952), Zâhiruddîn Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed el-Buhârî (ö. 619/1222), Sadruşşehîd Hüsâmüddin Ömer b. Abdülaziz (ö. 536/1141), Hâfızuddin en-Nesefî (ö. 710/1310) ve

⁵⁰⁹ İbnü’ş-Şihne , a.g.e, vr. 87a.

⁵¹⁰ İbnü’ş-Şihne , a.g.e, vr. 87b.

⁵¹¹ İbnü’ş-Şihne , a.g.e, vr. 88a.

⁵¹² A.y.

Kemal ibnü'l-Hümmam (ö. 861/1457) gibi âlimlerin görüşleri zikredilmiş ve yine başlığı kırmızı mürekkeple yazılmış “Teznîb”⁵¹³ kısmı ile birinci fasıl bitirilmiştir.

İkinci fasıl 91a varaktan başlamakta ve 91b varağın ortasında bitmektedir. Bu fasılda mâ-i müstamelin hükmü ele alınmaktadır. *“Bil ki; bu konuda İmam-ı Âzam’dan üç rivayet vardır. İlk olarak, Bedâyi’de Zahiru’r-rivâye’den nakille ‘bununla abdest almak câiz değildir’ denmekte ve buna ziyâde bir şey söylenmemektedir. İmam Muahmmmed ve Züfer’in Ebû Hanîfe’den nakline göre ‘Bu su temizdir ama temizleyici değildir.’ Irak uleması bunu kabul etmiş ve ihtilaf etmemiştir... İkinci olarak, Ebû Yusuf’un İmam Ebû Hanîfe’den naklettiğine göre ‘Eti yenen hayvanların bevlene benzer şekilde, bu su hafif necasettir.’ Üçüncü nakle gelince Hasen b. Ziyâd’ın (ö. 861/1457) Ebû Hanîfe’den naklettiğine göre ‘Bu su necaset-i ğalizadır’”⁵¹⁴ ifadeleriyle konuyu özetleyen müellif, faslın bitiminde uzuv üzerinde kaldıkça müstamel olmadığını uzuvdan ayrılan suyun müsta’mel olmaya dönüştüğünü ifade etmektedir.⁵¹⁵*

Risâlenin son bölümü “Hâtîme” bölümüdür. Bu bölümde “mâ-i müstamelin mutlak suya karışması ve suyun temizliğine etkisi” konusu ele alınmaktadır. İlk olarak, müellif tarafından da sahih olarak kabul edilen görüş, kim olduğu hakkında bilgiye ulaşamadığımız es-Sirâcü'l-Hindî'nin İmam Muhammed'den nakli olarak zikredilmiştir. Bu görüşe göre, mâ-i müstamel, bir kuyuya karışsa kuyudaki suya galip gelmediği müddetçe o kuyudan abdest alınabilir. Az olan bir mutlak suya karışırsa bazılarının göre mâ-i müstamel az da olsa karıştığı sudan abdest alınmaz. Buna muhalefet eden bazılarının göre ise bu sudan abdest alınabilir.⁵¹⁶ Müellif, sahih olarak kabul ettiği görüşleri en başta zikrettikten sonra hâtîme kısmının devamında bu konu hakkındaki ihtilafları dile getirmektedir. Konu ile alakalı bazı meseleleri ele almakta ve İmam Ebû Hanîfe, İmam Ebû Yusuf, Kâdîhan, Ebu'l-Hasen el-Kerhî, Ebu'l-Hasen el-Kudûrî gibi âlimlerden görüş nakilleri yapmaktadır. Hâtîme bölümünde son söz mahiyetinde, “tetimme” kelimesi kırmızı mürekkeple yazılmış bir bölüm vardır. Müellif, bu bölümde meseleyi toplama sadedinde en sağlam dedil (edellü'd-delil) olarak, İmam Ebû Süleyman el-Cürcânî'nin (ö.201/816) hocası İmam Muhammed b. El-Hasen eş-Şeybânî'ye konu ile ilgili sorduğu

⁵¹³ İbnü'ş-Şihne , a.g.e, vr. 89b-91a.

⁵¹⁴ İbnü'ş-Şihne , a.g.e, vr.. 91a.

⁵¹⁵ İbnü'ş-Şihne , a.g.e, vr. vr. 91b.

⁵¹⁶ İbnü'ş-Şihne , a.g.e, vr. 91b – 92a.

soruları ve aldığı cevapları nakletmektedir. Bu kısa nakilden sonra dua ile risâle tamama ermiştir.

Eser, risâle olması dolayısıyla her ne kadar küçük bir konuya lokalize olsa da hem müdellel olması hem de konu hakkındaki ihtilafları ele alması bakımından dikkat çekicidir.

4. *Risâletü şurûti's-salât* – Molla Fenârî, Şemseddin Muhammed b. Hamza (ö. 834/1431)

Başvı: (1b)

بسم الله الرحمن الرحيم

باب شروط الصلاة وهي ثمانية. الأول الوضوء بالماء المطلق او التيمم بالتراب عند عدم الماء والثاني طهارة الثوب عن النجاسة الخفيفة كبول ما ياكل لحمه و الغليظة كبول الانسان والغايط والدم والقيح والصدید والثالث طهارة المكان الذي يصلی فيه والرابع طهارة البدن من المنی والبول والغائط وما اشبه ذلك والخامس ستر العورة ...

Sonu: (9a)

باب الغسل المسنون عند ابی حنیفة رحمة الله عليه وهي اربعة الأول غسل الجمعة والثاني غسل العیدین والثالث غسل الوقف بعرفة والرابع غسل الاحرام. تمت.

“Molla Fenârî” ismiyle meşhur olan Şemseddin Muhammed b. Hamza’ya (ö. 834/1431) nispet edilen bu risâle, İnebey Kütüphanesi’ndeki fıkıh risâleleri arasında en çok nüshası bulunan risâledir. İstinsah tarihi kaydedilen en eski nüsha “h. XI. asır” olarak kaydedilmiş olan OR431/4 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan nüshadır. İncelemeye esas alınan nüsha ise istinsah tarihi en geç olan nüshadır. GE4003 demirbaş numarasıyla kayıtlı bulunan bu nüsha h. 1270 tarihinde istinsah edilmiştir. Geri kalan nüshalar ise şöyle sıralanabilir:

Sıra No	Demirbaş No	İstinsah Tarihi	Müstensihi	Bulunduğu Varaklar	Sayfa Satır Sayısı
1	UC1140//4	1145/1732	Ahmed b. Mehmed	65-72	17
2	GE4508/4	1149/1736	---	57-64	15
3	GE212/2	1174/1760	---	24-32	13
4	GE4765/4	1195/1781	---	104-112	11
5	OR470	XIII./XIV. asır başı	---	1-9	11
6	GE891	---	---	1-10	11
7	GE1054	---	---	1-9	11
8	HO566/2	---	---	98-120	9
9	UC3347/5	---	---	45-47	b.b
10	UC3513/11	---	---	136-144	11
11	GE1025/2	---	---	---	b.b
12	GE4054/2	---	---	86-95	7
13	GE4221/3	---	---	66-72	15
14	GE601/B3	---	---	58-65	13

Risâletü şurûti's-salât'ın Molla Fenârî' ye nispeti kesinlik arz etmemektedir. Bu saydığımız nüshalarda da açık bir kayda rastlayamadık. Fakat bu çalışmada, gerek katalogdaki kayıtlar gerek de bazı kaynaklardaki ifadeler⁵¹⁷ neticesinde şüpheli de olsa Fenârî' ye aidiyetini kabul edenlerin ifadeleri üzerinden hareket edilmiştir. Müellifin bu risâleyi oğluna namaz ile ilgili ilmihâl bilgilerini öğretmek amacıyla yazdığı zikredilmektedir.⁵¹⁸

⁵¹⁷ Kamil Gömbeyaz, 'Molla Fenârî'ye Nispet Edilen Eserlerde Aidiyet Problemi ve Molla Fenârî Bibliyografyası', Uluslararası Molla Fenârî Sempozyumu (4-6 Aralık 2009 Bursa) -Bildiriler-, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2010, s. 496.

⁵¹⁸ Gömbeyaz, a.g.e., s. 496.

Ayrıntılı incelenen nüsha, Kütüphane kataloğunda GE4003 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. 1b – 9a varaklarındadır. İlk sayfa 9, son sayfa ise 7 satırdır. Diğer sayfaların satır sayısı 11 dir. Nüshanın ölçüleri 200x145 - 158x90'dır. Müstensihî ve istinsah yeri hakkında herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Telif dili Arapça'dır.

Risâle, Besmeleden hemen sonra başlamaktadır. Kısa bir namaz ilmihâli hüviyetindedir. Müellif, namaz, abdest ve gusül konularını 18 bâb olarak anlatmıştır. 7 bâb namaz ile ilgilidir. 7 bâb abdestten bahsetmektedir. 4 bâb ise gusül konusuna ayrılmıştır.

Namazla ilgili bâbların birincisi “Bâbu şurûti's-salât”tır. “Namazın şartları” manasına gelen bu başlıkta sekiz madde bulunmaktadır. Bunlar: mutlak suyla abdest almak veya toprakla teyemmüm etmek, elbisenin hafif veya ağır pisliklerden arınmış olması, namaz kılınacak yerin temiz olması, bedenini meni, sidik ve dışkı gibi pisliklerden arınmış olması, avret yerlerinin örtülmesi, kibleye yönelmek, niyet etmek, namaz vakitlerini bilmek. Günümüzde de “namazın dışındaki farzları” olarak bilinen şartların burada sekiz madde olarak sayıldığı görülmektedir. Altı değil de sekiz olmasının sebebi, “necasetten taharet” başlığının üç başlık olarak açılmasıdır. “*Bunlardan birini kasıtlı veya unutarak terkedenin namazı sahih olmaz*”⁵¹⁹ ifadesi ile başlık sona ermektedir. Namaz bölümündeki ikinci bâb olan “Bâbu erkânî's-salât” altı maddedir. Müellif, “namazın içindeki farzları” olarak bilinen bu maddeleri şöyle sıralar: iftitah tekbiri, kıyam, Kur'ân'dan kolay geleni kıraat, rukû', secde ve teşehhüd miktarı son oturuş. Bunların herhangi birinin terkinin namazı bozacağı bilgisi verilerek üçüncü bâba geçilmektedir. Üçüncü bâb, namazın vâcipleri denilen maddeleri kapsayan “Bâbu mâ yecibü fi's-salât”tır. Yedi madde sayılmıştır: Fatiha ve beraberinde okunacakları ilk iki rekâta okumak, ilk oturuş, son oturuşta teşehhüd okumak, cehri okunacak yerde kıraati cehri yapmak, sessiz okunacak yerde kıraati sessiz yapmak, vitir namazında kunut yapmak, ta'dil-i erkân. Bu bâbın hâtimesinde bir tesâmuh bulunmaktadır ki bu cümle, “*Her kim bunlardan birini yanılarak veya kasten terkederse sehv secdesi lazım gelmez* (لم يلزم)”⁵²⁰ şeklinde yazılmıştır. Buradaki “لم” ifadesi diğer nüshalarda bulunmamaktadır. Dolayısıyla mana “sehv secdesi gerekir” olmaktadır ki mezhepte doğru olan da budur. Namazla ilgili

⁵¹⁹ Molla Fenârî, *Risâle-i şurûtu's-salât*, İnebey Ktp., nr. GE4003, vr. 2a.

⁵²⁰ Fenârî, *a.g.e.*, vr. 2b.

dördüncü bâb, on dört maddenin sayıldığı “Bâbu süneni’s-salât” başlığıdır. Bu maddeler şöyledir: İftitah tekbirinde baş parmaklar kulak yumuşakları hizâsına gelecek şekilde elleri kaldırmak, göbek altında sağ eli sol el üzerine koymak, Allah’ı övmek, eûzü çekmek, besmele çekmek, Fatihadan sonra âmin demek, ruküdan kalkarken “semiallâhülimen hamideh” demek, secdeye giderken “Rabbenâ leke’l-hamd” demek, rukû tesbihlerini yapmak, secde tesbihlerini yapmak, son iki rekatta fatiha okumak, ilk oturuşta teşehhüd okumak, iftitah tekbirinin dışındaki tekbirleri getirmek, selam ile namazdan çıkmak. *“Bunlardan herhangi birini terk edene bir şey lazım gelmez fakat kasten terk eden günahkâr olur”*⁵²¹ ifadelerini kullanan müellif, sünnetleri yerine getirmenin önemine vurgu yapmıştır. Beşinci bâb “Bâbu mâ yüstehabbü fi’s-salât”tır. Namazın müstehaplarından bahseden bu bâb yirmi beş maddeden müteşekkildir. Bunlardan bazılarını şöyle sayılabilir: Namaz kılan kişinin kıyamdayken secde mahalline bakması, secdedeyken burnunun yanlarına bakması, rükûda ayaklarına bakması, oturuşta kucağına bakması, Fatihadan başka okunacak Kur’ânın üç ayet ve fazlası olması, imama uyan kişinin sessizce tekbir getirmesi, rükûda ellerin parmaklar açık olarak dizlere konulması, baş boyun ve sırtın aynı hizada olması... yirmi beş maddeyi böylece sayan müellif bâbın bitişinde *“Bunlardan herhangi birini terkedene bir şey lazım gelmez ve günahkar da olmaz. Fakat bunlara riâyet edenlere büyük sevaplar ve mükâfatlar vardır.”*⁵²² ifadelerini kullanmıştır. Son iki başlık “Bâbu mâ yûkrahü fi’s-salât” on madde ve “Bâbu mâ yüfsidü fi’s-salât” on dört maddedir. Namazda yapılması mekruh olan on maddeden bazıları: Ayetleri parmakla saymak, dirsekleri yere yaymak, gözleri sağa sola çevirmek... Bunlardan kaçınılması gerektiğini söyleyen müellif, hemen akabinde namazı bozan on dört maddeyi saymaya geçmiştir. Bazılarını zikretmek gerekirse: Özürsüz olarak boğaz temizlemek, hapşırana “yerhamükallah” demek, avret yerlerinin açılması, el veya dil ile verilen selamı almak, amel-i kesir, konuşmak, kahkaha atmak... şeklinde müellif bu maddeleri itmam etmektedir ve bunların her birinin namazı bozduğunu belirterek namaz ile alakalı başlıkları bitirmektedir.⁵²³

Abdest ile ilgili olan yedi bâb vardır. “Bâbu ferâizu’l-vudû” dört maddedir: Yüzü yıkamak, kolları dirseklerle beraber yıkamak, başı meshetmek, ayakları topuklarla

⁵²¹ Fenârî, a.g.e., vr. 3b.

⁵²² Fenârî, a.g.e., vr. 5a.

⁵²³ Fenârî, a.g.e., vr. 6a.

birlikte yıkamak. “Bâbu süneni’l-vudû” on maddedir: Abdeste başlarken besmele çekmek, abdest alınan kaba elleri sokmadan önce elleri yıkamak, misvak kullanmak, ağza su vermek, burna su vermek, başın meshedildiği suyla kulakları mesh etmek, sakalları hilallemek, yıkamayı üç kere yapmak, su bulunduğunda istincayı suyla yapmak, su yoksa taş vb. şeyle istinca yapmak. “Bâbu mâ yüstehabbü fi’l-vudû” altı maddedir: Niyet haricinde konuşmamak, azaları peşpeşe yıkamak (muvâlât), sağ taraflardan başlamak, tertibe riayet etmek, başın tamamını mesh etmek, Allah’ın başladığı ile başlamak. “Bâbu âdâbü’l-vudû” altı maddedir: Enseyi mesh etmek, istincadan sonra elleri temizlemek, abdestte her uzva ait duaları okumak, şalvar üzerine abdest bitiminde su serpmek, istincadan sonra avret mahalline su serpmek. “Bâbu kerâhiyyatü’l-vudû” altı maddedir: Suyu yüze çarpmak, sağ elle sümkürmek, mazmaza ve istinşakı sol elle yapmak, tuvalette konuşmak, suya tükürmek veya balgam çıkarmak, helada avret yerine bakmak. “Bâbu menhiyyü’l-vudû” altı maddedir: Suyu israf etmek, azaları üçten fazla veya az yıkamak, çıplak ayağı mesh etmek, abdest alırken avret mahallini açmak, sağ elle istinca yapmak, bevl veya dışkıyı etrafa sıçratmak. Son olarak abdesti bozanlar “Bâbu nevâkızı’l-vudû” yedi maddedir: Ön ve arka yoldan ve kulaktan çıkan her şey, ağız dolusu kusmak, yaslanarak veya uzanarak uyumak, (namazda) kahkaha, delirmek, bayılmak, dinden dönmek. Müellif abdest ile alakalı bu bâbların sonlarında görüş ifade edecek cümleler kullanmamıştır.

Müellif abdest konusunu bitirdikten sonra gusül ile ilgili gerekli gördüğü bilgileri dört bâb altında toplamıştır. Birinci bâb, guslün farzlarını üç madde olarak saydığı “Bâbu ferâizu’l-ğusl”dür. İkinci bâba “Bâbu süneni’l-ğusl” ismi verilmiştir ve altı madde olarak guslün sünnetleri sayılmaktadır: Yıkamaya ellerden başlamak, avret mahallini yıkamak, bedende bir necaset varsa gidermek, namaz abdesti gibi abdest almak, vücudun geri kalanını üç kere yıkamak, gusül mahallinden çıkarken ayakları yıkamak. Gusül abdestini gerektiren halleri iki nevî olarak sayan müellif bunları “Bâbu’l-me’âni’l-mücibeti li’l-ğusl” başlığı altında zikretmiştir: Birinci nevî, hakîkîdir. İkinci nevî, hükmîdir. Hakîkîye misal, şehvetle meninin gelmesi, hükmî olana misal ise kişinin uyandığında çamaşırında meni görmesidir. Fenârî, risâlenin son başlığını sünnet olan gusüller için atmıştır. “Bâbu’l-ğusli’l-mesnûn ‘inde Ebi Hanîfe” başlığında dört madde zikreden müellifimiz Ebû Hanîfe’ye göre sünnet olan gusülleri şöyle sıralamıştır: Cuma için gusletmek, bayramlar için gusletmek, Arafatta vakfe için gusletmek, ihram için gusletmek.

Molla Fenâri'nin risâlesi bu ifadelerle bitmektedir. Risâle müdellel değildir. Hiçbir şer'î delil, müçtehid kavli veya kitaptan alıntı zikredilmemiştir. Sadece maddeler halinde ezberlenilecek bir metin kaleme almıştır. Daha önce de zikredildiği üzere bu risâlenin hazırlanmasına sebep olarak gösterilen “müellifin oğluna namaz şartlarını öğretme gayesi” ile uygun düşen bir telif tarzı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Osmanlı'da kıraat meclislerinin vazgeçilmezlerinden olan⁵²⁴ bu risâlenin tercümelerinin matbûları bulunmaktadır.⁵²⁵ Fakat müstakil Arapça baskısının varlığına dair bir bilgiye ulaşılammıştır.

5. *Risâle fî kavli'l-kâil “in fe'altü kezâ fehuve kâfir”* – Şeyhü'l-İslam Yahya (b. Ömer) Minkârîzâde (Ö. 1088/1678)

Başv: (35a)

صورة ما ارسله شيخ يحيى افندي المنقارى مفتى دار السلطانية العلية محروسة قسطنطينية لشيخنا شيخ الاسلام والمسلمين بقية السلف الصالحين الشيخ خير الدين مفتي رملة فلسطين وكان ارسل له سؤال وارسل له جوابه فكتب له .؟

لا يخفى ان الشرط في قول القائل ان فعلت كذا فهو كافر هو فعل كذا وهو صريح قول ابن الهمام في فتح القدير لما جعل الشرط وهو فعل كذا علما على كفره ومعلوم ان معنى ان فعلت كذا ان فعلت كذا في الواقع فاذا تحقق فعل كذا في الواقع فقد تحقق الشرط مع تخلف الشروط وهو الكفر...

Sonu: (36b)

هذا فالمامل منكم شرح ما ارسل اليكم اولا وما ارسل ثانيا وهو هذا حرفا بحرف على طريق المزج لا على طريق ان يقال قوله كذا الى اخره حتى يتبين حقيقة الحال ومصدق المقال بطريق التفصيل لا بطريق الاجمال وقل من يعرج الى امثال هذا المقال المبني على وجوه الاستدلال

⁵²⁴ Zehra Öztürk, ‘Osmanlı Döneminde Kıraat Meclislerinde Okunan Halk Kitapları’, *TALİD*, C. 5, S. 9, 2007, s. 401-445.

⁵²⁵ Bazı matbû nüshalar: Şürütü's-Salât (Tercümesi), İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1324/ 1908; Şürütü's-Salât (Tercümesi), İstanbul, Matbaa-i Hürriyet, 1330/1914; Şürütü's-Salât (Tercümesi), taşbaskısı (yy., ty.); Şürütü's-Salât (Tercümesi) -Mızraklı İlmihal sonunda-, İstanbul, Sahafiye-i Osmaniye Şirketi Matbaası, 1310/1892; Şürütü's-Salât (Tercümesi) -Mızraklı İlmihal sonunda-, İstanbul, Arif Efendi Matbaası, 1315/1897.

الذى به تعرف مراتب الرجال لكنك بقية السلف الكرم ومعتقد الخلف العظام حياكم الله وبياكم و
اوصلكم الى متمناكم في اخرتكم و اولاكم.

من المخلص يحيى الفقير عفي عنه. تم في اوائل جماد الاول سنة ١٠٨١.

İnebey Kütüphanesi'nde GE4365/5 demirbaş numarasıyla bulunan *Risâle fî kavli 'l-kâil* “*in fe 'altü kezâ fehuve kâfir*”, Şeyhü'l-İslam Yahya (b. Ömer) Minkârîzâde (ö. 1088/1678) tarafından yazılmıştır. Bu risâle, Şeyh Hayruddin er-Remlî'ye (ö.1081/1671) gönderilmiş bir mektubun kopyasıdır. İçerisinde bulunduğu mecmuânın 35a – 36b varaklarındadır. er-Remlî'nin göndermiş olduğu cevap risâlesi de aynı mecmuâ içerisinde mevcuttur. Sayfalarının satır sayısı 25'tir. Risâle, nüsha içerisinde kırmızı çerçeve içerisinde yazılıdır. Nüshanın ölçüleri ise 183 x 135 – 154 x 95'dir. Mecmuânın dış kapağı meşindir. Dili Arapça'dır. İstinsah tarihi olarak risâlenin sonunda sol alt kenara “*temme fî evâli Cemaziye 'l-evvel sene 1081*”⁵²⁶ yazılmıştır. Buradan anlaşıldığına göre risâle, müellifin hayatı döneminde istinsah edilmiştir. Müstensihi belli değildir. Fakat talebelerinden birinin kaleme almış olması muhtemeldir. Kaynaklarda Minkârîzâde'ye ait böyle bir risâle olduğu bilgisine ulaşamadık. Fakat risâlenin başındaki kırmızı mürekkeple yazılmış olan ve risâlenin künyesi konumundaki paragrafta bu nispet açıkça belirtilmiştir. İSAM veri tabanı üzerinden yapılan arama sonucunda da başka bir nüshası bulunamamıştır.

Müellif Minkârîzâde Yahya Efendi, 1018/1609 yılında İstanbul'da dünyaya geldiğinde babası Alanyalı Ömer Efendi, Atik İbrahim Paşa Mederesesi'nde müderris idi. Babasının ilmiyeye mensup olmasından dolayı ilimle meşgalesi çok erken yaşlarda başlamıştır. İlk olarak Aziz Mahmud Hüdâyî'den Kur'ân dersleri almış, daha sonra Kiçi Mehmet Efendi, eniştesi Veli Efendi ve Abdürrahim Efendi'den ilim tahsil etmiştir. Hocasâde Esad Efendi'den icazet almıştır. Uzun yıllar farklı medreselerde müderrislik yaptıktan sonra 1059/1649'da Mekke kadılığına atanmış, iki yıl sonra Kahire kadılığına getirilmiştir. 1069/1659'da İstanbul kadılığına atanmış fakat altı ay burada vazifeden sonra hastalığı sebebiyle bu görevden ayrılmıştır. 1072/1662'de Rumeli Kazaskeri

⁵²⁶ Şeyhü'l-İslam Yahya (b. Ömer) Minkârîzâde, *Risâle fî kavli 'l-kâil* “*in fe 'altü kezâ fehuve kâfir*”, İnebey Ktp., nr. GE4365/5, vr. 36b.

olmuştur. On ay sonra 1073/1662’de Şeyhülislâm olarak tayin edilmiş ve on bir yıl bu vazifeyi sürdürmüştür. 1084/1674 senesinde artan hastalığı sebebiyle sağ tarafının felç olması sebebiyle görevden azledilmiştir. 1088/1678’de İstanbul Beşiktaş’ta vefat etmiştir. Üsküdar’da kendi yaptırmış olduğu fakat günümüzde harabe halinde olan medresenin haziresinde metfundur.⁵²⁷

Risâle, “Şayet şu işi yaparsam kafir ola(yım)” ifadesini kullanan birinin kafir olup olmayacağı konusu üzerinde dönmektedir. Bu ve bunun gibi risâlelerde bir incelik sebebiyle, takdirî bir ifade bile olsa lafızda küfrü kendine nispet etmemek için “ان فعلت كذا فانا كافر” ibaresi yerine, dilbilgisine muhalif dahi olsa başkası üzerinden nakil olarak söylenen “ان فعلت كذا فهو كافر” ibaresi kullanılmıştır. Mektup formatında olduğundan dolayı bölüm, bâb veya fasıl bulunmamaktadır.

İlk olarak İbnü’l-Hümmam’ın *Fethü’l-Kadîr* isimli eserinden bir nakil yapan müellif, “*İbnü’l-Hümmam’ın Fethül Kadîr’de zikrettiğine göre ‘Şayet şunu yaparsam kafir ola’ sözündeki şart, ‘şunu yaparsam’ sözüdür. Şart -ki işin yapılmasıdır- sözü söyleyenin küfrünü bildirince malumdur ki ‘şu işi yaparsam’ sözünün manası ‘vakiada şu işi yaparsam’ demektir. Neticede fiil vakiada gerçekleşince şart gerçekleşmiş olur akabinde de meşrut yani küfür tahakkuk eder.*”⁵²⁸ ifadeleriyle risâlesine başlamıştır. Bundan sonra şart koşanın küfre rızası ve küfür itikadı olmaksızın bu fiili yaptığı esnada küfrü gerektirmemesinin üç surette olacağı ifade edilmiştir. Birinci sûret ‘sözü söyleyip fiili yapmadan önce bu söylediği sözün yemin olduğunu bilmek küfrü gerektirmez ve bu yemin olur’. İkinci sûret ‘fiili yaptığı esnada söylemiş olduğu sözü unutmuşsa da kafir olmaz’. Üçüncü sûret ise ‘kalbinde imanın istikrarı bulunup küfre rıza olmaksızın o işi yaptığında kafir olmaz’. Müellif bu üç sûretin zikredildiğini ve fıkıh âlimlerinin genel olarak söyledikleri ‘*şartın meydana gelmesiyle meşrut meydana gelmiş olur*’ kaidesinin burada geçerli olmayacağını ifade etmiştir. Kâdîhan gibi fukahanın “şöyle yaparsam kafir ola” sözünü illetlendirmesinde meşrutun gerçekleşmesindeki illeti “küfre rıza” olarak göstermeleri bu görüşü kuvvetlendirmektedir. Bu kavildeki şartın gerçekleşmesiyle meşrut olan küfrün gerçekleşmeyip kefaretin vaki olması bu mesele için geçerlidir. Çünkü

⁵²⁷ Detaylı bilgi için bkz. Mehmet İpşirli, “Minkârîzâde Yahya Efendi”, *DİA*, XXX., İstanbul, 2005, s. 114.

⁵²⁸ Minkârîzâde, *a.g.e.*, vr. 35a.

buradaki meşrut rıza ve ihtiyara bağlı kalbî bir iştir. Fakat müellif rıza ve ihtiyar olmasa da meşrutun gerçekleştiği misal vererek küfür ile diğer fiillerin arasındaki farkı ortaya koymakta ve şöyle demektedir: “Rıza ve ihtiyara bağlı olmayan meseleler bu dediğimizden farklıdır. ‘şayet şunu yaparsam kölem hürdür’ deyip bunu sadece nefesine bir engel olsun diye söylese ve kölesinin elinden çıkmasına rıza göstermese de meşrut tahakkuk eder. Misal olarak; ‘şayet içki içersem kölem hürdür’ diyen bir kişi sözünü unutarak da olsa içki içerse kölesi hür olur. Özetle, ‘Şayet içki içersem kafir ola’ sözünü söyleyen kişi küfre rıza göstererek içkiyi içerse kafir olur. Fakat küfre rıza ve itikadı olmadan içerse bu hareketi küfrü gerektirmez. İster yemin olduğunu bilsin ister bilmesin, ister içkiyi içerken söylemiş olduğu sözü unutsun ister unutmasın fark etmez. Yeminin bozulmasının eseri olan kefarete lazım gelir. Küfür ise ancak rıza ve itikadın neticesi olabilir. Diğer misale gelince ‘Şayet içki içersem kölem hürdür’ diyen kişi unutarak içki içse de kölesi hür olur. Zira bunun gibi ibarelerde şart, illet konumundadır. İlet gerçekleştiğinde ise hüküm gerçekleşir”⁵²⁹ Müellif, usul-i fıkıh ilminde illetin bulunup hükmün bulunmayabileceğine dair görüşlerden hareketle gelebilecek itiraza cevap mahiyetinde şu ifadeleri kullanmaktadır: “Usûl-i fıkıhta ifade edildiğine göre illeti bulunan bir hükmün meydana gelmesini engelleyecek bir mâni, ya illetin umumi mana ifade etmesi ve bu manalardan bir takımlarının tahsisi ve çıkarılması ile olur, ya da mâninin bulunmayışı illetin bir cüz’ü olur ve neticede hükmün bulunmayışı illetin cüz’ünün bulunmayışına bağlı olur. Fahrû’l-İslam el-Pezdevî bu görüştedir ve et-Tavdîh sahibi de (Sadru’ş-şerîa) bu konuda ona uymuştur. İkisine göre hükmün olmayışı illetin olmayışına bağlıdır. Ama çoğu usûlcüye göre hükmün yokluğu bir mâninin varlığına bağlıdır.”⁵³⁰ Minkârîzâde, fıkıh âlimlerinin konuyla alakalı ihtilaflarını sadece söz üzerinde kabul etmiş ve öz itibariyle aralarında bir ihtilaf olmadığını iddia etmiştir. Çünkü kişinin şart koştuğu fiili yapmasının küfür olduğu görüşünü savunan, bu fiilin küfrü gerektirdiğine inanarak yapılması halinde küfre sebep olacağını savunmaktadır. Şart koşulan fiili yapanın küfre düşmediği görüşünde olan ise, kişi bu fiili küfrü gerektirdiğine inanmayarak yaptığında küfre düşmeyeceğini söylemiş olmaktadır. Yapacağı fiilin küfrü gerektirdiğine inanarak yapan kişinin küfre düşeceği görüşünde olanlar ise gayet açık bir şekilde görüş ifade etmişlerdir.

⁵²⁹ Minkârîzâde, a.g.e., vr. 35b.

⁵³⁰ Minkârîzâde, a.y.

Risâlenin sonunda müellif, geride geçen ihtilafların aslında lafzî bir ihtilaftan başka bir şey olmadığını iddia etmekte ve şart koşulduğunda ve iş yapıldığında bunun küfrü gerektirdiğini bilmek veya bilmemek arasında bir fark olmadığını ifade etmektedir. Bu konu hakkında, risâleyi gönderdiği er-Remlî tarafından tafsilatlı şekilde delilleriyle birlikte bir cevap yazılmasını da talep etmektedir. Son cümleleri övgü ve dua ile bitiren Minkârîzâde, tevazu göstergesi olarak risâlesine “Yahya el-Fakîr” olarak imza atmıştır.

SONUÇ

İnebey Kütüphanesi'nde bulunan yazma fıkıh risâlelerinin toplam sayısı 281'dir. Mükerrerleri dâhil bu sayı 426'ya ulaşmaktadır. 136 risâle günümüze sadece yazma olarak ulaşmış, diğer 145 risâle ise neşredilmiştir. Bunlardan 140'ı matbû olup, 5'i yüksek lisans tezi olarak çalışılmış ve tahkik edilmiştir.

Risâlelerin telif tarihi itibariyle en eski olanı Hasan-ı Basrî'nin (ö. 110/728) *Risâletü ferâizi erba'a ve hamsîn* isimli risâlesi, en geç olanları ise Âlim Muhammed b. Hamza'nın (ö.1204/1789) 11 risâlesidir. 446 risâleden 165'inin istinsah tarihi bilinmektedir. İstinsah tarihi bilinen risâlelerden en eski olanı, 866/1461 senesinde istinsah edilmiş ve Hoca Paşa Muhammed b. Muhammed el-Hâfız el-Buhârî'ye (ö. 822/1420) ait olan *Risâle-i ilmihâl*'dir. Bununla birlikte HC289/2 demirbaş numarasıyla kayıtlı ve Ebu'l-Kâsım İsmail b. el-Hüseyin el-Beyhakî'ye (ö. 402/1012) ait olan *Risâle fi'l-hayzi ve'n-nifâsi ve'l-istihâda*'nın sonunda 597/1200 tarihli temellük kaydı bulunmaktadır. Dolayısıyla istinsah tarihi bilinmese de kanaatimizce en eski risâlenin bu olduğu anlaşılmaktadır. Günümüze en yakın istinsah tarihli risâle ise 1334/1915'de yazılmış ve GE2627/2 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan *Risâle fi'l-cenâiz(2)* isimli risâledir. Matbaanın Osmanlı topraklarına girmesi ve gelişmesi milâdî XVIII. yüzyıl ve sonrasında. Kütüphanedeki risâlelerin istinsah tarihleri gözönünde bulundurulduğunda matbaanın, el yazması istinsah ameliyesine olumsuz etkisi açıkça görülmektedir.

Üç ana başlık altında toplanan risâlelerden 8'i usûl-i fıkıh, 249'u fûrû-i fıkıh, 24'ü ise muhtelif fıkıh konuları ile ilgilidir. Fûrû-i fıkıh risâleleri 9 başlık altında toplanmış olup, en çok risâle ihtiva eden başlık 108 adet ile "ibadetler" kısmıdır. Hakkında en çok risâle yazılan konu ise ibadetler bölümünün alt başlığı olan "namaz" bahsidir. Bu konuda 44 risâle bulunmaktadır. En az risâlenin bulunduğu konu ise 3 risâle ile "kurban-nezr"dir. Kütüphanede en çok nüshası bulunan risâle ise Molla Fenâri'ye (ö. 834/1431) ait olan *Risâletü şurûti's-salât*'tır. Bu risâlenin 16 nüshası bulunmaktadır. Kütüphanede 60 risâlesi bulunan Şürünbülâlî ise bu türde en çok telifi bulunan müelliftir. Bu açıdan bakıldığında risâle literatürünün fûrû-i fıkıh konularının ele alınmasında özellikle kullanılmıştır. Teorik usûl-i fıkıh meselelerinden ise neredeyse yok denecek kadar az risâle kaleme alınmıştır.

56 risâlenin müellifi belli değildir. Müellifi belli olan 225 risâle, 75 müellif tarafından yazılmıştır. Bu 75 müellifin 14'ünün vefat tarihi bilinmemektedir. Vefat tarihi bilinen 61 müelliften 56'sı VIII./XIV. – XII./XVIII. asırlar arasında yaşamıştır. 5 asırlık bu dönem Osmanlı Devleti'nin siyâsî olarak en kuvvetli olduğu devirlere tekâbül etmektedir.

Dil itibariyle mevcut risâlelerin 25'i Osmanlıca, 2'si Farsça, 254'ü ise Arapça'dır. Bu veri, Osmanlı toplumundaki ilim dilinin Arapça olması ile birleştirildiğinde risâle literatürünün, güncel ve spesifik konuların ilim ehli arasında istifa ve/veya tartışma için geliştiği sonucunu vermektedir. Ayrıca fetvâ literatürüyle önemli farklarından birisinin “muhatap kitle” olduğu anlaşılmaktadır.

İnebey Yazma Eser Kütüphanesi'nde bulunan fıkıh risâlelerinin neredeyse yarısını teşkil eden 136 risâle, günümüze sadece yazma haliyle ulaşabilmiştir. Mevcut birikimin kaybolmaması, gelecek nesillere aktarılması ve geçmişin ilim mirasından istifa ederek daha kuvvetli bir gelecek inşâ edilmesi için, bu risâleler üzerinde yapılacak çalışmaların büyük katkısı olacaktır. İlim ehlinin ve insanlığın ufkunu genişletecek bağların tesisi ve takviyesi için bu hazine, kendisine gerekli ilginin gösterilmesini beklemektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- AHİZÂDE Abdülhalîm Efendi, *Risâle 'alâ mebhâsi'l-mefhûm*, İnebey Ktp., nr. HC1178/1.
- _____, *Risâle 'alâ mebhâsi hucciyyâti'z-zâhir li'l-istihkâk*. İnebey Ktp., nr. HO621/1.
- AKGÜNDÜZ Ahmet, *Osmanlı Kanunnameleri C. IV*, Fey Yayınları, İstanbul, 1992.
- _____, “Dede Cöngî”, *DİA*, IX, İstanbul, 1994, ss. 76-77.
- _____, “Ebüssuûd Efendi”, *DİA*, X, İstanbul, 1994, ss. 365-371.
- AKHÎSÂRÎ Ahmed-i Rûmî, *Risâle fî zikri'l-lisan ve'l-kalb*, İnebey Ktp., nr. UC1840/3.
- AKSOY Hasan, “Kınalızâde Ali Efendi”, *DİA*, XXV, Ankara, 2002, ss. 416-417.
- ALPAYDIN Mehmet Akif, “Şeyhülislâm Minkârîzâde Yahyâ Efendi'nin ‘Risâle fî Beyâni Milleti İbrâhîm’ İsimli Eseri.” *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* S. 40, 2018, ss. 58-71.
- ÂMİLÎ Bahaüddin Muhammed, *Risâle fî halli latîf fî kavâidi'l-ahkâm*. İnebey Ktp., nr. GE38/14.
- _____, *Risâle fî zebhi ehli'l-Kitâb*. İnebey Ktp., nr. GE38/15.
- ANAMERİÇ Hakan, “Bursa Yazma ve Eski Eserler Kütüphanesi”, *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, C. 4, S. 19, 2005, ss. 467-470.
- ANAY Harun, “Mir Gıyaseddin Mansur” (Eserleri), *DİA*, XXX, İstanbul, 2005, ss. 125-128.
- APAYDIN H. Yunus, “İbn Ebû Zeyd”, *DİA*, XIX, İstanbul, 1999, ss. 451-453.
- ATEŞ Mustafa, (2015). *Bursa İnebey Kütüphanesi'ndeki Fıkıh Usûlü Kitapları Üzerine Bir Araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enst., Bursa, 2015.
- _____, “Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi'nde Bulunan Fıkıh Usûlü Eserleri Üzerine Bir Değerlendirme” *IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları*

Kongresi - Bildiriler Kitabı IV (14-17 Mayıs 2015, Kütahya), İLEM, İstanbul, 2015, ss. 253-268.

- ARINCI Rıfat, “Şeyh Muhyiddin Yavsî”, *Çorumlu Dergisi*, S.18, Çorum, 1940, s. 535.
- ARSLAN Fikret, “Osmanlı-Türk Âlimleri’nin Irak Ve Cezîre’deki Arap Edebiyatı İle İlgili Çalışmaları”, *Edebiyat Dergisi*, S. 15, 2006, ss. 74-75.
- ATIŞÎ Davud, *el-Ecvibe ilâ es’ileti Muhammed b. Titlav el-Karatî*. İnebey Ktp., nr. UC9818/3.
- ATSIZ Hüseyin Nihal, “Kemalpaşa-oğlu’nun Eserleri”, *Şarkiyât Mecmuâsı*, VI, 1966, ss. 71-112.
- AYDIN İ. Hakkı, “Molla Fenârî”, *DİA*, XXX, İstanbul, 2005, ss. 245-247.
- AYDIN Ömer, *Türk Kelam Bilginleri*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2004.
- AYDIN Mehmet, *Ebû Sâid Muhammed El-Hâdimî’ nin Hayatı, Eserleri Ve Tasavvufî Görüşleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bil. Enst., Ankara, 2006.
- AYDIN Mehmet Âkif, “İstihlaf”, *DİA*, XXIII, İstanbul, 2001, ss. 337-339.
- BABACAN Meryem, “Mehmed Dâ’î”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=3780> (10.03.2019).
- BÂBERTÎ Ekmeleddin, *en-Nüketü’z-zarîfe fî tercihi mezhebi Ebî Hanîfe*, Câmîatü’l-Meliki’s-Suud, Riyad, 1418/1997.
- BAĞDÂDÎ Babanzâde İsmail Paşa, *Hediyyetü’l-ârifîn*, I, MEB (1951), Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî (Ofset baskı), Beyrut.
- BAĞDÂDÎ Ebü’l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed, *Risâle*. İnebey Ktp., nr. GE2456/3.
- BAHCIVAN Seyit, *Şeyhülislâm İbn Kemâl Bâşâ ve ârâuhu’l-i’tikâdiyye*, Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Beyrut, 2005.
- BAYINDIRÎ Sinan, *Risâle fî hurmeti mâ yef’alühü’l-müezzinûn fî hâli’l-hutbe*, İnebey Ktp., nr. GE2387/3.
- BEDRÜRREŞÎD Muhammed b. İsmail, *Risâle fî elfâzi’l-küfr*, İnebey Ktp., nr. GE4609/5.

- BEYHAKÎ Ebu'l-Kasım İsmail b. el-Hüseyin, *Risâle fi'l-hayzi ve'n-nifâsi ve'l-istihâda*. İnebey Ktp., nr. HC289/2.
- BİRGİVÎ Muhyiddin Muhammed b. Pir Ali, *Resâilü'l Birgivi*, Thk. Ahmed Hâdî Kassar, B. 1, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2011.
- _____, *Risâle fi hurmeti't-teğannî fi'l- Kur'ân ve'l-hutbe*, İnebey Ktp., nr. GE2387/2.
- _____, *Zuhrü'l-müte'ehhilîn ve'n-nisâ' fi ta'rîfi'l-athâri ve'd-dimâ'*, İnebey Ktp., nr. OR491/1.
- _____, *es-Seyfü's-sârim fi 'ademi cevâzi vakfi'l-menkûli ve'd-derâhim*, İnebey Ktp., nr. GE4332/9.
- _____, *Îkâzu'n-nâimîn ve ifhâmu'l-kâsırîn*, İnebey Ktp., nr. 3508/5.
- BURSALI Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, II, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1333.
- CİCİ Recep, *Bir Osmanlı Fakîhi Âlim Muhammed b. Hamza'nın Fıkıh Risâleleri*, Emin Yayınları, Bursa, ty.
- _____, "Osmanlı Hukuk Düşüncesini Etkileyen Başlıca Kaynaklar", *U.Ü.İ.F.D.*, C. XIII, S. 8, Bursa, 1999, ss. 215-246.
- _____, *Osmanlı Dönemi İslam Hukuku Çalışmaları*, Arasta Yayınları, Bursa, 2001.
- CİCİ Recep, ATEŞ Mustafa, KAYA M. Yaşar, Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki Fıkıh Usûlü Kitapları: Üzerine En Çok Çalışma Yapılanlar Ve Bazı Nâdir Eserler", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* S. 31, 2018, ss. 133-142.
- CİVELEK Yakup, "Mehmed b. Mustafa el- Vânî ve Vankulu Lûgati", *Ekev Akademi Dergisi*, C. I, S. 3, 1998, ss. 355-362.
- ÇAVUŞOĞLU Ali Hakan, "er-Risâle", *DİA*, XXXV, İstanbul, 2008, ss. 119-122.
- ÇELEBİ İlyas, "Kemalpaşazâde -Eserleri-", *DİA*, XXV, Ankara, 2002, ss. 245-247.
- ÇELEBİ Sâdî, *Risâle fi'l- velâ*, İnebey Ktp., nr. GE4023/3.
- ÇELİK Abbas, "Bir Eğitimci Olarak Zilî", *Ekev Akademi Dergisi*, C. I, S. 3, 1998, ss. 335-343.
- ÇİVİZÂDE Muhyiddin Efendi, *Risâle fi'l-hudûd ve't-ta'zîr*, İnebey Ktp., nr. HO565/2.

- DARENDELİ Hamza Efendi, *Risâle fî muâmeleti 'ş-şer 'iyye*, İnebey Ktp., nr. UC8021; UC2490/6.
- DEDE CÖNGÎ Kemâlüddîn İbrahim, *Risâle fî 's-siyâseti 'ş-şer 'iyye*, İnebey Ktp., nr. HO621/3.
- DÂRÎR Abdurrahman, *Risâle fî necâti 'l-musallîne 'l-hâşi 'î*, İnebey Ktp., nr. GE1424/2.
- EL-HATÎB Mustafa b. Receb, *Risâle fî iskâti 's-salât*, İnebey Ktp., nr. UC1268/2.
- EL-KÂRÎ Ali b. Sultan Muhammed, *Risâle fî beyâni 'l-lihye ve 'ş-şevârib*, İnebey Ktp., nr. UC2496/7.
- _____, *Risâle fî 'l-iktidâ fî 's-salâti li 'l-muhâlif*, İnebey Ktp., nr. UC3496/6.
- ENÎS Abdülhakîm, *Abdü 'l-Hakîm el-Enîs, el-Yedü 'l-büstâ fî ta 'yîni 's-salâti 'l-vüstâ li 'l-İmam Celâliddin es-Süyûtî*, yy., 2016; http://www.alukah.net/books/files/book_8832/bookfile/westa.pdf (05.03.2019)
- _____, *Mîzânü 'l-ma 'dele fî şe 'ni 'l-Besmele li 'l-İmam Celaliddin es-Süyûtî*, 2016, <https://www.alukah.net/library/0/108336/>, (15.11.2018).
- ER Rahmi, “Risâle”, *DİA*, XXXV., İstanbul, 2008, ss. 112-113.
- ERDEN Yasin, *İstibdâl Risâleleri Bağlamında Vakıfta İstibdâl Meselesi*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst., İstanbul, 2015.
- GANANÎ Muhammed b. Musa, *Risâle fî hakkı 'l-velâ*, İnebey Ktp. nr. UC1454/4.
- GEDİKLİ Fethi, *Osmanlı Hukuku-Makaleler-*, B. 1, Gündoğan Yay., İstanbul, 2012.
- GÖKBULUT Hasan, “Kafiyeci” *DİA*, XXIV, İstanbul, 2001, ss. 154-155.
- GÖMBEYAZ Kamil, “Molla Fenârî’ye Nispet Edilen Eserlerde Aidiyet Problemi ve Molla Fenârî Bibliyografyası”, *Uluslararası Molla Fenârî Sempozyumu (4-6 Aralık 2009 Bursa) -Bildiriler-*, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Bursa, 2010, ss. 467-525.
- GÜLEÇ Hasan, “Ahîzâde Abdülhâlim Efendi”, *DİA*, I, İstanbul, 1988, s. 548.
- HÂDİMÎ Ebû Saîd Muhammed b. Mustafa, *Risâle müteallika li 'l-huşû 'i fî 's-salât*. İnebey Ktp., nr. UC3493/11.
- _____, *Risâle fî 'd-duhân*. İnebey Ktp. nr. HC1188/5.
- _____, *Risâle fî 'l-kahve*. İnebey Ktp., nr. GE4270/6.

- _____, *Risâle fi 's-sivâk 'inde kıyâm ile 's-salât*. İnebey Ktp., nr. GE4200/3.
- HAMEVÎ Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed, *el-Kavlü 'l-belîğ fi hükmi 't-tebliğ*, İnebey Ktp., nr. GE4365/7.
- HİFNÎ Ebü'l-Mekârim Şemsüddîn, *Ecvibetü Hafniye 'alâ es'ileti Dağistâniye*. İnebey Ktp., nr. UC9818/4.
- HİSÂLÎ Abdurrahman Çelebi, *Risâle fi beyyine leha 'r-ruchân 'inde te'âruzi 'l burhân*, İnebey Ktp., nr. UC1457/2.
- İBN HAYDAR Abdülmü'min, *Risâle fi mesâili 'l-fikh*, İnebey Ktp., nr. OR679/10.
- _____, *Risâle fi 'l-vakf*, İnebey Ktp., nr. OR679/8.
- İBN KUTLUBOĞA Ebü'l-'Adl Zeynüddîn Kâsım b. Kutluboğa b. Abdullah, *Risâle fi 'l-cülûsi beyne 's-secdeteyn*, İnebey Ktp., nr. HO635/5.
- _____, *Risâle fi lübsi 'l ahmari 'l baht*, <http://www.alukah.net/library/0/22697/>, (22.11.2018).
- _____, *Risâle fi mes'eleti 'l-bi'r*, İnebey Ktp., nr. HC635/2.
- _____, *Risâle fi 'l-vasli 't-tetavvu 'i bi 'l-farîza*, İnebey Ktp. nr. HO635/4.
- İBN İBRAHİM Muhammed, *Risâle-i câmi bi-cemî 'i sücûdi 's-sehvi fi 's-salât*, İnebey Ktp., nr. UC3386/8.
- İBN TEYMİYYE Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî, *Risâle fi mâ yete 'allaku bi emri 'l-huccac*, İnebey Ktp., nr. GE1428/1.
- İBNÜ'Ş-ŞİHNE Ebü'l-Berekât Serıyyüddîn Abdülber b. Muhammed b. Muhammed el-Halebî, *Zehrü 'r-riyâd fi hükmi 'l-mütevaddi fi 'l-hiyâd*, İnebey Ktp., nr. HO584/4.
- İPŞİRLİ Mehmet, "Menteşzâde Abdürrahim Efendi", *DİA*, I, İstanbul, 1988, ss. 289-290.
- _____, "Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi", *DİA*, VIII, İstanbul, 1993, ss. 348-349.
- _____, "Kadızzâde, Ahmed Şemseddin", *DİA*, XXIV, İstanbul, 2001, ss. 96-97.
- _____, "Yahya Tefvîk Efendi", *DİA*, XLIII, İstanbul, 2013, ss. 266-267.
- İPŞİRLİ Mehmet & DEMİR Ziya, "Sâdî Çelebi", *DİA*, XXXV, İstanbul, 2008, ss. 404-405.

- İSKİLİBÎ Mustafa, *Cevabu't-tahkik li-suâli keyfiyeti's-salâti havle'l-Beyti'l-Atik*, İnebey Ktp., nr. GE1982.
- İSTANBUL KADI SİCİLLERİ, XIII, no: 683, s. 445,
<http://www.kadısicilleri.org/arascl/ayrmetin.php?idno=10244>
- KAÇALİN Mustafa Sinan, “Vankulu”, *DİA*, XLII, İstanbul, 2012, s. 513.
- KADIZÂDE Muhammed Efendi er-Rûmî, *Risâle-i Kadızâde*, İnebey Ktp., GE2391/4 .
- KALLEK Cengiz, “Hifnî”, *DİA*, XVII, İstanbul, 1998, s. 478.
- _____, “Hisâlî Abdurrahman Çelebi”, *DİA*, XVIII, İstanbul, 1998, ss. 125-126.
- _____, “İbn Gânim, Nureddin”, *DİA*, XIX, İstanbul, 1999, ss. 503-504.
- _____, “İrdeb”, *DİA*, XX, İstanbul, 2000, ss. 440-442.
- KANDEMİR M. Yaşar, “İbn Hacer el-Askalânî”, *DİA*, XIX, İstanbul, 1999, ss. 514-531.
- KARA Mustafa, “Bâlî Efendi, Sofyalı”, *DİA*, V, İstanbul, 1992, ss. 20-21.
- KARADAŞ Cağfer, Ali El-Kâri'nin Hayatı, Selef Akidesine Dönüş Çabası Ve Eserleri. *UÜİFD*, V, S. 5, Ocak 1993, ss. 287-299.
- KAYLI, Ahmet, “İmam Birgivi'ye Atfedilen Üç Risâle Çerçevesinde 16. yy. Osmanlısında Din ve Toplum” *BSV Bülten Dergisi*, S. 84.
- KARAMÂNÎ Süleyman b. Ali, *Risâle fî hakkı'l-velâ*, İnebey Ktp., nr. UC1454/4.
- KÂTİP ÇELEBÎ Hacı Halife Mustafa b. Abdullah, *Keşfü'z-zunûn*, I, Dârü İhyâ'i't-Türâsi'l-'Arabî, Beyrut, t.y.
- KEHHÂLE Ömer Rızâ, *Mu'cemü'l-müellifîn*, IX, Mektebetü'l-Müsennâ, Beyrut, t.y.
- KEMALPAŞAZÂDE Ahmed b. Süleyman, *Resâilü ibn-i Kemal*, nşr. Ahmet Cevdet, Matbaatü'l-İkdâm, İstanbul, 1316/1899.
- _____, *Risâle el-ma'mûle fî tashîhi lafzi'z-zındîk*, İnebey Ktp., nr. OR534/2.
- _____, *Risâle fî edebi'l-kâdî*, İnebey Ktp., nr. UC3533/18.
- _____, *Risâle fî haddi'l-hamr*, İnebey Ktp., nr. UC3525/20.
- _____, *Risâle fî lüzûmi ru'yeti'l-hilâli fî's-savmi ve'l-iftâr*, İnebey Ktp., nr. GE4830/3.
- _____, *Risâle fî sücûdi's-sehv*, İnebey Ktp., nr. UC3534/3.

- _____, *Risâle fî tabakâtü'l-fukahâ*, İnebey Ktp., nr. UC1840/2.
- _____, *Risâle fî'l hudâb*, İnebey Ktp., nr. UC3525/8.
- _____, *Risâle fî'l-isti'câr 'alâ ta'lîmi'l-Kur'ân*, İnebey Ktp., nr. UC3505/14.
- KIEL Machiel, "Hacıoğlupazarcığı", *DİA*, Ek-1, İstanbul, 2016, ss. 506-508.
- KOCA Ferhat, "Molla Hüsrev". *DİA*, XXX, İstanbul, 2005, ss. 252-254.
- KORKMAZ Ahmet Ali, *Molla Hüsrev'in 'Velâ' Hakkındaki Görüşleri Ve Bu Konuda Osmanlı Âlimleri Arasında Yapılan Tartışmalar (Velâ Risâleleri Çerçevesinde)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst., Ankara, 2009.
- KÖSE Saffet, "Ebû Sa'îd el-Hâdimî'nin Namazda Huşû Risâlesi" *Tahkik İslami İlimler Araştırma ve Neşir Dergisi*, I, S.1, ss. 1-65.
- KURAŞÎ Abdülkâdir, *el-Cevâhiru'l-mudiyeye fî tabakâti'l-Hanefiyye*, C.1, ty., yy.
- MECDÎ Hâdis, *el-Ecvibe ilâ es'ileti Muhammed b. Titlav el-Karatî*, İnebey Ktp., nr. UC9818.
- MERTOĞLU M. Suat, "Süyûtî", *DİA*, XXXVIII, İstanbul, 2010, ss. 198-201.
- MARTI Huriye, *Birgivi Mehmed Efendi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2014.
- MİNKÂRÎZÂDE Yahya Efendi, *Risâle fî kavli'l-kâil "in fe'altü kezâ fehuve kâfir"*, İnebey Ktp., nr. GE4365/5.
- MOLLA FENÂRÎ Şemsüddin Muhammed b. Hamza, *Risâletü şurûtü's-salât*, İnebey Kütüphanesi, nr. GE4003.
- _____, *Tuhfetü'l-mehdiyye fî 'ilmi's-şerî'ati'l-Hanefiyye (Manzum şurûtu's salât)*, İnebey Ktp., nr. UC2400/2.
- MOLLA HÜSREV Muhammed b. Ferâmurz b. Ali, *er-Risâletü'l-vudûiyye fî'r resâili's-şerî'ati'l-Mustafaviyye*, İnebey Ktp., nr. HC357.
- OKUMUŞ Ömer, "Âmilî Bahâeddin", *DİA*, III, İstanbul, 1991, ss. 60-61.
- ÖĞÜT M. Cemal, *Müslüman Kadınların Hususî Hallerine Dair Dinî Bilgiler-Kadın İlmihali*, Bahar Yay., İstanbul, ty.
- ÖNDER Şule, *İslam ve Osmanlı Hukukunda İmam Birgivi ve Ebussuud Efendinin Para Vakfı Tartışmaları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Şelçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst., Konya, 2006.

- ÖZCAN Tahsin, Sofyalı Bâli Efendinin Para Vakıflarıyla İlgili Mektupları. *İsam Dergisi*, S.3, 1993, ss. 125-155.
- ÖZDİREK Recep, “Gânim el-Bağdâdî” *DİA*, XIII, İstanbul, 1996, ss. 350-351.
- ÖZEL Ahmet, “Ali el-Kârî”, *DİA*, II, İstanbul, 1989, ss. 403-405.
- _____, “İbn Nüceym, Zeynüddin” *DİA*, XX, İstanbul, 1999, ss. 236-237.
- ÖZEN Şükrü, “Velâ”, *DİA*, XLIII, İstanbul, 2013, ss. 11-15.
- _____, “İbnü’ş-Şihne, Seriyüddin”, *DİA*, XXI, İstanbul, 2000, ss. 225-227.
- ÖZER Salim, *İbn-i Kemal’in İslam Hukuku Alanındaki Arapça Yazma Risâleleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst., Kayseri, 1991.
- ÖZKAN Halit, “Süyûtî”, *DİA*, XXXVIII, İstanbul, 2010, ss. 188-198.
- ÖZKAN Mehmet, “Osmanlı’da İlmihal Geleneği: Kadızâde Mehmed Efendi (1045/1635) Ve ‘Risâle-i Kadızâde’ Adlı Çalışması”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* S. 27, ss. 553-574.
- ÖZKAN Selim Hilmi, *Köprülü Amcazâde Hüseyin Paşa, Vezirköprü*, 2010.
- ÖZTÜRK Zehra, “Osmanlı Döneminde Kıraat Meclislerinde Okunan Halk Kitapları”, *TALİD*, V, S. 9, ss. 401-445.
- PAZARBAŞI, Erdoğan, “Mehmed Efendi, Vâni” *DİA*, XXVIII, İstanbul, 2003, ss. 458-459.
- PEKCAN Ali, “Remlî Hayreddin b. Ahmed”, *DİA*, XXXIV, İstanbul, 2007, ss. 563-564.
- REHÂVÎ Veliyyüddin Kâdî, *Risâle fi’l-vedîa*, İnebey Ktp.,nr. GE38/5.
- REMLÎ Hayreddîn b. Ahmed b. Alî el-Eyyûbî el-Uleymî el-Fârûkî, *Risâle fi’l cevâb ‘an mes’eleti men kâle “in fe‘ale kezâ fehüve kâfir”*, İnebey Ktp., nr. GE4365/4.
- *Risâle fi beyani mâ yecûzu ‘anhu’s-sulhu ve mâ lâ-yecûz*, İnebey Ktp., nr. UC1399/4.
- *Risâle fi hukûki beyne ‘z-zevce ve ‘z-zevce*, İnebey Ktp., nr. UC3505/11.
- *Risâle fi mâ yelzemü mine ‘l-vasâyâ ve mâ yestehibühâ*, İnebey Ktp., nr. UC3508/9.
- *Risâle fi süneni ‘s-salât ve kerâhiyyâtihâ*, İnebey Ktp., nr. UC936/9.

- *Risâle fi tasvîr-i ahvâli 'd-devâir*, İnebey Ktp., nr. UC1511/1.
- *Risâle fi 'l-hayzi ve 'n-nifâs*, İnebey Ktp., nr. 4332/8.
- *Risâle fi 'l-mesâil*, İnebey Ktp., nr. 1030/2.
- *Risâle fi 'z-zikri ve 't-tasliyeti ve 't-terdiyeti ve 't-teğanni ve 'n-nevâfli bi 'l-cemaati*, İnebey Ktp., GE2387/4.
- *Risâle-i erş ve kısâs*, İnebey Ktp., nr. UC3493/20.
- *Risâle-i Hacc*, İnebey Ktp., nr. UC3493/16.
- *Risâle-i mesâil-i bey 'iyye*, İnebey Ktp., nr. OR497/1.
- *Risâle-i şurûti's-salât (Manzum)*, İnebey Ktp. nr. UC8079.
- *Risâle-i tafsîli 'l-cum 'a me 'a niyetihi*, İnebey Ktp., nr. OR3187/8.
- SABEV Orlin, “Bulgaristan'da Osmanlı Vakıf Kütüphanelerinden Bir Örnek: Sofya Müftüsü Ebubekir Efendi Kütüphanesi (1777)”, *Balkanlarda Osmanlı Vakıfları Ve Eserleri Uluslararası Sempozyumu*, Vakıflar Genel Müdürlüğü; Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, İstanbul-Edirne, 2012, ss. 297-303.
- SÂDÎ ÇELEBÎ Sa'dullah b. İsa, *Risâle 'alâ evveli kitâbi 'l-büyü 'fi 'l-Hidâye*, İnebey Ktp., nr. UC3533/19.
- SAFFET Ahmed Zekî, *Cemheretü Resâili 'l-'Arab fi 'usûri 'l-'Arabiyet 'z-zâhire*, el-Mektebetü'l-ilmîyye, Beyrut, ty.
- SAKALLI Talat, “İbn Kutluboğa” *DİA*, XX, İstanbul, 1999, ss. 152-154.
- SÜYÛTÎ Ebü'l-Fazl Celâleddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *Risâle fi 's-salâti 'l-vüstâ*, İnebey Ktp., nr. UC1861/5.
- _____, *Nuru 'l-Lem 'a fi Hasâisi 'l-Cum 'a*, Dâru ibnü'l-Kayyım, ed-Dammam-Suudi Arabistan, 1986.
- _____, *Risâle fi hasâisi yevmi 'l-cum 'a*, İnebey Ktp., nr. GE2387/7.
- _____, *Risâletü 'l-kelâm fi 'l-besmele*, İnebey Ktp., nr. HO584/3.
- *Şerâit-i iktidâi-l-hanefi bi 'ş-şâfi*, İnebey Ktp., nr. UC3521/13.
- ŞEYH HASAN, *Risâle kâti 'i 'l-müfteriyât*, İnebey Ktp., nr. OR3187/11 .
- TAŞKÖPRİZÂDE Ahmed b. Mustafa, *Risâle fi 'l-vakf*, İnebey Ktp. nr. HC1191/13.

- _____, *Telhîsu ferâizi's-Sirâciyye*, İnebey Ktp. nr. GE910/1.
- _____, *eş-Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî 'ulemâ'i'd-Devleti'l-Osmâniyye*, Dârü'l Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 1975.
- TOK V. Ali, *Alış Veriş Kitabı*, Nasihat Yayınları, Ankara, 2008.
- TOKÂDÎ Hüsameddin Hüseyin b. Abdurrahman, *Risâle fî hakkı sebbi'n-Nebî*, İnebey Ktp., nr. UC3521/23.
- TOPAL Şevket, “Şürübülâlî”, *DİA*, XXXIX, İstanbul, 2010, ss. 274-276.
- TUNA Abdullah Sabit, *Osmanlı Siyasetname Geleneği İçinde Dede Cöngi'nin Yeri Ve Eserinin Tahlili*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst., İstanbul, 2011.
- TURAN Şerafettin, “Kemalpaşazâde”, *DİA*, XXV, İstanbul, 2002, ss. 238-240.
- TURSUNZÂDE Abdülbâki b. Tursun b. Murad el-İstanbûlî, *Risâle fî Kitâbi's-Salât mine'l-Hidâye*, İnebey Ktp., nr. UC1399/1.
- _____, *Risâle 'alâ Bâbi'ş-Şehâde mine'l-Hidâye*, İnebey Ktp., nr. HC1192/8.
- ULUDAĞ Süleyman, “Bûnî, Ahmed b. Ali” *DİA*, VI, İstanbul, 1993, ss. 416-417.
- _____, “Hasan-ı Basrî”, *DİA*, XVI, İstanbul, 1997, ss. 291-293.
- UZUN Mustafa, “Risâle”, *DİA*, XXXV., İstanbul, 2008, ss. 114-115.
- VÂNÎ Muhammed b. Bestam, *Risâle fî beyani'z-zikri cehran*, İnebey Ktp., nr. UC3524/3.
- YAŞAROĞLU M. Kamil, “Molla Gürânî” *DİA*, XXX, İstanbul, 2005, ss. 248-250.
- YAVUZ Yusuf Şevki, “Taşköprizâde Ahmed Efendi”, *DİA*, XL, İstanbul, 2011, ss. 151-152.
- YAYLA Mustafa, “Hâdimî, Ebu Said”, *DİA*, XV, İstanbul, 1997, ss. 24-26.
- YENEN Halit, “*İmam Birgivi'nin Avâmil ve İzhâru'l-Esrâr'ının İncelenmesi*”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana: Çukurova Üniv. Sosyal Bilimler Enst., 2010.
- YILMAZ Okan Kadir, “Tahkîku 'Risâle fî Mefhûmi'l-Muhâlefe' li-Ahîzâde Abdülhalim Efendi” *İsam Dergisi*, S. 34, ss. 53-134.
- YÜKSEL Emrullah, “Birgivi”, *DİA*, VI, İstanbul, 1992, ss. 191-194.
- ZİRİKLÎ Hayreddin, *el-A'lâm*, IV, Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 2002.

I – AYRINTILI İNCELENEN RİSÂLE VARAKLARINDAN ÖRNEKLER

Ek-1: *Risâle-i Kâtı'ül Müfteriyât* – Şeyh Hasan (Dobruçalı)

İnebey Ktp., nr. OR3187/11, vr. 191a.

ولا يجب تقسيم المال المذكور جميعاً على الفقراء بهذا هيئته •
شريعة ولا ينكر ولا يمنع الناس منها لأن أكثر الناس
يحتاجون إليها في زماننا انتهى **وان اردت** اجمالاً
أحوال الميت في التكفين والتجيز والصلوة عليه والدفن
فليتنظر في مختصر أحكام الجنائز الذي اختصرناه من أحكام
الجنائز الذي صنوه الشيخ الإمام الشيخ إبراهيم المذكور **وان**
اردت التفصيل فليطالع مختصرنا إلى أحكام الجنائز للشيخ
الفاضل المذكور

محمّد الكتاب بعونه الله الملك
المناة في شهر رجب جمادى
الاول في يوم اثنى عشر في وقت
الاشراق الا سعة المباركة
كتب الفقير الحقير
الطافى الوجود
منطقي ابن
دعيب الخطيب
الحاجي غفر الله له
الدنوب آمين

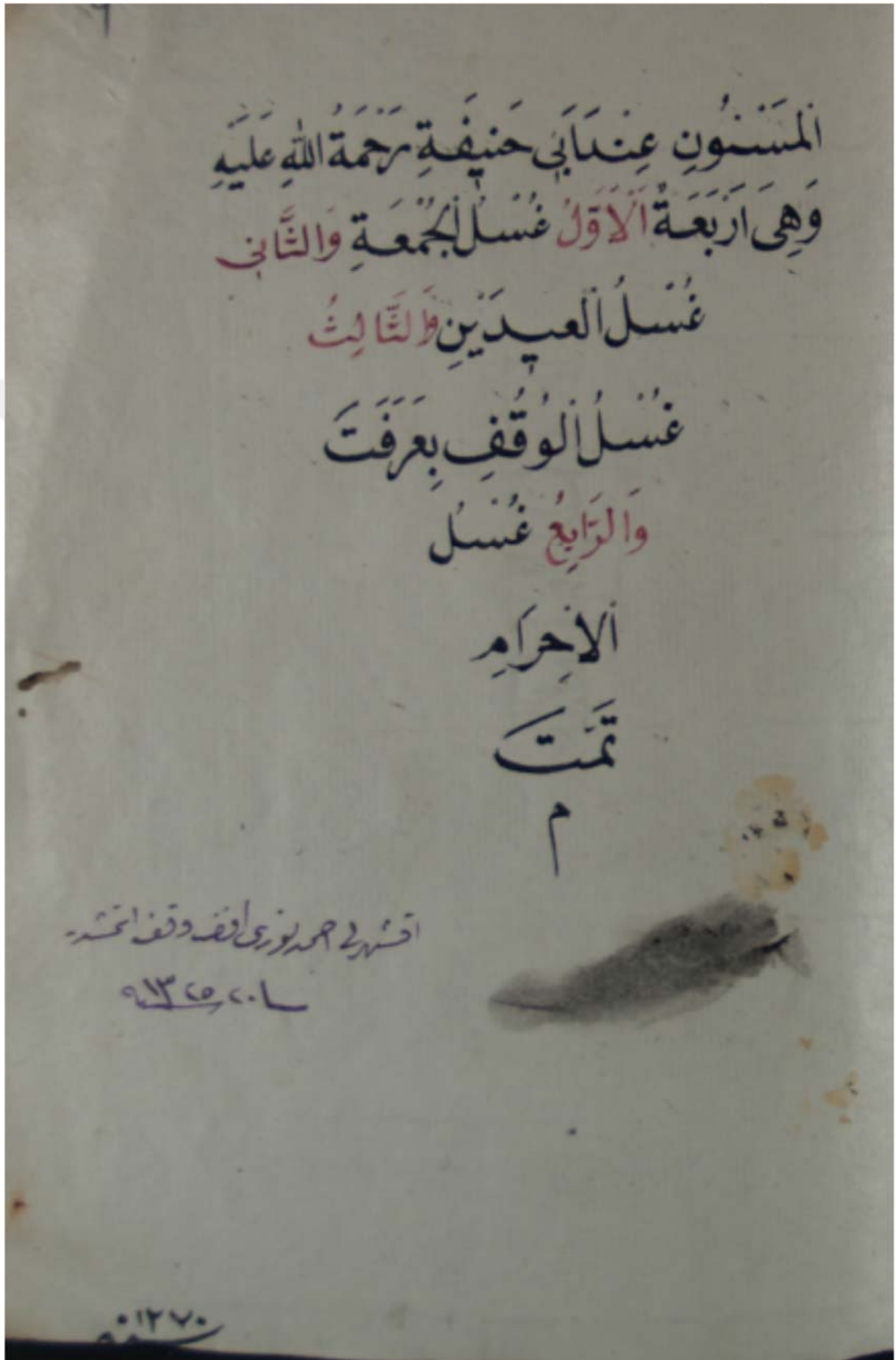
ياد
العالم
امين
يامين
امين

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
أحمد لله مظهر قلوب الفقهاء من دنس الجملات لذبا لدين. ومنور بصباح العلماء
في ظل المشكلات بانوار اليقين. والصلاة والسلام على سيدنا محمد خاتم
النبیین. وافضل الانبياء والمرسلين وعلى اله واصحابه الطاهرين. رضي
الله تعالى عن الائمة الاربعة المجتهدين. وخص بالزيد امامنا الاعظم
ابا حنيفة زين العابدين **اما بعد** فقد سلك ارشد في الدواياك
الي سوار الطريق. وسلك بي وبك منهاج التوفيق. انه بالاجابة حدير
حنيفي. عن حوض دون ثلاثة اذرع في مثلها هل يجوز الوضوء فيه ام لا
وهل يصير مستعملا بالتوفيق فيه اولا يصير مستعملا وذكرت ان المغني يقول
محمد رضي الله عنه انه طاهر غير طهور وان المتقاطر من الوضوء قليل لا في
طهور الاثر منه ولا يسلبه وصف الطهورية واجبتك **انه يجب**
الاغتراف منه والتوفيق خارج لانيه ثم بلغني ان هذه المسئلة وقعت في
فتاوي وكتب فيها حنيفة زماننا كتاب علم ائف عليها ورائيك مر بصباح
المذهب فيها فاستحرت الله تعالى في كتابه رسالة لطيفة تبين لك اقوال
ابينا في هذه المسئلة وعجزت ما هو المغني به والمعول عليه من الاقول في ذلك
ورتبة **اعلم** مقدمة وفضلين ونحوه **اما** المقدمة ففي بيان لللال الذي
يظهر فيه اثر الاستعمال والذي لا يظهر فيه **واما** الفصل الاول ففي معرفة
تفريق الماء المستعمل فيما يصير به الماء مستعملا وما لا يصير به مستعملا **واما**
الفصل الثاني ففي حكمه ومني بصير مستعملا **واما** الخاتمة ففي بيان حكم
ملافاة الماء الظاهر للماء الطهور وبانه سبحانه المستعان وعليه التكلان
المقدمة في بيان الماء الذي يظهر فيه اثر الاستعمال والذي لا يظهر فيه

اعلم

91
الاستعمال عند من يجعله طاهرا غير طهور اذ اوقع في ما اذخر لا يفسد حين يغلب
عليه بهذا اقطع في الاسرار وجعله في القصة اصح ولو صب ما كثر على العقص
الكل استعمالا عند مع ان الملا في للبشرة معلومنا على ان الكل واحد في حكم
الاستعمال وقد اشير الي هذا المعنى في الاسرار فتح ر بعد هذا انه لا عبرة
بقوي من اقلي بحوار الوضوء في هذا الحوض من الاحتقيه ولا حجة له في فتواه ولا
منسك له بقول احد من علمائنا المتقدمين والمناخرين رحمهم الله ورضي عنهم
واعاد علينا وعليكم من بركاتهم وبركات علومهم في الدنيا والاخرة ولو اردت
استيعاب كلام علمائنا رحمة الله عليهم في هذه المسئلة لجأت في اضعاف
ما سطرناه وفي بعض ذلك كفاية لما قصدنا من بيان الحكم وانما ذكرنا جميع
هذا جمعا للفوائد واعادة للعوائد والله تعالى المسول في ان يجعل ذلك خالصا
لوجه الكريم ومقربا اليه ووسيلة الى جنات النعيم وهو جسمي ونعم الوكيل
• نجز الكتاب بعون الملك الوهاب •
• في يوم الخميس المبارك غرة الجمعة الحرام •
• سنة احدى وثمانين وثمانمئة •
• وصلى الله على سيدنا محمد •
• واله وصحبه •
• سلم •
• ٢ •

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
بَابُ شُرُوطِهَا ^{الْفَلَاحَةُ} ثَمَانِيَةٌ
الْأَوَّلُ
الْوَضُوءُ بِالْمَاءِ الْمَطْلُوقِ أَوْ التَّمِيمِ بِالتُّرَابِ عِنْدَ
عَدَمِ الْمَاءِ **وَالثَّانِي** طَهْرَانَةُ الثَّوْبِ عَنِ النَّجَاسَةِ
الْخَفِيفَةِ كَبُولِ مَا يَأْكُلُ لِحْمَهُ وَالغَائِظَةَ كَبُولِ
الْإِنْسَانِ وَالغَائِظِ وَالْدَّمِ وَالْقَيْحِ وَالصَّدِيدِ
وَالثَّلَاثُ طَهْرَانَةُ الْمَكَانِ الَّذِي يُصَلِّي فِيهِ **وَالرَّابِعُ**
طَهْرَانَةُ الْبَدَنِ مِنَ الْمَنِيِّ وَالْبَوْلِ وَالغَائِظِ وَمَا
أَشْبَهَ ذَلِكَ **وَالخَامِسُ** سِتْرُ الْعَوْرَةِ وَعَوْرَةُ
الرَّجْلِ

٣٥
صورة ما ارسله شيخ الاسلام يحيى افندي المنقاري مفتي دار السلطنة
العليه محروته قطنطينيه لشيخنا شيخ الاسلام والمسلمين بقية
اللف الصالحين الشيخ خير الدين مفتي رولة قنسططين وكان ارسل له سوال وارسله جوابه
لا يخفى ان الشرط في قول القابل ان فعلت كذا فهو كافر هو فعل كذا او موصله قول
ابن الهمام في فتح القدير لما جعل الشرط وهو فعل كذا اعلمنا كفره ومعلوم
ان معنى ان فعلت كذا ان فعلت كذا في الواقع فاذا تحقق فعل كذا في الواقع
فقد تحقق الشرط مع تحلف المشرط وهو الكفر حيث لا اعتقاد فلا رضا، حين
فعل القابل بلزوم الكفر اتما بالتعلم بعد القول قبل الفعل كما في الصورة الاولى
واما بنسيان القول كما في الصورة الثانية واقالا بهذا ولا بد ان بل بعدم الاعتقاد
والرضا بالكفر حين مباشرة الشرط عن ما فصل في الصورة الثالثة ومذا هو المراد
بقولنا ان استلزام وجود الشرط وجود المشرط في المسئلة التي مدارها على
الرضا والاختيار غير مسلم ولا يكون ما قاله الفقهاء من ان الشرط اللغوية مثل
التعليقات يلزم فيها من وجود الشرط وجود المشرط جوابا له لان من لا
يسلم ذلك لا يسلم كليتة ما قاله الفقهاء، وأتى اثباتها على ان الظاهر ايضا عدم
كلية ما قالوا الا يرى ان الشرط في مثل قول القابل ان فعلت كذا فهو كافر فعل
كذا مع انه لو وجد فعل كذا في الواقع لا يوجد الكفر حيث لا اعتقاد فلا رضا،
حين فعل القابل بلزوم الكفر على التفصيل السابق نعم الشرط لكفر القابل الفعل
على وجه الرضا بالكفر لكن كون شرط الكفر هذا يستفاد من تعليلات الفقهاء مثل
قول قاضيخان لانه لما باشر الشرط وعنده انه يكون فقد رضى بالكفر والرضى بالكفر
كفر انتهى وبه ينطق قولنا والحاصل ان الفقهاء بنوا الكفر على الرضا بالكفر والرضى
امرا اختياريا لا يوجد في الصور الثلاث فالظاهر انه لا يلزم الكفر في الصور المذكورة
فهذا غير قاصح لما قلنا من ان استلزام وجود الشرط وجود المشرط في المسئلة
التي مدارها على الرضا والاختيار غير مسلم بل مؤيد لما قلنا لما علم من ان الكلام
في الشرط المذكور في كلام القابل ان فعلت كذا فهو كافر وانما اذا وجد فعل كذا
في الواقع لا يلزم الكفر اذا المريض بالكفر بل انما يلزم الكفارة وهذا بخلاف المسئلة

كذا في الواقع لا يستلزم وجود المشروط مالم يتحقق الأمر المستفاد من تعليلت
 القوم وهو كون الشرط على وجه الاعتقاد والرضا بالكفر ثم الذي عندي انه لا خلاف
 بين الفقهاء عند التحقيق ولا ينبغي ان يوجد لان من قال بالكفر اذا فعل لما يقول به
 اذا فعل معتقد لزوم الكفر وظاهر ان من لا يقول بالكفر اذا فعل لا يقول به اذا فعل
 غير معتقد لزوم الكفر اما اذا فعل معتقد لزوم الكفر فيقول بالكفر لا حاله كما ان من قال
 بالكفر اذا فعل لا يقول بالكفر اذا فعل غير معتقد لزوم الكفر فالظاهر ان من لا يقول
 بالكفر اذا فعل فحنت يقول ان التأثير في الكفر لما كان للرضا به لا الحلف والحنت
 حتى انه لو حلف وفعل فحنت غير راض بالكفر لا يكون له لم يحلف لكن حلف ابتداءً من غير
 سبق الحلف على ارادة ان يكفر بالفعل يكفر فله وجه لبناء الكفر على الحلف والحنت اذ
 قد كان مناط الحكم ومدار الرضا وجود او عدمه فانه ان وجد الرضا بالكفر يوجد
 الكفر وان لم يوجد الرضا بالكفر لم يوجد الكفر ولا تأثير الحلف والحنت في حكم الكفار
 مبنية على الحلف والحنت فالوجه للخاط الفاتر ان يراد من لا يقول بالكفر اذا فعل
 هذا الفحور ثم اني قد ضمت اليها ارسلت اليكم اول قولنا لا يخفى ان اثر تعلم ان
 ما قاله يمين هو انه اذا باشر الشرط باسرا على وجه الرضا بالمسروط فلذلك لا يكفر حتى
 انه لو تعلم وباسر الشرط على وجه الرضا بالمسروط يكفر ومنه يعلم انه لا دخل للتعلم
 المحذور عن الاثر في عدم الكفر فاذا كانت العبرة لذات الاثر فاذا لم يتعلم لكي باسرا
 الشرط لا على وجه الرضا بالمسروط فذات اثر التعلم الذي به العبرة وهو المدار
 موجود فحينئذ لا يفرق بين التعلم وعدم التعلم في عدم الكفر اذا باشر الشرط لا على وجه
 الرضا بالمسروط هذا فالما مول منكم شره ما ارسل اوله وما ارسل ثانياً وهو هنا
 وفان حرف على طريق المزج لا على طريق ان يقال قوله كذا لا يخفى حتى يتبين حقيقة
 الحال ومصادق المقال بطريق التفصيل لا بطريق الاجمال وقد من يعرج الى امثال
 هذا المقال المبنى على وجه ان استدلال الذي به تعرف مراتب الرجال لكنك بقية
 السلف الكرام ومعتقد الخلف العظام حياتكم الله وبياتكم واوصلكم الاممناكم
 في آخر تكروا ولاكم
 من الخاطي محمد الفقيه
 عفي عنه

على وجه الرضا بالمسروط
 ان من لا يقول بالكفر

ثم في اولها
 الا اوله
 ١٠٨١

II – RİSÂLE VE MÜELLİF TABLOSU

Sıra No	Risâle İsmi	Müellif	Bulunduğu Varaklar	İstinsah Tarihi	Demirbaş Numarası	Dili	Kütüphanedeki Diğer Nüshalar
1	<i>Risâletü ferâizi erba'a ve hamsîn</i>	Hasan-ı Basrî (ö. 110/728)	33a-55a	1145/1732	UC1140/2	Arp.	Terçime nüshaları: OR2109/3; OR2098/3.
2	<i>Risâle fi'l-fikh</i>	İbn Ebî Zeyd el-Kayrevânî (ö.386/996)	1a-27b	1119/1707	GE2456/1	Arp.	---
3	<i>Risâle fi'l-hayzi ve'n-nifâsi ve'l-istihâda</i>	Ebu'l-Kâsım el-Beyhakî (ö. 402/1012)	201a-206b	---	HC289/2	Arp.	---
4	<i>Risâletü'l-ed'iyye li-eyyâmi Arağat sebete 'alâ terfibi'l-usbû'</i>	Şehabeddin Ahmed el-Bûnî (ö. 622/1225)	40b-48b	---	OR347/2	Arp.	---
5	<i>Risâle fi mâ yete'allaku bi-emri'l-huccâc</i>	İbn Teymiyye, Takıyyüddin (ö. 728/1328)	1b-17a	---	GE1428/1	Arp.	---
6	<i>Risâle fi elfâzi'l küfîr</i>	Bedrüreşid Muhammed b. İsmail (ö.768/1366)	109b-120b	967/1559	GE4609/5	Arp.	---
7	<i>Risâle fi tercîhi mezhebi'l-Hanîfe</i>	Ekmeleddîn el-Bâbertî (ö. 786/1384)	118a-123b	1127/1715	GE5004/21	Arp.	---
8	<i>er-Risâle</i>	Zeynüddîn b. Receb el-Bağdâdî e (ö. 795/1393)	32a-37a	---	GE2456/3	Arp.	---
9	<i>Risâle-i ilmihâl</i>	Hoca Paşa Muhammed el-Buhârî (ö. 822/1420)	210b-218b	866/1461	GE2749/6	Frs.	---
10	<i>Risâle-i şurûtu's-salât</i>	Molla Fenârî (ö. 834/1431)	65-72	1149/1736	UC1140/4	Arp.	GE891; GE1054; GE4003; GE1025/2; GE4054/2; GE4221/3; GE4508/4; GE4765/4; GE212/2; GE601/3; OR431/4; OR470; HO566/2; UC3347/5; UC3513/11.
11	<i>Tuhfetü'l-mehdiyye fi 'ilmi's-şer'iati'l-hanefiyye (manzûm şurûtu's-salât)</i>	Molla Fenârî (ö. 834/1431)	44b-46b	---	GE2400/2	Osm.	---
12	<i>Risâle fi'l-mesâil</i>	İbn Hacer el-Askalânî, (ö. 852/1449)	148a-151b	---	GE1605/16	Arp.	---
13	<i>Risâle fi tabakâti'l-fukahâ</i>	Kemalpaşazâde (ö. 860/1456)	54b-56b	---	UC1840/2	Arp.	UC3494/6.

14	<i>Risâle fî sücûdî's-selvh</i>	Kemalpaşazâde (ö. 860/1456)	34b-40a	---	UC3534/3	Arp.	---
15	<i>Risâle fî cevâzi'te 'addîdî'l- cum 'ati fî-beledin vâhid</i>	Kemalpaşazâde (ö. 860/1456)	62b-63a	---	GE2387/6	Arp.	---
16	<i>Risâle fî lüzûmi ru 'yeti'l-hilâli fî's-savmi ve'l-ifîâr</i>	Kemalpaşazâde (ö. 860/1456)	4b-8a	1313/1895	GE4830/3	Arp.	---
17	<i>Risâle fî ziyâreti'l-kubûr</i>	Kemalpaşazâde (ö. 860/1456)	1a-2b	---	GE4049/1	Arp.	---
18	<i>Risâle fî'l-isti'câri 'alâ'ta 'ilmi'l-Kur'ân</i>	Kemalpaşazâde (ö. 860/1456)	211b-212a	---	UC3505/14	Arp.	---
19	<i>Risâle fî'l-hudâb</i>	Kemalpaşazâde (ö. 860/1456)	24b - 28a	---	UC3525/8	Arp.	UC3522/9.
20	<i>Risâle fî mes'eleti duhûli'veledi'l-binni fî'l-mevkûfti 'alâ evlâdi'l-evlâd</i>	Kemalpaşazâde (ö. 860/1456)	105a-107b	---	GE4609/3	Arp.	UC3525/28; HO396/42.
21	<i>Risâle fî edebi'l-kâdi</i>	Kemalpaşazâde (ö. 860/1456)	102a-104b	---	UC3533/18	Arp.	---
22	<i>Risâle fî hadîdî'l-hamîr</i>	Kemalpaşazâde (ö. 860/1456)	60b - 61b	---	UC3525/20	Arp.	---
23	<i>Risâletü'l-ma'mûle fî'tashihi lafzi'z-zundîk</i>	Kemalpaşazâde (ö. 860/1456)	249a-250b	1184/1770	OR534/2	Arp.	---
24	<i>Risâle fî tabakâtü'l-müctehidîn</i>	Kemalpaşazâde (ö. 860/1456)	51b-55a	---	UC3502/3	Arp.	---
25	<i>Risâle fî mes'eleti'l-bi'r</i>	Kâsım b. Kutluboğa (ö. 879/1474)	62b - 76a	X./XVI. asır	HO635/2	Arp.	---
26	<i>Risâle fî'l-cülûsi beyne's-secdeteyn</i>	Kâsım b. Kutluboğa (ö. 879/1474)	85b-89b	974/1566	HO635/5	Arp.	---
27	<i>Risâle fî mes'eleti iştibahi'l-kubleti min kitâbi'l-'Iikâye</i>	Kâsım b. Kutluboğa (ö. 879/1474)	77b-79a	974/1566	HO635/3	Arp.	---
28	<i>Risâle fî'l-ferâvâ bi'l-fârîza (Risâle fî'l-vasli't-tatavvu'î bi'l-fârîza)</i>	Kâsım b. Kutluboğa (ö. 879/1474)	81a-84b	974/1566	HO635/4	Arp.	---
29	<i>Risâle fî'l-velâ</i>	Molla Hüsrev (ö. 855/1480)	187b-189a	992/1584	HC1186/12	Arp.	UC1454/2; UC3533/33; GE3977/2; GE4023/1.
30	<i>er-Risâletü'l-vudûiyye fî'r-resâili ş-şer'i'ati'l-Mustafaviyye</i>	Molla Hüsrev (ö. 855/1480)	50+19	993/1585	HC357	Arp.	---

31	<i>Risâle fi l-velâ</i>	Molla Gürânî (ö. 893/1488)	253a-256a	---	UC1454/3	Arp.	GE4023/2; UC3533/34.
32	<i>Risâle fi s-salâtî l-vüistâ</i>	Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân (ö. 911/1505)	57a-63a	---	UC1861/5	Arp.	---
33	<i>Risâle fi hasâsî yevmi l-cum'a</i>	Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân (ö. 911/1505)	70b-82a	---	GE2387/7	Arp.	---
34	<i>Risâletü l-kelâm fi l-Besmele</i>	Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân (ö. 911/1505)	83a-84a	---	HO584/3	Arp.	---
35	<i>Zehrü r-riyâd fi hükmi l-mütevadî'i fi l-hiyâd</i>	İbnü' ş-Şihne (921/1515)	85b – 93a	981/1573	HO584/4	Arp.	---
36	<i>Risâletü l-kelâm fi tenfizî mâ sebete bi ş-şehâdeti 'ale l-hatt</i>	İbnü' ş-Şihne (921/1515)	115-129	---	GE4049/41	Arp.	HO584/2.
37	<i>Risâle fi hakta l-velâ</i>	Süleyman b. Ali el-Karamânî (ö. 924/1519)	256b–260b	---	UC1454/4	Arp.	---
38	<i>Risâle fi hakki sebbi 'n-Nebî</i>	Hüsameddin Hüseyin b. Abdurrahman el-Tokâdî (ö. 860/1456)	209a-211b	---	UC3521/23	Arp.	---
39	<i>Risâle 'alâ evveli kitâbi l-büyû'i fi l-Hidâye</i>	Sâdî Çelebi (ö. 945/1539)	105a-106b	---	UC3533/19	Arp.	---
40	<i>Risâle fi l-velâ</i>	Sâdî Çelebi (ö. 945/1539)	8b-14a	---	GE4023/3	Arp.	---
41	<i>Risâle fi l-hudûdi ve l-ta'zir</i>	Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi(ö. 954/1547)	62b-82b	1149/1736	HO565/2	Arp.	---
42	<i>el-Ecvibâtü l-hâsima li-'uruki elsineti l-kâsima (Risâle fi vakfi 'd-derâhimi ve 'd-denâniri 'alâ risâletü Ebi s-Su'üd)</i>	Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi(ö. 954/1547)	266b-271a	---	UC1454/6	Osm.	---
43	<i>Risâle fi vakfi n-mukâd</i>	Bâli-i Sofyavî (ö. 960/1553)	15a-28b	---	GE1061/1	Arp.	---
44	<i>Risâle fi l-vakf</i>	Taşköprizâde Ahmed Efendi (ö. 968/1561)	201a-209b	---	HC1191/13	Arp.	---
45	<i>el-Ferâiz</i>	Taşköprizâde Ahmed Efendi (ö. 968/1561)	1a-6b	---	GE910/1	Arp.	---

46	<i>Risâletü'z-Zeyniyye ft Mezhebi'l-Hanefiyye -41 Risâle-</i>	İbn Nüceym, Zeynüddîm (ö. 970/1563)	---	XI./XVII. Asır	OR489	Arp.	GE4049; HO396.
47	<i>Risâle ft siyâseti'ş-şer'iyye</i>	Dede Cöngî (ö. 975/1567)	30b-44a	---	HO621/3	Arp.	---
48	<i>Risâle ft emvâlî beyti'l-mâli ve aksâmihâ ve ahkâmihâ ve masârifihâ</i>	Dede Cöngî (ö. 975/1567)	20b-33b	1137/1724	GE5004/2	Arp.	---
49	<i>Risâle ft'l-vakf</i>	Kınalızade Ali Efendi (ö. 979/1572)	131b-161a	1029/1619	HC372/4	Arp.	---
50	<i>Zuhru'l-müteehhilîn ve'n-nisâ ft ta'rîfi'l-athari ve'd-dimâ</i>	El-Birgîvî, Mehmed b. Pir Ali (ö. 981/1573)	1 - 8	1173/1759	OR491/1	Arp.	UC3506/9; UC936/10; GE194/5.
51	<i>İkâzu'n-nâimîn ve ifhâmü'l-kâsrîn</i>	El-Birgîvî, Mehmed b. Pir Ali (ö. 981/1573)	131a-135b	1109/1697	UC3508/5	Arp.	UC3506/8; GE4365/6; GE4332/6.
52	<i>Risâle ft hürrîti't-teğannî ft'l-Kur'ânî ve'l-hutbe</i>	El-Birgîvî, Mehmed b. Pir Ali (ö. 981/1573)	30b - 39a	---	GE2387/2	Arp.	---
53	<i>es-Seyfî's-sârim ft'ademî cevâzi vakfi'l-menkul ve'd-derâhim</i>	El-Birgîvî, Mehmed b. Pir Ali (ö. 981/1573)	116b -133b	---	GE4332/9	Arp.	---
54	<i>Risâletü't-tevfîk ve't-tefrik ft vakfi'n-nukûd</i>	Şeyhülislam Ebü'ssüüd Efendi (ö. 982/1574)	142a-152b	---	UC3533/30	Arp.	---
55	<i>Risâle ft emme'r-radâ muharramün bi'l-icmâ mülzemü'l-inkutâ</i>	Muhammed b. Arif ez-Zilî (ö. 983/1575)	93b-106b	---	UC1399/9	Arp.	---
56	<i>Risâletü'l-eymânî ft't-talâk</i>	Muîdzâde, Muhammed b. Abdülazîz el-Mara'sî (ö. 983/1575)	55a-57b	XI./XVII asır	OR679/7	Arp.	---
57	<i>Risâle-i Kadızâde (Risâle-i salât)</i>	Kadızâde Mehmet Efendi er-Rûmî (ö. 1045/1635)	57b-68a	---	UC2121/4	Osm.	---
58	<i>Risâle-i Kadızâde (Risâle-i Mebhas-i imân)</i>	Kadızâde Mehmet Efendi er-Rûmî (ö. 1045/1635)	33a-38b	---	GE4804/2	Osm.	---
59	<i>Risâle ft hakka'l-velâ</i>	Muhammed b. Musa el-Günânî (ö. 995/1587)	260b-265b	---	UC1454/4	Arp.	---

60	<i>Risâle (fî te 'ârudi' l'-beyineteyni bi' l-hükmi' l-esahh)</i>	Vankulu, Mehmed b. Mustafa (ö. 1000/1592)	132b-137a	---	GE4601/2	Arp.	---
61	<i>Risâle fî kitâbi' l-eymâni mine' l-Hidâye</i>	Hüsrev b. Mustafa (Hüsrevzâde Mustafa) (ö.1000/1592)	21b-26a	XII./XVIII. asır	UC1399/2	Arp.	---
62	<i>Nuru' ş-şem 'a fî beyâni zuhri' l-cum 'a</i>	İbn Gânim, Muhammed b. Alî el-Makdisî (ö. 1004/1596)	127b-138b	---	GE1584/7	Arp.	---
63	<i>Risâle 'alâ mebhasi' l-mefhûm</i>	Ahîzâde Abdülhalîm Efendi (ö.1013/1604)	1b-16b	---	HC1178/1	Arp.	UC1399/8.
64	<i>Risâle 'alâ mebhasi hucciyâtî' z-zâhiri li' l-istihkâk</i>	Ahîzâde Abdülhalîm Efendi (ö.1013/1604)	1a – 12b	---	HO621/1	Arp.	---
65	<i>Risâle fî' l-iktidâi fî' s-salâti li' l-muhâlif</i>	Ali el-Kârî (ö. 1014/1605)	155b-166a	1120/1708	UC3496/6	Arp.	---
66	<i>Silâti' l-cevâiz fî salâti' l-cenâiz</i>	Ali el-Kârî (ö. 1014/1605)	135b-148b	---	UC2060/5	Arp.	---
67	<i>Zeylû tezyîni' l-'ibâre</i>	Ali el-Kârî (ö. 1014/1605)	16a-19a	---	UC2496/4	Arp.	---
68	<i>Risâle fî' l-hacci 'ani' l-ğayr</i>	Ali el-Kârî (ö. 1014/1605)	149b-157a	1010/1601	GE2060/6	Arp.	HO525/1.
69	<i>el-Hazzu' l-evfer fî' l-hacci' l-ekber</i>	Ali el-Kârî (ö. 1014/1605)	101b-114a	---	UC2060/3	Arp.	---
70	<i>Risâle fî beyâni' l-luhyeti ve ş-şevârib</i>	Ali el-Kârî (ö. 1014/1605)	32b-36b	---	UC2496/7	Arp.	---
71	<i>Risâle fî kitâbi' s-salât mine' l-Hidâye</i>	Tursunzâde, Abdülbâki b. Tursun el-İstambûlî (ö. 1015/1606)-	191a-194a	998/1589	HC1192/8	Arp.	---
72	<i>Risâle 'alâ bâbi' ş-şehâde mine' l-Hidâye</i>	Tursunzâde, Abdülbâki b. Tursun el-İstambûlî (ö. 1015/1606)	191a-194a	---	HC1192/8	Arp.	---
73	<i>Risâle fî mesâilî' l-fikh</i>	Abdülmutî'min b. Haydar (XI./XVII. asır)	68b-101b	---	OR679/10	Arp.	----
74	<i>Risâle fî' l-vakf</i>	Abdülmutî'min b. Haydar (XI./XVII. asır)	58b-64a	XI./XVII. asır	OR679/8	Arp.	---

75	<i>Risâle fi l-usûl (Zübde'tü l-usûl)</i>	Bahâüddîn el-Âmilî (ö. 1031/1622)	210b-219b	1024/1615	GE38/12	Arp.	---
76	<i>Risâle fi halli latif fi kavâidi l-ahkâm</i>	Bahâüddîn el-Âmilî (ö. 1031/1622)	224b-227a	1024/1615	GE38/14	Arp.	---
77	<i>Risâle fi zebhi ehli l-kitâb</i>	Bahâüddîn el-Âmilî (ö. 1031/1622)	228b-229a	---	GE38/15	Arp.	---
78	<i>Risâle fi zikri l-lisân ve l-kalb</i>	Akhisârî, Ahmed-i Rûmî (ö. 1041/1632)	57a -63b	XII./XVIII. asır	UC1840/3	Arp.	---
79	<i>Risâle fi iskâti s-salât</i>	Mustafa b. Receb el-Hatîb (ö. 1048/1638)	54b-61b	1048/1638	UC1268/2	Arp.	---
80	<i>Risâle fi l-mesâil</i>	Ebu Bekr b. Muhammed b. Süleyman el-Kürdî es-Sühranî (ö. 1048/1638)	55b-74a	---	HO547/4	Arp.	---
81	<i>Resâil-i Şürûbü'talâf (et-Tahkükâtü l-kudsîyye ve n-nefahâtü r-rahmânîyye el-Hasenîyye fi mezhebi s-sâdâti l-haneîyye) -60 risâle-</i>	Ebü'l-İhlâs Hasen eş-Şürûbü'talâf (ö. 1069/1659)	---	1148/1735	HO481	Arp.	---
82	<i>Risâle fi l-cevâbi 'an mes'eleti men kâle "in fe'ale kezâ fehüve kâfir"</i>	Hayruddîn b. Ahmed b. Alî er-Remlî (ö. 1081/1671)	29b-34a	---	GE4365/4	Arp.	---
83	<i>Risâle fi kavli l-kâil in fe'altü kezâ fehüve kâfir</i>	Şeyhülislam Yahya b. Ömer Minkârîzâde (ö. 1088/1678)	35a-36b	1081/1670	GE4365/5	Arp.	---
84	<i>Risâle fi beyyine leha r-ruchan 'inde te'ürüdi l-burhân</i>	Hisâfî Abdurrahman Çelebi (ö. 1087/1676)	274b-283a	---	UC1457/2	Arp.	UC1454/7.
85	<i>Risâle fi beyânî z-zikri cehran</i>	Muhammed b. Bestam el-Vânî (ö. 1096/1684)	24b - 40b	---	UC3524/3	Osm.	---
86	<i>el-Kavlü l-belîğ fi hükmi t-tebliğ</i>	Şihâbüddîn Ahmed b. el-Hamevî el-Misrî (ö. 1098/1687)	44a-45b	---	GE4365/7	Arp.	---

87	<i>Risâle fî muâmeleti 'ş-şer'îyye (Risâle-i bey'ü şirâ, Risâle-i Hamza Efendi)</i>	Darendeli Hamza Efendi (ö.1105/1694)	1a – 39b	1087/1676	UC8021	Osm.	UC2490/6; HC1188/1; GE2222B.
88	<i>Risâle-i kâtî 'l-müfteriyât</i>	Şeyh Hasan (Dobrucalı) (h. XII/XVIII. asır)	191a-192b	1111/1700	OR3187/11	Arp.	---
89	<i>Risâle fî meşhûmi 'l-ferâiz</i>	Mentezâde, Şeyhülislam Abdürrahim Efendi (ö.1128/1716)	1b – 43b	---	UC1517/1	Osm.	---
90	<i>Risâle-i mesâil</i>	İsmail Hakki Bursevî (ö. 1137/1725)	34a-48a	1131/1718	GE161/2	Osm.	---
91	<i>Risâle fî necâtî 'l-musallîne 'l-hâşî 'în</i>	Abdurrahman ed-Darîr (ö. 1161/1748)	58b-132b	1242/1826	GE1424/2	Osm.	---
92	<i>Risâle müte 'allika li 'l-huşû 'i fi 's-salât</i>	Ebu Saîd el-Hâdimî (ö. 1176/1762)	103b-117a	1203/1788	UC3493/11	Arp.	---
93	<i>Risâle fî 's-sivâki 'inde kyâmî ile 's-salât</i>	Ebu Saîd el-Hâdimî (ö. 1176/1762)	176b-178b	---	GE4200/3	Arp.	---
94	<i>Risâle müte 'allika li 'l-huşû 'i fi 's-salât</i>	Ebu Saîd el-Hâdimî (ö. 1176/1762)	103b-117a	1203/1788	UC3493/11	Arp.	---
95	<i>Risâle fî 'd-duhân</i>	Ebü Saîd el-Hâdimî (ö. 1176/1762)	15b-16a	---	HC1188/5	Arp.	UC3494/2.
96	<i>Risâle fî 'l-kaḥve</i>	Ebü Saîd el-Hâdimî (ö. 1176/1762)	52b-53a	---	GE4270/6	Arp.	---
97	<i>Risâle fî valḳi 'n-nukûd</i>	Bâli-i Sofyavî (ö. 960/1553)	15a-28b	---	GE1061/1	Arp.	---
98	<i>Ecvibetü Ḥafsiyye 'alâ es 'ileti Dağistâniyye</i>	Ahmed el-Hifmî (ö. 1181/1767)	23b-27b	---	UC9818/4	Arp.	---
99	<i>el-Es 'iletü 's-semâniyyete 'aşar ve ecvibetühâ 'ale 'l-'aşar</i>	Ebu 'l-Mekârim Ahmed el-Hifmî (ö. 1181/1767)	28a-31a	---	UC9818/5	Arp.	---
100	<i>Risâle fî ru 'yeti 'l-hilâli kable 'z-zevâli ve ba 'dehâ fî 's-savmi ve 'l-iftâr</i>	Muhammed b. Abdullah el-Gölpazarî (XII./XVIII. asır)	96a-98b	1194/1780	UC3493/8	Arp.	UC936/6.

101	<i>Risâle fi sîti 'mâleti mâ 'in-nehri' l-muhâletati 'n- necâse</i>	Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)	194a	---	UC3521/15	Arp.	---
102	<i>Risâle fi vücûbi isâli 'l-mâi ilâ câmi 'l-lhyeti fi 'l-ğusl</i>	Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)	194b	---	UC3521/16	Arp.	---
103	<i>Risâle fi krâati âyete 'l-kürsî edbâri 's-salavâti 'l-mektûbe</i>	Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)	275b-277a	1214/1799	UC1230/2	Arp.	---
104	<i>Risâle fi dûdi 't-ta 'âmi ve 's-simâr</i>	Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)	202a-b	---	UC3521/21	Arp.	---
105	<i>Risâle fi 'l-kadri 'l-mesnûni fi 'l-lhye</i>	Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)	37a – 38b	---	UC2496/8	Arp.	---
106	<i>Risâle fi mes 'eleti 's-sayd</i>	Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)	89a	1208/1793	HC1188/6	Arp.	---
107	<i>Risâle fi cevâzi 't-tasarrufi fi 'd-düyân</i>	Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)	98a	---	UC3521/18	Arp.	---
108	<i>Risâle fi-bey 'i mâ 'ade 'd-derâhime ve 'd-denânîr</i>	Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)	199b	---	UC3521/20	Arp.	---
109	<i>Risâle fi sübüti 'l-kasâs</i>	Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)	7a – 7b	---	UC1307/2	Arp.	GE4852/10; UC3521/19.
110	<i>Risâle fi 'ş-şehîd</i>	Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)	6b-7a	---	UC1307/1	Arp.	---
111	<i>Risâle fi kavli 'l-kâil "Eğer benden küfür sadır olduysa"</i>	Âlim Muhammed b. Hamza (ö.1204/1789)	195a-195b	---	UC3521/17	Arp.	---
112	<i>Risâle fi 'l-kasâs</i>	Bağcıözade Ahmed el-Kayserî	19b – 30a	---	HO1339/3	Arp.	---
113	<i>el-Ecvibe ilâ es 'ileti Muhammed b. Tiitlav el-Karâtî</i>	Davud el-Atıfî	18a-23a	---	UC9818/3	Arp.	---
114	<i>Risâle fi ref'i 'r-ra 'si beyne 's-secdeteyn</i>	es-Seyyid Muhammed b. es-Seyyid Salih er-Rufâi el-Hüseynî	79b-95b	---	HC117/3	Arp.	---
115	<i>Risâle fi 'n-nikâh</i>	es-Seyyid Muhammed Hibetullah	65b-68a	---	OR679/9	Arp.	---

116	<i>Risâle fi l-ferâiz</i>	Es-Seyyid Yahya Saib b. Atullah	1a-19b	---	HO632	Arp.	---
117	<i>El-Ecvice ilâ es 'ileti Muhammed b. Tiitav el-Karafi</i>	Hadis el-Mecdi	12b-17b	---	UC9818/2	Arp.	---
118	<i>Risâle 'ale d-Dürer ve l-Gürer fi mevâdi 'i sehv ve zelal ve mevâki 'a habt ve halel</i>	İbrahim b. Muhammed	6b – 72b	XII./XVIII. asır	UC1399/7	Arp.	---
119	<i>Risâle fi hakki l-kunûti</i>	Kâsım en-Nahîf	16b-18a	---	GE2388/3	Arp.	---
120	<i>Risâle fi l-ferâiz</i>	Mahmud Efendi el- Bolvadini	1a-15b	1207/1792	HC1202/2	Arp.	GE4910; GE2615/3; GE2612/3; UC1514/2.
121	<i>Risâle-i câmi ' bi cemi 'i sucûdi s-sehvi fi s-salât</i>	Muhammed b. İbrahim	71b-76b	1001/1592	UC3386/8	Arp.	---
122	<i>Cevâbü t-tahkik li-suâli keyfiyyeti s-salâti havle beyti l-'atîk</i>	Mustafa el-İskilîbî (ö. 920/1514)	1a-5b	1173/1759	GE1982	Arp.	---
123	<i>Risâle fi hurmeti mâ yef' alühü l-müezzinîn fi hâli l-hutbe</i>	Sinan el-Bayındırî	39b-45b	---	GE4365/7	Arp.	---
124	<i>Risâle fi l-vedâi</i>	Veliyüddin Kâdi er-Rehâvî	144a-151a	---	GE38/5	Arp.	---
125	<i>er-Risâletü l-mekâdiriyye</i>	?	49b-53a	---	HO547/3	Arp.	---
126	<i>Fıkah ile ilgili risâle</i>	?	1b - 93a	---	GE5419/1	Arp.-Osm.	---
127	<i>Risâle 'alâ kelâmi t-tavdih ve t-tevhîh fi mebâhisi l-hisn ve l-kubh</i>	?	81b-100b	X./XVI. asır	OR940/6	Arp.	---
128	<i>Risâle fi beyâni istikbâli l-kible</i>	?	318b-321a	---	HO859/2	Arp.	---
129	<i>Risâle fi beyâni mâ yecüzü 'anhu s-sulh ve mâ lâ yecüz</i>	?	117b-121b	---	UC1399/14	Arp.	---
130	<i>Risâle fi beyâni l-'itki l-hâsli bi ğayri ihtiyâr</i>	?	122b-130b	---	UC1399/15	Arp.	---

131	<i>Risâle fî beyâni 'l-hayzi ve 'n-nifâsi ve 'l-istihâda</i>	?	167b-174a	---	GE1605/17	Frs.	---
132	<i>Risâle fî enne 'l-İslâm yeşratu 't-teberrî 'ani 'd-dîni 'l-evvel</i>	?	171b-173b	---	UC3533/36	Arp.	---
133	<i>Risâle fî fadâleti 'l-cum 'ati ve gayrihâ min mesâli 'ş-şettâ</i>	?	37b-46b	---	HO547/2	Arp.	---
134	<i>Risâle fî katli 'l-mülhid</i>	?	177b-180b	---	UC3533/39	Arp.	---
135	<i>Risâle fî kitâbi 'l-eymâni mine 'l-Hidâye</i>	?	80b-97b	X./XII. asır	HO410/4	Arp.	---
136	<i>Risâle fî lûbsi 'l-ahmar</i>	?	96a-97a	---	GE4852/11	Arp.	---
137	<i>Risâle fî mâ yelzemü mine 'l-vesâyâ ve mâ yestehibühâ</i>	?	204b-214b	---	UC3508/9	Arp.	---
138	<i>Risâle fî ma 'rifeti 'l-kable</i>	?	272b-275b	---	HO473/2	Arp.	---
139	<i>Risâle fî meşhûmi 'l-ferâiz</i>	?	10b-146b	1187/1773	UC1518/2	Osm.	---
140	<i>Risâle fî süneni 's-salâti ve kerâhiyyâtihâ</i>	?	48b-89a	---	UC936/9	Arp.	UC3496/4.
141	<i>Risâle fî tasvîr-i ahvâlî 'd-devâir</i>	?	1a-4b	---	UC1511/1	Arp.	---
142	<i>Risâle fî ziyâreti 'n-Nebî (sav)</i>	?	1a-3b	XI./XVII. asır	GE4911	Arp.	---
143	<i>Risâle fî 'd-da 'vâ</i>	?	153a - 177b	XIII./XIX. asır	OR542/2	Arp.	---
144	<i>Risâle fî 'l-cenâiz (1)</i>	?	32a - 34b	---	GE2746/2	Arp.	---
145	<i>Risâle fî 'l-cenâiz (2)</i>	?	23b-43a	1334/1915	GE2627/2	Arp.	---
146	<i>Risâle fî 'l-cenâiz (3)</i>	?	113b-121b	---	UC3498/2	Arp.	---
147	<i>Risâle fî 'l-ferâiz (1)</i>	?	1a-15b	---	OR554	Arp.	---
148	<i>Risâle fî 'l-ferâiz (2)</i>	?	60b-63b	---	GE2609/4	Arp.	---
149	<i>Risâle fî 'l-ferâiz (3)</i>	?	66b-70a	963/1555	GE1146/5	Arp.	---
150	<i>Risâle fî 'l-ferâiz (4)</i>	?	164a-197b	---	GE5419/4	Arp.	---

151	<i>Risâle fi'l-fevâ</i>	?		80b-82b	---	HO1318/10	Arp.	---
152	<i>Risâle fi'l-hayzi ve'n-nifâs</i>	?		107b-114a	1123/1711	GE4332/8	Arp.	---
153	<i>Risâle fi'l-hilâfi beyne'l-Imâmi'l-A'zami ve'ş-Şâfi'î</i>	?		126b-130b	---	UC3559/10	Arp.	---
154	<i>Risâle fi hukûkî beyne'z-zevci ve'z-zevce</i>	?		190b-198b	1179/1765	UC3505/11	Arp.	---
155	<i>Risâle fi'l-istihlâf</i>	?		64a – 65b	---	UC3525/22	Arp.	---
156	<i>Risâle fi'l-kavli'l-müctehed fi'h</i>	?		224a-251b	---	HC1192/11	Arp.	---
157	<i>Risâle fi'l-mesâil</i>	?		71b-75b	---	GE1030/2	Arp.	---
158	<i>Risâle fi'l-vekâle</i>	?		99b-105a	---	HC410/5	Arp.	---
159	<i>Risâle fi'l-velâ</i>	?		168b-171b	---	UC3533/35	Arp.	---
160	<i>Risâle fi's-salât (1)</i>	?		120b-141b	---	GE2387/10	Arp.	---
161	<i>Risâle fi's-salât (2)</i>	?		98b-107b	---	HO630/4	Arp.	---
162	<i>Risâle fi's-salât (3)</i>	?		114b-118b	---	UC1595/2	Arp.	---
163	<i>Risâle fi's-salâtî 'ale'n-Nebî (sav)</i>	?		1a-6b	1095/1683	UC2496/1	Arp.	---
164	<i>Risâle fi'z-zikri ve't-tasliyeti ve't-terdyeti ve't-teğannî ve'n-nevâfli bi'l-cemâ'ati</i>	?		45b-51b	---	GE2387/4	Arp.	---
165	<i>Risâle-i erş ve kisâs</i>	?		244b-249b	1194/1780	UC3493/20	Osm.	---
166	<i>Risâle-i fâide el-mes'eletü mine'l-hilâfıyyât</i>	?		103b-108b	1200/1785	GE5257/7	Arp.	---
167	<i>Risâle-i ferâiz (1)</i>	?		15b-19b	1179/1765	OR553/2	Osm.	GE2624.
168	<i>Risâle-i ferâiz (2)</i>	?		15b-18a	---	GE4012/3	Osm.	---
169	<i>Risâle-i ferâiz (3)</i>	?		119b-121b	---	GE1026/3	Osm.	---
170	<i>Risâle-i ferâiz (4)</i>	?		40b-75b	---	GE2615/2	Osm.	---
171	<i>Risâle-i fikh</i>	?		49a-56b	---	GE4508/3	Osm.	---
172	<i>Risâle-i hac</i>	?		158b-190b	1193	UC3493/16	Osm.	---
173	<i>Risâle-i hacc 'ami'l-ğayr</i>	?		1a-7b	1128	UC3508/1	Osm.	UC2060/6.

174	<i>Risâle-i mesâil-i bey'yye</i>	?		1a-48b	XIII./XIX. asır	OR497/1	Osm.	---
175	<i>Risâle-i savm</i>	?		99b-118a	1123/1711	OR5999/2	Osm.	---
176	<i>Risâle-i şurûtu 's-salât (manzum)</i>	?		39a-40a	---	UC8079/2	Osm.	---
177	<i>Risâle-i tafsilî'l-cum'a me'a niyetih</i>	?		175a-176b	---	OR3187/8	Osm.	---
178	<i>Risâletü'l-fark beyne'l- mes'eleteyn</i>	?		150b-169b	---	UC1268/7	Arp.	---
179	<i>Risâletün merğûbetün ft'l- fikh</i>	?		61b-71b	1000/1591	UC3386/7	Arp.	---
180	<i>Şerâitu ikrîdâ'i-l-haneft bi'ş-şâft'i</i>	?		163b-164b	1145/1732	UC3521/13	Arp.	---

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Bilal USLU
Tez Adı	Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki Fıkıh İle İlgili Risâleler Üzerine Bir Araştırma
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Temel İslam Bilimleri
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Prof. Dr. Recep CİCİ
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni Kısıtlama	☐ Patent Kısıt (2 yıl) ☐ Genel Kısıt (6 ay) ☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum.

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 12.06.2019
İmza :